ISSN 2409-9805 (Print)

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF CULTURE AND INFORMATION POLICY OF UKRAINE

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

Quarterly Scientific Journal
Founded in 2004

№ 2
2023

Київ – 2023

УДК 02+002+001](477)(051)»540.3»

Наш передплатний індекс: 86544

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ

Журнал індексується в міжнародних базах даних:
Google Scholar; Research Bible; Polish Scholarly Bibliography; BASE

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Головний редактор – Добровольська В. В.

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. / М-во культури та інформ. політики України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2023. № 2. 126 с.

У фаховому науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» висвітлюють актуальні питання в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Видання адресоване фахівцям у галузі бібліотекознавства, документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, а також науковцям, викладачам, аспірантам, студентам, усім, хто прагне набути ґрунтовні знання теоретичного та прикладного характеру.

Добровольська В. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), **головний редактор**
***Збанацька О. М.* –** доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ), **заступник головного редактора**
***Філіппова Н. П.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), **відповідальний секретар**
***Бездрабко В. В.* –** доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ)
***Білущак Т. М.* –** кандидат історичних наук, Національний університет «Львівська політехніка» (НУ «Львівська політехніка»)
***Веретеннікова Н. В.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»
***Вовк Н. С.* –** кандидат історичних наук, доцент, НУ «Львівська політехніка»
Дубровіна Л. А. – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України (НБУВ)
Завалiна О. Л. – доктор інформаційно-бібліотечних наук, Університет Північного Техасу (США, Дентон)
Осінський Збігнєв – доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (Польща, Люблін)
Кобєлєв О. М. – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури
Кунанець Н. Е. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, НУ «Львівська політехніка»
***Литвин С. Х.* –** доктор історичних наук, професор, НАКККіМ
Лобузіна К. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, НБУВ
***Маслак В. І.* –** доктор історичних наук, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
Новальська Т. В. – доктор історичних наук, професор, КНУКіМ
***Парвіз Казімі* –** кандидат філологічних наук, Бакинський державний університет (Азербайджан, Баку)
***Ржеуський А. В.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»
***Тур О. М.* –** доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського
***Чередник Л. А.* –** кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Відповідальний секретар – Філіппова Н. П.
Редактор – Бугайова О. І.
Комп'ютерне складання та верстка – Бугайова О. І.
Редагування англомовних анотацій і транслітерації – Рубчак О. Б.
Дизайн обкладинки – Саприкін О. А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 9 від 30.05.2023

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
в галузі соціальних комунікацій зі спеціальності 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
(Наказ МОН України від 26.11.2020 № 1471)

Статті, подані до редакції журналу, ***рецензують члени редакційної колегії***
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21133-10933ПР від 08.12.2014
Свідоцтво видала Державна реєстраційна служба України

Використання в будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджують з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11
e-mail: nauka@nakkkim.edu.ua

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2023

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 1 2023

ЗМІСТ

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

Москаленко О. О., Шмаглій О. Б. Передумови та методологічні засади створення електронної бібліотеки в Державній науково-технічній бібліотеці України 5

Ржеуський А. В., Кунанець Н. Е. SWOT-аналіз дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування бібліотек закладів вищої освіти України 11

Жалко Т. Й., Ляшук Н. В. Бібліотека як середовище навчання і самоуправління навчанням в умовах сьогодення (на прикладі Бібліотеки-студії «ДіМ» Центральної бібліотеки для дітей м. Луцька) 25

Куліш Ю. О. Використання відеостримінгу та відеохостингу університетськими бібліотеками США для підтримки освітньо-наукової діяльності 31

Анісімова О. М., Лукаш Г. П. Краєзнавчий контент бібліотек Вінниччини 39

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

Тверитникова О. Є., Салата Г. В. Менеджмент якості архівної та бібліотечної справи: до проблеми імплементації міжнародних стандартів 48

Тур О. М., Шабуніна В. В., Маслак В. І. Тенденції розвитку прикладних соціально-комунікаційних технологій у медичній галузі: мобільні застосунки та програми у сфері охорони здоров'я 54

Яворська Т. М., Ребренюк А. Л. Документні ресурси бібліотек України: проблема дерусифікації 63

Ржечицька С. А. Законодавче і нормативно-правове забезпечення діяльності закладів вищої освіти України 69

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. ІНФОРМОЛОГІЯ

Карпенко О. О., Кобижча Н. І. Інституційні репозитарії закладів вищої освіти України з підготовки фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи як складова якості наукової комунікації в сучасному освітньому просторі 76

Горбань Ю. І., Гайсинюк Н. А. Оптимізація вебсайту бібліотеки закладу вищої освіти для покращення доступу до інформаційних ресурсів 83

Філіна Т. В., Костельна Я. В. Креативний менеджмент у системі популяризації читання 91

Івашкевич О. В. Штучний інтелект в акустиці функціонування книгозбірень України 97

Бондар І. В. Інтеграція електронних ресурсів у бібліотечному середовищі закладу вищої освіти: переваги та виклики 102

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

Мудроха В. О. Особливості формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» 109

Політова О. А. Сучасні орієнтири в процесі викладання маркетингу для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» 115

Кафедра артменеджменту та івент-технологій оголошує набір 123

Вимоги до публікацій 124

CONTENT

LIBRARY SCIENCE

Moskalenko O., Shmahlii O. Prerequisites and Methodological Principles of Digital Library Creation in the State Scientific and Technical Library of Ukraine 5

Rzheuskyi A., Kunanets N. SWOT-Analysis of Distant Library and Information Services of Libraries of Higher Education Institutions in Ukraine 11

Zhalko T., Lyashuk N. Library as an Environment for Learning and Self-Management of Learning in Present-day Conditions (on the Example of Library-Studio "DiM" of Central Library for Children in lutsk) 25

Kulish Yu. Use of Video Streaming and Video Hosting by US University Libraries to Support Educational and Research Activities 31

Anisimova O., Lukash H. Local Sciences Content of Libraries of Vinnichchina 39

DOCUMENTATION

Tverytnykova O., Salata H. Quality Management of Archival and Library Studies: Towards the Problem of Implementing International Standards 48

Tur O., Shabunina V., Маслак В. І. Trends in Development of Applied Social and Communication Technol-Ogies in Medical Field: Mobile Applications and Programmes in Healthcare 54

Yavorska T., Rebreniuk A. Documentary Resources of Ukrainian Libraries: Problem of de-Russification 63

Rzhechytska S. Legislative and Regulatory Support of Higher Education Institutions in Ukraine 69

SOCIAL COMMUNICATIONS. INFORMOLOGY

Karpenko O., Kobyzhcha N. Institutional Repositories of Higher Education Institutions in Ukraine for Training Specialists in the Field of Information, Li-Brary and Archive Studies as a Component of Academic Communica-Tion Quality in Modern Educational Space 76

Horban Yu., Gaisynuik N. Optimising a Higher Education Library Website to Improve Access to Information Resources 83

Filina T., Kostelna Ya. Creative Management in the System of Reading Promotion 91

Ivashkevych O. Artificial Intelligence in Acoustics of Library Functioning in Ukraine 97

Bondar I. Integration of Electronic Resources in Library Environment of Higher Education Institutions: Advantages and Challenges 102

TRAINING OF SPECIALISTS

Mudrokha V. Features of the Formation of Digital Competence of Higher Education Students Majoring in 029 "Information, Library, and Archival Studies" 109

Politova O. Modern Guidelines in the Process of Teaching Marketing for Students of Speciality 029 "Information, Library and Archival Affairs" 115

Department of Art Management and Event Technologies is announcing a call for the enrollment 123

Requirements for publications 124

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 026:62ї:004.65.001.891
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284647

Цитування:
Москаленко О. О., Шмаглій О. Б. Передумови та методологічні засади створення електронної бібліотеки в Державній науково-технічній бібліотеці України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 5–10.

Moskalenko O., Shmahlii O. (2023). Prerequisites and Methodological Principles of Digital Library Creation in the State Scientific and Technical Library of Ukraine. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 5–10 [in Ukrainian].

Москаленко Олександра Олександрівна,
заступник директора з бібліотечної справи
Державної науково-технічної бібліотеки України
https://orcid.org/0000-0002-1085-9869
moskalenko@dntb.gov.ua

Шмаглій Олена Борисівна,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу
впровадження та розвитку
науково-інформаційних систем
Державної науково-технічної бібліотеки України
https://orcid.org/0000-0001-5548-2957
nireroan@hotmail.com

ПЕРЕДУМОВИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ В ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ

Мета статті *– обґрунтувати актуальність, передумови та методологічні засади створення електронної бібліотеки (ЕБ) науково-технічної інформації в Державній науково-технічній бібліотеці (ДНТБ) України.* ***Методологія дослідження*** *базується на поєднанні комплексу загальнонаукових методів аналізу, синтезу та прогнозування, а також на застосуванні системного, інформаційного, структурно-функціонального, порівняльного та термінологічного підходів.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в подальшому розвиткові поглядів на створення та функціонування електронної науково-технічної бібліотеки в умовах впровадження принципів відкритої науки та відкритого доступу до науково-інформаційних ресурсів.* ***Висновки.*** *Розробка та реалізація проєкту щодо створення ЕБ науково-технічної інформації в ДНТБ України сприятиме вирішенню низки важливих питань, зокрема: оптимізації та розширення дистанційного доступу вітчизняних і зарубіжних користувачів до документів бібліотечного фонду, реалізації віртуальної реконструкції розпорошених колекцій та фондів; інформаційної підтримки наукових, освітніх та виробничих проєктів; надання доступу до унікальних матеріалів – рідкісних книг, архівних документів, зокрема до їх спеціальних видів: патентних, нормативно-технічних, неопублікованих тощо; збереження оригіналів, які перебувають під загрозою зникнення або пошкодження.*

Ключові слова: *Державна науково-технічна бібліотека України, електронні інформаційні ресурси, електронна бібліотека, електронний каталог, повнотекстові бази даних, науково-технічна інформація, відкритий доступ, відкрита наука.*

© *Москаленко О. О., 2023*
© *Шмаглій О. Б., 2023*

Moskalenko Oleksandra,
Deputy Director of Library Affairs, State Scientific and Technical Library of Ukraine

Shmahlii Olena,
PhD in Economics, Senior Researcher, Department Implementation and Development of Scientific Information Systems, State Scientific and Technical Library of Ukraine

PREREQUISITES AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF DIGITAL LIBRARY CREATION IN THE STATE SCIENTIFIC AND TECHNICAL LIBRARY OF UKRAINE

The purpose of the article *is to substantiate the relevance, prerequisites and methodological foundations for creating an electronic library of scientific and technical information in the State Scientific and Technical Library of Ukraine (SSTL).* ***The research methodology*** *is based on a combination of general scientific methods of analysis, synthesis and forecasting, as well as on the use of systemic, informational, structural and functional, comparative, and terminological approaches.* ***The scientific novelty*** *of the study lies in the further development of views on the creation and functioning of an electronic scientific and technical library in the context of the implementation of the principles of open science and open access to scientific and informational resources.* ***Conclusions.*** *The development and implementation of the project on the creation of an electronic scientific and technical information library in the SSTL of Ukraine will contribute to solving a number of important issues, in particular: optimization and expansion of remote access of domestic and foreign users to the documents of the library collection, implementation of virtual reconstruction of scattered collections and funds; informational support for scientific, educational, and production projects; providing access to unique materials – rare books, archival documents, including their special types – patent, regulatory and technical, unpublished; preservation of originals that are at risk of disappearance or damage.*

Key words: *State Scientific and Technical Library (SSTL) of Ukraine, electronic information resources, electronic library, electronic catalogue, full-text databases, scientific and technical information, open access, open science.*

Актуальність теми дослідження. Питання відкритого доступу до наукових інформаційних ресурсів останнім часом широко обговорюють науковці, видавці, працівники бібліотечно-інформаційної сфери. Загальні принципи відкритого доступу вже стали частиною урядової політики в Україні та знайшли відображення в Розпорядженні КМУ від 08.10.2022 № 892-р «Про затвердження національного плану відкритої науки» [1]. У цьому документі передбачено вдосконалення законодавства відповідно до стандартів та норм Європейського Союзу, зокрема Директив ЄС 2019/1024 та 2018/790, у частині розміщення у відкритому доступі наукових результатів та науково-технічної інформації, отриманої під час здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, що фінансують за рахунок бюджетних коштів, надання закладам вищої освіти й науковим установам доступу до міжнародних електронних баз даних наукової інформації (баз даних патентної та кон'юнктурно-економічної інформації, бібліографічних, реферативних, повнотекстових баз даних наукової і науково-технічної інформації та наукової літератури), здійснення комплексного аналізу правових засад розміщення монографій у відкритому доступі, використання ліцензій відкритого доступу під час розміщення наукових результатів та науково-технічної інформації в інтернеті та розробка відповідних рекомендацій.

Ухвалення цього документа ставить перед Державною науково-технічною бібліотекою України (далі – ДНТБ України) низку викликів, адже її фонд є одним з найбільших у країні та включає колекції наукових і науково-технічних книг, періодичних видань, патентних та нормативно-технічних документів, кандидатських і докторських дисертацій, депонованих наукових робіт на різних носіях інформації (папір, мікроплівка, мікрофіші, електронні носії). Загальний обсяг бібліотечного фонду становить 16 млн примірників документів, але документи в електронному форматі поки що становлять не дуже великий відсоток фонду та доступні користувачам локально в бібліотеці або їх надають у режимі електронної доставки документів. З метою вирішення проблеми інтеграції електронних інформаційних ресурсів (ЕІР) ДНТБ України до вітчизняних та зарубіжних інформаційно-комунікативних систем і надання дистанційного доступу до них у бібліотеці розпочато роботу над реалізацією проєкту прикладного дослідження «Методологічні та науково-практичні засади створення електронного повнотекстового ресурсу науково-технічної інформації (електронної бібліотеки) в ДНТБ України».

Аналіз досліджень і публікацій. Під час підготовки проєкту було проведено аналіз українських та іноземних публікацій з досвіду створення та формування електронних бібліотек. Історія створення електронних бібліотек розпочалась після виникнення електронних книг. Першою електронною книгою прийнято вважати історичний документ – Декларацію незалежності США. Її створив у 1971 році Майкл Харт, який був засновником проєкту Gutenberg. Він задумав створити універсальну електронну бібліотеку, що буде включати всі книжки світу. Мета цього проєкту, за Майклом Хартом, полягала в тому, щоб стимулювати створення та безкоштовне поширення електронних книг з метою подолання неписьменності та неуцтва [7, 109]. У 1990-х роках у зв'язку з розвитком інтернету з'явились перші електронні бібліотеки, що надавали доступ до електронних книг і журналів онлайн. Однією з перших у 1991 році свій проєкт запустила Бібліотека Конгресу США, що запропонувала доступ до цифрових версій книг, статей та інших матеріалів зі своїх колекцій. Саме в цей час вперше з'явились публікації, що були присвячені різним аспектам створення та функціонування Електронних бібліотек у США та Великій Британії. Автори висвітлювали загальні проблеми формування ЕБ, концепції та стратегії розвитку, питання надання доступу до електронних наукових статей.

Публікації українських авторів із цієї проблематики почали з'являтись наприкінці минулого сторіччя та були присвячені перспективам розвитку ЕБ в Україні, аналізу досвіду зберігання електронних ресурсів, надання доступу до них. Ці питання широко висвітлювали в наукових статтях, монографіях, тезах доповідей національних і міжнародних конференцій, зокрема в публікаціях К. Лобузіної [2, 18; 3, 12], О. Спіріна [4, 8; 5, 4], І. Лобузіна [6, 4]. Аналіз наукових досліджень з питань створення електронних ресурсів та електронних бібліотек, здійснений останнім часом в Україні, на базі інформації, розміщеної на сайті Національного репозиторію академічних текстів [8], засвідчує, що ці роботи проводили переважно в закладах вищої освіти з метою створення інституційних репозиторіїв для розміщення навчальних матеріалів, наукових публікацій та дипломних робіт своїх викладачів і студентів для збереження їх інтелектуальних напрацювань і надання доступу до них.

Мета дослідження – обґрунтувати актуальність, передумови та методологічні засади створення електронної бібліотеки (ЕБ) науково-технічної інформації в Державній науково-технічній бібліотеці (ДНТБ) України.

Виклад основного матеріалу. Основу бібліотечного фонду ДНТБ України становить науково-технічна інформація (НТІ), яка посідає особливе місце в житті суспільства, оскільки призначена для підтримки всіх її сфер: науки, виробництва, економіки, соціальної сфери. Її можна розглядати як елемент, що забезпечує взаємодію різних галузей життєдіяльності країни.

Комплектування фонду бібліотеки, зокрема фонду електронних документів (ФЕД), відбувається на підставі критеріїв відбору, зазначених у Перспективному тематико-типологічному плані комплектування фонду ДНТБ України, та охоплює такі основні тематичні напрями: біотехнології; будівництво; енергетика; інформатика; комунальне господарство; легка промисловість; лісова, деревообробна та целюлозно-паперова промисловість; машинобудування; металургія; нанотехнології; освіта; охорона навколишнього середовища; технологія металів; транспорт, зв'язок; харчова промисловість; хімічна промисловість тощо.

Фонд ДНТБ України є унікальним щодо різноманітності представлення в ньому видів документів та при комплексному його використанні може забезпечити наукові установи, підприємства та організації України надійно дієвою інформацією для проведення наукових досліджень, випуску продукції на рівні світових зразків, проведення патентних пошуків, упровадження передового досвіду та прогресивних технологій.

Майже 70% фонду бібліотеки зберігається на мікроносіях різного типу та формату. Значна їх частина представлена в країні тільки у фонді ДНТБ України, яка єдина в Україні одержувала дублі спеціалізованих фондів колишнього СРСР, що сьогодні робить фонд унікальним. Як носії інформації вони досить компактні, проте від тривалого використання ці документи фізично зношуються, що не дає змогу вводити ці фонди в більш широкий інформаційний обіг. У зв'язку із цим низка колекцій фонду потребує переведення в електронний формат і включення до повнотекстової ЕБ ДНТБ України, що забезпечить його надійне зберігання та доступність для широкого кола користувачів.

З 1972 року ДНТБ України є центром депонування рукописних наукових робіт з усіх галузей знань науки й техніки про наукові дослідження та досягнуті результати у вузькоспеціальних наукових напрямах та формує фонд депонованих наукових робіт. На теперішній час у ньому зберігається близько 44 тис. неопублікованих робіт, що мають у своєму складі багато невивчених документів та є досить широким полем діяльності для його дослідження.

Депоновані в ДНТБ України та згодом скановані рукописні наукові роботи вносять до відповідної електронної бази даних (БД). Доступ до бібліографічної та реферативної її частини є на

сайті бібліотеки, повні тексти сканованих робіт доступні локально безпосередньо в бібліотеці та в подальшому увійдуть до ЕБ.

Патентна інформація є найбільшим фрагментом фонду бібліотеки. Вона містить унікальну технічну інформацію про винаходи, а в поєднанні з інформацією про правовий статус патентів неоціненна для прийняття рішень щодо можливості створення нових виробництв або спільних підприємств, просування нових товарів на ринки певних регіонів, аналізу діяльності конкурентів.

Провідні світові патентні БД надають доступ до документів колишнього СРСР та країн, що утворилися після його розпаду, але там практично повністю відсутня інформація про авторські свідоцтва та патенти колишнього СРСР на винаходи, що в той період не публікувались та надходили до бібліотеки під грифом «Для службового користування» (ДСК).

ДНТБ України є єдиною в Україні установою, що має такі документи в повному обсязі. Тож було вирішено їх цифровізувати. Для зручності подальшого їх використання та включення цієї колекції до ЕБ ДНТБ України створюють ідентифікуючі ознаки цих документів у вигляді бібліографічних записів для електронного каталогу.

Фонд нормативно-технічних документів у галузі стандартизації ДНТБ України завжди користувався підвищеним попитом у спеціалістів усіх галузей промисловості. Частину цього фонду становлять технічні умови (ТУ) та галузеві стандарти (ОСТ) до 1993 року, які в країні зберігаються тільки в Державній науково-технічній бібліотеці України. Кількість цих документів налічує понад 70 тис. назв, їх активно використовують, тому було прийнято рішення їх оцифрувати. На сьогодні скановано майже 16 тис. примірників документів, які включені до БД OSTU.

Теперішній стан роботи ДНТБ України з електронними ресурсами характеризується такими факторами:

- наявністю електронного каталогу та бібліографічних баз даних, що доступні через вебсайт бібліотеки;
- наявністю цифрового контенту – сканованих документів бібліотечного фонду, документів в електронному форматі, одержаних як обов'язковий примірник та безпосередньо від авторів, отриманих за ліцензійними угодами;
- зберіганням електронних документів та бібліографічних інформаційних ресурсів у файловій системі комп'ютерної мережі ДНТБ України;
- наданням локального доступу до повнотекстових ресурсів з комп'ютерів бібліотеки.

Каталогізація інформаційних ресурсів, що надходять до фонду ДНТБ України, є важливим етапом створення ЕБ. Структура бібліографічних записів (БЗ) для всіх БД електронного каталогу передбачає сумісність основних пошукових елементів метаданих (автор, назва, рік видання, вид документа за характером інформації, ключові слова, предметні рубрики, індекси УДК та ін.). Це дає змогу формувати єдиний інформаційний ресурс бібліотеки з інтегрованим пошуковим апаратом та користувацьким інтерфейсом. Крім цього, така система має засоби розподіленого пошуку в каталогах інших бібліотек через протокол z39.50 та можливість запозичення БЗ. Так, до ЕК ДНТБ України інтегруються БЗ з ЕК Бібліотеки Конгресу США (255 БЗ), НБУВ та інших бібліотек.

Створення бібліографічних записів для ЕБ ДНТБ України відбувається як у ручному режимі, так і з використанням напрацювань бібліотеки щодо автоматизації введення даних зі сканованих документів, а саме технологій, що скорочують витрати часу каталогізатора при заповненні полів на книжкові видання, автореферати, дисертації, нормативно-технічні та патентні документи. Завдяки цьому підвищується швидкість створення запису в ЕК майже утричі. Однак навіть при цьому створення БЗ на скановані документи значно відстає від процесу сканування самих документів, тому необхідно передбачити при проєктуванні ЕБ автоматизоване створення метаданих з тексту документа.

Рішення, що впроваджують при проєктуванні системи, сприятимуть вирішенню таких завдань:

- наповнення ЕБ електронними ресурсами: оцифрування документів власного фонду, включення електронних версій документів від авторів та видавництв, закупівля електронних документів у правовласників; запозичення документів, що є у вільному доступі в інтернеті;
- опис електронних ресурсів (створення метаданих) на основі прийнятих міжнародних норм і стандартів з використанням власних напрацювань бібліотеки щодо автоматизації введення бібліографічних описів різних типів документів;
- упровадження в ЕБ інтелектуальних методів опрацювання природномовних інформаційних ресурсів з метою підвищення ефективності й точності пошуку цінної інформації;
- організація зберігання інформації;
- забезпечення зручного доступу до інформації;
- підтримка інформаційної безпеки електронної бібліотеки.

При побудові моделі ЕБ спеціалісти бібліотеки враховують відповідність таким базовим принципам:

- доступність: ЕБ повинна бути доступна для користувачів з будь-якої точки світу й у будь-який час;

- зручність користування: інтерфейс ЕБ має бути зручним та інтуїтивно зрозумілим для користувачів, щоб вони мали змогу швидко здійснювати пошук і знаходити необхідні матеріали;

- розширюваність: ЕБ повинна мати здатність пристосовуватися до змін у потребах користувачів та враховувати нові вимоги;

- сумісність: ЕБ повинна бути сумісна з різними типами пристроїв та програмних платформ;

- безпека: ЕБ має гарантувати безпеку зберігання та передачі даних, а також захист від несанкціонованого доступу;

- якість контенту: ЕБ повинна включати якісні та достовірні матеріали, щоб користувачі могли покладатись на інформацію, яку вона надає, та ін.

Підготовка проєкту ЕБ базується також на вивченні та аналізі теоретичних і методологічних засад, що пов'язані з організацією та зберіганням електронних даних, основними з яких є:

- організація та структурування інформації: для забезпечення ефективного використання ЕБ необхідно організувати дані відповідно до тематичного спрямування, виду документа й інших суттєвих характеристик за допомогою ефективних методів індексації та класифікації цифрових документів;

- створення метаданих – описових даних, які допомагають зрозуміти, що міститься в документах, тобто вони забезпечують можливість швидкого пошуку та обробки інформації;

- гарантування безпеки та нерозголошення даних, що є надважливим аспектом функціонування ЕБ, оскільки вона зберігає значну кількість конфіденційної та важливої інформації.

Значним аспектом при побудові сучасної ЕБ є використання семантичних технологій [3, 14], які включають набір методів та інструментів, що застосовують для організації, збереження та пошуку інформації в бібліотечних системах з використанням семантичних моделей та онтологій. Семантичні технології дають змогу ефективно організовувати інформацію в ЕБ для прискорення пошуку необхідної інформації користувачами та охоплюють безліч різних технологій і методів, зокрема:

- створення онтологій, що являють собою формалізовані моделі знань, які описують поняття та відносини між ними в конкретній предметній галузі. Як приклад можна розглянути систему Dublin Core, яка є онтологією, що використовують для опису метаданих цифрових ресурсів, таких як тексти, зображення, звукові та відеофайли, вебсторінки й ін.;

- розмітку даних, тобто процес додавання семантичних метаданих до ресурсів, наприклад до книг, статей, що допомагає розуміти їх зміст і контент;

- класифікацію інформації, що є процесом групування ресурсів на основі їх змісту, що полегшує їх пошук і доступ до них;

- ідентифікацію та вилучення цінної інформації, що являє собою процес автоматичного вилучення структурованої інформації з неструктурованих даних, таких як тексти чи фотографії, зокрема аналіз ключових слів, аналіз контенту, застосування рейтингових систем та ін.;

- пошук за змістом, що є процесом, який базується на семантичних властивостях тексту й дає змогу знаходити матеріали, що відповідають запиту користувача, навіть якщо в тексті немає точного збігу ключових слів.

Отже, використання інтелектуальних, зокрема семантичних, технологій в ЕБ дає можливість підвищити ефективність пошуку та обробки інформації і робить бібліотечні ресурси більш зручними для користувачів.

Наукова новизна роботи полягає в подальшому розвиткові поглядів на створення та функціонування електронної науково-технічної бібліотеки в умовах упровадження принципів відкритої науки та відкритого доступу до науково-інформаційних ресурсів.

Висновки. Розробка та реалізація проєкту щодо створення ЕБ сприятиме вирішенню низки важливих питань зокрема: оптимізації та розширення дистанційного доступу вітчизняних та зарубіжних користувачів до документів бібліотечного фонду, інформаційної підтримки освітніх та виробничих проєктів; надання доступу до унікальних матеріалів – рідкісних книг, архівних документів, зокрема їх спеціальних видів: патентних, нормативно-технічних, неопублікованих, тощо; збереження оригіналів, які перебувають під загрозою зникнення або пошкодження. Створення ЕБ ДНТБ України сприятиме досягненню якісно нового рівня оперативності та повноти задоволення індивідуальних інформаційних потреб всіх користувачів, зокрема, наукової та виробничої спільноти України.

Список використаних джерел

1. Про затвердження національного плану відкритої науки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 892-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892–2022–%D1%80#Text (дата звернення: 08.04.2023).

2. Лобузіна К. Електронна наукова періодика відкритого доступу: семантичні веб-технології для бібліотек. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 3. С. 18 –23.

3. Семантичні технології у науковій бібліотеці : монографія / Т. Ю. Власова та ін. ; відп. ред. К. В. Лобузіна ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ : НБУ ім. В. І. Вернадського, 2019. 312 с.

4. Електронні бібліотечні інформаційні системи наукових і навчальних закладів : монографія / О. М. Спірін та ін. ; за наук. ред. проф. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна. Київ : Педагогічна думка, 2012. 176 с.

5. Проєктування системи електронних бібліотек наукових і навчальних закладів АПН України / О. М. Спірін, В. М. Саух, В. А. Резніченко, О. В. Новицький. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 6. URL: https://www.journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/25 (дата звернення: 08.04.2023).

6. Лобузін І. Л. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : монографія / відп. ред. В. А. Широков ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ : НБУ ім. В. І. Вернадського, 2016. 216 с.

7. From Plato to Michael Hart: The Long Journey of E-books. *Journal of Library & Information Technology*. 2012. Vol. 32, No. 2. P. 109–115. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/1592–Article%20Text–6027–1–10–20120217.pdf (дата звернення: 08.04.2023).

8. Національний репозиторій академічних текстів: НРАТ, 2019–2023. URL: https://nrat.ukrintei.ua (дата звернення: 08.04.2023).

References

1. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the approval of the national open science plan" from 08.10.2022 № 892–p. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892–2022–%D1%80#Text [in Ukraine].

2. Lobuzina, K. (2015). Open access electronic scientific periodicals: semantic web technologies for libraries. *Library Bulletin*, 3, 18–23 [in Ukraine].

3. Vlasova, T. and others. (2019). Semantic technologies in the scientific library. National library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi. Kyiv: NAS of Ukraine [in Ukraine].

4. Spirin, O. and others. (2012). Electronic library information systems of scientific and educational institutions. Kyiv: Pedagogical opinion [in Ukraine].

5. Spirin, O. and others. (2009). Designing a system of electronic libraries of scientific and educational institutions of the APS of Ukraine. *Information technologies and teaching methods*, 6. Retrieved from: https://www.journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/25 [in Ukraine].

6. Lobuzin, I. (2016). Digital library projects: technological solutions and life cycle management of collections. National library of Ukraine im. V. Vernadsky. Kiev: NAS of Ukraine [in Ukraine].

7. From Plato to Michael Hart: The Long Journey of E–books. *Journal of Library & Information Technology*. 2012. Vol. 32, No. 2. P. 109–115. Retrieved from: file://C:/Users/user/Downloads/1592–Article%20Text–6027–1–10–20120217.pdf [in England].

8. National repository of academic texts. (2019–2023). Kyiv: NRAT. Retrieved from: https://nrat.ukrintei.ua [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2023
Отримано після доопрацювання 15.05.2023
Прийнято до друку 23.05.2023

УДК 339.138
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284651

Цитування:
Ржеуський А. В., Кунанець Н. Е. SWOT-аналіз дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування бібліотек закладів вищої освіти України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 11–24.

Rzheuskyi A., Kunanets N. (2023). SWOT-Analysis of Distant Library and Information Services of Libraries of Higher Education Institutions in Ukraine. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 11–24 [in Ukrainian].

Ржеуський Антоній Валентинович,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
докторант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0001-8711-4163
antonii.v.rzheuskyi@lpnu.ua

Кунанець Наталія Едуардівна,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри інформаційних систем та мереж
Національного університету
«Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0003-3007-2462
nek.lviv@gmail.com

SWOT-АНАЛІЗ ДИСТАНЦІЙНОГО БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Метою статті *є проведення SWOT-аналізу дистанційних сервісів та електронних інформаційних ресурсів бібліотек закладів вищої освіти України.* ***Методологію дослідження*** *склали методи аналізу, синтезу, усебічності пізнання, узагальнення, абстрагування, SWOT-аналізу.* ***Наукова новизна*** *дослідження полягає в тому, що вперше метод SWOT-аналізу був застосований до вітчизняних книгозбірень, які здійснюють бібліотечно-інформаційне обслуговування в умовах карантинних обмежень та воєнного стану.* ***Висновки.*** *Був проведений SWOT-аналіз дистанційних послуг та інформаційних ресурсів бібліотек закладів вищої освіти України. Сильними сторонами наукових бібліотек закладів вищої освіти України виявилось надання дистанційних послуг: електронної доставки документів, віртуальної довідкової служби, визначення індексів УДК та електронних інформаційних ресурсів: електронного каталогу, електронного архіву наукових праць співробітників університету (інституційний репозитарій), повнотекстові бази даних та ресурси, доступні на відкритих платформах. Слабкими сторонами є: відсутність таких дистанційних послуг: наявність онлайн-чату; створення та підтримка профілю дослідника в сервісах ORCID, Google Академія, Scopus Author ID, Researcher ID, ResearchGate; інформування користувачів про нові надходження; редагування списків використаної літератури та електронних інформаційних сервісів на вебсайтах бібліотек: буктрейлерів, лонгридів, підкастів, віртуальних турів та екскурсій, аудіокниг, віртуальних виставок, дайджестів, нових надходжень, віртуальних оглядів, тематичних списків. Можливостями є створення перспективних форм дистанційних послуг та електронних інформаційних ресурсів: створення електронних бібліотек, запровадження вузькогалузевих рекомендаційних систем, розроблення мобільної версії вебсайту бібліотеки та мобільних додатків електронних сервісів бібліотек, розроблення спеціалізованих додатків електронних сервісів бібліотек, розроблення системи персональних кабінетів, розгортання блогерської та стримінгової діяльності, використання нових платформ для миттєвого обміну повідомленнями: Telegram, Viber, соціальної мережі TikTok. Загрозами для бібліотек на сьогодні є відсутність електроенергії, перевантаження серверів бібліотек, соціально-політична нестабільність, кіберзагрози.*

Ключові слова: *SWOT-аналіз, дистанційні сервіси, електронні інформаційні ресурси, бібліотеки закладів вищої освіти України, месенджери, Telegram, Viber, TikTok.*

© *Ржеуський А. В., 2023*
© *Кунанець Н. Е., 2023*

Rzheuskyi Antonii,
Candidate of Sciences in Social Communications (PhD), Doctoral Student,
National Academy of Culture and Arts Management

Kunanets Natalia,
Doctor of Sciences in Social Communications, Professor,
Department of Information Systems and Networks, Lviv Polytechnic National University

SWOT-ANALYSIS OF DISTANT LIBRARY AND INFORMATION SERVICES OF LIBRARIES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

The purpose of the article *is to conduct a SWOT-analysis of distant services and electronic information resources of libraries of higher education institutions in Ukraine.* ***The research methodology*** *is based on the methods of analysis, synthesis, comprehensiveness of knowledge, generalisation, abstraction, SWOT-analysis.* ***The scientific novelty*** *of the study lies in the fact that for the first time the SWOT-analysis method was applied to domestic libraries that provide library and information services under quarantine restrictions and martial law.* ***Conclusions.*** *A SWOT-analysis of distant services and information resources of libraries of higher education institutions in Ukraine was conducted. The strengths of the scientific libraries of higher education institutions in Ukraine were found to be the provision of remote services: electronic delivery of documents, virtual reference service, determination of UDC indices and electronic information resources: electronic catalogue, electronic archive of scientific works of university staff (institutional repository), full-text databases and resources available on open platforms. Weaknesses include the lack of the following remote services: online chat; creation and maintenance of a researcher's profile in the ORCID, Google Academy, Scopus Author ID, Researcher ID, ResearchGate services; informing users about new arrivals; editing bibliographies and electronic information services on library websites: book trailers, longreads, podcasts, virtual tours and excursions, audiobooks, virtual exhibitions, digests, new arrivals, virtual reviews, thematic lists. Opportunities include the creation of promising forms of remote services and electronic information resources: creation of digital libraries, introduction of sector-specific recommendation systems, development of a mobile version of the library website and mobile applications of electronic library services, development of specialised applications of electronic library services, development of a system of personal accounts, deployment of blogger and streaming activities, use of new platforms for instant messaging: Telegram, Viber, and social network TikTok. Threats to libraries today include the lack of electricity, overloading of library servers, socio-political instability, and cyber threats.*

Key words: *SWOT-analysis, distant services, electronic information resources, libraries of higher education institutions in Ukraine, messengers, Telegram, Viber, TikTok.*

Актуальність теми дослідження. Бібліотекам необхідно систематично здійснювати аналіз дистанційного обслуговування та актуальності електронних інформаційних ресурсів, щоб зрозуміти, які ділянки потребують удосконалення з метою надання користувачам комфортного та якісного дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування. На наш погляд, дієвим та практичним засобом для сучасних бібліотек є SWOT-аналіз. Тому актуальність нашого дослідження полягає у SWOT-аналізі електронних дистанційних сервісів та інформаційних ресурсів, якими наукові бібліотеки закладів вищої освіти України обслуговують своїх користувачів в умовах карантинних обмежень. Запровадження воєнного стану по всій території України ще більше ускладнило роботу бібліотек, що суттєво позначається на бібліотечно-інформаційному обслуговуванні.

SWOT-аналіз (або SWOT-матриця) – це техніка стратегічного планування та стратегічного управління, яку використовують, щоб допомогти людині чи організації визначити сильні, слабкі сторони, можливості та загрози, пов’язані з бізнес-конкуренцією чи плануванням проєкту. Його іноді називають оцінкою ситуації або аналізом ситуації [1].

SWOT-аналіз – це метод експертного оцінювання задля виявлення сильних та слабких сторін внутрішнього й зовнішнього середовищ організацій з метою їх аналізу, використання результатів у процесі стратегічного планування і прийняття управлінських рішень [2].

Сильні та слабкі сторони бібліотечно-інформаційного обслуговування належать до внутрішніх чинників, на них бібліотека здатна вплинути сама. Можливості та загрози – це зовнішні умови середовища. На ці умови неможливо вплинути, проте слід враховувати їх.

Предметом SWOT-аналізу може бути: бренд, імідж, корпоративне управління, команда та

співробітники, досвід управління, кваліфікація, продукція, послуги, ресурси, дизайн, якість, процеси та організація, розташування.

SWOT-аналіз є найбільш простим, поширеним та зручним методом для аналізу ситуації довкола бібліотек як соціальних інститутів, з урахуванням обставин, які склались в Україні.

Проаналізувавши вебсайти бібліотек щодо стану та основних тенденцій дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування та застосувавши SWOT-аналіз, визначимо:

- сильні сторони – електронні інформаційні ресурси, які бібліотеки надають своїм користувачам, діють в умовах воєнного стану як дистанційні сервіси;

- слабкі сторони – виявити слабкі місця в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні, ті дистанційні послуги та інформаційні ресурси, що в найменшій кількості представлені на вебсайтах бібліотек на сьогодні. Такий підхід дає змогу проаналізувати діяльність бібліотек, застосувавши, для прикладу, метод бенчмаркінгу, порівняти дистанційні послуги та електронні інформаційні ресурси наукових бібліотек закладів вищої освіти та поширити інноваційний досвід;

- можливості. Бібліотека як соціокомунікаційний інститут, що за тривалий час накопичив традиційні та електронні інформаційні ресурси, застосувавши доступні на сьогодні інформаційні технології та кадровий потенціал, який володіє необхідними компетенціями та навичками роботи з інформаційними технологіями, може провести трансформацію бібліотечно-інформаційного обслуговування: впровадити нові сервіси та форми дистанційного обслуговування користувачів, удосконалити ті, що вже функціонують, або ж переглянути дистанційні послуги й електронні інформаційні ресурси та навіть відмовитись від тих, що не користуються або мало користуються попитом у користувачів;

- загрози, які є на сьогодні для діяльності бібліотек та бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів.

Аналіз досліджень і публікацій. На теперішній час виявлено поодинокі наукові розвідки, присвячені SWOT-налізу вітчизняних бібліотек за минуле десятиліття.

Так, зокрема SWOT-аналіз бібліотеки представлений у стратегії розвитку бібліотеки Сумського державного університету на 2018–2022 роки [3], де зазначено, що сильними сторонами книгозбірні є, зокрема, віддалений цілодобовий доступ до інформаційних ресурсів через електронний каталог бібліотеки, закладено основи формування електронної бібліотеки, створено репозитарій наукових і науково-методичних робіт університету.

Можливості, які б нас зацікавили, є: збільшення кількості послуг, пов'язаних із цифровим контентом та мультимедіа, впровадження бібліотечних інтегрованих систем нового покоління, таких як ExLibris Alma або відкрита платформа FOLIO, що надають доступ до електронних і медіаресурсів та управляють ними. Слабкі сторони, які слід відзначити: невідповідність вебсайту бібліотеки університету сучасним вимогам користувачів, слабкий і нестабільний інтернет, застаріла комп'ютерна техніка, а також недосконаліть та обмеженість АБІС «УФД».

Тобто фахівці бібліотеки констатують, що поточна автоматизована бібліотечна інформаційна система не досконала та не спроможна задовольнити всі потреби, вебсайт бібліотеки потребує вдосконалення, а також є необхідність забезпечити користувачів не тільки електронними інформаційними ресурсами, але й мультимедійними.

Самоаналіз і SWOT-аналіз науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету, здійснені О. Шкурко [4], дали підґрунтя для реалізації стратегії розвитку книгозбірні.

Л. Бакуменко провела SWOT-аналіз колективу наукової бібліотеки Харківського державного університету харчування та торгівлі [5]. SWOT-аналіз колективу бібліотек не є предметом нашого дослідження, однак ми цілком згодні з автором щодо однієї зі слабких сторін про невідповідність між набутими професійними знаннями бібліотечних працівників та стрімким розвитком інформаційного суспільства. На нашу думку, бібліотечним фахівцям необхідно вдосконалювати вміння та навички, поглиблювати знання в галузі інформаційних технологій шляхом підвищення кваліфікації в межах 1–3 років.

Т. Павленко здійснила спробу SWOT-аналізу наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету [6].

Загалом, до слабких сторін вітчизняних книгозбірень автори відносять недостатню кількість автоматизованих робочих місць, не достатньо комфортні умови в читальних та комп'ютерних залах бібліотек.

Звернімося до закордонного досвіду. У SWOT-аналізі університетської бібліотеки Майкла Окпара університету сільського господарства, Умудіке, Нігерія, проведеному Акобунду Діке Угах (Akobundu Dike Ugah), нас зацікавили можливості бібліотеки щодо:

- організації коротких навчальних програм з таких тем, як каталогізація та класифікація, індексування і реферування, практичне використання інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеці;

- дослідження, які б проводив бібліотечний персонал у галузі бібліотекознавства й інформаційних наук;

- видання бібліотекою журналів;

- надання послуг індексування та реферування за межами університету [7].

Джо Фернандесом (Joe Fernandez) проведено SWOT-аналіз соціальних медіа в бібліотеці [8]. У своєму дослідженні П. К. Суреш Кумар (P. K. Suresh Kumar) представив результати SWOT-аналізу чотирьох університетських бібліотек Керали (Індія), а саме: бібліотеки університету Керали, бібліотеки університету Махатми Ганді, бібліотеки науки та техніки Кочин і бібліотеки Калікутського університету імені Мохаммеда Коя. Предмет дослідження становили фонди бібліотек, інформаційні послуги, персонал бібліотеки, інфраструктура [9].

Сильними сторонами книгозбірень є вагомі бібліотечні фонди як традиційних документів, так й електронних, однак електронними документами можна скористатись лише в читальних залах. Слабкими сторонами в усіх книгозбірень є відсутність 24/7 доступу до OPAC, відсутність якісних інформаційних продуктів і послуг, відсутність мережі в кампусі для спільного використання та поширення ресурсів.

Сасекеа Йонека Гарріс (Sasekea Yoneka Harris) провів SWOT-аналіз університетських бібліотек Ямайки [10]. Сильними сторонами університетських бібліотек Ямайки, як зазначає автор, є надання користувачам низки електронних інформаційних ресурсів: електронної бібліотеки, онлайн баз даних, на які підписані університети (зокрема бази даних EBSCO), електронні журнали та електронні книги, якими студенти та викладачі можуть скористатись з будь-якої точки доступу. Слабкими сторонами вказано неспроможність бібліотек іти в ногу з розвитком інформаційних технологій, обмежена віртуальна присутність бібліотеки в інтернеті, потреба в нових комп'ютерах, відсутність онлайн-сервісів на кшталт «Запитай у бібліотекаря».

Індійський дослідник Мітешкумар Пандья (Miteshkumar Pandya) застосував метод SWOT-аналізу для вибору хмарного сховища для бібліотеки. Дослідник вважає, що перед розміщенням даних бібліотеки в хмарі необхідно ґрунтовно розглянути переваги, недоліки та особливості сервісу [11].

Як показав SWOT-аналіз, слабкими сторонами бібліотек університетів Малаві (Африка) є слабка комунікація з користувачами; низька видимість бібліотечних сервісів для користувачів бібліотек [12].

SWOT-аналіз за програмою проєкту під назвою «Національна інфраструктура бібліотечних та інформаційних послуг для наукового контенту (N-LIST)», виконуваний спільно з Консорціумом e-ShodhSindhu, Центром INFLIBNET і Консорціумом INDEST-AICTE, IIT Delhi, дав змогу визначити можливості бібліотек закладів вищої освіти, які полягали в: доступі до інформації поза межами бібліотеки, єдиному інтерфейсі як точки доступу до всіх сервісів та інформаційних ресурсів, миттєвому поширенні інформації через зручний для користувача інтерфейс [13].

Ліван Янг (Lijuan Yang) здійснив SWOT-аналіз сильних, слабких сторін, можливостей і загроз створення цифрової бібліотеки в університетах Китаю, що дало можливість сформувати стратегію розвитку цифрової бібліотеки в університетах [14].

Отже, огляд закордонних публікацій щодо застосування SWOT-аналізу в розрізі бібліотечної справи засвідчив, що цей метод використовували як для аналізу та оцінки загальної діяльності бібліотек університетів, так й окремих бібліотечних послуг, інформаційних ресурсів, інформаційних продуктів. Такі дослідження були проведені ще задовго до закриття бібліотек на карантин, тому серед слабких місць бібліотеки відзначали матеріальний стан приміщень бібліотек, недосконалість матеріально-технічної бази. Окремо наголос робили на вдосконаленні бібліотечного сервісу та розширенні асортименту інформаційних ресурсів, зокрема розбудові та підтримці електронних бібліотек. Виявлено, що навіть не в усіх книгозбірень були запроваджені віртуальні довідкові служби. З огляду на це, можна зробити висновок, бібліотеки були не готові здійснювати якісно та в повному обсязі бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів під час пандемії.

Низка дослідників провела SWOT-аналіз у контексті застосування штучного інтелекту в університетських бібліотеках Пакистану. Оскільки штучний інтелект набуває популярності та його поступово впроваджують у бібліотеки, науковці представили короткий аналіз сильних і слабких сторін, можливостей та загроз застосування штучного інтелекту в університетських бібліотеках Пакистану [15].

Мета цієї публікації полягає в проведенні SWOT-аналізу дистанційних сервісів та електронних інформаційних ресурсів бібліотек закладів вищої освіти України з позицій користувача.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження ми провели виключно з позиції користувача електронних інформаційних ресурсів та дистанційних сервісів. Насамперед було проаналізовано вебсайти наукових бібліотек закладів вищої освіти України. На основі цього сформовано множину дистанційних послуг та електронних

інформаційних ресурсів бібліотек. Відібрано перелік бібліотек, на вебсайтах яких максимально представлено дистанційні послуги та електронні інформаційні ресурси. Після цього вже здійснено порівняльний аналіз (*табл. 1*).

У межах дослідження проаналізовано вебсайти наукових бібліотек різних закладів вищої освіти України (зокрема класичних університетів, технічних, педагогічних).

Нижче наведемо реєстр бібліотек, на прикладі яких застосовано SWOT-аналіз:

1) бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

2) наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова;

3) наукова бібліотека Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

4) бібліотека Університету Григорія Сковороди в Переяславі;

5) наукова бібліотека Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

6) наукова бібліотека Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

7) бібліотека Криворізького державного педагогічного університету;

8) наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

9) бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка;

10) науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського;

11) науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка»;

12) науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету;

13) науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;

14) науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету;

15) наукова бібліотека Національного університету «Запорізька політехніка»;

16) науково-технічна бібліотека Національного університету харчових технологій;

17) наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка»;

18) наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки;

19) бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка;

20) наукова бібліотека Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова;

21) наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій;

22) бібліотека Харківської державної академії культури;

23) наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв;

24) бібліотека Черкаського державного технологічного університету;

25) бібліотека Одеської державної академії будівництва та архітектури;

26) наукова бібліотека Національного фармацевтичного університету;

27) наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія»;

28) наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка;

29) наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

30) бібліотека Сумського державного університету;

31) наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

32) центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

33) наукова бібліотека Хмельницького національного університету;

34) наукова бібліотека Запорізького національного університету;

35) бібліотека Криворізького національного університету;

36) наукова бібліотека імені М. В. Довнар-Запольського Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

З наведеної таблиці можна визначити сильні та слабкі сторони з надання дистанційних послуг бібліотеками, можливості надання і вдосконалення певних дистанційних сервісів або напрямів роботи, а також загрози для бібліотек щодо забезпечення бібліотечно-інформаційного обслуговування (*рис. 1*). Проаналізуємо кожен аспект детальніше.

Таблиця 1

Множина дистанційних сервісів бібліотек

	Електронна доставка документів (ЕДД)	Визначення індексів УДК	Пошук літератури за темою наукового дослідження	Онлайн-консультації	Віртуальна довідка	Мобільні застосунки	Онлайн-чат	Онлайн-реєстрація користувачів	Надання віддаленого доступу до матеріалів, доступних у локальній мережі	Віддалений доступ до передплачених ліцензованих електронних баз даних	Онлайн-семінари та вебінари	Створення та підтримка профілю дослідника в сервісах ORCID, Google Академія, Scopus Author ID, Researcher ID, ResearchGate	Інформування користувачів про нові надходження	Редагування списків використаної літератури
1					+									
2	+	+		+			+		+	+				
3	+	+	+	+	+					+				
4		+			+		+			+	+		+	
5	+	+		+	+									
6	+	+			+					+			+	
7	+	+			+					+	+		+	+
8	+	+			+			+	+		+		+	
9		+			+								+	
10	+	+	+	+	+		+		+					
11			+						+	+		+	+	
12	+	+			+									
13	+								+	+				
14	+	+		+	+						+			
15	+			+	+									
16				+							+			
17		+	+	+	+									
18	+			+	+			+		+				
19	+	+	+				+							
20		+	+			+			+		+			
21	+	+					+							
22														
23	+	+	+	+				+		+	+			
24	+	+			+									
25	+				+			+						
26	+	+	+	+	+					+	+			
27	+	+					+	+		+	+	+		
28		+		+		+		+		+				
29	+	+			+					+				
30	+	+	+	+			+	+		+	+			+
31														
32		+			+					+				
33	+				+		+							
34	+	+			+	+		+						
35			+		+									
36	+	+			+		+	+						

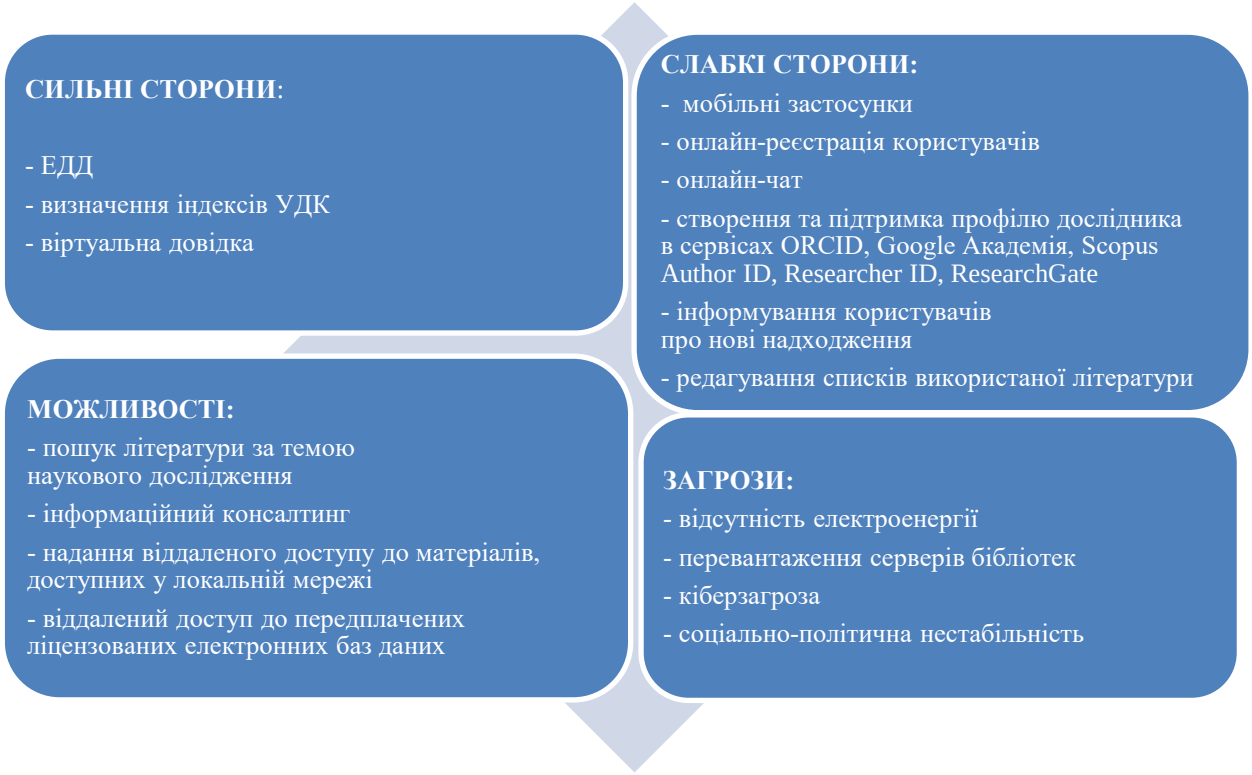

Рис. 1. ***SWOT-аналіз дистанційних послуг бібліотек***

Сильні сторони. Під час дослідження виявлено, що найпоширенішими дистанційними сервісами, які надають через вебсайти бібліотек, є електронна доставка документів, визначення індексів УДК та віртуальна довідка. На нашу думку, технологія виконання послуги електронної доставки документів останнім часом зазнала змін у позитивному напрямі. Бібліотеки ретельно відпрацювали механізм її виконання, оскільки зі стрімким збільшенням віртуальних користувачів, вона набуває популярності. Для виконання цієї послуги фахівці використовують усі доступні інформаційні ресурси, пошукові системи, бази даних, щоб надати користувачеві необхідний документ або фрагмент документа з дотриманням вимог законодавства про авторське право. Бібліотечні працівники посилили напрям роботи з оцифрування документів, що зберігаються у фондах бібліотеки. Також на вимогу користувача здійснюється розпізнаванням змісту документа. Варто відзначити, що електронна доставка документів, визначення індексів УДК, віртуальна довідка є базовими дистанційними послугами бібліотек, які надавали ще до запровадження карантинних обмежень.

Можливості. Бібліотечні співробітники можуть активізувати діяльність із віддаленого інформаційного забезпечення користувачів. На вебсайтах бібліотек така послуга має назву «Пошук літератури за темою наукового дослідження» або подекуди «Інформаційний супровід наукового дослідження». В основі дистанційної послуги пошуку літератури за темою наукового дослідження закладена технологія вибіркового поширення інформації (ВРІ). Користувачеві надсилають добірку літературних джерел з теми його наукового дослідження. Така послуга суттєво відрізняється від виконання інформаційного запиту через віртуальну довідкову службу чи онлайн-консультування, що має одноразовий характер. «Пошук літератури за темою наукового дослідження» виконують за всіма канонами ВРІ. Щоб стати абонентом цієї послуги, новий користувач через інтерфейс вебсайту заповнює електронну форму, вказуючи напрями його наукових досліджень. Бібліотечні фахівці опрацьовують профіль нового абонента та здійснюють добірку актуальних інформаційних джерел за науковими напрямами користувача. Бібліографічні описи можуть супроводжуватись лінками на відкриті джерела. Це значно підвищує інформативність та важливість такої послуги. На вебсайтах бібліотек зазначений перелік інформаційних ресурсів та баз даних, якими послуговуються бібліотечні фахівці при наданні послуги. Варто наголосити, що така послуга є систематичною, а база нових абонентів постійного поповнюється. Важливо застерегти бібліотечних фахівців, що ця послуга призначена лише для викладачів і науковців, для супроводу та інформаційного забезпечення їхньої наукової діяльності, але аж ніяк не студентів. Часто допускають помилку, коли таку послугу надають під інформаційні

потреби як науковців, так і студентів, або ж вона не розміщена на вебсайті бібліотеки в окремому блоці послуг, відведеному тільки для науковців. На наш погляд, ця послуга є перспективною і може користуватися попитом серед науковців та викладачів закладів вищої освіти.

Проведення бібліотеками семінарів та вебінарів, онлайн-консультацій з питань інформаційного забезпечення наукової і навчальної діяльності в умовах карантинних обмежень та воєнного стану стає можливим завдяки наявності у вільному доступі широкого кола програмних продуктів для відеозв'язку. Бібліотечні фахівці вдало оперують низкою таких платформ і довільно обирають, яким технічним засобом зручніше послуговуватись. Користувачам через карантинні обмеження чи військовий стан не завжди вдається відвідати бібліотеку, а тому незалежно від місця перебування користувач бібліотеки завжди може стати учасником заходів або ж отримати консультацію. Такі заходи можуть стосуватися широкого кола питань, зокрема ознайомлення студентів, викладачів та науковців з новими інформаційними ресурсами, що передплачує університет, консультації з питань наукометрії чи інструментів, що дозволять підвищити ефективність науково-дослідницької діяльності. Проведення таких заходів в онлайн-форматі дає змогу зібрати більшу аудиторію. На нашу думку, розмаїття електронних інформаційних ресурсів, баз даних, програмних засобів для навчання та наукової діяльності (які бібліотечні фахівці опанували і з якими здатні ознайомити та проконсультувати студентів і співробітників університетів) у поєднанні із платформами для проведення відеоконференцій заклало новий напрям діяльності бібліотек – інформаційний консалтинг.

Поряд з традиційними документами бібліотеки акумулюють та створюють електронні колекції документів, що становлять доробок працівників університетів. Такими матеріалами можна було скористатись тільки в локальній мережі в приміщенні бібліотеки. На сьогодні віддалений доступ до матеріалів бібліотек, наявних у локальній мережі, з метою ознайомлення користувачі отримують після авторизації на вебсайті бібліотеки.

При дослідженні вебсайтів бібліотек було виявлено, що користувачам пропонують скористатись у віддаленому режимі передплаченими закордонними базами даних, базами даних, дозвіл на використання яких надано в тестовому доступі. Подекуди відзначено випадки надання віддаленого доступу до передплачених ліцензованих електронних баз даних, а саме Scopus та Web of Science. До введення карантинних обмежень наукометричними базами даних можна було скористатись з локальної мережі університетів або в електронних читальних залах бібліотек. Бібліотекам слід розширювати коло інформаційних ресурсів і створювати комфортні умови дистанційного обслуговування користувачів, а відтак доступ до наукометричних баз даних можливо надати через проксісервери чи спеціалізовані додатки, які можуть розробити працівники відділів інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотек.

Слабкі сторони. Під час дослідження великої кількості вебсайтів бібліотек було виявлено поодинокі спроби впровадження вкрай важливих дистанційних сервісів, відсутність яких значно послаблює дистанційне обслуговування користувачів бібліотек. Відтак онлайн-реєстрація користувачів – доволі зручний сервіс, що не потребує фізичної присутності користувача й дає змогу залучити до бібліотеки ширше коло користувачів. Наявність на вебсайті онлайн-чату дало б можливість миттєво відповідати на запитання та надавати фактографічні довідки користувачам. Такий сервіс можна запровадити за допомогою поширеного програмного забезпечення JivoChat.

Розроблення і запровадження мобільних застосунків є інноваційним напрямом в обслуговуванні користувачів бібліотек. Для прикладу, розроблено додаток LibClient, що дозволяє користувачам скористатись в онлайн-доступі електронним каталогом на мобільних пристроях з операційною системою Android.

Поширеною серед бібліотек є послуга для науковців зі створення та підтримки профілю дослідника в сервісах ORCID, Google Академія, Scopus Author ID, Researcher ID, ResearchGate.

Для того щоб користувач був обізнаний з новинками літератури, що надходять до бібліотеки, слід запровадити таке інформування. Ідеться не просто про розміщення на вебсайті бібліотеки списків чи презентацій нових надходжень, а автоматичне сповіщення користувачів шляхом запровадження опції «Підписатись на оповіщення».

Проведено SWOT-аналіз електронних інформаційних ресурсів бібліотек (*табл. 2*). Наведена таблиця дає можливість визначити сильні та слабкі сторони (*рис. 2*) інформаційного обслуговування користувачів бібліотек електронними інформаційними ресурсами, а також можливості щодо генерації бібліотеками на базі власних інформаційних ресурсів, що формувались впродовж попередніх десятиліть, електронних інформаційних ресурсів нового зразка відповідно до вимог сьогодення.

Таблиця 2

Електронні інформаційні ресурси бібліотек

	Електронний каталог	Електронний архів наукових праць співробітників університету (інституційний репозитарій)	Повнотекстові бази даних та електронні інформаційні ресурси, доступні на відкритих платформах	Сторінка у Facebook	Сторінка в Instagram	Власні повнотекстові колекції	Сторінка у Twitter	Telegram	Viber	Youtube-канал	Буктрейлери	Віртуальні виставки	Лонгриди	Підкасти	Віртуальні тури та екскурсії	Дайджести	Нові надходження	Аудіокниги	Тематичні списки	Віртуальні огляди
1	+	+		+						+	+							+		
2	+	+	+	+	+		+			+										
3	+	+	+																	
4	+	+	+	+				+	+											
5	+	+		+	+					+									+	+
6	+	+	+	+							+	+								
7	+	+	+	+	+					+	+	+								
8	+	+	+	+		+				+		+								
9	+	+	+	+			+			+	+	+								
10	+	+	+	+	+					+				+						
11	+	+		+	+															
12	+	+	+	+	+					+	+									
13	+	+		+	+	+	+			+										
14	+	+				+	+					+								
15	+	+	+	+	+	+	+			+		+								
16	+	+		+		+						+								
17	+	+	+	+	+	+	+			+									+	
18	+	+	+	+	+					+		+								
19	+	+	+	+	+	+						+						+		
20	+	+	+			+														
21	+	+		+	+	+	+			+										
22	+	+		+				+	+			+								
23	+		+	+		+					+		+							
24	+	+		+			+					+								
25		+				+								+						
26	+	+				+														
27	+	+	+	+	+	+	+			+					+					
28	+	+	+	+	+					+							+			
29	+	+		+		+	+			+		+					+			
30	+	+	+	+	+	+		+		+						+	+	+		
31	+			+		+				+		+								
32	+	+		+	+	+	+	+				+								
33		+	+	+		+				+		+								
34	+			+		+	+	+									+			
35	+	+		+							+		+			+	+			
36	+	+	+			+														

Рис. 2. ***SWOT-аналіз електронних інформаційних ресурсів бібліотек закладів вищої освіти України***

Сильні сторони. Наведена *табл. 2* засвідчує, що поширеними електронними інформаційними ресурсами залишаються електронний каталог та електронний архів наукових праць співробітників університету (інституційний репозитарій). Ці електронні інформаційні ресурси стали основними для бібліотек, вони були популярними ще задовго до часів карантинних обмежень.

Під час дослідження виявлено, що з початком карантинних обмежень значна кількість бібліотек вчасно почала накопичувати, формувати та створювати на вебсайтах окремі розділи з повнотекстових баз даних та електронних інформаційних ресурсів, доступних на відкритих платформах. Варто відзначити організаційний підхід до укладання електронних інформаційних ресурсів окремо за галузями знань. Такі електронні інформаційні ресурси містять рекомендаційний характер для користувачів і слугують додатковими інформаційними ресурсами, що розширюють джерельну базу наукових досліджень співробітників університетів.

Можливості. На наш погляд, поєднання накопичених повнотекстових баз даних та електронних інформаційних ресурсів, доступних на відкритих платформах, а також віртуальних довідкових служб, точніше архівів виконаних довідок, дасть змогу закласти підґрунтя для створення вузькогалузевих рекомендаційних систем. Такі інформаційні вузькогалузеві системи можуть бути розміщені на вебсайті бібліотеки, і користувач зможе звертатись до них з інформаційним запитом, причому така взаємодія передбачає участь бібліотечного працівника.

Дистанційне інформаційне обслуговування користувачів не має обмежень у часі та просторі, однак має обмеження в авторських правах. Бібліотеки розпочали та підтримують тенденцію створення електронних бібліотек. Тож бібліотеки намагаються надати віддалено повнотекстовий доступ до методичних вказівок, навчальних посібників, підручників. Повнотекстовий доступ отримують лише зареєстровані користувачі бібліотеки, які дотримуються законодавства з авторського права.

Ще одним важливим аспектом дистанційного інформаційного забезпечення користувачів є «присутність» бібліотек у соціальних медіа. Найпопулярнішими соціальними медіаплатформами, що розміщені на вебсайтах бібліотек, є Facebook, Instagram, Youtube. Меншою популярністю користуються Twitter і Pinterest. Наскільки ці соціальні медіа є ефективними у використанні бібліотек – це предмет іншого дослідження. На наш погляд, бібліотекам слід звернути увагу на можливості соціальної мережі TikTok. Вона є новою молодіжною інтерактивною медіаплатформою, що дає змогу блогерові максимально ефективно впливати на аудиторію і взаємодіяти з нею, розміщувати короткі мультимедійні матеріали й інформативно доносити повідомлення до певних користувачів. Для активних бібліотечних фахівців TikTok є чудовим

трампліном для розвитку блогерської діяльності.

Ефективним і перспективним засобом інформування користувачів бібліотек є месенджери – Viber та Telegram. Незважаючи на те, що лічена кількість бібліотек закладів вищої освіти України розміщує на своїх сайтах посилання на групи в месенджерах, ми не вважаємо це слабкою ланкою та, навпаки, відносимо це до передових й ефективних засобів інформаційного обслуговування користувачів. На вебсайтах бібліотек виявлено посилання на групи у Viber та Telegram. Прогнозуємо, що в подальшому стане популярним і WhatsApp. Месенджери дають змогу створити тіснішу, згуртованішу аудиторію, де користувачі бібліотеки можуть активно комунікувати один з одним. Варто відзначити, що навіть матеріально-технічна база бібліотеки зазнає змін. Вже немає потреби утримувати парк комп'ютерів, користувачеві не потрібне автоматизоване робоче місце, навіть ноутбук, який є габаритний. Важливим атрибутом у житті сьогоднішнього користувача та кожної молодої людини є смартфон. Портативний, зручний, з мобільним швидкісним інтернетом, різноманітною кількістю вебдодатків (що легко інсталюються та деінсталюються) і завжди під рукою – є універсальним засобом доступу й отримання інформації.

Через застосунок Telegram чи Viber, які легко інсталюються і використовуються в повсякденному житті кожної людини, можна як надавати дистанційні послуги, так і здійснювати інформаційне забезпечення користувачів бібліотек. До прикладу, дистанційна інформаційна послуга «Пошук літератури за темою наукового дослідження» чи «Інформаційний супровід наукового дослідження» може бути реалізована шляхом як персонального, так і групового інформування користувачів. Користувачеві надходить добірка літератури з лінками на відкриті джерела, за якими він з легкістю може перейти. Другий приклад: у месенджерах можна публікувати перехресні посилання на інші соціальні медіаплатформи – той самий TikTok, про який згадано вище. Отже, користувач, один раз перейшовши за посиланням, вже буде знати про існування TikTok-каналу бібліотеки, здійснить підписку та буде обізнаним про всі оновлення. Ще один приклад: бібліотечний працівник як модератор чату, надсилає повідомлення із супровідним лінком про стримінг майбутніх заходів. Повідомлення охопить усю аудиторію. Як бачимо, інформаційні повідомлення, що транслюють бібліотечні працівники через месенджери, оперативно, цільово, без ентропії надійдуть до користувачів, які з легкістю з ними ознайомляться і, гарантовано, не оминуть їх увагою, адже смартфон завжди в руці. Тож ми пропонуємо нову модель дистанційного бібліотечно-інформаційного забезпечення віртуальних користувачів бібліотек (з використанням апаратного засобу – смартфона, програмного забезпечення – Telegram, Viber чи WhatsApp), що з плином часу та розвитком інформаційних технологій стане більш простою і практичною.

Слабкі сторони. Найменше на вебсайтах бібліотек трапляються буктрейлери, лонгриди, підкасти, віртуальні тури та екскурсії, аудіокниги, віртуальні виставки, дайджести, нові надходження, віртуальні огляди, тематичні списки.

На наш погляд, аудіокниги та підкасти ще доцільно створювати для користувачів з особливими потребами, зокрема з вадами зору, адже з практичного погляду користувач може прослуховувати контент і водночас виконувати інші дії.

Вважаємо, що буктрейлери, віртуальні екскурсії, віртуальні виставки на сьогодні поступово вичерпують свій потенціал.

Низька наявність дайджестів, нових надходжень, віртуальних оглядів, тематичних списків, вважаємо, пояснюється зниженням аналітичної діяльності бібліотечних працівників, адже керівництво бібліотек вважає раціональнішим задіювати їх на інші процеси, наприклад: оцифровування фондів бібліотек, наповнення, редагування електронних баз даних бібліотек, створення електронних колекцій документів.

Загрози. Загрози забезпечення користувачів електронними інформаційними ресурсами, як і дистанційними сервісами, полягають у можливій відсутності електроенергії – гострій проблемі, спричиненій ракетними обстрілами. У зв'язку із цим бібліотеки змушені економно використовувати електроенергію, оперативніше та ефективніше виконувати операції з бібліотечного обслуговування, раціонально використовувати інформаційні ресурси для інформаційного забезпечення користувачів. У разі відсутності електропостачання та мобільного зв'язку можемо порадити бібліотечним працівникам використання альтернативних месенджерів для поширення інформації, а саме: Bridgefy, Briar, Rumble, Serval Mesh, Vojer. Їхня робота забезпечується через Bluetooth. Так, зокрема, слід закцентувати на роботі месенджера Bridgefy. Мінімальна дальність передачі даних за допомогою Bridgefy сягає до 100 метрів. Однак при утворенні мережі цю відстань можна збільшити. Якщо в радіусі 100 метрів є ще користувачі бібліотеки чи співробітники, які послуговуються Bridgefy, то їхні смартфони стануть підсилювачем сигналу. За допомогою Bridgefy бібліотечні фахівці можуть надсилати масові повідомлення всім користувачам у радіусі сигналу, навіть якщо їхні контакти відсутні [16].

Небезпеку становлять і кіберзагрози, що потребує захисту даних та інформації як бібліотеки, так і закладу вищої освіти загалом. Поширення

фейкової інформації, дезінформації – теж складники кібератак.

Ще за часів карантинних обмежень збільшилась кількість звернень користувачів до вебсайтів бібліотек, що спричиняє збільшення трафіку, і відповідно виникає загроза перевантаження роботи вебсайтів. У цьому випадку бібліотекам необхідно використовувати розподілені сервери або оновити наявні на більш потужні.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше метод SWOT-аналізу був застосований до вітчизняних книгозбірень, які здійснюють бібліотечно-інформаційне обслуговування в умовах карантинних обмежень та воєнного стану.

Висновки. Отже, у межах SWOT-аналізу дистанційних послуг та інформаційних ресурсів бібліотек закладів вищої освіти України підіб'ємо підсумки. Виклик перед вітчизняними книгозбірнями був поставлений стрімко й несподівано та, завдяки теоретичному, методологічному, практичному базису, який вони заклали в минулі роки щодо концепції електронної бібліотеки та дистанційного бібліотечного обслуговування віртуальних користувачів, бібліотекам як соціокомунікаційним інститутам вдалось використати ці напрацювання та адаптуватись до нових реалій на початковому етапі. У подальшому на бібліотеки чекає процес неминучої трансформації системи бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Можна говорити про формування нової парадигми бібліотечно-інформаційного обслуговування – виключно парадигми дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування віртуальних користувачів бібліотек, яка отримала поштовх унаслідок зовнішніх процесів, що відбулись у світі й неминуче торкнулись України, а саме пандемія і карантинні обмеження; і друге – це суспільно-політична ситуація в самій Україні, яка склалась внаслідок війни та запровадження воєнного стану по всій території країни.

Сильною стороною наукових бібліотек закладів вищої освіти України стало надання ними дистанційних послуг: електронна доставка документів, віртуальна довідкова служба, визначення індексів УДК та електронних інформаційних ресурсів: електронного каталогу, електронного архіву наукових праць співробітників університету (інституційний репозитарій), повнотекстові бази даних і ресурси, доступні на відкритих платформах.

Аналіз засвідчив, що на сьогодні не всі бібліотеки закладів вищої освіти України з представленого переліку надають електронні інформаційні послуги чи мають онлайн-ресурс. Це можна пояснити тим, що: а) така дистанційна послуга чи електронний інформаційний ресурс відсутні (у цьому випадку бібліотеці слід запровадити її); б) цю послугу компенсує інша, дотична (наприклад відсутність віртуальної довідкової служби компенсується онлайн-чатом, електронними скриньками працівників бібліотеки, що відповідальні за певну ділянку роботи); в) не вдається відшукати на вебсайті цю послугу чи електронний інформаційний ресурс у зв'язку зі складною навігацією, перевантаженням вебсайту інформацією чи невідповідністю розділу, де розташована послуга (у цьому випадку слід її перенести на головну сторінку вебсайту).

Слабкими сторонами є: відсутність таких дистанційних послуг: наявність онлайн-чату; створення та підтримка профілю дослідника в сервісах ORCID, Google Академія, Scopus Author ID, Researcher ID, ResearchGate; інформування користувачів про нові надходження; редагування списків використаної літератури та електронних інформаційних сервісів на вебсайтах бібліотек: буктрейлерів, лонгридів, підкастів, віртуальних турів та екскурсій, аудіокниг, віртуальних виставок, дайджестів, нових надходжень, віртуальних оглядів, тематичних списків.

Можливостями є створення перспективних форм дистанційних послуг та електронних інформаційних ресурсів: створення електронних бібліотек, запровадження вузькогалузевих рекомендаційних систем, розроблення мобільної версії вебсайту бібліотеки та мобільних додатків електронних сервісів бібліотек (це прискорить час доступу користувача до необхідного сервісу), розроблення спеціалізованих додатків електронних сервісів бібліотек (для розширення браузера), розроблення системи персональних кабінетів, розгортання блогерської та стримінгової діяльності (потребує підвищення фахового рівня працівників бібліотек для формування в них нових знань та вмінь), використання нових платформ для миттєвого обміну повідомленнями: Telegram, Viber, соціальної мережі TikTok, що становлять конкуренцію соціальним платформам Facebook, Instagram, Youtube.

Загрозами для бібліотек закладів вищої освіти України на сьогодні є відсутність електроенергії, перевантаження серверів бібліотек, соціально-політична нестабільність, кіберзагрози. Причому з кіберзагрозами бібліотечний інститут як центр інформації покликаний боротися та протидіяти поширенню недостовірної інформації. Бібліотеки, які перебувають на окупованих територіях, будуть предметом дослідження наступних публікацій.

Список використаних джерел

1. Weihrich H. The TOWS Matrix – A Tool for Situational Analysis. URL: https://non profitbuilder.org/storage/303/TOWS-Long-Range-Planning-Heinz-Weihrich.pdf (дата звернення: 31.03.2023).

2. Швардак М. В. SWOT-аналіз системи підготовки майбутніх керівників (менеджерів у системі освіти). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. № 6(344), ч. 2. С. 119–133.

3. Стратегія розвитку бібліотеки СумДУ на 2018–2022 рр. URL: https://library.sumdu.edu.ua/data/Strategiia_biblioteky.htm#_Toc516577795 (дата звернення: 31.03.2023).

4. Шкурко О. П. Самооцінка діяльності наукової бібліотеки університету – важливий ресурс підвищення якості обслуговування користувачів. *The scientific heritage.* 2019. № 34. С. 65–69.

5. Бакуменко Л. Г. Бібліотечний колектив у розрізі сучасних трансформацій. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/13384/1/bibliotechnyi_kolektyv_u_rozrizi_suchasnykh_transformatsii.pdf (дата звернення: 31.03.2023).

6. Павленко Т. SWOT-аналіз як інструмент стратегії розвитку бібліотеки університету. URL: https://dokumen.tips/documents/swot-oe-repoknmueduuabitstream12345678938523.html?page=1 (дата звернення: 31.03.2023).

7. Ugah Akobundu Dike. A SWOT Analysis of the University Library of Michael Okpara University of Agriculture Library, Umudike, Nigeria. *Library Philosophy and Practice*. 2007. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/17219453.pdf (дата звернення: 31.03.2023).

8. Fernandez J. A SWOT Analysis for Social Media in Libraries *Library Staff Publications.* 2009. URL: https://digitalcommons.library.umaine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=lib_staffpub (дата звернення: 31.03.2023).

9. Kumar P. K. Suresh. University Libraries in Kerala: A SWOT Analysis for Marketing. *Library Philosophy and Practice*. 2012. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/188079699.pdf (дата звернення: 31.03.2023).

10. Harris S. Y. SWOT analysis of Jamaican academic libraries in higher education. *Library Management.* 2018. Vol. 39, № 3/4. Pp. 246–278.

11. Miteshkumar Pandya. Cloud Computing for Libraries: A SWOT Analysis. 2012. URL: https://ir.inflibnet.ac.in/handle/1944/1703 (дата звернення: 31.03.2023).

12. Mapulanga P. SWOT analysis in the planning of information services and systems in university libraries: The case of the University of Malawi strategic plans. *The Bottom Line*. 2013. Vol. 26, № 2. Pp. 70–84.

13. Talmale Mangesh, Humbre Avinash. SWOT Analysis of N-LIST Programme. *International Journal of Information Dissemination and Technology*. 2012. Vol. 2, iss. 2. Pp. 142–145.

14. Lijuan Yang. Development Strategy of the Digital Library in University Based on SWOT Analysis. Software Engineering and Knowledge Engineering: Theory and Practice. 2012. Vol. 115. Pp. 893–900.

15. Ali M. Y., Naeem S. B., Bhatti R., Richardson J. Artificial intelligence application in university libraries of Pakistan: SWOT analysis and implications. *Global Knowledge, Memory and Communication.* 2022. URL: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/GKMC-12-2021-0203/full/html (дата звернення: 31.03.2023).

16. Раптом що... ТОП-5 месенджерів, які працюють без інтернету. URL: https://radiotrek.rv.ua/news/raptom-shcho..-top-5-mesendzheriv-yaki-pracyuyut-bez-internetu_282789.html (дата звернення: 31.03.2023).

References

1. Weihrich, H. The TOWS Matrix – A Tool for Situational Analysis. Retrieved from: https://non profitbuilder.org/storage/303/TOWS-Long-Range-Planning-Heinz-Weihrich.pdf [in English].

2. Shvardak, M. V. (2021). SWOT analysis of the training system for future leaders (managers in the education system). Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences, 6 (344), 2, 119–133 [in Ukrainian].

3. Development strategy of the library of Sumy State University for 2018–2022. Retrieved from:

https://library.sumdu.edu.ua/data/Strategiia_biblioteky.htm#_Toc516577795 [in Ukrainian].

4. Shkurko, O. P. (2019). Self-assessment of the activity of the university scientific library – an important resource for improving the quality of user service. The scientific heritage, 34, 65–69 [in Ukrainian].

5. Bakumenko, L. G. Library collective in the context of modern transformations. Retrieved from: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/13384/1/bibliotechnyi_kolektyv_u_rozrizi_suchasnykh_transformatsii.pdf [in Ukrainian].

6. Pavlenko, T. SWOT analysis as a tool of the university library development strategy. URL: https://dokumen.tips/documents/swot-oe-repoknmueduuabitstream12345678938523.html?page=1 [in Ukrainian].

7. Ugah Akobundu Dike. (2007). A SWOT Analysis of the University Library of Michael Okpara University of Agriculture Library, Umudike, Nigeria. Library Philosophy and Practice. Retrieved from: https://core.ac.uk/download/pdf/17219453.pdf [in English].

8. Fernandez, J. (2009). A SWOT Analysis for Social Media in Libraries Library Staff Publications. Retrieved from: https://digitalcommons.library.umaine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=lib_staffpub [in English].

9. Kumar P.K. Suresh. (2012). University Libraries in Kerala: A SWOT Analysis for Marketing. Library Philosophy and Practice. Retrieved from: https://core.ac.uk/download/pdf/188079699.pdf [in English].

10. Harris, S. Y. (2018). SWOT analysis of Jamaican academic libraries in higher education. Library Management, 39 (3/4), 246–278 [in English].

11. Miteshkumar, Pandya. (2012). Cloud Computing for Libraries: A SWOT Analysis. Retrieved from: https://ir.inflibnet.ac.in/handle/1944/1703 [in English].

12. Mapulanga, P. (2013). SWOT analysis in the planning of information services and systems in university libraries: The case of the University of Malawi strategic plans. The Bottom Line, 26 (2), 70–84 [in English].

13. Talmale, Mangesh, Humbre, Avinash. (2012). SWOT Analysis of N-LIST Programme. International Journal of Information Dissemination and Technology, 2(2), 142–145 [in English].

14. Lijuan, Yang. (2012). Development Strategy of the Digital Library in University Based on SWOT Analysis. Software Engineering and Knowledge Engineering: Theory and Practice, 115, 893–900 [in English].

15. Ali, M. Y., Naeem, S. B., Bhatti, R., Richardson, J. (2022). Artificial intelligence application in university libraries of Pakistan: SWOT analysis and implications. Global Knowledge, Memory and Communication. Retrieved from: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/GKMC-12-2021-0203/full/html [in English].

16. All of a sudden... TOP-5 messengers that work without the Internet. Retrieved from: https://radiotrek.rv.ua/news/raptom-shcho..-top-5-mesendzheriv-yaki-pracyuyut-bez-internetu_282789.html [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2023
Отримано після доопрацювання 17.05.2023
Прийнято до друку 25.05.2023

УДК 021:023:[37.04]
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284652

Цитування:
Жалко Т. Й., Ляшук Н. В. Бібліотека як середовище навчання і самоуправління навчанням в умовах сьогодення (на прикладі Бібліотеки-студії «ДіМ» Центральної бібліотеки для дітей м. Луцька). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 25–30.

Zhalko T., Lyashuk N. (2023). Library as an Environment for Learning and Self-Management of Learning in Present-day Conditions (on the Example of Library-Studio "DiM" of Central Library for Children in lutsk). Library Science. Record Studies. Informology, 2, 25–30 [in Ukrainian].

Жалко Тетяна Йосипівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики
викладання шкільних предметів
Волинського інституту післядипломної
педагогічної освіти
https://orcid.org/0000-0003-1899-2530
tzhalko@ukr.net

Ляшук Наталія Вікторівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри інформаційної
діяльності та туризму
Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний
університет розвитку людини “Україна”»
https://orcid.org/0000-0002-1305-2227
nat_lashuk@ukr.net

БІБЛІОТЕКА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ НАВЧАННЯ І САМОУПРАВЛІННЯ НАВЧАННЯМ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ БІБЛІОТЕКИ-СТУДІЇ «ДІМ» ЦЕНТРАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ М. ЛУЦЬКА)

Мета дослідження *– вивчити освітній потенціал сучасної бібліотеки, що створює умови для факультативного навчання та самоосвіти; проаналізувати діяльність і форми роботи Бібліотеки-студії «ДіМ» Центральної бібліотеки для дітей м. Луцька як середовища процесу навчання та самоуправління навчанням в умовах сьогодення.* ***Методологія дослідження*** *ґрунтується на методах наукового аналізу та синтезу, що дало змогу узагальнити фактичний матеріал і зробити висновки. Застосовано також метод інформаційного моніторингу для вивчення нових форм бібліотечної діяльності.* ***Наукова новизна*** *нашого дослідження полягає у вивченні досвіду трансформації бібліотеки для створення середовища навчання і самоуправління навчанням в умовах воєнного стану. На прикладі проєкту Бібліотека-студія «ДіМ» Центральної дитячої бібліотеки м. Луцька вперше репрезентовано сучасну модель книгозбірні як багатофункціонального інформаційно-культурного центру, що інтегрує до сучасних систем соціальних комунікацій і формує вектори самоосвіти користувачів.* ***Висновки.*** *У науковій розвідці з’ясовано, що сучасні бібліотеки створюють комфортне середовище для культурного, освітнього розвитку громадян, навіть у період воєнного стану. Інноваційні форми роботи забезпечують широкий спектр інформаційних, освітніх послуг. Прикладом таких змін є реалізований проєкт Центральної бібліотеки для дітей м. Луцька Бібліотека-студія «ДіМ», яка пропонує ефективні форми роботи для інтелектуального та творчого розвитку здобувачів освіти.*

Ключові слова: *бібліотека, освітній простір, самоуправління навчанням, інформаційна послуга, освітня послуга, бібліотечний проєкт.*

© *Жалко Т. Й., 2023*
© *Ляшук Н. В., 2023*

Zhalko Tetiana,
Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Department of Theory and Methodology of Teaching School Subjects,
Volyn Institute of Postgraduate Pedagogical Education

Lyashuk Natalia,
Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Higher Education Institution "Open International University of Human Development ‘Ukraine"

LIBRARY AS AN ENVIRONMENT FOR LEARNING AND SELF-MANAGEMENT OF LEARNING IN PRESENT-DAY CONDITIONS (ON THE EXAMPLE OF LIBRARY-STUDIO "DIM" OF CENTRAL LIBRARY FOR CHILDREN IN LUTSK)

The purpose of the research *is to examine the educational potential of a modern library that creates conditions for optional learning and self-education; to analyse the activities and forms of work of the Library-Studio “DIM” of the Central Library for Children in Lutsk as an environment for learning and self-management of learning in the present-day conditions.* ***The research methodology*** *is based on the methods of scientific analysis and synthesis, which allowed the authors to summarise the factual material and draw conclusions. The method of information monitoring was also used to study new forms of library activity.* ***The scientific novelty of our research*** *is to study the experience of transforming a library to create a learning environment and self-management of learning under martial law. Using the example of Library-Studio “DIM” project of the Central Library for Children in Lutsk, we present for the first time a modern model of a library as a multifunctional information and cultural centre that integrates into modern social communication systems and forms vectors of self-education of users.* ***Conclusions.*** *The scientific research has shown that modern libraries create a comfortable environment for the cultural and educational development of citizens, even during martial law. Innovative forms of work provide a wide range of information and educational services. An example of such changes is the completed project of the Central Library for Children in Lutsk. The Library Studio “DIM” offers effective forms of work for the intellectual and creative development of students.*

Key words: *library, educational space, self-management of learning, information service, educational service, library project.*

Актуальність теми дослідження. Сучасна ситуація, у якій опинилася Україна від 24 лютого 2022 року, змушує по-іншому поглянути на процес навчання і змістити акценти в бік пошуку нових шляхів для навчання та самоуправління навчанням як здобувачів, так і надавачів освітніх послуг. Онлайн-навчання також внесло корективи, адже, працюючи в дистанційному форматі, заклади освіти повинні гарантувати позитивну адаптацію учнів, студентів не лише до нової форми навчання, а й до нової системи соціально-комунікаційних взаємовідносин.

Дигіталізація всіх сфер життєдіяльності людини спричинила впровадження цифрових ресурсів не лише у сферу освіти, а й царину культури. Тому бібліотекам відведена пріоритетна роль, оскільки в умовах воєнного стану вони стали ключовими джерелами комунікації з користувачами, майданчиками для організації публічних обговорень, презентації проєктів, проведення дискусій, пунктами надання психологічної допомоги, простором для навчання тощо. Книгозбірні залишаються важливими осередками глибинних знань, бо зберігають історію поколінь, допомагають учасникам освітнього процесу в здобутті освіти.

Сьогодні, за умов збройного вторгнення, певним чином змінилися потреби користувачів – і фахівці бібліотечної справи зіткнулося з багатьма питаннями: які форми роботи варто запровадити в бібліотеках, щоб громадяни могли продовжити освітню діяльність; як вдало комунікувати з користувачами? Дослідники стверджують, що «комунікації потрібні для взаємодії, для розуміння, для створення іміджу та збереження репутації, для адаптації до нових умов, усвідомлення змін і прийняття нових рішень» [7, 67]. Яку форму соціальної поведінки обрати для успішної комунікації з освітянами? Чим зацікавити користувача для збільшення читацької аудиторії? Вирішення цих завдань лежить у площині перетину освіти й культури і залежить від форм бібліотечної діяльності також, а тому ці питання потребують детального розгляду.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання діяльності бібліотек у період воєнного стану досліджувало чимало науковців. У контексті заявленої теми варто відзначити доробок М. Сахарової та Я. Хіміч, які визначили тенденції і напрями розвитку комунікаційної політики бібліотек в Україні в період воєнного стану на основі аналізу

електронних ресурсів провідних вітчизняних бібліотек [7]. Американська дослідниця І. Лінкольн представила дослідження якості бібліотечних послуг і нових технологій бібліотечного сервісу [8]. Взаємодію закладів освіти та бібліотек в освітньому процесі під час війни описали С. Макуха й О. Андріяш [3]. Питання ефективності дистанційної роботи бібліотечних працівників за умов воєнного стану в державі проаналізувала Ю. Ейсмонт [2]. Роботу бібліотек загальнодержавного значення України з надання послуг користувачам у дистанційному режимі дослідив А. Ржеуський [6]. О. Натаров висвітлив роль книгозбірень щодо інформування владних структур про дослідження вчених, що пов'язані з питаннями обороноздатності держави [4]. Досвід роботи бібліотек у воєнний стан вивчали К. Фомичова, Ю. Новальська, С. Сердюк, С. Герасимова, І. Бурміс, В. Здановська, Л. Кузнецова та ін.

Мета дослідження – репрезентувати діяльність Бібліотеки-студії «ДіМ» Центральної бібліотеки для дітей м. Луцька як середовища процесу навчання і самоуправління навчанням в умовах сьогодення, а також обґрунтувати особливості використання інноваційних форм і методів роботи бібліотеки як засобів підтримки комунікаційних зв'язків книгозбірні з користувачами.

Виклад основного матеріалу. Центральна бібліотека для дітей м. Луцька – це сучасний соціокультурний, освітній, науковий осередок навчання і виховання розвитку особистості. Книгозбірня має свою давню історію, яка розпочалася в далекому 1950 році. Через рік у бібліотеці нараховувалося вже 5,5 тис. примірників книг для дітей, педагогів шкіл та вихователів дитячих садочків. На сьогодні в бібліотеці, як реліквію, зберігають перші книги, які надійшли до книгозбірні в ті роки [1].

Бібліотека розвивалась разом з поколінням своїх читачів. Вона пройшла шлях від ідеологічної установи до культурно-інформаційного центру, який завжди успішно реалізовує власні творчі проєкти. Одним із найперспективніших проєктів книгозбірні стала Бібліотека-студія «ДіМ» (дорослим і малим).

На сьогодні в бібліотечному просторі студії «ДіМ» виокремлено такі зони: зала великого читання (BookRoom), інтернет-територія (Chatroom), вільний творчий простір (Workroom), відеокімната (Cinemaroom), зала для інтелектуальних зустрічей, презентацій (Living Room), територія дитинства (Childrenroom), мистецька зала (Artroom), кімнати для сенсорного навчання (Sensorroom).

Кожна із вказаних зон має свій функціонал. Так, велика зала для читання (абонемент для старших дітей, молоді і дорослих) (BookRoom) призначена для спільного відвідування дітьми і батьками. Вона корисна для загального порозуміння поколінь, для ознайомлення з надбаннями класичної і сучасної літератури. У залі для комфорту читачів створені сучасні відкриті книжкові полиці, інформаційні куточки з м'якими диванами, кріслами. Це відкритий, освітлений простір, у якому гармонійно поєднані традиційні й електронні носії інформації. Зала оснащена мобільними переходами для читачів з особливими потребами.

Простір для інтернет-спільноти Chatroom (кімната для спілкування в інтернеті) призначений для отримання нових інформаційних послуг, необхідних для вирішення соціальних, правових, навчальних питань. Інтернет-центр бібліотеки став ще більш насичений сучасними, потужними інформаційними технологіями: комп'ютери, принтери, сканери, планшети, різноманітна музична апаратура, без яких уявити сучасну бібліотеку вже неможливо.

Це своєрідний навчально-освітній простір, спрямований на задоволення потреб в освіті, організації доступу та використання інтерактивних і соціальних зразків навчання. Інтернет-простір може бути використаний як коворкінг. У найближчому майбутньому працівники бібліотеки планують, узявши участь у європейських грантах, надати читачам послуги електронного каталогу, читацького квитка, автомати із самообслуговування, автоматичного боксу з повернення книг [1].

Вільний творчий простір (Workroom – кімната роботи) – місце для підлітків, молоді і дорослих у студіях, гуртках, школах (самовдосконалення, сімейна творчість, вивчення іноземних мов, можливість розпочати діяльність, пов'язану з мистецтвом, інформаційними технологіями та іншими напрямами сучасної спільноти).

Територія дитинства (Childrenroom) – це простір для найменших дітей, призначений для сімейних розваг і відпочинку: цікаві спільні вихідні, інтелектуальні ігри для молодших читачів. Тут проходять майстер-класи для дітей, заняття в музичних, драматичних, танцювальних гуртках, студіях. Передбачені кімнати для сенсорного навчання – заняття з раннього розвитку дітей, маленькі школи для малят.

Відеопростір (Cinemaroom) – мінікінозал для перегляду кінопродукту для різноманітної аудиторії. Саме цей бібліотечний простір сприяє відродженню традиції сімейних переглядів фільмів. Користувачі можуть дивитись та обговорювати фільми, самостійно створювати презентації, відеосюжети, представляти свій інформаційний продукт, створювати який можна навчитись у бібліотеці на відповідних курсах.

Простір для інтелектуальних, творчих зустрічей, презентацій, дискусій, лекцій, конференцій, занять, тренінгів для активних освітян, студентів, учнів, громадян міста – це LivingRoom (вітальня).

Загалом це комфортна, привітна й технічно обладнана інформаційно-пізнавальна територія, що має безліч ресурсів для навчання, повсякденних справ і дозвілля: інтернет, книги, музика, відео, цікаві зустрічі, події. Це саме той набір інформаційно-комунікаційних технологій, які необхідні сучасним здобувачам освіти. Тому в період планових відключень електроенергії саме в Бібліотеку-студію «ДіМ» приходили викладачі, студенти, учні закладів освіти, люди із сусідніх будинків з дітками, аби вивчити уроки, зігрітися, випити теплих напоїв, зарядити пристрої. Книгозбірня стала своєрідним пунктом незламності.

Варто зауважити, що зонування не має жорстких кордонів і кожен користувач при бажанні може вільно переходити з рівня на рівень, поки не знайде для себе найзручніше місце та не почуватиметься затишно й комфортно.

Уперше в бібліотеці, у межах Бібліотеки-студії «ДіМ», відкрита сенсорна кімната для занять з дітьми з особливими потребами. Вона оснащена спеціальними сенсорними іграшками, мінісухим басейном, пісочною анімацією та іграми на розвиток дрібної моторики. Кімната відкрита для індивідуального відвідування і занять зі спеціалістами певного профілю.

У кожному залі бібліотеки і на абонементі є SMART-TB. Територія студії стала об'єднавчим середовищем для міської спільноти, вона дала змогу консолідувати зусилля досвідчених бібліотекарів, максимально наповнити фонди сучасною літературою, проводити цікаві творчі програми, впровадити процес комп'ютеризації, створити комфортний навчально-дозвіллєвий простір.

Результати опитування працівників Центральної дитячої бібліотеки м. Луцька засвідчили, що такі зміни призвели до розвитку бібліотечного сервісу та освітніх можливостей:

- відкриття такої бібліотеки збільшило кількість відвідувачів різних вікових груп, не тільки дітей;

- зросло надходження необхідних для освітнього процесу книг, популярно-пізнавальної, сучасної української та всесвітньої художньої літератури;

- збільшилася сфера надання нових бібліотечних послуг як на безоплатній, так і на платній основі (згідно з Переліком платних послуг, затверджених Кабінетом Міністрів України) [5];

- відкрилися нові творчі спільноти для дитячої, учнівської і молодіжної аудиторії міста;

- до занять у бібліотечних студіях, школах, заходах залучені педагоги, психологи, творчі майстри, працівники, волонтери [1].

У межах реалізації проєкту Бібліотеки-студії «ДіМ» працівникам бібліотеки вдалось організувати та провести чимало культурно-освітніх заходів, пропонуючи альтернативну освіту для користувачів:

- поетичний флешмоб читання поезії Лесі Українки в громадському транспорті;

- благодійну акцію для дітей, які перебувають на лікуванні в обласній клінічній дитячій лікарні із залученням громадських організацій та спонсорів, зібравши більше 150 книг у дарунок дітям;

- провести 4 квест-екскурсії під загальною назвою «Луцьк – маленька батьківщина»;

- показати більше 15 ляльковых вистав;

- організувати загальноміський фестиваль настільних ігор «Ігроманія 2022»;

- представити бібліотеку на загальноміському конкурсі «Фестиваль ідей для дітей», бібліотечному пікніку «Бібліотека – це модно» з нагоди Дня міста в міському парку.

Читачка бібліотеки Ірина Бєлова стала переможницею міського конкурсу «Лідер читання» та посіла 3-тє місце в обласному конкурсі. У відкритому конкурсі юних читців до 150-ї річниці від дня народження Лесі Українки читачка бібліотеки Зоряна Яросевич стала переможницею відкритого міського конкурсу юних читців «Горить зоря її поезії над краєм». Цікавим досвідом стала для бібліотекарів участь у ІІІ Міжнародному літературному фестивалі «Фронтера» у відеоформаті «Нові світи». Це цикл із 10 відео за мотивами сучасних україномовних дитячих книжок.

Бібліотекарі вперше провели декілька занять фітнес-руханок та уроків йоги в бібліотеці для молодших відвідувачів і зрозуміли, що можуть розвивати спортивний напрям та пропагувати здоровий спосіб життя.

Одним із пріоритетів діяльності оновленого закладу є бібліотека всевікова. Тому в межах проєкту розпочато роботу з формування книжкового фонду для молоді та людей старшого віку. На сьогодні це вже більше 300 книг. Значна частина заходів, проведених у 2022 році, літературних і творчих зустрічей, були організовані саме із цією метою. Це насамперед тренінги, різноманітні зустрічі з письменниками, які пишуть саме для цієї аудиторії (Дара Корній, брати Капранови, Богдан Коломійчук, Андрій Бачинський, Артур Закордонець, Микола Мартинюк, Володимир Павлік та ін.). Це семінарські та навчальні заняття для студентів університетів і викладачів. Дуже зацікавили відвідувачів зустрічі з основ вивчення батьківської педагогіки [1].

Планування роботи, яке було раніше в діяльності бібліотеки, змінилося на роботу за конкретними проєктами, що внесло певну конкретику та персональну відповідальність кожного автора проєкту за його успішну реалізацію. Проєкт

«Книжкові сніданки» набув нового змісту. Якщо раніше це було просте читання бібліотекарем книг вголос, то тепер – це велика недільна церемонія читання, творчості, переглядів фільмів за сторінками книг, запрошення дитячих письменників на сніданки.

«Бібліотечна валіза Мері Поппінс» – ще один проєкт, який має свою тривалу історію, але лише в межах осучаснення бібліотеки форма та зміст занять набули більш цікавого змісту з практичним застосуванням. Це різноманітні заняття з елементами проведення хімічних, фізичних дослідів, пізнання людини та її можливостей, космосу, атмосфери, екології та багатьох інших тем, розкрити які допомагають сучасні галузеві енциклопедії для підлітків.

У 2022 році в Центральній бібліотеці для дітей м. Луцька стартував проєкт «Бібліотечний репетитор». Це тісна співпраця із закладами освіти з метою розвитку інтересу до книги, читання, надання достовірної інформації з різних пізнавальних тем, розвитку медійної грамотності, інформаційної культури, якісної інтернет-комунікації.

Бібліотека-студія «ДіМ» стала своєрідним майданчиком для проведення міжнародних літературних та мистецьких фестивалів, зокрема таких, як «Фронтера» та «Мандрівний вішак», проєкту Lutsk Junior Theatre. Це своєрідна платформа для творчого розвитку дітей і активних батьків, молоді в різноманітних студіях, гуртках, класах. Відвідувачі мають можливість у легкій та цікавій формі вдосконалити свій рівень володіння іноземними мовами, покращувати комунікаційні навички, скористатись можливостями у використанні новітніх інформаційних технологій, ознайомитись з найкращими зразками світової та сучасної української літератури [1]. Так здобувачі реалізують свої освітні інтереси, мають змогу самостійно обирати напрями факультативної освіти та управляти навчанням.

Працівники бібліотеки створили блог Центральної бібліотеки для дітей під назвою «Бібліотека-студія “ДіМ”» (http://bibliolutsk.blogspot.com/), де розміщують усю актуальну інформацію про роботу книгозбірні. Для ефективної комунікації функціонує сторінка у фейсбуці: https://www.facebook.com/LutskBiblioForKids.

Наукова новизна нашого дослідження полягає в презентації бібліотеки як середовища навчання та самоуправління навчанням в умовах воєнного стану. На прикладі Бібліотеки-студії «ДіМ» Центральної дитячої бібліотеки м. Луцька вперше репрезентовано модель книгозбірні як багатофункціонального інформаційно-культурного центру, що трансформується в сучасну систему соціальних комунікацій.

Висновки. У науковій розвідці з’ясовано, що сучасні книгозбірні – це інноваційні освітньо-культурні установи, головна місія яких – модернізувати форми й методи роботи з метою перетворення бібліотек у творчі, освітні лабораторії з наданням широкого спектру інформаційних, освітніх послуг. Прикладом таких змін є реалізований проєкт Центральної бібліотеки для дітей м. Луцька «Бібліотека-студія “ДіМ”». Це сучасний дизайнерський, креативний майданчик, діяльність якого здатна підвищити конкурентоспроможність бібліотеки та залучити читацьку аудиторію до співпраці. Бібліотека-студія є тим місцем, де можна із задоволенням, творчо, змістовно й інтелектуально провести вільний час, об’єднати дітей для формування в них нових знань.

Отже, бібліотеки в умовах сьогодення переформатовують свою діяльність під потреби користувачів, реалізують корисні освітні, культурні проєкти, перетворюючись у центри спротиву, відкривають хаби цифрової освіти, пропонуючи користувачам вектори розвитку та самоосвіти.

Список використаних джерел

1. Бібліотека-студія «ДіМ». Вебсайт. URL: http://bibliolutsk.blogspot.com/ (дата звернення: 26.03.2023).

2. Ейсмонт Ю. Бібліотеки у процесах дистанційної наукової комунікації: досвід НБУВ. *Вісник Книжкової палати.* 2022. № 9. С. 13–17.

3. Макуха С. М., Андріяш О. В. Взаємодія ЗВО і бібліотеки у навчальному процесі під час воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Гельветика, 2022. Т. 2. С. 886–888.

4. Натаров О. О. Активізація комунікаційної діяльності бібліотек України в умовах воєнного стану. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 04–06 жовт. 2022 р.). Київ, 2022. URL: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1577 (дата звернення: 27.03.2023).

5. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтв, заснованими на державній та комунальній формі власності : постанова КМУ від 05.06.1997 № 534. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/534-97-%D0%BF#Text (дата звернення: 27.03.2023).

6. Ржеуський А. В. Дистанційні послуги бібліотек України загальнодержавного значення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 4. С. 11–16.

7. Сахарова М. П, Хіміч Я. О. Розробка та актуалізація комунікаційної політики бібліотеки в умовах воєнного стану: кризові комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 65–74.

8. Lincoln Y. S. Insights into library services and users from qualitative research. *Library & information science research.* 2002. Т. 24. № 1. С. 3–16. DOI: doi.org/10.1016/S0740-8188(01)00107-4.

References

1. Library-studio «Home». Website. Retrieved from: http://bibliolutsk.blogspot.com/ [in Ukrainian].

2. Eysmont, Y. S. (2022). Libraries in the processes of remote scientific communication: the experience of NBUV. Visnyk Knyzhkovoyi palaty, 9, 13–17 [in Ukrainian].

3. Makuha, S. M., Andriyash, O. V. (2022). Interaction of higher education institutions and libraries in the educational process during the martial law. The European choice of Ukraine, the development of science and national security in the realities of large-scale military aggression and global challenges of the 21st century: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, 2, 886–888. Odesa: VD Helvetica [in Ukrainian].

4. Natarov, O. O. (2022). Activation of communication activities of Ukrainian libraries in the conditions of martial law. Proceedings from International Scientific and Practical Conference «Library. Science. Communication. Innovative transformations of resources and services». Kyiv. Retrieved from: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1577 [in Ukrainian].

5. On approval of the list of paid services that can be provided by cultural and arts institutions based on the state and communal form of ownership: Resolution of the CMU dated 06/05/1997 № 534. Retrieved from: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/534-97-%D0%BF#Text [in Ukrainian].

6. Rzheusky, A. V. (2022). Remote services of libraries of Ukraine of national significance. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya, 4, 11–16 [in Ukrainian].

7. Sakharova, M. P., Khimich, Ya. O. (2022) Development and actualization of the library's communication policy in the conditions of martial law: crisis communications. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya, 2, 65–74 [in Ukrainian].

8. Lincoln, Y. S. (2022) Insights into library services and users from qualitative research. Library & information science research, 1, 3–16. DOI: https:// doi.org/10.1016/S0740-8188(01)00107-4 [in USA].

Стаття надійшла до редакції 07.04.2023
Отримано після доопрацювання 09.05.2023
Прийнято до друку 18.05.2023

УДК 004.738.1:004.772-
028.23]:027.7(73):[021.2:001.89
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284654

Цитування:
Куліш Ю. О. Використання відеостримінгу та відеохостингу університетськими бібліотеками США для підтримки освітньо-наукової діяльності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 31–38.

Kulish Yu. (2023). Use of Video Streaming and Video Hosting by US University Libraries to Support Educational and Research Activities. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 31–38 [in Ukrainian].

Куліш Юлія Олександрівна,
завідувачка сектору бібліометрії та наукометрії
Наукової бібліотеки
Київського національного університету
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-9612-5216
yulia3kulish@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОСТРИМІНГУ ТА ВІДЕОХОСТИНГУ УНІВЕРСИТЕТСЬКИМИ БІБЛІОТЕКАМИ США ДЛЯ ПІДТРИМКИ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета роботи *– розкрити особливості та виявити актуальні проблеми використання відеостримінгу й відеохостингу в межах роботи американських університетських бібліотек, спрямованої на підтримку освітньо-наукової діяльності викладачів і студентів на сучасному етапі.* ***Методологія дослідження*** *базується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема термінологічного, системного підходу, аналізу, синтезу та логічного методу. Також використано теорію активних систем і теоретичні підходи до формування та функціонування інформаційно-освітнього середовища університету.* ***Наукова новизна*** *статті полягає в розширенні уявлень про університетську бібліотеку як технологічну систему та її внесок у формування інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти за допомогою таких вебінструментів як відеостримінг й відеохостинг.* ***Висновки****. У XXI столітті університетські бібліотеки постають каталізаторами інновацій, ключовими структурними підрозділами закладів вищої освіти та «активними системами», які підвищують ефективність освітньо-наукової діяльності викладачів і студентів, створюючи фізичні та віртуальні центри споживання і виробництва знань. На прикладі аналізу діяльності бібліотек американських університетів і коледжів на сучасному етапі з'ясовано, що вони активно опановують відеостримінг і відеохостинг для підтримки наукових досліджень, викладання та обміну своїми відеоколекціями. Розглянутий американський досвід виявив чимало як прогресивних кроків у використанні відеостримінгу й відеохостингу університетськими бібліотеками, так й актуальних проблем, пов'язаних із захистом авторських прав, умовами та вартістю ліцензування, доступністю потокового формату, якістю зображення тощо. Відеостримінг і відеохостинг надалі відіграватимуть все вагомішу роль у розвитку відеоколекцій університетських бібліотек.*

Ключові слова*: США, університетська бібліотека, відеостримінг, відеохостинг, бібліотечні послуги, відеоконтент.*

Kulish Yuliia,
Head of Bibliometric and Scientometric Sector,
Scientific Library, Kyiv National University of Culture and Arts

USE OF VIDEO STREAMING AND VIDEO HOSTING BY US UNIVERSITY LIBRARIES TO SUPPORT EDUCATIONAL AND RESEARCH ACTIVITIES

The purpose of the article *is to reveal the peculiarities and identify the current problems of using video streaming and video hosting within the framework of the American university libraries aimed to support the educational and scientific activities of students and faculty at the modern stage.* ***The research methodology*** *is based on the application of general scientific and special methods of cognition, in particular, terminological, systematic approach, analysis, synthesis, and logical method. The theory of active systems and theoretical approaches to the formation and functioning of the information and educational environment of the university*

© *Куліш Ю. О., 2023*

*are also used. **The scientific novelty** of the article lies in expanding the concept of the university library as a technological system and its contribution to the formation of the information and educational environment of a higher educational institution through such web tools as video streaming and video hosting. **Conclusions**. In the twenty-first century, university libraries are becoming catalysts of innovation and key structural units of higher educational institutions and "active systems" that increase the efficiency of educational and research activities of faculty and students by creating physical and virtual centres for the consumption and production of knowledge. Based on the analysis of the activities of American universities and colleges at the present stage, it is found that they are actively mastering video streaming and video hosting to support research, teaching and sharing their video collections. The American experience has revealed many progressive steps in the use of video streaming and video hosting by university libraries, as well as current problems related to copyright protection, licensing terms and costs, availability of streaming formats, and image quality. Video streaming and video hosting will continue to play an increasingly important role in the development of video collections of university libraries.*

***Key words**: the USA, university library, video streaming, video hosting, library services, video content.*

Актуальність теми дослідження. Висока динаміка технологічного розвитку сучасного суспільства в останні десятиліття вплинула на функціонування майже всіх напрямів бібліотечної діяльності. У Стратегічному плані Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій (International Federation of Library Associations) на період 2016–2021 рр. зазначено, що бібліотеки відіграють провідну роль у розбудові інформаційного суспільства як каталізатори інновацій у контексті доступу до інформації та сприяння створенню контенту в локальних спільнотах [8]. У цих умовах наукові бібліотеки перетворюються на ключові структурні підрозділи університетів і технологічно-інтелектуальні інфраструктури, покликані не лише підтримувати, але й підвищувати ефективність освітньо-наукової діяльності за рахунок формування для своїх користувачів нового інформаційного середовища, створюючи як фізичні, так і віртуальні центри споживання та виробництва знань [20].

В умовах модернізації вищої освіти університетська бібліотека стикається з необхідністю пошуку нових моделей роботи та взаємодії з користувачем, орієнтуючись не лише на виконання традиційних функцій, але насамперед на розвиток та освоєння цифрових компетенцій. З цією метою на перший план виходять перегляд й оновлення системи взаємодії відвідувачами, де університетська бібліотека займає все більш проактивну позицію. Тут активність трактується як можливість вибудовувати індивідуальну траєкторію читача, що полегшує доступ до бібліотечних ресурсів, залучає його до активної наукової роботи в бібліотеці за допомогою мережевого обладнання, мережевих операційних систем, засобів віртуалізації, програмних засобів автентифікації та авторизації доступу, інформаційних ресурсів і сховищ (баз даних, файлових сховищ, баз знань та ін.), інтерфейсів користувача (програмні засоби, що забезпечують вебінтерфейси до мережевих ресурсів, й інтерфейси до локальних ресурсів, інтерфейси електронної пошти, форумів, чатів тощо). У зв'язку із цим акцентуємо на відеостримінгу та відеохостингу, як-от YouTube, якими зараз активно послуговуються західні академічні бібліотеки для підтримки наукових досліджень та викладання, а також обміну своїми відеоколекціями.

Аналіз досліджень і публікацій. Зарубіжні й українські вчені активно обговорюють питання використання університетською бібліотекою ресурсів інтернету та можливостей технології Web 4.0 [1-2; 4; 6; 9; 25; 26]. На думку К. Г'юберта та Л. Чана, електронна бібліотека має стати основою розумного кампусу університету [13]. Дж. Літтл [17] зазначає, що в 2004 р. мав місце парадигмальний зсув у бік взаємодії користувачів і творців онлайн-контенту через більш динамічний та децентралізований інтернет: з'явились хмарні технології, блоги, сайти обміну файлами, онлайн-сервіси для спільної роботи з документами, соціальні мережі й потокове відео вебсайтів. Про окремі ініціативи в межах впровадження відеостримінгу в академічних бібліотеках пишуть Дж. Колендо, А. Квембе та Ш. Снеллінґ [16]. М. Дж. Джонс і М. Гарві наголошують на важливості соціальних мереж (приміром Twitter) для роботи академічних бібліотек, котрі підсилюють роль бібліотечних фахівців у сенсі прийняття рішень [14]. Цікаве дослідження Т. М. Гроув про відеосервіси академічної бібліотеки в постковідну епоху [10]. В офіційному документі Танассе (2021) міститься ретельний огляд літератури про відеостримінг в академічних бібліотеках та результати опитування академічних бібліотекарів про проблеми та переваги потокової трансляції, зокрема про вплив COVID-19 [23].

Незважаючи на поступове збільшення інтересу до впливу відеосервісів на роботу університетської бібліотеки в західному академічному дискурсі, тема інтеграції потенціалу відеостримінгу та відеохостингу в роботу університетської бібліотеки залишається майже не висвітленою в працях українських вчених, що зумовлює наш

інтерес й актуалізує це дослідження.

Мета роботи – розкрити особливості та виявити актуальні проблеми використання відеостримінгу й відеохостингу в межах роботи університетських бібліотек у США, спрямованої на підтримку освітньо-наукової діяльності викладачів і студентів на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Підтримка стримінгового відео в академічних бібліотеках західних університетів неухильно зростала впродовж останніх двох десятиліть і досягла майже свого піку у 2021 р. Для студентів випускних курсів YouTube, потокова трансляція Netflix і перший iPhone існують стільки, скільки вони себе пам'ятають. Не дивно, зауважують Дж. Фергюсон і Е. Ердманн, що в студмістечку Весліанського університету Небраски в Лінкольні Netflix становить приблизно 70% мережевого трафіку після 17:00, а викладачі використовують модель flipped classroom, яка вимагає від студентів працювати з матеріалами, включно з відео, поза аудиторією, приходити на заняття та обговорювати їх [12].

Багато університетів пропонують більше онлайн-класів та онлайн-програм, з урахуванням усіх аспектів дотримання авторських прав, кодування та хостингу, пов'язаних з трансляцією відео. Технологічні відділи поступово припиняють підтримку таких застарілих форматів, як відеокасети та видаляють застарілі магнітофони з аудиторій. Потокове відео робить матеріали університетської бібліотеки доступними на будь-якому пристрої, у зручний час та в будь-якому місці. Для багатьох бібліотек сьогодні доступний широкий спектр потокового відео, платформ і варіантів ліцензування.

Як й у випадку з електронними книгами, існує багато способів вибрати та оплатити потокову трансляцію відео. Університетські бібліотеки на сучасному етапі можуть обрати тематичні пакети, пакети виробників або вибрати конкретні фільми за запитом. Серед іншого можуть обирати й такі моделі, як придбання, кероване відвідувачами, тобто клієнтоорієнтоване (patron-driven acquisition), та придбання, орієнтоване на попит (demand-driven acquisition). При цьому не слід забувати, що художні фільми нечасто додають на стримінгові медіаплатформи і що, коли це має місце, то постає значно більше застережень, аніж у випадку з документальним та освітнім контентом. Менеджер із придбання медіафайлів бібліотеки Ліллі коледжу Вабаш у Кроуфордсвіллі, штат Індіана, С. Альбрехт зазначає, що коли йдеться про художні фільми, то «викладацький склад має на увазі дуже конкретні фільми, які вони хочуть використовувати у своїх курсах. Їм не потрібен фільм на якусь тему, а саме цей конкретний фільм» [12].

Кожен з варіантів має плюси й мінуси. Медіабібліотекар Університету штату Арізона Д. Фарреллі наголошує, що «90% академічних бібліотек, котрі мають потокове відео, підписуються принаймні на одну колекцію» [24]. Моделі patron-driven acquisition і demand-driven acquisition, дійсно, залучають користувачів до процесу вибору, збільшуючи ймовірність того, що орендовані або придбані фільми будуть переглянуті. Вони дають змогу користувачам вирішувати, що бібліотека додає до своєї колекції, а demand-driven acquisition ще й потребує більших зобов'язань. Перш ніж приймати ці рішення, кожна бібліотека повинна розглянути свої стратегічні цілі щодо додавання стримінгового відео до колекцій медіа.

Дійсно, у XXI ст. відео стало невід'ємною частиною вищої освіти з огляду на різноманіття спеціальностей та освітніх програм. Вчені С. Спайсер і А. Горбал вважають, що викладачі використовують відео у своїх курсах, бо переконані, що аудіовізуальні носії допомагають краще ілюструвати базові поняття галузі чи навчальної дисципліни [22, 716]. Впродовж двох останніх десятиліть студенти та викладачі віддають перевагу відеостримінгу порівняно з DVD-дисками та іншими фізичними носіями, що, звісно ж, впливає на методи роботи бібліотек закладів вищої освіти.

Опитування, проведене на початку 2021 р. в США, показало, що 96,7% бібліотек цікавляться відеостримінгом та рекомендують його [23]. Інше опитування академічних бібліотекарів у США та Канаді перед пандемією, проведене Library Journal у 2017 р. виявило, що 95% бібліотек також віддають перевагу потоковому відео [7]. У 2013 р. опитування Academic Streaming Video виявило, що 70% університетських бібліотек надають перевагу відеостримінгу, що є різким збільшенням порівняно з 33%, репрезентованими в опитуванні 2010 р. [11]. Також популярна платформа відеостримінгу Kanopy провела опитування восени 2020 р., під час пандемії, та виявила, що бібліотекарі, які відповіли, надають перевагу потоковому відео над фізичними форматами. Це рішення було частково зумовлене переходом до дистанційного навчання під час пандемії, але відповіді бібліотекарів показали, що тут враховані інтереси студентів і популярність моделі flipped classroom, де викладачі просять студентів переглянути відео самостійно, а потім обговорити його на занятті [15]. Респонденти передбачили теж значне збільшення бюджетів університетів на відеостримінг порівняно з іншими електронними ресурсами. З-поміж іншого, опитування студентів, викладачів і бібліотекарів у Канаді, котре було проведене до пандемії, показало, що студенти вважають за краще дивитися фільми згідно з власним розкладом і мати

можливість переглядати їх кілька разів для детального вивчення [21]. Дослідження показників з використання відео у великій університетській бібліотеці в Сполучених Штатах, також проведене до пандемії, виявило, що серед заголовків, доступних як у потоковому, так і в DVD-форматах, користувачі віддають перевагу стримінговому доступу [19].

Рекомендації Асоціації коледжів і наукових бібліотек [3] стосовно медіаресурсів в університетських бібліотеках звертають увагу на важливість надання довідкових матеріалів, інструкцій та підтримки пошуку для колекцій потокового відео. Асоціація пропонує бібліотекам надавати окремі довідкові послуги з питань використання медіа та авторського права в межах навчальних програм, допомагати викладачам, які хочуть включити медіа до своїх курсів та робити їх доступними за допомогою систем, які використовують для інших бібліотечних матеріалів. Кожна бібліотека зберігає власну фізичну колекцію відео (переважно DVD), але всі заголовки можна знайти за допомогою єдиного онлайн-каталогу згідно із запитом користувача в будь-якому місці. Придбання потокового відео має відбуватись централізовано, але назви для ліцензування обирають фахівці бібліотечно-інформаційної справи. Зокрема, Музичний і медіацентр Бібліотеки університету штату Пенсильванія, розташований у кампусі University Park, підтримує бібліотечні локації щодо ідентифікації та розміщення потокового відеоконтенту для ліцензування, у доступі та використанні ліцензованого відеоконтенту. Бібліотека надає доступ до колекцій відео Academic Video Online і PBS Collection, наданих Alexander Street Press та Docuseek. Інші відео ліцензують індивідуально на різних платформах, таких як Kanopy, Swank і Films on Demand. Бібліотека також купує ліцензії на цифровий сайт і розміщує ці відео на Kanopy або Kaltura. Інші провайдери відеостримінгу пропонують розміщення бібліотечного контенту на своїх платформах, а деякі бібліотеки використовують послуги хостингу ІТ-компаній свого кампусу. Чимало малих дистриб'юторів, які ліцензують відео для наукових бібліотек, не мають власних послуг хостингу.

Як і багато інших академічних бібліотек у весняному семестрі 2020 р., Бібліотека університету штату Пенсильванія швидко запровадила надзвичайні заходи, щоб курси, які тривають, могли продовжуватись дистанційно. Ці заходи включали придбання онлайн-версій фізичних книг і відео в резерв курсу. Після повернення восени 2020 р. та навесні 2021 р. деяких студентів до кампусу все ж чимало курсів продовжували працювати у віддаленому чи гібридному форматах. Такі заходи, як обговорення фільмів, продовжували проходити онлайн, а попит на відеостримінг залишався високим. Бібліотечні послуги додатково адаптовані для задоволення цього постійно зростаючого попиту [10, 104].

Адаптація відеосервісів, за сприяння університетських бібліотек, для задоволення вимог дистанційного й асинхронного навчання стикається з низкою проблем: захист авторських прав; умови ліцензування; платформи, орієнтовані на споживача; доступність потокового формату; якість зображення, вартість ліцензування тощо. Стратегії, використані для вирішення цих проблем, включали навчання бібліотекарів громадських служб, розробку інструкцій для інструкторів та адаптацію робочих процесів для обробки запитів потокового відео. Управління записами каталогу для колекцій відеоконтенту, що постійно змінюються, та ліцензій з обмеженим терміном дії на окремі заголовки постає ще одним завданням університетських бібліотек. Інклюдинг записів про відеоконтент до бібліотечного каталогу є ключовим компонентом можливості вияву, оскільки користувачі (а також бібліотекарі, які працюють зі студентами та викладачами) не можуть шукати відеоконтент у кількох базах даних. Вже згадана Бібліотека університету штату Пенсильванія додає та видаляє записи каталогу для відеоконтенту в базах даних підписки в пакетному оновленні та додає записи для індивідуально ліцензованих відео за заголовком. Жодних серйозних змін у ці робочі процеси не внесено у відповідь на збільшення попиту під час COVID-19. Водночас проблеми відеостримінгу для технічних служб виходять за межі цього дослідження, але заслуговують на подальше вивчення.

Умови використання платформ відеостримінгу додатково обмежують дозволене використання, забороняючи те, що дозволяв би закон про авторське право. Наприклад, викладачі, які звикли показувати потокове відео, ліцензоване бібліотекою, в очному класі можуть не усвідомлювати, що показ цього самого відео у віддаленому класі за допомогою технології відеоконференцій, як-от Zoom, може бути обмежений умовами використання стримінгової платформи. Крім того, деякі платформи не дозволяють транслювати відео під час очних занять. Багато стримінгових відео, придбаних університетською бібліотекою, ліцензовані на обмежений термін, приміром на один, три чи п'ять років. Для користувача ці обмеження можуть бути дезорганізаційним фактором, оскільки сьогодні певне відео може бути доступне, а завтра вже ні [10, 105].

Завдяки більшості типів носіїв університетські бібліотеки надають послуги і контент,

доступний безпосередньо споживачам. Вони спроможні купувати та позичати DVD із документальними та художніми фільмами. Однак більшість стримінгових платформ, орієнтованих на споживачів (зокрема Netflix, Amazon і Apple TV) пропонують ліцензії лише окремим особам, а не установам, як-от бібліотекам. Правда, Netflix пропонує освітні ліцензії на вибрані документальні фільми, але це одноразові ліцензії, доступні власникам облікових записів Netflix, які не можна використовувати для інституційних цілей, що створює перешкоди та виклики для викладачів і студентів у межах освітньо-наукової діяльності.

Важливо розуміти, що студенти й викладачі, які звикли до зручності відеостримінгу, неохоче користуються резервами DVD-курсів, особливо коли здебільшого не мають доступу до DVD-плеєрів за межами бібліотеки. Інші відео можуть бути доступні для трансляції лише в певних країнах. Якщо говорити про доступ до стримінгового відео, приміром у країнах поза Сполученими Штатами, то це може обмежити можливість викладача переглядати DVD у віддаленому доступі, коли студенти перебувають у різних країнах, оскільки подібне використання частково залежить від доступності відео на ринку. Як правило, DVD-диски мають високу якість зображення, але якість відтворюваного відео помітно різниться. Іноді те саме відео на споживчій платформі матиме набагато кращу якість зображення, ніж в академічній відеобазі даних. Це особливо проблематично для викладання таких дисциплін, як кіно, візуальні дослідження та сценічне мистецтво, де для студентів вкрай важливо бачити фільм із повною якістю зображення та звуку, зі зрозумілим співвідношенням сторін.

Хоч деякі дистриб'ютори дозволяють університетським бібліотекам купувати ліцензію на цифровий сайт для безстрокового доступу або доступу «до кінця життя файлу», більшість ліцензій на відео діють на обмежений термін. Незважаючи на наявність ліцензії на «термін дії файлу», його вартість може бути непомірно високою. Ці ліцензії не повністю відображають модель придбання монографій (monographic acquisitions model) [5], найбільш знайому фахівцям бібліотечно-інформаційної справи, адже з появою нового цифрового стандарту для відеостримінгу потрібно буде повторно ліцензувати відео без можливості переформатування, як робили свого часу деякі бібліотеки закладів вищої освіти з 16 мм і форматами VHS [11].

Наукова новизна статті полягає в розширенні уявлень про університетську бібліотеку як технологічну систему та її внесок у формування інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти на сучасному етапі за допомогою таких вебінструментів як відеостримінг й відеохостинг.

Висновки. Як переконує досвід США, університетська бібліотека XXI ст. відповідає моделі «активної бібліотеки» (М. Кристофферсен і Ф. Петерсен) та має велику кількість медіаресурсів, що допомагають їй зводити індивідуальну траєкторію освітньо-наукової діяльності читачів, ставити їх у центр уваги та організовувати між ними комунікацію. Серед таких вебресурсів слід відзначити відеостримінг і відеохостинг, які поки що залишаються для фахівців бібліотечно-інформаційної справи тим ландшафтом, що потребує активного освоєння та адаптації до освітніх цілей університету. Розглянутий американський досвід виявив чимало як прогресивних кроків у використанні відеостримінгу й відеохостингу університетськими бібліотеками, так і викликів: захист авторських прав; умови та вартість ліцензування; платформи, орієнтовані на конкретного споживача, а не на масове споживання; доступність потокового формату; якість зображення тощо. Опановуючи ці вебресурси в межах завдань університетської бібліотеки, її працівники повинні сформувати необхідні компетенції, що дозволять їм виробити проактивний підхід у роботі з відеостримінгом та відеохостингом, щоб допомогти викладачам й учням максимально продуктивно використати їх у власній освітньо-науковій роботі.

Список використаних джерел

1. Киричок І., Русанова О., Кустова К. Вікі-проєкти академічної бібліотеки: акцент на достовірність вікі-контенту. *Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі* : матер. IV наук.-практ. конф. (Харків, 26–27 жовтня 2021 р.). Харків : НБ ХНМУ, 2021. URL: https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/30181/1/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BE%D0%BA_%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9A%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_2021.pdf (дата звернення: 22.03.2023).

2. Немчук О. М., Яворська Т. М. Сучасні інформаційні сервіси бібліотек закладів вищої освіти: вікі-технології. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. Вип. 11 (1). С. 139–143.

3. Association of College and Research Libraries. Guidelines for media resources in academic libraries (2018 Revision). American Library Association. URL: www.ala.org/acrl/standards/mediaresources (дата звернення: 22.03.2023).

4. Burhansab P. A., Batcha M. S., Muneer A. Impact of Web 2.0 Technologies on Academic Libraries: A Survey on Affiliated Colleges of Solapur University. *Library Philosophy and Practice :* e-journal. 2020. URL: https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/2102/2102.11413.pdf (дата звернення: 22.03.2023).

5. Chatterley T., Arthur M. A. Being Earnest With Collections – Rethinking Monograph Acquisitions in a Large Academic Library. *Against the Grain*. 2015. Vol. 27 (5). Pp. 72–74.

6. Chua A. Y. K., Goh D. H. A Study of Web 2.0 Applications in Library Websites. *Library and Information Science Research*. 2010. Vol. 32 (3). Pp. 203–211.

7. Dixon J. A. The academic mainstream: Streaming video. *Library Journal*. 2017. September 7. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/289198317.pdf (дата звернення: 22.03.2023).

8. IFLA Strategic Plan 2016–2021. Endorsed by the IFLA Governing Board. Dec. 2015 (revised Jan. 2017). URL: https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/gb/strategic-plan/2016-2021.pdf (дата звернення: 22.03.2023).

9. Garoufallou E., Charitopoulou V. Web 2.0 in Library and Information Science Education: The Greek Case. *New Library World*. 2012. Vol. 113 (3/4). Pp. 202–217.

10. Grove M. T. Academic Library Video Services: Charting a Post-COVID Course. *Pennsylvania Libraries: Research & Practice*. 2021. № 9 (2). Pp. 101–110.

11. Farrelly D., Hutchison J. ATG special report: Academic library streaming video: Key findings from the National Survey. *Against the Grain*. 2014. Vol. 26 (5). Pp. 73–75.

12. Ferguson J., Erdmann A. Streaming Video in Academic Libraries. Finding the right solution. 2016. September 21. URL: https://americanlibrariesmagazine.org/2016/09/21/streaming-video-academic-libraries/ (дата звернення: 22.03.2023).

13. Hubert C. Y., Chan L. Smart library and smart campus. *Journal of Service Science and Management*. 2018. Vol. 11. Pp. 543–564.

14. Jones J. M., Harvey M. Library 2.0: The effectiveness of social media as a marketing tool for libraries in educational institutions. *Journal of Librarianship and Information Science*. 2019. Vol. 51 (1). Pp. 3–19.

15. Kanopy. Streaming video trends in academic libraries. Kanopy. 2021. URL: bit.ly/30hJSTe (дата звернення: 22.03.2023).

16. Kolendo J., Kwembe A., Snelling Ch. Piloting the Surge: Streaming Video and Academic Libraries. *Proceedings of the Charleston Library Conference*. 2019. Pp. 206–213. URL: https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2155&context=charleston (дата звернення: 22.03.2023).

17. Little G. Managing technology: The Revolution Will be Streamed Online: Academic Libraries and Video. *The Journal of Academic Librarianship*. 2011. Vol. 37 (1). Pp. 70–72.

18. Mishra S. Social Networking Technologies (SiTS) in Digital Environment: Its Possible Implications on Libraries. 2009. URL: http://eprints.rclis.org/16844/1/Social%20networking%20in%20 Library.pdf (дата звернення: 22.03.2023).

19. Proctor J. Testing assumptions: Is streaming video really preferable to DVDs? *Journal of Electronic Resources Librarianship*. 2018. Vol. 30 (2). Pp. 84–90.

20. Usman I., Ajani F. O., Sulyman A. S. The use of social intelligence as a tool for improving the relevance of libraries in the society. *Library Philosophy and Practice :* e-journal. 2021. № 6572. URL: https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/6572 (дата звернення: 22.03.2023).

21. Rodgers W. Buy, borrow, or steal? Film access for film studies students. *College & Research Libraries*. 2018. Vol. 79(4). Pp. 568–591.

22. Spicer S., Horbal A. The future of video playback capability in college and university classrooms. *College & Research Libraries*. 2017. Vol. 78(5). Pp. 706–722.

23. Tanasse G. Implementing and managing streaming media services in academic libraries. ACRL/Choice. 2021. URL: choice360.org/research/implementing-and-managing-streaming-media-services-in-academic-libraries (дата звернення: 22.03.2023).

24. Wang J., Loftis E. The library has infinite streaming content, but are users infinitely content? The library catalog vs. vendor platform discovery. *Journal of Electronic Resources Librarianship*. 2020. Vol. 32 (2). Pp. 71–86.

25. Williams L. M. The adoption of Web 2.0 technologies in academic libraries: A comparative exploration. *Journal of Librarianship and Information Science*. 2018. № 52 (1). URL: https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0961000618788725 (дата звернення: 22.03.2023).

26. Zinyeredzi C., Zinn S. Use of web 2.0 technologies by library and information science students. *Mousaion*. 2016. Vol. 34 (4). Pp. 19–42.

References

1. Kyrychok, I., Rusanova, O., Kustova, K. (26–27.10.2021). Viki projects of the academic library: emphasis on the reliability of viki content. Libraries and society: movement in time and space. IV Scientific and Practical Conference. Kharkiv. Retrieved from: https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/30181/1/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BE%D0%BA_%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9A%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_2021.pdf [in Ukrainian].

2. Nemchuk, O. M., Yavorska, T. M. (2019). Modern information services of libraries of higher education institutions: wiki technologies. Visnyk student·s′koho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylya Stusa, 1 (11), 139–143 [in Ukrainian].

3. Association of College and Research Libraries. (2018). Guidelines for media resources in academic libraries (2018 Revision). American Library Association. Retrieved from: www.ala.org/acrl/standards/mediaresources [in English].

4. Burhansab, P. A., Batcha, M. S., Muneer, A. (2020). Impact of Web 2.0 Technologies on Academic Libraries: A Survey on Affiliated Colleges of Solapur University. Library Philosophy and Practice: e-journal. Retrieved from: https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/2102/2102.11413.pdf [in English].

5. Chatterley, T., Arthur, M. A. (2015). Being Earnest With Collections – Rethinking Monograph Acquisitions in a Large Academic Library. Against the Grain, 27 (5), 72–74 [in English].

6. Chua, A. Y. K., Goh, D. H. (2010). A Study of Web 2.0 Applications in Library Websites. Library and Information Science Research, 32 (3), 203–211. Retrieved from: https://doi.org/10.1016/j.lisr.2010.01.002 [in English].

7. Dixon, J. A. (07.09.2017). The academic mainstream: Streaming video. Library Journal. Retrieved from: https://core.ac.uk/download/pdf/289198317.pdf [in English].

8. IFLA Strategic Plan 2016–2021. Endorsed by the IFLA Governing Board. Dec. 2015 (revised Jan. 2017). Retrieved from: https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/gb/strategic-plan/2016-2021.pdf [in English].

9. Garoufallou, E., Charitopoulou, V. (2012). Web 2.0 in Library and Information Science Education: The Greek Case. New Library World, 113 (3/4), 202–217 [in English].

10. Grove, M. T. (2021). Academic Library Video Services: Charting a Post-COVID Course. Pennsylvania Libraries: Research & Practice, 9(2), 101–110. DOI: https://doi.org/10.5195/palrap.2021.262 [in English].

11. Farrelly, D., Hutchison, J. (2014). ATG special report: Academic library streaming video: Key findings from the National Survey. Against the Grain, 26 (5), 73–75. DOI: https://doi.org/10.7771/2380-176X.6852 [in English].

12. Ferguson, J., Erdmann, A. (21.09.2016). Streaming Video in Academic Libraries. Finding the right solution. Retrieved from: https://americanlibrariesmagazine.org/2016/09/21/streaming-video-academic-libraries/ [in English].

13. Hubert, C. Y., Chan, L. (2018). Smart library and smart campus. Journal of Service Science and Management, 11, 543–564. DOI: 10.4236/jssm.2018.116037 [in English].

14. Jones, J. M., Harvey, M. (2019). Library 2.0: The effectiveness of social media as a marketing tool for libraries in educational institutions. Journal of Librarianship and Information Science, 51 (1), 3–19. DOI: https://doi.org/10.1177/0961000616668959 [in English].

15. Kanopy. (2021). Streaming video trends in academic libraries. Kanopy. Retrieved from: https://lib.kanopy.com/white-paper-streaming-video-trends-in-academic-libraries-2021/ [in English].

16. Kolendo, J., Kwembe, A., Snelling, Ch. (2019). Piloting the Surge: Streaming Video and Academic Libraries. Proceedings of the Charleston Library Conference, 206–213. Retrieved from: https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2155&context=charleston [in English].

17. Little, G. (2011). The Revolution Will be Streamed Online: Academic Libraries and Video. The Journal of Academic Librarianship, 37(1), 70–72. DOI: https://doi.org/10.1016/j.acalib.2010.10.009 [in English].

18. Mishra, S. (2009). Social Networking Technologies (SiTS) in Digital Environment: Its Possible Implications on Libraries. Retrieved from: http://eprints.rclis.org/16844/1/Social%20networking%20in%20Library.pdf [in English].

19. Proctor, J. (2018). Testing assumptions: Is streaming video really preferable to DVDs? Journal of Electronic Resources Librarianship, 30(2), 84–90. DOI: 10.1080/1941126X.2018.1465516 [in English].

20. Usman, I, Ajani, F. O., Sulyman, A. S. (2021). The use of social intelligence as a tool for improving the relevance of libraries in the society. Library Philosophy and Practice: e-journal: 6572. Retrieved from: https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/6572 [in English].

21. Rodgers, W. (2018). Buy, borrow, or steal? Film access for film studies students. College & Research Libraries, 79 (4), 568–591. Retrieved from: https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/16730/18672 [in English].

22. Spicer, S., Horbal, A. (2017). The future of video playback capability in college and university classrooms. College & Research Libraries, 78 (5), 706–722. DOI: https://doi.org/10.5860/crl.78.5.706 [in English].

23. Tanasse, G. (2021). Implementing and managing streaming media services in academic libraries. ACRL/Choice. Retrieved from: choice360.org/research/implementing-and-managing-streaming-media-services-in-academic-libraries/ [in English].

24. Wang, J., Loftis, E. (2020). The library has infinite streaming content, but are users infinitely content? The library catalog vs. vendor platform discovery. Journal of Electronic Resources Librarianship, 32 (2), 71–86. DOI: https://doi.org/10.1080/1941126X.2020.1739818 [in English].

25. Williams, L. M. (2018). The adoption of Web 2.0 technologies in academic libraries: A comparative exploration. Journal of Librarianship and Information Science, 52 (1). Retrieved from: https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0961000618788725 [in English].

26. Zinyeredzi, C., Zinn, S. (2016). Use of web 2.0 technologies by library and information science students. Mousaion, 34 (4), 19–42 [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.04.2023
Отримано після доопрацювання 12.05.2023
Прийнято до друку 22.05.2023

УДК 02:908](477.44):004.774.6
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284656

Цитування:
Анісімова О. М., Лукаш Г. П. Краєзнавчий контент бібліотек Вінниччини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 39–47.

Anisimova O., Lukash H. (2023). Local Sciences Content of Libraries of Vinnichchina. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 39–47 [in Ukrainian].

Анісімова Ольга Миколаївна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри інформаційних
систем управління
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
https://orcid.org /0000-0002-8016-9361
o.anisimova@donnu.edu.ua

Лукаш Галина Павлівна,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних
систем управління
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
https://orcid.org /0000-0002-9777-7718
g.lukash@donnu.edu.ua

КРАЄЗНАВЧИЙ КОНТЕНТ БІБЛІОТЕК ВІННИЧЧИНИ

Мета статті *– вивчити сучасний зміст краєзнавчої діяльності бібліотек Вінниччини; встановити стан дослідження краєзнавчого контенту бібліотек Вінниччини; охарактеризувати складники та зміст краєзнавчої роботи бібліотек, що потребує нового підходу до процесів збереження краєзнавчих фондів; встановити місце краєзнавчої діяльності як провідного напряму бібліотечної роботи. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс дослідницьких* ***підходів і методів****: системний, діяльнісний, історичний, соціально-комунікаційний підходи і методи наукового аналізу та синтезу, метод порівняння, описання та вимірювання, бібліографічний.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в розширенні уявлень про якість краєзнавчого контенту в бібліотеках Вінниччини, який розміщений на сайтах установ та формує розуміння національної ідентичності й самосвідомості.* ***Висновки.*** *У процесі дослідження виявлено, що бібліотеки Вінниччини відіграють важливу роль у збереженні та поширенні краєзнавчого контенту. Краєзнавча робота посідає важливе місце в діяльності бібліотек Вінниччини: це ознайомлення з історією рідного краю, виховання інтересу до історії, популяризація краєзнавчих видань і краєзнавчий атрибут в оформленні бібліотек, формування краєзнавчого фонду та його популяризація. Краєзнавчий контент охоплює різноманітні види інформації про історію, культуру, природу та людей, які живуть на Вінниччині. Цей напрям роботи активно продовжують вінницькі бібліотеки й під час війни, застосовуючи різні форми популяризації краєзнавчих знань: від виставок-експозицій, вернісажів, вікторин, історичних подорожей, слайд-презентацій про музейні експозиції, про життя та діяльність відомих краян до краєзнавчих конференцій, літературних вечорів, цікавих зустрічей з відомими персонами краю – до організації діяльності клубів та об'єднань краєзнавців і свят місцевих населених пунктів.*

Ключові слова: *краєзнавчий контент, бібліотечне краєзнавство, формування культурної свідомості, краєзнавчий електронний каталог.*

© *Анісімова О. М., 2023*
© *Лукаш Г. П., 2023*

Anisimova Olha,
doctor of economics, professor,
head of the department of management information systems
Vasyl Stus' Donetsk National University

Lukash Halyna,
doctor of philological sciences, professor,
professor of the department of management information systems
Vasyl Stus' Donetsk National University

LOCAL SCIENCES CONTENT OF LIBRARIES OF VINNICHCHINA

The purpose of the article *is to study the modern content of local history activities of Vinnytsia libraries; to determine the state of research of local history content of Vinnytsia libraries; characterize the components and content of local history work of libraries, which requires a new approach to the processes of preservation of local history funds; to establish the place of local history activity as a leading direction of library work. A complex of research* ***approaches and methods*** *was used to solve the tasks: systemic, activity, historical, socio-communication approaches and methods of scientific analysis and synthesis, the method of comparison, description and measurement, bibliographic.* ***The scientific novelty*** *of the performed work consists in expanding ideas about the quality of local history content in the libraries of Vinnytsia, which is posted on the websites of institutions and forms an understanding of national identity and self-awareness.* ***Conclusions.*** *In the process of research, it was found that the libraries of Vinnytsia play a significant role in the preservation and dissemination of local history content. Local history work occupies an important place in the activities of Vinnytsia libraries: it is familiarization with the history of the native region, instilling interest in history, popularization of local history publications and a local history attribute in the design of libraries, formation of a local history fund and its popularization. Local history content covers diverse types of information about history, culture, nature and people living in Vinnytsia. This line of work was actively continued by Vinnytsia libraries even during the war with various forms of popularization of local history knowledge: from exhibitions-expositions, vernissages, quizzes, historical trips, slide presentations about museum exhibits, about the life and activities of famous regions to local history conferences, literary evenings, interesting meetings with famous people of the region, to the organization of activities of clubs and associations of local historians and holidays of local settlements.*

Key words: *local history content, library local history, formation of cultural awareness, local history electronic catalog.*

Актуальність теми дослідження. Значення краєзнавчої діяльності бібліотеки на сучасному етапі постійно зростає. Це пов'язано з процесами відродження і збереження національних культур, прагненням окремих регіонів інтегруватися у світовий культурно-інформаційний простір, що актуалізує проблему наукового обґрунтування контенту краєзнавчої бібліотечної діяльності. Вінниччина як один з регіонів України з давньою історією має багату культурну спадщину. Вінницькі бібліотеки відіграють важливу роль у збереженні цих цінностей та пропагуванні знань про них серед населення. Вони стають центрами, де розміщені унікальні джерела краєзнавчої інформації, які неможливо знайти десь-інде.

Мета статті – вивчити сучасний зміст краєзнавчої діяльності бібліотек Вінниччини; встановити стан дослідження краєзнавчого контенту бібліотек Вінниччини; охарактеризувати складники і зміст краєзнавчої роботи бібліотек, що потребує нового підходу до процесів збереження краєзнавчих фондів; встановити місце краєзнавчої діяльності як провідного напряму бібліотечної *роботи*.

Аналіз досліджень та публікацій з бібліотечної справи засвідчив зацікавленість науковців і практиків до краєзнавчої проблематики. В інформаційному бюлетені «Краєзнавча робота в бібліотеках України» містяться результати наукового дослідження сучасної організаційної структури та кадрового забезпечення краєзнавчої діяльності в регіональних бібліотеках України. Цей випуск містить аналіз фахового потоку видань і публікацій за 2017–2021 роки, здійснений на основі відомостей зі спеціалізованої електронної бази даних «Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства» [17]. У січні 2022 року вийшли друком матеріали XXXII Вінницької Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції з міжнародною участю «Вінниччина минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження» [5].

Бібліографічний покажчик «Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства» містить інформацію про опубліковані у 2017–2021 роках книги, автореферати дисертацій, рецензії, статті з наукових збірників, періодичних та продовжуваних видань, що висвітлюють різні аспекти краєзнавчої бібліотечної діяльності [18]. «Огляд краєзнавчої роботи регіональних бібліотек України під час дії воєнного стану» містить короткий огляд краєзнавчої роботи провідних регіональних книгозбірень України за період з 24 лютого до 30 квітня 2022 року, який свідчить, що навіть в ці складні часи бібліотеки сумлінно виконують свої функції – інформаційну та просвітницьку [15]. Оперативний аналіз краєзнавчої діяльності регіональних бібліотек України в період воєнного стану дав змогу зробити такі висновки:

1. У світлі жахливих злочинів проти людства, що скоїли та продовжують здійснювати російські військові на території України, найбільш актуальною та поширюваною є інформація, пов'язана з історією України, її боротьбою за державність: біографії видатних українців, дисидентів та політичних в'язнів, які боролися із «совєтською» ідеологією; також набирають популярності видання воєнно-історичної тематики.

2. Оперативність надання інформації бібліотекарями посідає одне з провідних місць у висвітленні подій у регіонах. Бібліотечні фахівці, яким раніше була притаманна більш зважена та поміркована робота, мобілізувалися, швидко реагують на новини, генерують їх, опрацьовують, доповнюють, надають інформації фактично-історичного підкріплення.

3. Війна вимагає від усіх працівників книгозбірень оперативності та надзусиль. Бібліотеки перетворилися на волонтерські центри, пункти психологічної підтримки. Водночас вони продовжують виконувати завдання за основними напрямами краєзнавчої бібліотечної діяльності [15].

Проблемною для бібліотечного краєзнавства залишається застаріла нормативно-правова база, оскільки одним із перших нормативних документів після ухвалення Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» у 1995 році стало затверджене наказом Міністерства культури і мистецтв України № 314 від 11.06.1996 Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України, яке чинне й нині [16].

Виклад основного матеріалу. Бібліотеки Вінниччини відіграють важливу роль у формуванні та збереженні краєзнавчого контенту. Вони є місцем зберігання цінних джерел: книг, періодичних видань, документів, фотоархівів та аудіовізуальних матеріалів, пов'язаних з історією, культурою та природою регіону. Одним з важливих аспектів роботи бібліотек є збереження історичних і культурних документів. Бібліотеки працюють у тісній співпраці з музеями, архівами й іншими культурними установами для збереження та вивчення різноманітних артефактів. Наприклад, Краєзнавчий архів Вінниччини зберігає документи та матеріали, пов'язані з історією та культурою регіону, які доступні для дослідження та використання в бібліотеках [7]. Сьогодні перед користувачами гостро стоїть проблема орієнтації в інформаційному потоці. Саме тому на бібліотеки лягає завдання не просто збору та зберігання краєзнавчих документів, а й інформаційного забезпечення краєзнавства. Складники бібліотечного краєзнавства потребують наповнення іншим сенсом і змістом у зв'язку з новими умовами існування бібліотек і новими інформаційними технологіями.

Основою краєзнавчої роботи бібліотек є краєзнавчі фонди. Як зазначено в Положенні, вони «включають, по-перше, документи, пов'язані з краєм змістом, – незалежно від тиражів, мови, місця видання чи виготовлення, політичної чи ідейної спрямованості (краєзнавчі документи); і, по-друге, документи, пов'язані з краєм походженням (місцеві видання), опубліковані на території краю, – незалежно від їх змісту, виду, способу видання, мови, в т. ч. малотиражні, внутрівідомчі, вузькоспеціальні та ін.» [16]. Тобто краєзнавчі фонди – узагальнене поняття, що об'єднує сукупність різних типів і видів краєзнавчих документів і місцевих видань. Проте слід чітко розмежовувати ці два складники краєзнавчих фондів, що формуються і організовуються паралельно: 1) фонд краєзнавчих документів, 2) фонд місцевих видань (або місцевий друк). Фонд краєзнавчих документів представлений більш повно за змістовно, за типо-видовою ознакою документів. Бібліотеки Вінниччини активно розробляють та впроваджують різноманітні ресурси й ініціативи для забезпечення доступу до краєзнавчого контенту. Це дає змогу користувачам бібліотек отримувати широкий спектр інформації та поглиблювати свої знання про регіон.

Одним з таких ресурсів є електронні бази даних та цифрові колекції, які містять цінні краєзнавчі матеріали. Наприклад, у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського створено електронну бібліотеку, де можна знайти книги, статті, фотографії та інші джерела, пов'язані з історією та культурою Вінниччини [12]. Це дозволяє зручно отримувати доступ до краєзнавчого контенту з будь-якого місця та в будь-який час.

Досліджуючи історію вінницьких місцевостей, працівники бібліотек проводять власні краєзнавчі пошуки. Записують розповіді старожилів, звертаються до архівів. Найбільшою мірою меморіальний аспект краєзнавчої діяльності

бібліотек проявився з початком перейменування вулиць Вінниці, поверненням їм історичних назв. Користувачів цікавить походження назв вулиць, парків, скверів, узвозів, а також відомості про особистостей, іменами яких названі вулиці міста [11]. Яскравим прикладом співпраці обласної наукової бібліотеки та Державного архіву Вінницької області може бути біобібліографічний покажчик «Творець архітектурної історії Вінниці початку XX століття», присвячений 150-річчю від дня народження архітектора Г. Г. Артинова з електронним додатком архівних матеріалів [3]. Отже, одним з основних нюансів краєзнавчого контенту є відтворення історичного та культурного образу Вінниччини.

Популяризація краєзнавчих документів і відомих постатей здійснюється різними формами роботи, включаючи соціокультурну діяльність, зокрема бібліотечні виставки, літературно-мистецькі вечори, традиційні Стусівські читання, засідання літературно-мистецького клубу «Птах душі», презентації нових книг місцевих авторів [3].

Популярними ініціативами є проведення краєзнавчих лекцій, семінарів і майстер-класів, де експерти та вчені діляться своїми знаннями та дослідженнями про Вінниччину. Це надає можливість громаді отримати актуальну та цікаву інформацію, а також сприяє створенню платформи для обміну ідеями та співпраці.

Етнографічне краєзнавство представлене в бібліотеках циклами народознавчих заходів з метою ознайомлення користувачів зі святами, звичаями, традиціями, народними промислами, про це розповідає, наприклад, завідувач відділу маркетингу, реклами і соціокультурної діяльності Вінницької ОУНБ ім. Валентина Отамановського Н. Крисько [11]. Зміст краєзнавчої роботи публічних бібліотек визначається такими основними складниками: формування краєзнавчого фонду, створення довідкового апарату, широка популяризація краєзнавчих видань і наявність краєзнавчої специфіки в оформленні бібліотеки (*табл. 1*).

Таблиця 1

Складники і зміст краєзнавчої роботи бібліотек [17]

Складники краєзнавчої роботи бібліотек	**Контент краєзнавчої роботи бібліотек**
Формування краєзнавчого фонду	Краєзнавчий фонд у повному складі формується в центральній бібліотеці. У читальному залі збирають цінні видання, що користуються великим попитом.
Організація фонду краєзнавчих документів	Зведена краєзнавча картотека чи каталог –найповніше та різнобічне відображення існуючих документів, картографічних, нотних видань, аудіовізуальних та інших матеріалів про край. Збільшення інформаційного потенціалу бібліотек шляхом створення банків даних з питань краєзнавства, у яких представлені не тільки відомості з виданих, але й з неопублікованих джерел, службової документації, фактографічні, статистичні дані.
Створення краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату	Здійснюється під час проведення інформаційної і масової роботи за допомогою системи краєзнавчих каталогів і картотек та бібліографічних посібників, а також безпосередньо під час видачі краєзнавчих документів користувачам на абонементі або в читальних залах.
Популяризація краєзнавчих документів	Засоби бібліотечної роботи: книжкові виставки, огляди літератури, читацькі конференції, диспути, літературні вечори, краєзнавчі календарі. **Краєзнавчі кутки** трьох типів: - тематичні (пов'язані з місцевими подіями; природознавчі); - меморіальні (присвячені одній особі, групі осіб); - загального характеру.
Комплексні заходи з популяризації краєзнавчих документів	Краєзнавчі дні (тижні, місячники); краєзнавчі читання; читацькі конференції; презентації; диспути; літературні вечори; зустрічі з відомими людьми краю, вченими, краєзнавцями; конкурси на кращого знавця краю; гра-мандрівка по рідному краю; клуби та об'єднання краєзнавців; свята малих сіл. **Нові форми роботи:** слайд-розповідь, радіопрем'єра книги, краєзнавчі аукціони та турніри, «звукові» виставки.

Цікаву форму такої роботи запропонувала Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – Культурно-просвітницький блок [12]. На цьому сайті постійно оновлюється така інформація: Календар 2023, Літературні та мистецькі дати 2023, Вінниччина 2023. Календар знаменних і пам'ятних дат веде також і сайт Наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова [13].

Для краєзнавчої сфери пріоритетне значення має проблема збереження краєзнавчих та місцевих документів для нинішніх і прийдешніх поколінь, яка набуває особливого соціального значення. Використання інформаційних технологій дасть можливість бібліотекам створити надійну документальну базу «Пам'ять регіону», що є складовою національної програми «Пам'ять України», здійснюваної в межах програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу» [4; 7; 10]. Це вимагає нового підходу до процесів збереження краєзнавчих фондів, які нині все більше пов'язані з оцифруванням документів. Переведення фондів у цифрову форму – найперспективніший напрям збереження найцінніших краєзнавчих документів.

Рис. 1. ***Напрями краєзнавчої роботи бібліотек Вінниччини [16; 17]***

Використання краєзнавчого контенту, доступного в бібліотеках Вінниччини, має велике значення для громади. Це допомагає зберегти та популяризувати культурну спадщину регіону, а також формує національну свідомість і громадянський патріотизм. Так, КЗ «Бершадська бібліотека» продовжує реалізовувати народознавчий проєкт «Етнодень в бібліотеці» [8]. На виконання Державної програми розвитку краєзнавства на період до 2025 року Науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету реалізує краєзнавчий проєкт «Вінниччина: історія, сьогодення, майбутнє» з підпроєктами:

- «Ім'ям своїм прославили Україну» – про наших видатних земляків, що народилися або жили та працювали на Вінниччині, плідно доклалися до науково-технічного прогресу, залишили культурну спадщину та уславили цей край. Їхні імена відомі далеко за межами держави, але мало відомі в нас;
- «Вінниччина: Terra incognita», який висвітлює сторінки історії краю, його етнічні, мовні, культурні традиції, пам'ятки архітектури тощо;
- «Імена, увічнені у вулицях Вінниці» – про видатних людей, які залишили свій слід в історії, особистостей, які вплинули на розвиток нашого міста, країни, людства загалом та чиїми іменами названо вулиці й провулки нашого міста [14].

Краєзнавчий контент також сприяє розвитку туризму в регіоні. Багатий інформаційний матеріал про Вінниччину дає змогу привабити туристів та показати їм цікаві об'єкти, пам'ятки й місця, пов'язані з історією та культурою регіону. Це створює сприятливі умови для розвитку інфраструктури туризму та збільшення потоку відвідувачів, що позитивно впливає на економіку та соціальний розвиток Вінниччини.

Краєзнавчий контент також використовують в освітніх процесах. Він допомагає учням і студентам сформувати знання про історію та культуру свого регіону, розширити світогляд та розвинути почуття патріотизму. Бібліотеки Вінниччини впроваджують різні освітні програми, які базуються на краєзнавчому контенті та сприяють розвитку обізнаності й самоосвіти громади.

Як інформує Вінницький обласний навчально-методичний центр галузі культури, мистецтв та туризму, у квітні 2023 року завершила навчання група завідувачів сільських бібліотек-філій з тематики «Бібліотечне краєзнавство – важливий напрям діяльності сільської бібліотеки» [4]. У межах курсу слухачі ознайомились із краєзнавчою роботою бібліотек міста та краєзнавчого відділу обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського, тож зможуть

більш професійно виявляти й популяризувати призабуті й нові події і імена малої Батьківщини. Хоча бібліотеки Вінниччини вже зробили вагомий крок у розробку та забезпечення доступу до краєзнавчого контенту, але мають і певні виклики існування та подальшого розвитку цих ресурсів. Один з основних – полягає в збиранні, оцифруванні та архівації наявних матеріалів. Багато цінного краєзнавчого контенту, зокрема старовинні фотографії, документи та література, можуть бути розсіяні в приватних колекціях та архівах. Тому виникає потреба активно співпрацювати з громадою, архівами та музеями для збору цих матеріалів та їх збереження.

Другий виклик пов'язаний з популяризацією краєзнавчого контенту серед широкої громадськості. Бібліотеки загалом активно просувають свої ресурси та спрямовані на привертання уваги громадян до вивчення історії та культури Вінниччини. Наприклад, у Науковій бібліотеці ВНМУ з нагоди відзначення 85-ї річниці від дня народження А. Давидюка, відомого історика-краєзнавця, який досліджував тему політичних репресій в Україні й на Поділлі у 20–50-х роках ХХ ст., відбувся круглий стіл «Громадсько-політична діяльність А. Т. Давидюка: погляд у минуле заради майбутнього». Відзначити внесок Анатолія Трохимовича в збереження справедливості та об'єктивності історичних подій зібралися колеги, друзі та односельчани. Присутні переглянули буктрейлер на книгу А. Давидюка «Лікарська гекатомба», виставку його праць «Трагічними сторінками літописів: шлях до правди» [6; 13].

Третій виклик стосується розвитку цифрових технологій. З появою в бібліотеках доступу до ресурсів мережі «Інтернет» багато матеріалів стають доступними в найширшому сенсі та постають як частина краєзнавчих інформаційних ресурсів. Бібліотекам необхідно відстежувати й використовувати сучасні цифрові технології для створення електронних архівів, вебсайтів та онлайн-платформ, що надають зручний доступ до краєзнавчого контенту в будь-який час та з будь-якого пристрою.

У сучасному цифровому світі використання сучасних технологій стає невід'ємним складником роботи з краєзнавчим контентом у бібліотеках Вінниччини. Ці технології дають змогу зберігати, організовувати, поширювати та збагачувати цінний матеріал. Однією з ключових технологій є цифрова архівна система. За допомогою такої системи можна архівувати електронні копії документів, фотографій, відеоматеріали та інші артефакти, пов'язані з краєзнавством. Це дає можливість зберегти цінний контент в електронному вигляді та забезпечити його доступність для користувачів. Окрім збереження, бібліотеки активно беруть участь у створенні нового краєзнавчого контенту. Вони організовують краєзнавчі виставки, лекції, семінари й інші заходи, спрямовані на пропагування знань про Вінниччину [2; 6; 8; 10].

Так, останнім часом серед читацького загалу зростає попит на нон-фікшн літературу, тобто на літературу факту, документальну літературу. Задовольняючи власні інформаційні потреби з краєзнавства, користувачі дедалі частіше звертаються до архівних установ. Читачі прагнуть дізнатися про достовірні, раніше замовчувані факти, теми й імена, на які було накладено табу. Зокрема, поглиблено роботу в царині історико-медичного краєзнавства, вивчають маловідомі сторінки історії Вінницького медичного університету імені Миколи Пирогова, забуті й замовчувані імена його науковців [13; 19].

Бібліотеки також активно використовують сучасні технології для поширення краєзнавчого контенту. Вони створюють електронні бази даних, цифрові колекції та онлайн-ресурси, що дають змогу зручно отримувати доступ до краєзнавчої інформації. У результаті роботи бібліотек Вінниччини формується багатий краєзнавчий контент, який стає доступним для вивчення та використання широкій аудиторії. Це сприяє розвитку культурно-історичного туризму, стимулює наукові дослідження та сприяє формуванню почуття патріотизму серед місцевого населення.

Технології віртуальної реальності та розширеної реальності можуть стати потужним інструментом для популяризації культурної спадщини Вінниччини. За допомогою віртуальних турів та інтерактивних додатків користувачі зможуть відвідати музеї, історичні місця та інші об'єкти культурної спадщини прямо зі свого комп'ютера чи смартфона.

Залучення громади є ключовим аспектом роботи з краєзнавчим контентом у бібліотеках Вінниччини. Це дає можливість залучити різноманітний досвід, знання та ресурси громадських членів, що сприяє більш широкому та глибокому розумінню культурної спадщини регіону.

Один зі способів залучення громади – проведення різноманітних заходів, спрямованих на популяризацію краєзнавчого контенту. Це можуть бути лекції, семінари, майстер-класи, виставки, екскурсії та інші події, які стимулюють інтерес до вивчення культурних традицій та історії Вінниччини.

Також важливо створити можливості для активної участі членів громади в збиранні та документуванні краєзнавчого матеріалу. Це можуть бути програми волонтерства, спільні проєкти зі збирання історичних фактів та свідчень,

створення фотоархівів та аудіозаписів свідчень. Це дозволить не тільки збагатити краєзнавчий контент, але й залучити громаду до процесу збереження власної історії та культурної спадщини.

Особливу увагу слід приділяти залученню молоді до роботи з краєзнавчим контентом. Формування в юного покоління інтересу до власної культурної спадщини стане запорукою її збереження та подальшого розвитку. Для цього можна організовувати освітні програми, конкурси, творчі проєкти та інші заходи, спрямовані на активну участь молоді в роботі з краєзнавчим контентом.

Наукова новизна статті полягає в розширенні уявлень про якість краєзнавчого контенту в бібліотеках Вінниччини, який міститься на сайтах установ та формує розуміння національної ідентичності та самосвідомості.

Висновки. Отже, у процесі дослідження виявлено, що бібліотеки Вінниччини відіграють велику роль у збереженні та поширенні краєзнавчого контенту. Краєзнавча робота посідає важливе місце в діяльності бібліотек Вінниччини: це ознайомлення з історією рідного краю, виховання інтересу до історії, популяризація краєзнавчих видань та краєзнавчий атрибутів в оформленні бібліотек, комплектування краєзнавчого фонду та його популяризація.

Краєзнавчий контент охоплює різноманітні види інформації про історію, культуру, природу та людей, які живуть на Вінниччині. Цей напрям роботи активно продовжують вінницькі бібліотеки й під час війни, популяризуючи краєзнавчі знання за допомогою різних форм: від виставок-експозицій, вернісажів, вікторин, історичних подорожей, слайд-презентацій про музейні експозиції, про життя та діяльність відомих краян – до краєзнавчих конференцій, літературних вечорів, цікавих зустрічей з відомими персонами краю, до організації діяльності клубів та об'єднань краєзнавців і свят місцевих населених пунктів.

У результаті впровадження таких заходів бібліотеки Вінниччини мають можливість не лише зберігати та популяризувати краєзнавчий контент, але й розширювати свою роботу як центру розвитку культури, де громада набуває знання, ділиться досвідом і спільно працює над збереженням та просуванням багатогранного культурного доробку Вінниччини.

Список використаних джерел

1. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : вебсайт. URL: https://library.vspu.edu.ua (дата звернення: 01.04.2023).

2. Білоус В. С. Усна історія – важливе джерело краєзнавчого дослідження історії бібліотеки. *Гуманітарні студії НАКККіМ – 2017* : матер. Міжнар. наук.-теорет. конф. (Київ, 23 листопада 2017 р.). Київ : НАКККіМ, 2017. С. 4–7.

3. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського : вебсайт. URL: https://library.vn.ua (дата звернення: 01.04.2023).

4. Вінницький обласний навчально-методичний центр галузі культури, мистецтв та туризму : вебсайт. URL: http://www.ckm.vn.ua/ (дата звернення: 01.04.2023).

5. Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. До 90-х роковин Голодомору 1932–1933 рр. *:* матер. XXXIV Вінницької Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції. 3 листопада 2022 р. / ред. кол.: Ю. А. Зінько (відп. ред.), С. Ю. Юзвак, В. О. Гребеньова (відп. секр.) та ін. Міністерство освіти і науки України ; Вінницька обласна військова адміністрація ; Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського Історичний факультет та ін. Вінниця, 2022. 224 с. URL: http://surl.li/incty (дата звернення: 01.04.2023).

6. Гальчак С. Д. Краєзнавчий рух на Вінниччині в умовах незалежності України. *Краєзнавство 1–4*. 2005.. URL: https://core.ac.uk/download/38335768.pdf (дата звернення: 01.04.2023).

7. Державний архів Вінницької області : вебсайт. URL: https://davio.gov.ua (дата звернення: 01.04.2023).

8. Німчук Л. КЗ «Бершадська бібліотека» продовжує реалізовувати народознавчий проєкт «Етнодень в бібліотеці». URL: radabershad.gov.ua/news/culture/4761-yaskraviy-zeleniy-zapashniy-etnoden-vidbuvsya-u-biblioteci.html (дата звернення: 06.04.2023).

9. Краєзнавча робота в бібліотеках України: інформаційний бюлетень. Вип. 33: Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства (2017–2021 рр.) : експрес-дослідження інформаційного потоку / Нац. іст. б-ка України ; підгот. В. Кисельова ; ред. О. Михайлова. Київ, 2022. 42 с.

10. Краєзнавчий музей Вінниччини : вебсайт. URL: https://vinnytsia-museum.in.ua (дата звернення: 06.04.2023).

11. Крисько Н. М. Роль бібліотеки в популяризації народних звичаїв, традицій і обрядів (на прикладі роботи Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва). *Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього* : матер. II Наук.-практ. конф. (Вінниця, 25 вересня 2019 р.). URL: https://library.vn.ua/Konf2019/texts/5_5.htm (дата звернення: 06.04.2023).

12. Культурно-просвітницький блок ВДПУ імені Михайла Коцюбинського : вебсайт. URL: https://library.vspu.edu.ua/html/zpd_vin.htm (дата звернення: 02.04.2023).

13. Наукова бібліотека Вінницького національного медичного університету : вебсайт. URL: http://library.vnmu.edu.ua/about/ (дата звернення: 02.04.2023).

14. Науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету : вебсайт. URL: https://lib.vntu.edu.ua/ (дата звернення: 02.04.2023).

15. Огляд краєзнавчої роботи регіональних бібліотек України під час дії воєнного стану (24.02–30.04.2022): Національна історична бібліотека України / підгот. О. Покропивна, ред.: О. Михайлова, Н. Волошінська. Київ, 2022. 11 с.

16. Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України. URL: https://lib.kherson.ua/ukr-kr_rob-1-1.htm#2 (дата звернення: 02.06.2023).

17. Сватула Т. Деякі аспекти краєзнавчої роботи бібліотек : методичні поради. URL: https://lib.kherson.ua/kr_rob-1.htm (дата звернення: 06.04.2023).

18. Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства (2017–2021 рр.) : експрес-дослідження інформаційного потоку : бібліогр. покаж. / Нац. іст. б-ка України ; підгот.: В. Кисельова; ред. О. Михайлова. Київ, 2022. 173 с.

19. Юрчишина О. Краєзнавчі нон-фікшн видання бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова як результат науково-дослідницької діяльності. *Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі* : матер. III Наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 22–29 жовтня 2018 р.). Харків : НБ ХНМУ, 2018. С. 1–7.

References

1. Library of Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University: Website. Retrieved from: https://library.vspu.edu.ua [in Ukrainian].

2. Bilous, V. S. (23.11.2017). Oral history is an important source of local history research in the history of the library. Humanities studies of NAKKKiM – 2017: materials of the International Scientific and Theoretical Conference. Kyiv: NAKKKiM, 4–7 [in Ukrainian].

3. Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after Valentin Otamanovsky: Website. Retrieved from: https://library.vn.ua [in Ukrainian].

4. Vinnytsia Regional Educational and Methodological Center of Culture, Arts and Tourism: Website. Retrieved from: http://www.ckm.vn.ua/ [in Ukrainian].

5. Zinko, Yu. A. (ed.). (03.11.2022). Vinnytsia past and present. Local history studies Until the 90s of the Holodomor of 1932–1933: Materials of the XXXIV Vinnytsia All-Ukrainian Scientific Historical and Local History Conference [in Ukrainian].

6. Galchak, S. D. (2005). The local studies movement in Vinnytsia region in the conditions of Ukraine's independence, Local Studies 1–4. Retrieved from: https://core.ac.uk/download/38335768.pdf [in Ukrainian].

7. State archive of Vinnytsia region: Website. Retrieved from: https://davio.gov.ua [in Ukrainian].

8. Nimchuk, L. (2023). "Bershad library" KZ continues to implement the ethnographic project "Ethnoday in the library". Retrieved from: radabershad.gov.ua/news/culture/4761-yaskraviy-zeleniy-zapashniy-etnoden-vidbuvsya-u-biblioteci.html [in Ukrainian].

9. Skorokhvatova, A. (2022). Local history work in the libraries of Ukraine: information bulletin. Vol. 33. Theory, methodology and practice of library regional studies (2017–2021): express study of information flow. Kyiv, 42 [in Ukrainian].

10. Regional History Museum of Vinnytsia: Website. Retrieved from: https://vinnytsia-museum.in.ua [in Ukrainian].

11. Krysko, N. M. (25.09.2019). The role of the library in the popularization of folk customs, traditions and rituals (on the example of the work of the K. A. Timiryazev National University of Vinnytsia) Library in the conditions of modernity and construction of the future: II scientific and practical conference. Vinnytsia. Retrieved from: https://library.vn.ua/Konf2019/texts/5_5.htm [in Ukrainian].

12. Mykhailo Kotsyubynskyi Cultural and Educational Block of the VDPU: Website. Retrieved from: https://library.vspu.edu.ua/html/zpd_vin.htm [in Ukrainian].

13. Scientific library of Vinnytsia National Medical University: Website. Retrieved from: http://library.vnmu.edu.ua/about/ [in Ukrainian].

14. Scientific and technical library of Vinnytsia National Technical University: Website. Retrieved from: https://lib.vntu.edu.ua/ [in Ukrainian].

15. Skorokhvatova, A. (2022). Review of regional history work of regional libraries of Ukraine during martial law, (24.02–30.04.2022): National Historical Library of Ukraine. Kyiv, 11 [in Ukrainian].

16. Regulations on local history work of the libraries of the Ministry of Culture and Arts of Ukraine. Retrieved from: https://lib.kherson.ua/ukr-kr_rob-1-1.htm#2 [in Ukrainian].

17. Svatula, T. (2002). Some aspects of local history work of libraries: methodical advice. Retrieved from: https://lib.kherson.ua/kr_rob-1.htm [in Ukrainian].

18. Skorokhvatova, A. (2022). Theory, methodology and practice of library regional studies (2017–2021): express study of information flow: bibliogr. show / National history b-ka of Ukraine. Kyiv, 173 [in Ukrainian].

19. Yurchyshina, O. (22–29.10.2018). Local history non-fiction editions of the library of Vinnytsia National Medical University named after E. Pirogov as a result of research activity. Libraries and society: movement in time and space: III Scientific and practical online conference, Kharkiv, NB KhNMU, 1–7 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.04.2023
Отримано після доопрацювання 17.05.2023
Прийнято до друку 26.05.2023

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК 005.92+006.3[02:659.2+930.25+35]
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284657

Цитування:
Тверитникова О. Є., Салата Г. В. Менеджмент якості архівної та бібліотечної справи: до проблеми імплементації міжнародних стандартів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 48–53.

Tverytnykova O., Salata H. (2023). Quality Management of Archival and Library Studies: Towards the Problem of Implementing International Standards. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 48–53 [in Ukrainian].

Тверитникова Олена Євгенівна,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри інформаційно-вимірювальних технологій і систем Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
https://orcid.org/0000-0001-6288-7362
tveekhpi@ukr.net

Салата Галина Володимирівна,
доктор історичних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв
http://orcid.org/0000-0002-2673-8463
salaty@bigmir.net

МЕНЕДЖМЕНТ ЯКОСТІ АРХІВНОЇ ТА БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ: ДО ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Мета роботи *– аналітичний огляд ступеня гармонізації міжнародних і європейських нормативних документів у галузі архівної та бібліотечної справи, окреслення методологічних підходів впровадження інтегрованої системи якості управління в означених установах.* ***Методологія дослідження*** *базується на використанні загальнонаукових і спеціальних методів наукових досліджень, що забезпечили комплексний характер наукової розвідки. Залучення нормативно-правових документів сприяло застосуванню методів змістовного та порівняльного аналізу, адитивного моделювання, дедукції, індукції, абстрагування, структурно-логічної методології, систематизації, узагальнення.* ***Наукова новизна*** *статті полягає в актуалізації питання впровадження інтегрованих систем менеджменту якості у розвиток архівної та бібліотечної справи, що є нагальним в умовах розгортання процесів цифровізації, електронного документообігу, надання електронних послуг. Наявність систем якості, відповідно до вимог міжнародних стандартів, сприятиме ефективній діяльності окреслених установ, удосконаленню системи якості надання послуг.* ***Висновки.*** *Розглянуто та аргументовано доведено нагальну необхідність імплементації відповідних міжнародних інтегрованих систем управління якістю архівної та бібліотечної справи, а саме: електронний документообіг, організація роботи вебсайтів, керування документаційними процесами, інформаційне забезпечення надання відповідних послуг. Констатовано, що інтеграція міжнародних стандартів менеджменту якості бібліотечної та архівної справи сприятиме доступності задоволення інформаційних потреб користувачів і підвищенню ефективності діяльності означених установ консолідованої інформації.*

Ключові слова*: стандарт, електронні ресурси, інформація, інформаційні технології, цифровізація, архів, архівна та бібліотечна справа, документ.*

© *Тверитникова О. Є., 2023*
© *Салата Г. В., 2023*

Tverytnykova Olena,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Department of Information Measuring Technologies and Systems,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Salata Halyna,
Doctor of Historical Sciences, Associate Professor,
Department of Information Technology, Kyiv National University of Culture and Arts

QUALITY MANAGEMENT OF ARCHIVAL AND LIBRARY STUDIES: TOWARDS THE PROBLEM OF IMPLEMENTING INTERNATIONAL STANDARDS

The purpose of the study *is to provide an analytical review of the degree of harmonisation of international and European regulations in the field of archival and library studies, and to outline methodological approaches to the implementation of an integrated management quality system in these institutions.* ***The research methodology*** *is based on the use of general scientific and special research methods, which ensured the comprehensive nature of scientific research. The involvement of regulatory and legal documents contributed to the use of methods of substantive and comparative analysis, additive modelling, deduction, induction, abstraction, structural and logical methodology, systematisation, and generalisation.* ***The scientific novelty*** *of the article lies in the actualisation of the issue of implementing integrated quality management systems in the development of library and archival studies, which is urgent in the context of the development of digitalisation, electronic document management, and provision of electronic services. The availability of quality systems in accordance with the requirements of international standards will contribute to the effective operation of these institutions and improve the quality of service provision.* ***Conclusions****. In this article, the author examines and argues for the urgent need to implement relevant international integrated quality management systems in the above-mentioned areas, namely, electronic document management, organisation of websites, management of documentary processes, and information support for the rendering of relevant services. It is stated that the integration of international standards of quality management in library and archival studies will facilitate accessibility of information needs of all users and will contribute to the efficiency and operation of these institutions of consolidated information.*

Key words: *standard, electronic resources, information, information technologies, digitalisation, archive, archival and library work, document.*

Актуальність теми дослідження. Трансформаційні процеси в Україні, що відбуваються у XXI ст., охопили всі сфери життєдіяльності соціуму, зокрема системи організації архівної та бібліотечної справи як важливі складові загальної документно-інформаційної інфраструктури держави. Завдання зі створення і впровадження дієвої системи електронних ресурсів фондів бібліотечних та архівних установ є надзвичайно актуальними. Цивілізаційний вибір України до євроінтеграції передбачає реформування та різнопланові інновації, зокрема, у сфері технічного регулювання: створення сучасної нормативно-правової бази діяльності означених інформаційних установ, відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Нормативно-правові документи – інструментарій уніфікації термінології, ідентифікації об'єктів; чинник удосконалення організаційного процесу архівного та бібліотечного менеджменту, інтеграції українських архівів і бібліотек до світового співтовариства. На часі процес створення дієвих механізмів з надання якісних інформаційних послуг у системі архівного та бібліотечного менеджменту, що вимагає від інформаційних установ проводити менеджмент якості, спрямований на узгодження взаємовідносин між користувачами, персоналом, суспільством. Впровадження інтегрованих систем менеджменту якості є дієвим важелем у питанні конкурентоспроможності та поступового вдосконалення професійної діяльності інформаційної галузі.

Аналіз досліджень і публікацій. Висвітлення аспектів еволюції стандартизації в галузі архівної та бібліотечної справи, організації інформаційно-комунікаційного середовища, цифровізації документних ресурсів є предметом вивчення вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, це дослідження розвитку інформаційного середовища національної архівної спадщини та інтеграції світових інтелектуальних ресурсів [1], досвід упровадження новітніх технологій у діяльність Державного архіву Черкаської області [2], проблеми формування нормативно-правової бази забезпечення якості обслуговування, цифровізації архівів [3]. Вагомими для визначення методологічних засад розвитку сучасних технологій у роботі архівів є напрацювання [4], де узагальнено інформацію щодо проведення міжнародних заходів

з актуальних проблем архівної справи. Істотно доповнюють аналіз окресленої проблеми питання з вивчення методології теоретичного дослідження архівного бренд-менеджменту як сукупності заходів, спрямованих на формування статусу архіву як культурного, наукового осередку [5], та особливості впровадження міжнародних стандартів в Україні [6]. Вагомим є накопичений досвід розробки та реалізації системи менеджменту якості в діяльність Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету [7]. Аналіз наукової літератури щодо визначеної проблеми надає підстави стверджувати, що цілісного дослідження з питання створення багаторівневої інтегрованої системи управління архівними та бібліотечними установами не виявлено.

Мета роботи – аналітичний огляд ступеня гармонізації міжнародних і європейських нормативних документів означеної галузі, окреслення методологічних підходів упровадження інтегрованої системи якості управління в архівних та бібліотечних установах.

Виклад основного матеріалу. Формування нормативно-правової бази в галузі архівної та бібліотечної справи незалежної України розпочалося з ухвалення низки нормативних документів, зокрема Закону України № 3814-XII «Про Національний архівний фонд і архівні установи» (1993), у якому узагальнено термінологічний матеріал, окреслено основні положення щодо формування, обліку, зберігання, використання Національного архівного фонду, прав власності на документи, правові засади функціонування системи архівних установ України, розвитку міжнародного співробітництва тощо. Початок законотворення в галузі бібліотечної справи пов'язаний з етапом відновлення системи національної стандартизації та ухваленням Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995), де були розглянути основні положення державної політики в галузі бібліотечної справи [8].

Система глобальної стандартизації сьогодні торкнулася практично всіх сфер економічного, суспільного життя. Міжнародного аспекту набуває і діяльність з бібліотечної та архівної справи. Стандартизацію діяльності бібліотек, установ з документації та інформації, видавництв, архівів, музейної документації, послуг індексування та реферування й інформатики здійснює технічний комітет ISO/TC 46 «Інформація та документація». Членство України в ISO/TC 46 підтверджено створенням Технічного комітету 144 «Інформація і документація» [6, 55].

Необхідно виокремити ще один важливий етап у розвитку системи української стандартизації: початок його віднесемо до 2015 р., коли Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Наслідком цього стало припинення дії Міждержавних стандартів – «ГОСТ», що були впроваджені до 1992 р. та відмова від радянської моделі обов'язкової сертифікації на користь європейської системи оцінки відповідності продукції вимогам технічних регламентів; переорієнтація на добровільне застосування стандартів. З огляду на це, нагальними виявилися питання якості роботи архівних та бібліотечних установ, інформаційно-бібліотечного обслуговування, запровадження новітніх технологій і процедур управління, спрямованих на забезпечення якості послуг [9, 34].

Важливу роль у цьому процесі відіграє створення та впровадження інтегрованих систем менеджменту якості, що адаптовані до особливостей функціонування конкретної установи й акумулюють сучасні тенденції розвитку міжнародної стандартизації. Завдання створення інтегрованих систем менеджменту якості в системі українських архівних і бібліотечних установ стає пріоритетним. Формування інтегрованої системи базується на чинних в Україні документах: ДСТУ EN ISO 9001:2018, ISO 9004, ДСТУ ISO/TR 10013:2003. Окремі положення цих нормативних документів присвячені керуванню документацією, оптимізації процесу документування та документообігу, що, безумовно, сприяє ефективній діяльності установ [10].

В Україні діяльність у галузі архівної справи регламентована низкою різнопланових документів. Це ДСТУ 4331:2004. «Правила описування архівних документів (62023), (ISAD (G): 1999, NEQ)» – нееквівалентний стандарт, прийнятий зі значними змінами на основі міжнародного стандарту ISAD; ДСТУ EN ISO 9706:2008 «Інформація та документація. Папір для документів. Вимоги до довговічності (EN ISO 9706:1998, IDT)» – ідентичний за змістом, структурою та викладом; ДСТУ 4423-1 (2):2005 «Інформація та документація. Керування документаційними процесами. Частина 1 та Частина 2. Основні положення (ISO 15489-1:2001, MOD)» – модифіковані з незначними відхиленнями; гармонізований стандарт ДСТУ ISO 5127:2018 «Інформація та документація. База та словник термінів (ISO 5127:2017, IDT)». Тобто спостерігається поступова реалізація політики в розвитку архівної справи в Україні, зокрема створення потужних інформаційних ресурсів, спрощення доступу до архівних фондів, підвищення якості послуг.

Специфіка професійної діяльності бібліотек та архівів вимагає залучення комплексу нормативів з опису та збереження архівних документів, керування документаційними процесами, організації діяльності з електронними документами та електронними архівами, бібліотечної статистики,

термінології і визначення понять, загальних вимог та правил до бібліографічних описів. Нормування діяльності ґрунтується на стандартах серії 30300 «Інформація та документація. Системи керування документами. Основні положення і словник термінів (ISO 30300:2011, IDT)»; ДСТУ ISO 2789:2016 «Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика (ISO 2789:2013, IDT)», ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять», ДСТУ 7448:2013 «Інформація і документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять», ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості» тощо. Є чинними в Україні ДСТУ ISO 11799:2018 (ISO 11799:2015, IDT) «Інформація та документація. Вимоги до зберігання архівних та бібліотечних матеріалів», ДСТУ ISO/TR 14873:2018 (ISO/TR 14873:2013, IDT) «Інформація та документація. Статистика та обмеження якості для вебархівування» [11].

До інтегрованої системи менеджменту якості доцільно залучити стандарти ISO SA 8001:2008 та ISO SR 26000, які є нормативними вимогами соціальної відповідальності, знижують ризики порушення соціальних норм і стандартів безпеки та є гігієною професійної діяльності: ДСТУ OHSAS 18001:2010 та BS ISO 45001:2018, які спрямовані на запобігання травм і шкоди для здоров'я співробітників, гарантування безпечних умов праці, робочих місць.

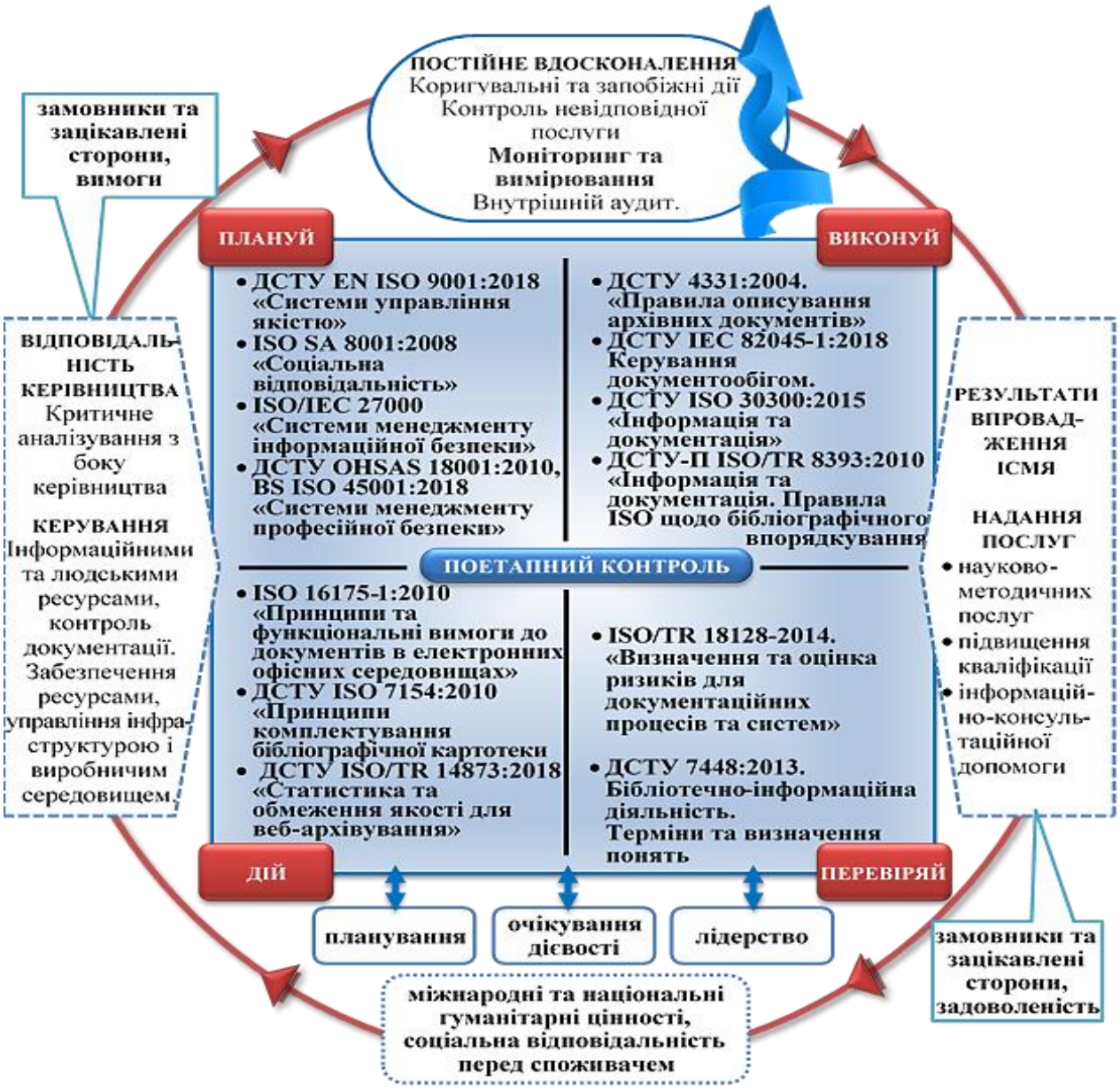

Рис. 1. ***Структурно-логічна схема інтегрованої системи менеджменту якості архівних та бібліотечних установ***

Важливим для організації діяльності архівного та бібліотечного простору є інтегрування міжнародних стандартів серії ISO/IEC 27000 та гармонізованого ДСТУ ISO/IEC 27001:2015 «Методи захисту системи управління інформаційною безпекою. Вимоги (ISO/IEC 27001:2013; Cor 1:2014, IDT)». Застосування такої системи забезпечує захист даних і передбачає ризики неправомірного доступу [12, 46].

Методологія побудови інтегрованої системи менеджменту якості потребує поступового додавання до базової структури інших моделей, тобто об'єднання (одночасного інтегрування) різних систем менеджменту (управління) в єдину схему. Створена інтегрована система якості менеджменту архівних та бібліотечних установ базується на циклічній моделі управління якістю Е. Демінга, принципах «плануй-виконуй-перевіряй-дій» і має бути впроваджена в загальну структуру управління (*рис. 1*).

Наукова новизна статті полягає в актуалізації питання впровадження інтегрованих систем менеджменту якості в розвиток архівної та бібліотечної справи, що є нагальним в умовах розгортання процесів цифровізації, електронного документообігу, надання електронних послуг. Наявність систем якості, відповідно до вимог міжнародних стандартів, сприятиме ефективній діяльності окреслених установ, удосконаленню системи якості надання послуг.

Висновки. Отже, окреслений аналіз нормативно-правової бази України в галузі архівної та бібліотечної справи засвідчив наявність низки гармонізованих національних стандартів, що є підставою для формування єдиного цифрового простору. Доцільно продовжувати діяльність у цьому напрямі, зокрема у створенні відповідних документів з керування електронним документообігом, організації роботи вебсайтів, керування документаційними процесами, інформаційного забезпечення надання відповідних послуг. Розробка і впровадження інтегрованих систем управління якістю системи як складової загальної системи керування означеної галузі, безумовно, сприятиме доступності користувачів до інформаційних потоків; підвищенню ефективності та конкурентоспроможності діяльності культурних, наукових, освітніх та інформаційних установ, адаптації до ринкових умов.

Список використаних джерел

1. Лотоцька О. П. Аспекти розвитку архівної справи України в умовах глобалізації. *Інформація та соціум :* матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2021. С. 36–37.
2. Клименко Т. А. Цифровізація процесів архівної справи та діловодства як пріоритет діяльності Державного архіву Черкаської області. *Архіви України*. 2018. № 5–6 (316–317). С. 22–27.
3. Алєксєєнко А. О., Балишев М. А. Міжнародний круглий стіл «Проблеми інформатизації архівної справи: цифровізація як засіб забезпечення потреб інформаційного суспільства (до 50-річчя ЦДНТА України)». *Архіви України*. 2019. № 3. С. 192–202.
4. Бездрабко В., Григор'єв В. Архівний бренд-менеджмент: теоретичні засади та перспективи. *Архіви України.* 2021. Вип. 2, № 327. С. 7–32.
5. Артеменкова О. Нормативно-правове забезпечення впровадження інформаційних технологій у діяльність архівних установ України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. Вип. 10. С. 62–68.
6. Калінічева Г.І ., Романовський Р. В. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні. *Архіви України.* 2015. № 4 (298). С. 54–73.
7. Вахнован В., Шкурко О. Впровадження системи менеджменту якості в практику роботи Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету. *Вісник Книжкової палати*. 2009. № 4. С. 10–13.
8. Нормативно-правова база. Державна архівна служба України. URL: https://archives.gov.ua/ua/%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B0/ (дата звернення: 02.04.2023).
9. Tverytnykova E. E., Drozdova T. V., Demidova Y. E. Environmental management as a component of an integrated management system for gas condensate and oil processing enterprises. *Сучасні інформаційні системи*. Харків : НТУ «ХПІ», 2020. Т. 4, № 1. С. 33–38.
10. Національний стандарт України. ДСТУ ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT) «Системи управління якістю. Вимоги». Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2016. 22 с.

11.Каталог нормативних документів України онлайн. URL: http://csm.kiev.ua/nd/nd.php?z=%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2&st=0&b=1 (дата звернення: 02.04.2023).

12.Tverytnykova E. E., Demidova Y. E., Drozdova T. V. Management system of occupational safety at Ukrainian enterprises: international and european dimension. *Сучасні інформаційні системи*. Харків : НТУ «ХПІ». 2021. Т. 5, № 1. С. 45–53.

References

1. Lotots'ka, O. P. (2021). Aspects of the development of archival affairs of Ukraine in the conditions of globalization. Informatsiya ta sotsium: Materialy VI Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. Kyiv, 36–37 [in Ukrainian].

2. Klymenko, T. A. (2018). Digitization of archival and record-keeping processes as a priority of the State Archive of the Cherkasy region. Arkhivy Ukrayiny, 5–6 (316–317), 22–27 [in Ukrainian].

3. Alyeksyeyenko, A. O., Balyshev, M. A. (2019). International round table "Problems of informatization of archival matters: digitalization as a means of meeting the needs of the information society (to the 50th anniversary of the National Center for the Study of Ukraine)". Arkhivy Ukrayiny, 3, 192–202 [in Ukrainian].

4. Bezdrabko, V, Hryhor"yev, V. (2021). Archival brand management: theoretical foundations and perspectives. Arkhivy Ukrayiny, 2 (327), 7–32. [in Ukrainian].

5. Artemenkova, O. (2022). Regulatory and legal support for the introduction of information technologies in the activities of archival institutions of Ukraine. Ukrayins'kyy zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiynykh nauk, 10, 62–68 [in Ukrainian].

6. Kalinicheva, H. I., Romanovs'kyy, R. V. (2015). International standards in the field of archival affairs and management of documentation processes: problems of harmonization in Ukraine. Arkhivy Ukrayiny, 4 (298), 54–73 [in Ukrainian].

7. Vakhnovan, V., Shkurko, O. (2009). Implementation of the quality management system in the work practice of the Scientific and Technical Library of the National Aviation University. Visnyk Knyzhkovoyi palaty, 4, 10–13 [in Ukrainian].

8. Regulatory and legal framework. State Archive Service of Ukraine. URL: https://archives.gov.ua/ua/%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B0/ [in Ukrainian].

9. Tverytnykova, E. E., Drozdova, T. V., Demidova, Y. E. (2020). Environmental management as a component of an integrated management system for gas condensate and oil processing enterprises. Suchasni informatsiyni systemy. Kharkiv, 4 (1), 33–38 [in English].

10.National standard of Ukraine. (2016). DSTU ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT) «Systemy upravlinnya yakistyu. Vymohy.» Vydannya ofitsiyne. Kyiv, 22 [in Ukrainian]

11.Catalog of normative documents of Ukraine online. URL: http://csm.kiev.ua/nd/nd.php?z=%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2&st=0&b=1 [in Ukrainian].

12.Tverytnykova, E. E., Demidova, Y. E., Drozdova, T. V. (2021). Management system of occupational safety at Ukrainian enterprises: international and european dimension. Suchasni informatsiyni systemy. Kharkiv, 5 (1), 45–53 [in English].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2023
Отримано після доопрацювання 17.05.2023
Прийнято до друку 24.05.2023

УДК [001.92+004.45]:61
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284658

Цитування:
Тур О. М., Шабуніна В. В., Маслак В. І. Тенденції розвитку прикладних соціально-комунікаційних технологій у медичній галузі: мобільні застосунки та програми у сфері охорони здоров'я. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 54–62.

Tur O., Shabunina V., Маслак В. І. (2023). Trends in Development of Applied Social and Communication Technol-Ogies in Medical Field: Mobile Applications and Programmes in Healthcare. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 54–62 [in Ukrainian].

Тур Оксана Миколаївна,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор, професор кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
https://orcid.org/0000-0002-8094-687X
oktur@ukr.net

Шабуніна Вікторія Валентинівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
https://orcid.org/0000-0001-7957-3378
shabuninaviktoria@gmail.com

Маслак Володимир Іванович,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
https://orcid.org/0000-0002-2898-2400
vimaslak2017@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИКЛАДНИХ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ: МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ ТА ПРОГРАМИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Мета статті – *здійснити комплексний аналіз тенденцій розвитку прикладних соціально-комунікаційних технологій у медичній галузі, зокрема простежити динаміку зростання кількості мобільних застосунків і програм у сфері охорони здоров'я.* ***Методологічну основу*** *дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи вивчення проблематики, використання яких дало змогу досягти поставленої мети. Сукупність застосованих методів уможливила з'ясувати логічну послідовність, тенденції розвитку прикладних соціально-комунікаційних технологій у сучасному інформаційному просторі суспільства. Основним став принцип історизму, який передбачає розгляд будь-якого явища в його саморозвитку під впливом різноманітних факторів. Історико-системний метод спрямований на аналіз соціуму як цілісності та трансформацій усередині нього, спричинених змінами в інформаційно-комунікаційному просторі. Кількісні методи були залучені для обробки результатів аналітичних досліджень, а також діагностики досліджуваних явищ.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в розширенні уявлень про тенденції розвитку прикладних соціально-комунікаційних технологій у медичній галузі. Завдяки дослідженню, яке провели автори, були проаналізовані сучасні вітчизняні медичні інформаційні системи, можливості їх взаємодії з eHealth, а також визначені пріоритетні технологічні напрями медичної сфери, як-от: віртуальна реальність, 3D-друк, робототехніка, штучний інтелект, розширена реальність, світова мережа медичних об'єктів, пристрої для носіння, смарттехнології, точна (персоналізована) медицина. Автори констатують, що за останні роки зросла увага до застосунків, мобільних сенсорів*

© *Тур О. М., 2023*
© *Шабуніна В. В., 2023*
© *Маслак В. І., 2023*

і цифрових засобів масової інформації з метою отримання допомоги в підтримці свого здоров'я. ***Висновки.*** *Проведене дослідження дало змогу визнати позитивну динаміку зростання мобільних застосунків і програм у галузі охорони здоров'я та окреслити тенденції подальшого розвитку інформаційних технологій у медичній сфері.*

Ключові слова: *система охорони здоров'я, інформаційні технології, медичні інформаційні системи, мобільні застосунки в галузі охорони здоров'я.*

Tur Oksana,
Doctor of Science in Social Communications, Professor,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Shabunina Viktoriia,
Candidate of Philology, Associate Professor,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Maslak Volodymyr,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

TRENDS IN DEVELOPMENT OF APPLIED SOCIAL AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN MEDICAL FIELD: MOBILE APPLICATIONS AND PROGRAMMES IN HEALTHCARE

The purpose of the article *is to conduct a comprehensive analysis of the trends in the development of applied social and communication technologies in the medical sector, in particular, to trace dynamics of growth in the number of mobile applications and programmes in healthcare sector.* ***The research methodology*** *is formed by general scientific and special methods of studying the problem, the use of which allowed the authors to achieve the goal. The combination of the methods used helped to clarify the logical sequence and trends in the development of applied social and communication technologies in the modern information space of society. The basic principle was the principle of historicism, which implies consideration of any phenomenon in its self-development under the influence of various factors. The historical and systemic method is aimed to analyse society as a whole and the transformations within it caused by changes in the information and communication space. Quantitative methods are used to process the results of analytical research and to diagnose the phenomena under study.* ***The scientific novelty of the work*** *is to expand the understanding of the trends in the development of applied social and communication technologies in the medical field. The authors' study analysed modern domestic medical information systems, the possibilities of their interaction with eHealth, and identified priority technological areas in the medical sector, such as virtual reality, 3D printing, robotics, artificial intelligence, augmented reality, a global network of medical facilities, wearable devices, smart technologies, and precision (personalised) medicine. The authors state that in recent years, attention has increased to applications, mobile sensors and digital media in order to get help in maintaining one's health.* ***Conclusions.*** *The study has proved the positive dynamics in the growth of mobile applications and programmes in healthcare sector and determined the trends of the further development of information technologies in the medical sector.*

Key words: *healthcare system, information technologies, medical information systems, mobile applications in healthcare.*

Актуальність дослідження. Цифровізація всіх сегментів життєдіяльності громадян є основною тенденцією сучасного соціуму. Цифрова трансформація суспільства як перехід від індустріальної епохи й аналогових технологій до епохи знань характеризується інноваційними розробками та є рушійною силою багатьох перетворень, як-от: економія часу й підвищення продуктивності внаслідок автоматизації виробництва та інших внутрішніх процесів компанії; оптимізація та покращення комунікації; вихід на новий рівень обслуговування клієнтів; конкурентні можливості за рахунок поліпшення клієнтського досвіду й загальної оптимізації робочого процесу. Застосування інформаційних технологій на сучасному етапі є важливою ознакою, що характеризує реформування української системи охорони здоров'я та передбачає розроблення нових підходів до аналізу процесів у ній. У медичній галузі та сфері охорони здоров'я використання новітніх ІТ відкриває нові

можливості для покращення взаємодії пацієнт – лікар, підвищує якість медичного обслуговування, спрощує доступ до медичних послуг.

За таких умов не підлягає сумніву необхідність усебічно дослідити ефективність функціонування інформаційних систем у медицині, виявити основні тенденції розвитку прикладних соціально-комунікаційних технологій у медичній галузі, зокрема поширення мобільних застосунків і програм у галузі охорони здоров'я.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми запровадження прикладних інформаційно-комунікаційних технологій у медичній галузі останнім часом перебувають у полі зору багатьох як українських, так і зарубіжних дослідників. Їхні напрацювання демонструють наукові пошуки в різних сферах системи охорони здоров'я. Так, Є. Радзішевська й В. Висоцька, вивчаючи інформаційні технології в медицині, вказують на широкі горизонти сфер їх упровадження: «органи управління, нормативно-правова база, стандарти і контроль відповідності, кадрові ресурси, інфраструктура, стратегія і модель залучення інвестицій» [5, 17]. Д. Шушпанов досліджував соціально-економічний аспект запровадження у 2016 р. електронного реєстру пацієнтів, які потребують інсулінотерапії [10]. Л. Чередник аналізував особливості застосування електронних інформаційних ресурсів в умовах переходу до е-медицини, зокрема можливість через електронну систему охорони здоров'я укласти декларацію із сімейним лікарем, оформити онлайн-запис до лікаря, провести відеоконсультації з лікарем, заповнити електронну медичну карту тощо [9]. Д. Самофалов вивчав стан упровадження універсального покриття медичною послугою в Україні [6]. Серед проблемних питань автор виокремив особливості публічного управління та адміністрування телемедицини, надання допомоги з використанням телемедичних технологій, відсутність державницької позиції щодо формування телемедичної мережі. Він зазначав, що «наявна юридична база залишає досить серйозні прогалини щодо особливостей консультування через інформаційно-комунікаційні інструменти, проблеми щодо перевірки цих консультацій та можливості зловживання цим ресурсом від пацієнтів, можливі помилки за рахунок неповної клінічної картини» [6]. Інноваційні технології інклюзивної медицини аналізувала А. Жуковська [2]. Інформаційно-технологічну підтримку та досвід використання телереабілітаційних технологій розглядали О. Палагін, Т. Семікопна, І. Чайковський, О. Сивак [3]. Сучасний медичний дискурс у жанровому різноманітті комунікативної сфери досліджували А. Тур та О. Тур [8]. Шляхи впровадження сучасних медичних інформаційних технологій і вектори їх розвитку окреслили О. Тур та В. Шабуніна [16]. Проблеми вдосконалення системи охорони здоров'я, пов'язані з необхідністю використання новітніх технологій, вивчали й закордонні дослідники [11; 15].

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз тенденцій розвитку прикладних соціально-комунікаційних технологій у медичній галузі, зокрема простежити динаміку зростання кількості мобільних застосунків і програм у сфері охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі звітом Frost & Sullivan, очікується, що у 2023 р. світовий ринок цифрової охорони здоров'я досягне 234 млрд доларів порівняно зі 147 млрд доларів у 2019 р., з яких найбільшу частку ринку займатиме сегмент послуг у галузі медичних інформаційних технологій [14] (*рис. 1*).

Рис. 1. ***Світовий ринок цифрової медицини***

У медицині й охороні здоров'я використання передових інформаційних технологій відкриває нові можливості для покращення взаємодії між пацієнтом і лікарем, підвищує якість медичного обслуговування, лікування та доступу до медичних показників. Одним із рушійних факторів такого значного зростання є зміщення фокусу розвитку індустрії охорони здоров'я в бік ціннісно орієнтованої, або орієнтованої на пацієнта, медичної допомоги, що дає змогу усунути розрив між тим, чого бажають клієнти, і тим, що може надати система охорони здоров'я. На думку Deloitte, ці нові моделі медичного обслуговування вирізнятимуться передовими програмними рішеннями в галузі телемедицини, що формуватимуть її майбутнє з погляду прогнозування, профілактики й персоналізації. Серед них – технології у сфері хмарних обчислень (Cloud Computing); технологія 5G (п'ятого покоління), розроблена для найнадійнішої підтримки, з мінімальними затримками й масштабною передачею даних; радикальна функціональна сумісність і відкриті платформи, що роблять медичну інформацію більш доступною; штучний інтелект для підвищення точності діагностики й ефективності лікування; обробка природної мови (NLP), що може бути реалізована в медичних чат-ботах для створення детальних медичних нотаток за усними чи письмовими зверненнями; аналіз великого масиву даних (big data analytics), що вже допомагає інтерпретувати медичні зображення більш точно, ніж це роблять лікарі-практики; Data as a Platform (DaaP – дані як платформа); віртуальна реальність як більш безпечна альтернатива лікам для купірування болю, а також для лікування психічних розладів; VR-симуляція операцій для кращого планування і навчання медичного персоналу тощо; робототехніка, датчики на мобільних пристроях і медичний IoT; блокчейн-системи, що дають можливість об'єднати відомості із численних медичних систем, аптек, упорядкувати страхові позови, контролювати та відстежувати канали постачання медичних продуктів і багато іншого; платформи для навчання [12].

Медична інформаційна система (МІС) – це спеціалізоване програмне забезпечення, розроблене з урахуванням потреб системи охорони здоров'я. Від інформаційних систем для інших галузей МІС відрізняється тим, що одночасно зберігає та обробляє персональну, демографічну й медичну інформацію пацієнта. Медична інформаційна система надає функціонал, необхідний медичному закладу для взаємодії з eHealth та Національною службою здоров'я України. Розробники МІС забезпечують повний комплекс можливостей для автоматизації різних процесів у клініці. За допомогою МІС медична установа здатна автоматизувати роботу реєстратури, упорядкувавши та спростивши процедуру запису пацієнтів на прийом; систематизувати інформацію про всіх пацієнтів і співробітників клініки, про медичні послуги, що надаються; керувати матеріальним фондом установи, чергою на місця в стаціонарі, стежити за рухом медикаментів на складі та між відділеннями; упорядковувати роботу лабораторій і діагностичних кабінетів, організовувати оперативну передачу відомостей про результати досліджень фахівця в автоматичному режимі; збирати статистику, готувати звіти й аналітику.

В Україні медичні заклади можуть обирати будь-яку медичну інформаційну систему з-поміж тих, що пройшли перевірку й підключилися до центрального компонента eHealth. Серед найбільш поширених і використовуваних варто назвати такі:

1. **Health^{24}** – повнофункціональна хмарна МІС, що інтегрує функціональні сервіси, які забезпечують роботу лікаря й медичного закладу відповідно до чинних стандартів медичного документообігу (*рис. 2*).

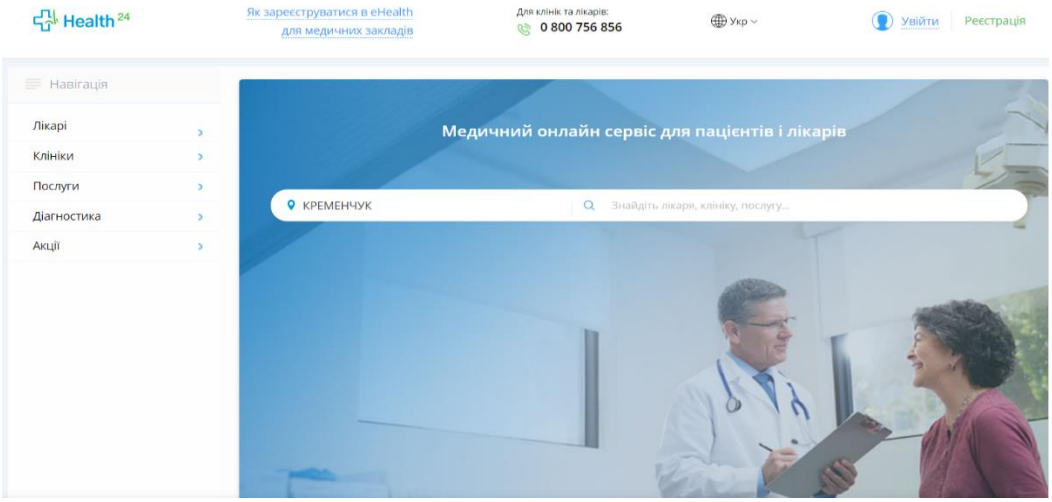

Рис. 2. ***Головна сторінка Health^{24}***

2. **ЕМСІмед** – розроблена відповідно до стандартів ISO та МОЗ України, забезпечує технічний захист інформації. Ця МІС охоплює такі модулі: електронна медична картка пацієнта, медичні документи (облікові медичні форми МОЗ), медичні кадри, поліклініка та реєстратура, стаціонар, лабораторія (інтеграція лабораторного обладнання), склад і персоніфікований облік ліків, статистика та звіти МОЗ, послуги, контакт-центр, PACS, партнери, запис до лікаря онлайн, мобільний додаток пацієнта. Серед переваг варто виокремити можливість вибирати модулі відповідно до вимог установи, гнучке налаштування, потужну функціональну складову. Система захищена завдяки використанню USB-брелоків та шифруванню всієї інформації. Крім того, підтримує інтеграцію з іншими продуктами, наприклад 1С (*рис. 3*)..

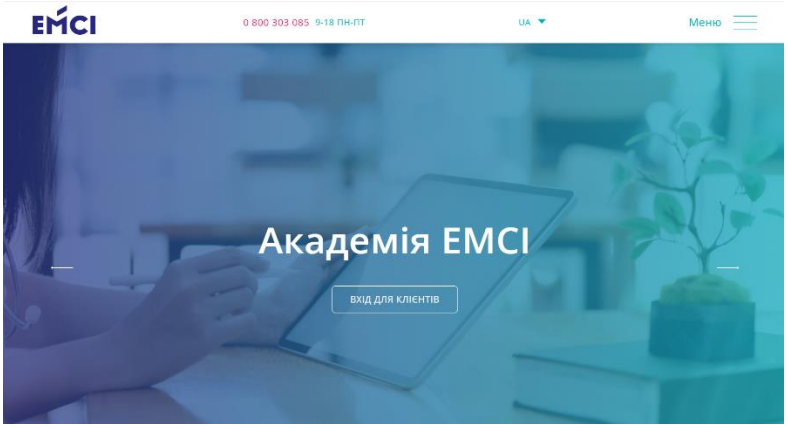

Рис. 3. ***Головна сторінка ЕМСІмед***

3. **Medstar** – хмарна медична інформаційна система, що відповідає вимогам КСЗІ (*рис. 4*). Увесь функціонал для роботи з центральним компонентом eHealth у рамках реформи є безкоштовним. Система містить електронну медичну картку, модуль запису пацієнтів, електронний рецепт і довідник ліків, класифікатор МКХ-10, протоколи лікування, затверджені друковані форми та ін. Станом на 2018 р. МІС Medstar уже працювала в 5 областях України для більш ніж 800 лікарів.

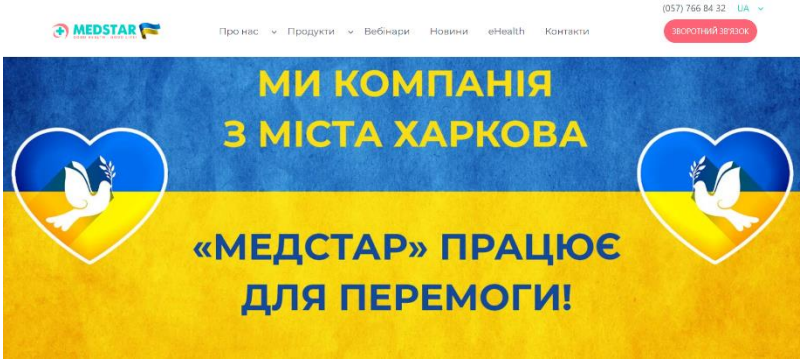

Рис. 4. ***Головна сторінка Medstar***

Серед інших – **Helsi**, що є повнофункціональною системою для керування медичним закладом. Функціонал системи розроблений та адаптований з урахуванням специфіки роботи та вимог МОЗ. Він є безкоштовним для державних установ. **MC Plus –** універсальна медична інформаційна система, основним компонентом якої є електронна медична карта пацієнта, розроблена відповідно до стандартів МОЗ України. **Askep.net** – міжнародне хмарне SaaS рішення для автоматизації робочих процесів медичних закладів, що містить такі модулі: робота з eHealth, картка пацієнта, поліклініка (запис на прийом), стаціонар (ведення форми 066 та ін.), лабораторія (результати аналізів), електронний рецепт, статистика (внутрішня і формування офіційної), спеціалізовані рішення (стоматологія, пологові будинки, онкологія, дерматологія, УЗД, психіатрія та ін.), інтеграція зі сторонніми сервісами та технікою тощо. Інформація про інші рекомендовані МОЗ України медичні інформаційні системи розміщена в Центральній базі даних ЕСОЗ [4].

Розвиток цифрових технологій значно змінив процес надання медичної допомоги. Переорієнтація на обслуговування, спрямоване на пацієнта, створює сприятливі умови для подальшого розвитку інформаційних технологій у галузі охорони здоров’я і забезпечує позитивну динаміку

зростання цього сегмента ринку. Пандемія COVID-19 пришвидшила зближення пацієнтів і лікарів зі світом цифрових технологій у сфері охорони здоров'я. Значно обмеживши пацієнтів у взаємодії з лікарями у форматі віч-на-віч, вона різко змінила підходи до надання медичної допомоги, зокрема сфокусувала увагу на можливостях телемедицини для віддалених візитів. Водночас зацікавлена громадськість почала приділяти багато уваги цифровим медіа з метою отримання інформації щодо COVID-19 і порад щодо власної безпеки. Аналогічно зросла увага до застосунків, мобільних сенсорів та цифрових засобів масової інформації з метою отримання допомоги в підтримці власного здоров'я. Згідно зі звітом Digital Health Trends 2021 Innovation, Evidence, Regulation, and Adoption компанії IQVIA Institute for Human Data Science, актуалізація цифрового простору у сфері охорони здоров'я зумовила зростання грошових вкладень: у 2020 р. інвестиції в цифрове здоров'я досягли рекордних 24 млрд доларів з новим щомісячним рекордом у грудні 2020 р. – 3,4 млрд доларів [13]. Ці тенденції стосуються і сфери мобільних технологій, що демонструє розширення можливостей мобільних застосунків. Варто відзначити, що з 2015 р. спостерігається певна динаміка змін структури мобільних застосунків, наявних у базі даних AppScript App Database. Так, у 2020 р. 47% застосунків було зосереджено на керуванні станом здоров'я порівняно з 27% у 2015 р., а частка застосунків для оздоровчого менеджменту (особливо програми для фізичних вправ та фітнесу) зменшилася [7] (*рис. 5*).

Рис. 5. ***Динаміка змін структури мобільних застосунків***

Серед застосунків, призначених для управління станом здоров'я (*рис. 6*), найбільшу частку мають програми, орієнтовані на хронічні захворювання. Зокрема, домінують програми, розраховані на пацієнтів із психологічними та поведінковими розладами (22%), із захворюваннями нервової системи (16%), з цукровим діабетом (15%) та серцево-судинною патологією (10%).

Хоча психологічні та поведінкові розлади є провідною категорією, однак попит на ці додатки знизився до 22% порівняно із 28% у 2017 р. Користуються незмінним попитом програми для пацієнтів з аутизмом, панічними атаками, депресією і тривожними розладами, а також додатки, призначені для «допоміжної та альтернативної комунікації». Додатки для моніторингу порушень травної, дихальної та опорно-рухової системи, а також онкологічних захворювань становлять значну частину програм управління здоров'ям. Цікаво, що додатки для пацієнтів із захворюваннями травної системи вперше опинилися серед провідних категорій, збільшивши свою частку з 4% до 8%. Таке зростання спричинене появою програм, які допомагають пацієнтам скорегувати свій раціон при синдромі роздратованого кишківника та целіакії. Крім того, із 5% до 7% зросла питома вага застосунків, призначених для боротьби з респіраторними захворюваннями, зокрема астмою та хронічним обструктивним захворюванням легень. За останні кілька років попит на програми,

призначені для лікування сечостатевої системи, захворювань нирок, а також інфекційних і паразитарних захворювань, зріс більш ніж удвічі. Крім того, у 2020 р. чверть усіх застосунків, раніше використовуваних для боротьби з інфекційними та паразитарними хворобами, за інформацією AppScript, були зосереджені на COVID-19, демонструючи домінування пандемії над іншими інфекційними захворюваннями [7].

Рис. 6. ***Питома вага різних застосунків і програм для здоров'я***

Найбільш затребуваними медичними застосунками з більш ніж 10 млн завантажень є WebMD, який дає змогу пацієнтам дізнатися про стани та їх симптоми, а також GoodRx, який допомагає знайти аптеку з найкращою ціною на ліки. Крім того, уряди різних країн випустили низку застосунків для оптимізації роботи систем охорони здоров'я та для відшкодування витрат. Вартими уваги є такі, як Mobile JKN, застосунок національного медичного страхування в Індонезії, що зв'язує пацієнтів з постачальниками послуг по всій країні; MHRS Mobil, що є централізованою системою призначення візитів до лікарів у Туреччині; L'assurance Maladie у Франції тощо [7].

Висновки. Безперечно, розвиток цифрових технологій багато в чому змінив процес надання медичної допомоги. У 2021 р. консалтингова компанія Deloitte спільно з MedTech Innovator, що є лідером упровадження медичних пристроїв, розвитку цифрової медицини та діагностичних компаній у світі, дослідили та визначили основні тенденції в галузі медичних технологій. Згідно з їх звітом, до 2040 р. $^{2}/_{3}$ витрат на охорону здоров'я буде пов'язано із забезпеченням добробуту людей, раннім виявленням, профілактикою та лікуванням різних захворювань. Імовірно, цьому сприятимуть медичні пристрої із сенсорним керуванням, які зможуть сформувати великий ринок нових медичних технологій. Науковці наголошують, що продукти цього ринку характеризуються розширеними цифровими можливостями, що може зробити їх особливо привабливими для придбання. Такі категорії продуктів охорони здоров'я, як штучний інтелект і машинне навчання (28%), мобільні додатки або платформи (18%), технології, які можна носити (13%), датчики (11%), телемедицина (11%), IT в охороні здоров'я (7%) і великі аналітичні дані (Big Data Analytics) (6%) мають найкращі цифрові спроможності [7].

З метою надання пропозицій до Проєкту нових пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку України на 2021–2030 рр. було проведено дослідження найбільш перспективних науково-технологічних напрямів у сфері медицини для досягнення Україною Цілі сталого розвитку № 3 «Міцне здоров'я і благополуччя». Його результати показали, що перспективними світовими технологіями є 3D-друк, смарттехнології, трекери здоров'я, доповнена реальність і персоналізована медицина [1]. Наукова аналітика визначила пріоритетні технологічні напрями в медичній сфері, серед яких віртуальна реальність, 3D-друк, робототехніка, штучний інтелект, доповнена реальність, мережа медичних об'єктів, мобільні пристрої, смарттехнології та персоналізована медицина.

Список використаних джерел

1. Богомазова В. М. Аналіз перспективних світових наукових та технологічних напрямів досліджень за Ціллю сталого розвитку № 3 «Міцне здоров'я і благополуччя» з використанням інструментів платформ «Web of Science» та «Derwent Innovation»: науково-аналітична записка. Київ : УкрІНТЕІ, 2020. 38 с.

2. Жуковська А. Ю. Інноваційні технології інклюзивної медицини. *Економіка та інноваційний розвиток національного господарства*. 2020. №3–4. С. 19–30.

3. Палагін О. В, Семікопна Т. В, Чайковський І. А, Сивак О. В. Телереабілітація: інформаційно-технологічна підтримка та досвід використання. *Клінічна інформатика і телемедицина*. Т. 15. Вип. 16. С. 35–44.

4. Підключені до ЦБД медичні інформаційні системи. URL: https://web.archive.org/web/20210906094305/https://ehealth.gov.ua/pidklyucheni-do-ehealth-mis/ (дата звернення: 02.04.2023).

5. Радзішевська Є. Б., Висоцька В. О. Інформаційні технології в медицині. E-health / за ред. В. Г. Кнігавка ; Харківський національний медичний університет. Харків : ХНМУ, 2019. 72 с.

6. Самофалов Д. О. Проблемні питання публічного управління імплементації медичних телекомунікаційних технологій для досягнення універсального покриття медичною послугою в охороні здоров'я України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 11. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.11.32.

7. Тенденції у сфері Digital Health 2021: як вплинула пандемія COVID-19 на ринок застосунків для здоров'я. URL: https://www.apteka.ua/article/605718 (дата звернення: 20.04.2023).

8. Тур А. А., Тур О. М. Медичний дискурс у жанровому різноманітті комунікативної сфери. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : матер. V Всеукр. наук. конф. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. С. 10–12.

9. Чередник Л. А. Використання електронних інформаційних ресурсів у сфері охорони здоров'я України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2021. № 2. С. 57–62.

10. Шушпанов Д. Г. Доступність та якість медичних товарів та послуг в Україні: соціально-економічний аспект. *Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України.* 2018. № 23. С. 118–124.

11. Al-Shorbaji N. The World Health Assembly resolutions on eHealth: eHealth in support of universal health coverage. *Methods Inf Med.* 2013. № 52 (6). С. 463–466.

12. Analysis 2022 Global Health Care Outlook. URL: https://www2.deloitte.com/global/en/pages/life-sciences-and-healthcare/articles/ global-health-care-sector-outlook.html. (дата звернення: 02.04.2023).

13. Digital Health Trends 2021: Innovation, Evidence, Regulation, and Adoption. URL: https://www.slideshare.net/RicardoCaabate/digital-health-trends-2021-iqvia-global (дата звернення: 02.04.2023).

14. Global forecasts and trends in IT medicine. URL: https://evergreens.com.ua/ua/articles/telemedicine-vs-telehealth.html (дата звернення: 02.04.2023).

15. Tuckson R., Edmunds M., Hodgkins M. Telehealth. *New England Journal of Medicine.* 2017. № 10. С. 1585–1592.

16. Tur O., Shabunina V., Tur A. Modern Medical Information Technologies: Implementation Issues and Development Vectors. *Proceedings of the 2nd International Workshop on Information Technologies: Theoretical and Applied Problems (ITTAP 2022).* Ternopil, Ukraine. 2022. November 22–24, Pp. 478–490.

References

1. Bohomazova, M. (2020). Analysis of promising global scientific and technological directions of research under Sustainable Development Goal No. 3 "Strong health and well-being" using the tools of the "Web of Science" and "Derwent Innovation" platforms: a scientific and analytical note. Kyiv, 38 [in Ukrainian].

2. Zhukovska, A. Iu. (2020). Innovative technologies of inclusive medicine. Ekonomika ta innovatsiinyi rozvytok natsionalnoho hospodarstva, 3–4, 19–30 [in Ukrainian].

3. Palahin, O. V., Semikopna, T. V., Chaikovskyi, I. A., Syvak, O. V. (2020). Telerehabilitation: information technology support and experience of use. Klinichna informatyka i Telemedytsyna, 15, (16), 35–44 [in Ukrainian].

4. Medical information systems connected to the CBD. Retrieved from: https://web.archive.org/web/20210906094305/https://ehealth.gov.ua/pidklyucheni-do-ehealth-mis/ [in Ukrainian].

5. Radzishevska, Ye. B., Vysoczka, V. O. (2019). Information technology in medicine. E-health. Kharkiv, 72 [in Ukrainian].

6. Samofalov, D. O. (2021). Current issues of public management of the implementation of medical telecommunications technologies to achieve universal health coverage in the ukrainian health care. Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok, 11. Retrieved from: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2375. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.11.32 [in Ukrainian].

7. Digital Health Trends 2021: How the COVID-19 Pandemic Has Impacted the Health App Market. Retrieved from: https://www.apteka.ua/article/605718 [in Ukrainian].

8. Tur, A. A., Tur, O. M. (2020). Medical discourse in the genre diversity of the communicative sphere. Informatsiini tekhnolohii i systemy v dokumentoznavchii sferi: Zbirnyk materialiv V Vseukrainskoi naukovoi konferentsii. Vinnytsia, 10–12 [in Ukrainian].

9. Cherednyk, L. A. (2021). The use of electronic information resources in the sphere of health care of Ukraine. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia, 2, 57–62 [in Ukrainian].

10. Shushpanov, D. H. (2018). Availability and quality of medical goods and services in Ukraine: socio-economic aspec. Rehionalni aspekty rozvytku i rozmishchennia produktyvnykh syl Ukrainy, 23, 118–124 [in Ukrainian].

11. Al-Shorbaji N. (2013). The World Health Assembly resolutions on eHealth: eHealth in support of universal health coverage. Methods Inf Med, 52 (6), 463–466 [in English].

12. Analysis 2022 Global Health Care Outlook Retrieved from: https://www2.deloitte.com/global/en/pages/life-sciences-and-healthcare/articles/ global-health-care-sector-outlook.html [in English].

13. Digital Health Trends 2021: Innovation, Evidence, Regulation, and Adoption. Retrieved from: https://www.slideshare.net/RicardoCaabate/digital-health-trends-2021-iqvia-global [in English].

14. Global forecasts and trends in IT medicine. Retrieved from: https://evergreens.com.ua/ua/articles/telemedicine-vs-telehealth.html [in English].

15. Tuckson, R, Edmunds, M., Hodgkins, M. (2017). Telehealth. New England Journal of Medicine, 10, 1585–1592 [in English].

16. Tur, O, Shabunina, V., Tur, A. (22–24.11.2022). Modern Medical Information Technologies: Implementation Issues and Development Vectors. Proceedings of the 2nd International Workshop on Information Technologies: Theoretical and Applied Problems (ITTAP 2022). Ternopil, Ukraine, 478–490. [in English].

Стаття надійшла до редакції 06.04.2023
Отримано після доопрацювання 10.05.2023
Прийнято до друку 17.05.2023

УДК 025.4:[002.1:004.01]:323.1](477)
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284662

Цитування:
Яворська Т. М., Ребренюк А. Л. Документні ресурси бібліотек України: проблема дерусифікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 2. С. 63–68.

Yavorska T., Rebreniuk A. (2023). Documentary Resources of Ukrainian Libraries: Problem of de-Russification. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 63–68 [in Ukrainian].

Яворська Тетяна Михайлівна,
кандидат педагогічних наук,
старша викладачка кафедри
інформаційних систем управління
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
https://orcid.org/0000-0002-6070-7425
t.yavorska@donnu.edu.ua

Ребренюк Андрій Леонідович,
здобувач
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
rebreniuk.a@donnu.edu.ua

ДОКУМЕНТНІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМА ДЕРУСИФІКАЦІЇ

Метою статті *є акцентувати на процесі дерусифікації документних ресурсів бібліотек України як важливій проблемі для забезпечення їх наукової, культурно-освітньої діяльності, збереження культурної, історичної спадщини, посилення інформаційної безпеки й унеможливлення загроз ворожих інформаційних впливів на громадян України, користувачів бібліотек.* ***Методологія дослідження*** *базується на застосуванні загальнонаукових методів пізнання, зокрема аналізу, синтезу, логічного методу.* ***Наукова новизна.*** *У статті наголошено на важливості процесу дерусифікації документних ресурсів бібліотек України як для бібліотечних установ, так і для суспільства загалом, що потребує розроблення науково обґрунтованих, ефективних підходів до оновлення бібліотечних фондів в умовах збройної агресії рф проти України, з урахуванням їх наукового, культурного, історичного контексту, знаходження балансу між науково-культурним потенціалом документних ресурсів бібліотек і потенційним ризиком їх використання для пропаганди та дезінформації.* ***Висновки.*** *У статті порушено проблему дерусифікації документних ресурсів бібліотек, що актуалізувалась з початком повномасштабного вторгнення рф на територію України. Констатовано, що це питання вже поставало перед бібліотечними установами зі здобуттям незалежності України. Проаналізовано документи рекомендаційного характеру щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією рф проти України. Визначено, що цей процес має відбуватися виважено, поступово, з урахуванням історичного й культурного значення документів. Важливо встановлювати нові принципи та критерії для включення документів до бібліотечного фонду.*

Ключові слова*: бібліотеки, документні ресурси, дерусифікація, фонди бібліотек.*

Yavorska Tetiana,
Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer,
Department of Management Information Systems, Vasyl' Stus Donetsk National University

Rebreniuk Andrii,
Student, Vasyl' Stus Donetsk National University

DOCUMENTARY RESOURCES OF UKRAINIAN LIBRARIES: PROBLEM OF DE-RUSSIFICATION

The purpose of the article *is to focus attention on the process of de-Russification of documentary resources of Ukrainian libraries as an important issue for ensuring their scientific, cultural, and educational activities, preserving cultural and historical heritage, strengthening information security and preventing*

© *Яворська Т. М., 2023*
© *Ребренюк А. Л., 2023*

threats of hostile information influences on Ukrainian citizens and library users. ***The research methodology*** *is based on the use of general scientific methods of cognition, in particular, analysis, synthesis, and the logical method.* ***Scientific novelty****. The article emphasises the importance of the process of de-Russification of documentary resources of Ukrainian libraries, both for library institutions and for society as a whole, which requires the development of scientifically sound, effective approaches to updating library collections in the conditions of armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, taking into account their scientific, cultural, and historical context, finding a balance between the scientific and cultural potential of library documentary resources and the potential risk of their use for propaganda and disinformation.*

Key words*: libraries, documentary resources, de-Russification, library collection.*

Актуальність теми дослідження. Триває збройна агресія російської федерації проти України. У цих умовах особливо гостро актуалізувалась проблема перегляду бібліотечних фондів, зокрема документів, що впливають на інформаційну безпеку країни та на суспільну свідомість громадян. Документний ресурс бібліотек потребує дерусифікації, оскільки він має велике значення для розвитку української культури, мови та ідентичності українського суспільства.

Процес позбавлення від наслідків колоніального минулого в Україні розпочався після розпаду СРСР. Зі здобуттям незалежності України постала проблема очищення бібліотечних фондів, значна частина яких на той час складалася із творів класиків марксизму-ленінізму-сталінізму й матеріалів партійних з'їздів і пленумів. Російська мова тривалий час була мовою комунікації та документування в Україні, тому значна частина документних фондів бібліотек містила матеріали російською мовою. Була проведена велика робота з дерусифікації бібліотечних ресурсів. Утім цей процес не дав очікуваних результатів, головне через те, що Україна й далі зазнавала впливу російської ідеології, російської інформаційної політики.

Аналіз досліджень і публікацій. Робота з документними ресурсами бібліотек завжди була в полі зору професійної спільноти, адже фонд, що грамотно скомплектований і стабільно оновлюється, – запорука успіху будь-якої бібліотеки. У працях вітчизняних учених, а саме: О. Мар'їної, І. Павлуші, В. Пашкової, А. Соляник, С. Чуканової, Г. Швецової-Водки й ін. – досліджено зазначену тематику. Проблемі комплектування бібліотечних фондів та розвитку електронних ресурсів у бібліотеці, зокрема, присвячено праці О. Баркової, В. Іванової, С. Назаровця, Г. Шемаєвої, Т. Ярошенко й ін.

Нині дискурс щодо дерусифікації документних ресурсів є предметом обговорення професійної спільноти, народних депутатів, державних службовців, науковців. Це свідчить про актуальність вказаної проблематики й для науки, і для бібліотечної практики.

Мета статті – акцентувати на процесі дерусифікації документних ресурсів бібліотек України як важливій проблемі для забезпечення їх наукової, культурно-освітньої діяльності, збереження культурної, історичної спадщини, посилення інформаційної безпеки й унеможливлення загроз ворожих інформаційних впливів на громадян України, користувачів бібліотек.

Виклад основного матеріалу. Бібліотеки як соціальні інституції, центри суспільного збереження і використання інформації організовують взаємодію людини із соціальною пам'яттю людства, передаючи їй у користування всі накопичені цивілізацією знання. Документні ресурси, що зберігаються у фондах бібліотек, є складовою частиною інформаційних ресурсів держави, її національним культурним надбанням, всебічний розвиток і захист яких є одним з гарантів інформаційної безпеки держави.

На міжнародному рівні збереженням документів національної пам'яті та ідентичності опікуються міжнародні організації, різноманітні міжнародні програми й конвенції ЮНЕСКО та Ради Європи, що пропонують реальні заходи зі збереження джерел документальної спадщини, які зберігаються в бібліотеках, архівах і музеях різних країн світу.

Фонди бібліотек завжди потребують постійної уваги, розвитку та оновлення. В Україні відповідно до державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками передбачено щорічне оновлення фондів публічних бібліотек. У Постанові Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 № 72 «Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні» зазначено, що фонди публічних бібліотек, крім обласних універсальних наукових бібліотек, повинні щороку оновлюватися не менше ніж на 5 %, зокрема шляхом:

- закупівлі книжкових видань – не менше 250 примірників на 1000 осіб зони обслуговування публічної бібліотеки;
- передплати періодичних видань – не менше 15–20 найменувань газет і журналів;
- отримання документів з інших джерел, не заборонених законодавством [1].

Вилучення документів з фондів бібліотек регулюють чинні нормативно-правові акти у сфері бухгалтерського обліку, оскільки відповідно до Національних положень бухгалтерського обліку бібліотечні фонди належать до основних засобів. Вилучену літературу здають у пункти прийому вторинної сировини, яку передають на переробку,

щоб поповнити бібліотечні фонди новими книгами.

Важливо зазначити, що з 2014 року Міністерство культури та інформаційної політики України вжило певні заходи для зменшення впливу російської інформаційної продукції на українське суспільство. Зокрема, Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження доступу на український ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту», метою якого було зменшити розповсюдження іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту на українському ринку. Був визначений перелік російських видавництв, що потрапили під санкції в Україні, як-от: «Эксмо», «АСТ», «Центрополиграф», «Издательский дом "Питер"», «Яуза», «Яуза-пресс», «Вече», «Алгоритм», «Книжный мир». Їм відмовили у видачі дозволів на ввезення книг як таких, що не відповідають критеріям оцінки видавничої продукції. Утім, за інформацією ресурсу «Читомо», 30 зареєстрованих в Україні видавництв досі мають зв'язки з російською федерацією. Це такі компанії, як Видавництво «Махаон», Видавничий дім «Асканія», Видавництво «Екс Лібріс», «Альпіна паблішер».

Повномасштабне російське вторгнення принесло мільйонам українців не лише жахи війни. День 24 лютого 2022 року став також поштовхом для того, щоб українці самовизначилися та ухвалили надзвичайно важливі рішення. У суспільстві нині відбуваються досить потужні зміни, що пов'язані з переходом багатьох на українську мову, з деімперіалізацією, дерусифікацією свідомості українців, з розумінням того, наскільки наша культура й наша історія є самобутньою та неповторною.

Дерусифікацію визначають як процес чи політику в різних державах або певних їхніх частинах, що спрямовані на відновлення автохтонними народами (переважно титульною нацією) ознак національної ідентичності: мови, культури, історичної пам'яті, втрачених унаслідок русифікації.

Дерусифікація в Україні – це процес зменшення чи повного видалення російської мови з повсякденного вжитку. Дерусифікація фондів, відповідно, це процес очищення фондів українських книгозбірень від документів антиукраїнського змісту з імперськими наративами та пропагандою насильства, проросійської, шовіністичної політики. Як зазначив міністр культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко: «Подолання наслідків русифікації жодним чином не призведе до звуження культурного простору в Україні. Натомість стимулюватиме розвиток інклюзивного гуманітарного і культурного середовища» [2].

Після початку російського вторгнення в Україну 2022 року почався певний прогрес у питанні дерусифікації. Уряд схвалив проєкт документа «Про внесення змін до Закону України "Про охорону культурної спадщини"», що надає правові підстави для вилучення пам'яток культурної спадщини з Державного реєстру нерухомих пам'яток України, які є символом російської імперської та радянської тоталітарної політики й ідеології. У селах і містах відбуваються зміни назв вулиць, зносять радянсько-російські пам'ятники. Дерусифіковано не лише архітектурні споруди, а й назви вулиць, пов'язані з росією. Зміни відбулися в багатьох містах і селах України. Так, наприклад, Івано-Франківськ став першим містом в Україні, що повністю очистилося від російських топонімів.

Соціологічна група «Рейтинг» навесні 2022 року провела загальнонаціональне опитування українців щодо їх стану в умовах війни. За результатами опитування, до 98% зросла кількість людей, які самоідентифікують себе як громадян України та як європейців – з 27 до 57%. Станом на 8 квітня 2022 року, згідно з опитуванням, 76% українців підтримують ініціативу перейменувати вулиці та інші об'єкти, назви яких асоціюються з росією [3].

Відкритий збройний напад рф на Україну актуалізував проблеми, пов'язані з дерусифікацією документних ресурсів бібліотек, на часі постали питання оновлення бібліотечних фондів, очищення їх від документів з антиукраїнським змістом. Адже, за оцінками фахівців галузі, у фондах українських книгозбірень може бути від 45 до 60 % російськомовних документів (разом з книгами, періодичними, аудіовізуальними та електронними виданнями). Як зазначає директор Українського інституту книги Олександра Коваль, «у фондах публічних бібліотек може зараз знаходитися більше 100 млн примірників літератури, яка потребуватиме вилучення» [4]. Державний комітет з питань телебачення і радіомовлення України закликав книгарні та бібліотеки не поширювати книги, виготовлені в росії.

У квітні 2022 року Міністерство культури та інформаційної політики України і Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики ініціювали обговорення особливостей організації роботи українських бібліотек під час війни, у якому взяли участь понад 50 представників бібліотек зі всієї України, видавці та фахівці Українського інституту книги. Зокрема, порушили питання складу фондів українських книгозбірень щодо наявності в них радянських книг і книг російських видавництв. Під час цієї зустрічі було створено консультативно-дорадчий орган – спеціальну Раду з питань розвитку бібліотечної сфери, головним завданням якої стало напрацювання пропозицій та механізмів вилучення пропагандистської літератури з бібліотечних фондів і її заміщення якісною україномовною літературою й книгами українських видавництв. До складу Ради ввійшли провідні спеціалісти бібліотечної справи з усієї країни. Це представники національних та державних бібліотек, обласних універсальних наукових бібліотек, професійних громадських

організацій. Співголовами Ради стали Лариса Петасюк – заступниця міністра культури та інформаційної політики, та Євгенія Кравчук – народна депутатка, заступниця голови Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, голова підкомітету з питань інформаційної політики.

На сьогодні Рада з питань розвитку бібліотечної справи при Міністерстві культури та інформаційної політики напрацювала Рекомендації для всіх видів бібліотек щодо вилучення певних документів з бібліотечних фондів. Ці настанови можуть використовувати публічні бібліотеки, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації різних форм власності, які мають у своїй структурі бібліотеки. У документі зазначено, що, оскільки бібліотечні ресурси є складовою інформаційних ресурсів держави, вони потребують особливої уваги, а також розвитку й захисту, зокрема й від поширення ворожих інформаційних впливів; а в умовах збройної агресії російської федерації проти України актуалізація бібліотечних фондів є необхідною та, водночас, має відбуватися виважено, з урахуванням виду бібліотеки, із застосуванням індивідуального підходу до кожного документа, який зберігається в її фонді [5].

Важливо, що в Рекомендаціях надано перелік документів, які Міністерство не рекомендує залишати в складі бібліотечних фондів. Зокрема, це такі видання:

1) зміст яких порушує вимоги частини третьої статті 2 Закону України «Про захист суспільної моралі», а саме: які пропагують війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; які містять виправдання, визнання правомірною збройну агресію російської федерації проти України, зокрема шляхом представлення нападу рф проти України як внутрішнього, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України; які глорифікують осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, представників збройних формувань російської федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих рф, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку становлять її державні органи та інші структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, що узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, зокрема шляхом їх визначення як «повстанці», «ополченці», «ввічливі військові люди»;

2) внесені до Переліку книжкових видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини, який веде Державний комітет телебачення і радіомовлення України й оприлюднює на своєму офіційному вебсайті (https://cutt.ly/CHD24vq);

3) внесені до Переліку видавничої продукції держави-агресора, на ввезення якої надано відмови у видачі дозволів на підставі негативних висновків експертної ради Держкомтелерадіо у зв'язку з невідповідністю видань Критеріям оцінки видавничої продукції, що веде Державний комітет телебачення і радіомовлення України та оприлюднює на своєму офіційному вебсайті (https://cutt.ly/IHD9wm3);

4) автора (одного з авторів), яких внесено до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці, що веде Міністерство культури та інформаційної політики України й оприлюднює на своєму офіційному вебсайті (https://cutt.ly/SHD9ogQ);

5) до видавців або авторів яких застосовано спеціальні економічні й інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до рішень Ради національної безпеки і оборони України, ухвалених згідно із Законом України «Про санкції» та уведених у дію відповідними Указами Президента України, зокрема це видавництва: «Эксмо», «АСТ», «Центрполиграф», Издательский дом «Питер», «Яуза», «Яуза-пресс», «Вече», «Алгоритм», «Книжный мир» (позиції 20–28 додатка 2 до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19.03.2019 «Про застосування, скасування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», введеного в дію Указом Президента України від 19.03.2019 № 82/2019);

6) автори яких публічно підтримали агресію російської федерації проти України, інформація про що міститься у відкритому доступі в мережі «Інтернет» [5].

Отже, як видно з переліку, на теперішньому етапі бібліотекам надані чіткі рекомендації щодо вирішення проблеми дерусифікації фондів.

Українська бібліотечна асоціація наголошує на тому, що при вилученні російських видань із фондів бібліотек варто врахувати типи бібліотек та видань. Тобто максимально літературу мають вилучати з публічних та шкільних бібліотек. У наукових книгозбірнях її мають зберігати для дослідження. На думку заступниці голови комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Євгенії Кравчук, у наукових бібліотеках варто наразі залишити всю літературу. Окремі книжки, можливо, вилучити з вільного доступу [6].

Водночас у міністерстві звертають увагу, що незалежно від форми власності установи не можуть вилучати з фондів документи, що внесені до переліку цінних і рідкісних видань, унікальних документальних пам'ятних видань. Натомість рекомендують, з огляду на особливий статус та

призначення національних бібліотек, у разі збереження у фондах книг, що підпадають під вилучення, їх не популяризувати та не викладати у відкритий доступ.

Щодо фондів бібліотек закладів вищої освіти, то тут фахівці пропонують вилучати літературу, яка не є затребуваною в навчальному процесі протягом багатьох років. Але з науковою метою кілька примірників має залишитись у фондах.

Стосовно фізично зношених та морально застарілих видань, зокрема періоду СРСР, то їх також не рекомендують зберігати у фондах бібліотек, за винятком окремих екземплярів, що становлять ядро бібліотечного фонду (зокрема видання краєзнавчого характеру, книжкові пам'ятки).

У процесі дерусифікації гостро постає питання вилучення з фондів бібліотек класичної літератури, яку свого часу вважали вершиною світового письменництва. Директорка Українського інституту книги (УІК) Олександра Коваль зазначає*: «*Оскільки ми досить посередньо знали світову класику, багато хто лишився з переконанням, що це дійсно та література, без якої неможливо розвинути інтелект і естетичні відчуття, бути освіченою людиною. Насправді це не так. Скажімо, для вивчення іноземної літератури, а російська саме така, потрібен певний баланс. Зараз ми вже впевнені в тому, що й британська, і французька, і німецька літератури, література США і східних народів дали світові набагато більше шедеврів, ніж російська література. Щодо таких улюблених нашими бібліотекарями і деякими читачами Пушкіна і Достоєвського, то слід сказати, що саме ці двоє авторів заклали підвалини «руского міра» і месіанства. З дитинства наповнюючись цими наративами, люди вважають, що місією російського народу є не жити своїм життям у своїй країні, а «рятувати» світ всупереч його волі. Це насправді дуже шкідлива література, вона може дійсно впливати на погляди людей» [4].

Відповідно для вилучення документів класичної літератури потрібні нормативно-правові акти, які нині в процесі напрацювання. Загалом здійснювати процес дерусифікації необхідно поступово, з урахуванням історичного й культурного значення документів. Для включення ж документів до бібліотечного фонду потрібно встановлювати нові критерії відбору. Також важливо забезпечити можливість перекладу документів на українську мову та створення альтернативних джерел інформації для заміни тих документів російською мовою, що мають наукове значення.

Щодо термінів проведення дерусифікації, то тут так само все залежить і від типу бібліотек і від масштабів їх фондів. За прогнозами, цей процес може тривати десятиліття.

Очільниця УІК Олександра Коваль припускає, що головна перешкода для дерусифікації бібліотечних фондів криється в нестачі літератури для заміщення. Адже від кількості фондів залежить категорія бібліотеки, а від категорії – зарплата персоналу. Тож цю практику штучної оцінки якості роботи книгозбірень слід викорінити.

Сьогодні бібліотеки України активно працюють у напрямі дерусифікації. Як заявила народна депутатка України, заступниця голови комітету ВРУ з питань гуманітарної та інформаційної політики Євгенія Кравчук, станом на листопад минулого року 19 млн книг було вилучено з публічних бібліотек. Так, наприклад, працівники Житомирської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олега Ольжича вже в травні 2022 року повідомляли про вилучення пропагандистської російської літератури, а саме були вилучені з фондів книжки, зміст яких спрямований на заперечення права нашої держави на незалежність, пропаганду насильства, а також автори яких публічно підтримали агресію росії проти України.

Щоб розв'язати проблему дерусифікації документного ресурсу бібліотеки, потрібен збалансований підхід, необхідно здійснювати цей процес поступово, з урахуванням історичного й культурного значення документів. Письменник і перекладач Максим Стріха переконаний, що це потребує зваженого й розумного підходу. універсальних рецептів не існує. «Ми гостро потребуємо уважного перепрочитання радянської спадщини, щоб визначитися: що нам насправді потрібно берегти, а чого краще було б спокійно й тихо позбутися. На жаль, це перепрочитання здійснюють зараз обмаль дослідників, – а дарма» [7].

Головне, що в професійної спільноти є розуміння важливості дерусифікації документних ресурсів бібліотек у контексті культурної самоідентифікації нації, збереження та розвитку національної мови та культури. Вилучена література має стати вторинною сировиною для поповнення бібліотечних фондів новими книгами українськоорієнтованого контенту.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній наголошено на важливості процесу дерусифікації документних ресурсів бібліотек України. Це має велике значення як для бібліотечних установ, так і для суспільства загалом. Такий процес потребує розроблення науково обґрунтованих, ефективних підходів до оновлення бібліотечних фондів в умовах збройної агресії рф проти України, з урахуванням наукового, культурного й історичного контексту видань, знаходження балансу між науково-культурним потенціалом документних ресурсів бібліотек і потенційним ризиком їх використання для пропаганди та дезінформації.

Висновки. Проблема дерусифікації документних ресурсів, що актуалізувалась у зв'язку із повномасштабним вторгненням рф на територію України, має складну природу, її забезпечення потребує різноманітних ресурсів та збалансованих підходів з урахуванням нових викликів. Необхідно враховувати історичні, політичні та культурні контексти, а також забезпечити достатній рівень

фінансування і технічних засобів для проведення дерусифікації. Особливу увагу потрібно приділяти формуванню електронних бібліотек, що також може замінити друковані вилучені книги.

Отже, можемо зробити висновок, що процес дерусифікації документних ресурсів, що актуалізувався на нинішньому етапі, буде тривалим, комплексним і системним. Формування фондів українських бібліотек має стати важливою частиною повоєнної відбудови країни. Без міжнародної допомоги впоратись із цим завданням буде складно (надто обмеженими зараз є можливості економіки України, водночас є більш нагальні пріоритети). Потрібно встановити нові критерії для включення документів до бібліотечного фонду. Також важливо забезпечити можливість перекладу документів на українську мову та створити альтернативні джерела інформації для заміни російськомовних документів.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 № 72. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2019-%D0%BF#Text (дата звернення: 06.04.2023).

2. Час прощатися. URL: https://nv.ua/ukr/opinion/tkachenko-rozpoviv-shcho-bude-z-pam-yatnikami-pushkina-novini-ukrajini-50293465.html (дата звернення: 05.04.2023).

3. 76% українців підтримують перейменування назв вулиць та інших об'єктів, пов'язаних з росією. URL: https://web.archive.org/web/20220426182504/https://nikopol.city/articles/205714/-76-ukraincivpidtrimuyut-perejme nuvannya-nazv-vulic-ta-inshih-obyektiv-povyazanih-z-rosiyeyu (дата звернення: 10.04.2023).

4. Директор УІК Коваль: «Книжки – це зброя, або оборонна, або наступальна» : інтерв'ю *директора Українського інституту книги Олександри Коваль агентству «Інтерфакс-Україна».* URL: https://interfax.com.ua/news/interview/834181.html (дата звернення: 09.04.2023).

5. Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. URL: https://mkip.gov.ua/files/pdf/rekomendacii.pdf (дата звернення: 10.04.2023).

6. На оновлення бібліотек може піти близько 10-ти років – Євгенія Кравчук. URL: https://chytomo.com/na-onovlennia-bibliotek-mozhe-pity-blyzko-10-ty-rokiv-ievheniia-kravchuk/ (дата звернення: 06.04.2023).

7. Стріха Максим. Формування бібліотечних фондів має стати частиною відбудови країни. URL: https://chytomo.com/formuvannia-bibliotechnykh-fondiv-maie-staty-chastynoiu-vidbudovy-krainy-maksym-strikha/ (дата звернення: 06.04.2023).

References

1. On Approval of the State Social Standards for Provision of Public Libraries in Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 6, 2019, No. 72. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2019-%D0%BF#Text [in Ukraine].

2. Time to say goodbye. Retrieved from: https://nv.ua/ukr/opinion/tkachenko-rozpoviv-shcho-bude-z-pam-yatnikami-pushkina-novini-ukrajini-50293465.html [in Ukraine].

3. 76% of Ukrainians support renaming the names of streets and other objects associated with Russia. Retrieved from: https://web.archive.org/web/20220426182504/https://nikopol.city/articles/205714/-76-ukraincivpidtrimuyut-perejme nuvannya-nazv-vulic-ta-inshih-obyektiv-povyazanih-z-rosiyeyu [in Ukraine].

4. Director of the UIC Koval: "Books are weapons, either defensive or offensive". Interview by Oleksandra Koval, Director of the Ukrainian Book Institute, to the Interfax-Ukraine news agency. Retrieved from: https://interfax.com.ua/news/interview/834181.html [in Ukraine].

5. Recommendations of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine on updating library collections in connection with the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. Retrieved from: https://mkip.gov.ua/files/pdf/rekomendacii.pdf [in Ukraine].

6. It may take about 10 years to update libraries – Yevhenia Kravchuk. Retrieved from: https://chytomo.com/na-onovlennia-bibliotek-mozhe-pity-blyzko-10-ty-rokiv-ievheniia-kravchuk/ [in Ukraine].

7. Maksym Strikha. Formation of library funds should be part of the country's reconstruction. Retrieved from: https://chytomo.com/formuvannia-bibliotechnykh-fondiv-maie-staty-chastynoiu-vidbudovy-krainy-maksym-strikha [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 12.04.2023
Отримано після доопрацювання 16.05.2023
Прийнято до друку 24.05.2023

УДК 378:351.851
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284664

Цитування:
Ржечицька С. А. Законодавче і нормативно-правове забезпечення діяльності закладів вищої освіти України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 69–75.

Rzhechytska S. (2023). Legislative and Regulatory Support of Higher Education Institutions in Ukraine. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 69–75 [in Ukrainian].

Ржечицька Сніжана Анатоліївна,
аспірантка
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-6145-321X
vad.80@i.ua

ЗАКОНОДАВЧЕ І НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Метою статті *є висвітлення законодавчого й нормативно-правового забезпечення діяльності закладів вищої освіти України та окреслення перспектив його вдосконалення.* ***Методологія роботи.*** *Застосовано загальні та спеціальні методи дослідження, орієнтовані на висвітлення законодавчого й нормативно-правового забезпечення діяльності закладів вищої освіти, ситуаційно-діяльнісний аналіз правового регулювання, аналітичний моніторинг законодавчих і нормативно-правових актів та публікацій з теми дослідження.* ***Наукова новизна*** *дослідження полягає в узагальненні інформації щодо регулювання правовідносин у сфері надання освітніх послуг, актуалізації нормативно-правових документів та окресленні основних завдань з удосконалення законодавчої і нормативно-правової бази забезпечення якості вищої освіти.* ***Висновки.*** *У результаті аналізу законодавчої та нормативно-правової бази України, що регулює діяльність закладів вищої освіти, показано, що важливими напрямами її подальшого розвитку є реформування, модернізація, запровадження нових стандартів і створення здорової конкурентоспроможності на міжнародній арені. Окреслено тенденції розвитку галузі вищої освіти, основні виклики та головні недоліки в системі нормативно-правового регулювання, зокрема фінансову проблему – скорочення державного бюджету та спеціального фонду: фінансування освітньої галузі за надлишковим принципом призводить до скорочення закладів вищої освіти, падіння престижу наукової та викладацької професії, виїзду провідних науковців за кордон. Визначено, що перспективними напрямами вдосконалення вищої освіти є впровадження інновацій та реалізація Стратегії розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки у сфері діяльності закладів вищої освіти. Це насамперед реальна академічна автономія ЗВО, яка, зокрема, надає вишам можливість самим розробляти освітні та освітньо-наукові програми.*

Ключові слова*: законодавча і нормативно-правова база, вища освіта, заклади вищої освіти, якість освіти, Конституція України, Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про освіту».*

Rzhechytska Snizhana,
Postgraduate Student,
National Academy of Culture and Arts Management

LEGISLATIVE AND REGULATORY SUPPORT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

The purpose of the article *is to highlight the legislative and regulatory support for the activities of higher education institutions in Ukraine and to outline the prospects for its improvement.* ***Research methodology.*** *The article uses general and special research methods aimed to highlight the legislative and regulatory support for the activities of higher education institutions, situational and action analysis of legal regulation, analytical monitoring of legislative and regulatory acts and publications on the topic of research.* ***The scientific novelty*** *of the study lies in the generalisation of theoretical knowledge regarding the regulation of legal relations in the field of educational services, updating of regulatory and legal documents and outlining of the main tasks for improving the legislative and regulatory framework for ensuring the quality of higher*

© *Ржечицька С. А., 2023*

*education. **Conclusions.** As a result of the analysis of the legislative and regulatory framework of Ukraine, which regulates the activities of higher education institutions, it is shown that important directions of its further development are reforming, modernisation, introduction of new standards and creation of healthy competitiveness in the international arena. The author outlines the trends in the development of higher education sector, the main challenges and the main shortcomings in the system of legal regulation, in particular, the financial problem — reduction of the state budget and the special fund; financing of the educational sector on the basis of the excess principle leads to problems of reduction of higher education institutions, falling prestige of the scientific and teaching profession, and departure of leading scientists abroad. It is determined that promising areas for improving higher education are the introduction of innovations and implementation of the Strategy for the Development of Higher Education of Ukraine for 2021-2031 in the field of higher education institutions. This is, first of all, the real academic autonomy of higher education institutions, which, among other things, gives higher education institutions the opportunity to develop educational and research programmes themselves.*

Key words: *legislative and regulatory framework, higher education, higher education institutions, quality of education, Constitution of Ukraine, Law of Ukraine "On Higher Education", Law of Ukraine "On Education".*

Актуальність теми дослідження. Світові інтеграційні процеси, стрімкий розвиток інформаційних технологій і комунікацій, пандемія COVID-19 та воєнний стан в Україні – усе це впливає на організацію освітнього процесу, спонукає до постійного його вдосконалення. Формування законодавчого та нормативно-правового забезпечення галузі вищої освіти – це одне з найнагальніших завдань сьогодення. Досконалість законодавчої бази регулювання вищої освіти є основою для реалізації державної політики у сфері освіти, забезпечення її цілісності, можливості ефективного функціонування, вдосконалення її змісту, моніторингу якості й економічного, правового та соціального захисту.

Мета дослідження полягає у висвітленні нормативно-правового забезпечення сфери діяльності закладів вищої освіти України та окресленні перспектив його вдосконалення.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення наукової розробки проблем вищої освіти України дало змогу виявити, що вітчизняні науковці порушували питання законодавчого та нормативно-правового забезпечення сфери освіти. Зокрема, окремі аспекти нормативно-правового забезпечення діяльності закладів вищої освіти висвітлено в працях О. Бойко, О. Чабан [1], В. Бесчастного [3], І. Литвина [11], М. Романинець [15], Г. Чирви [19]. Проблемам і шляхам забезпечення якості вищої освіти в Україні присвячено роботи А. Кульчицької [9], Л. Сподін [16]. Реформування та перспективи розвитку системи вищої освіти України вивчали Ю. Бриль [4], О. Линовицька. Дослідженню стану розроблення стандартів вищої освіти в Україні присвячено праці О. Безбородько [2], І. Хомишин [18]. Попри активний інтерес до проблеми загалом, на нашу думку, окремі питання законодавчого та нормативно-правового забезпечення діяльності закладів вищої освіти України потребують подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Законодавче й нормативно-правове забезпечення є фундаментом освітньої галузі в її розвитку, функціонуванні та реформуванні. Освіта – це наше національне підґрунтя, без неї неможливий процес державотворення. Основним напрямом державної освітньої політики є забезпечення належного рівня якості освітніх послуг, що відповідають соціальним нормам і державним стандартам, у закладах вищої освіти. Освіта є тією соціальною інституцією, яка, здійснюючи ідентифікацію людей та соціальних спільнот, забезпечує культурно-національну гетерогенність і водночас цілісність і стабільність суспільства [10]. Якість освітніх послуг має низку критеріїв, які здатні задовольнити потреби громадян, суспільства і держави загалом.

Для закладів вищої освіти можна виокремити основні складові, які впливають на якість надання освітніх послуг, а саме: кадрове забезпечення відповідно до кількісних і якісних характеристик; навчально-методична робота та рівень контролю за навчальним процесом; організація наукової діяльності; матеріально-технічне забезпечення; академічна мобільність; працевлаштування випускників.

Законодавча та нормативно-правова база освітньої галузі регулює правові, фінансові й організаційні засади сфери вищої освіти. Це сукупність усіх правових норм, завдяки яким держава може встановлювати правовий контроль суспільних взаємовідносин в освітній сфері.

Законодавче та нормативно-правове забезпечення освітньої діяльності ЗВО забезпечують: Конституція України, Закони України («Про освіту», «Про вищу освіту», Кодекс законів про працю України), підзаконні акти органів виконавчої влади (укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази та підзаконні нормативні акти Міністерства освіти і науки, Міністерства

культури та інформаційної політики), міжнародні документи (декларації, угоди, меморандуми), внутрішні нормативні документи закладу вищої освіти (статут ЗВО, Положення про організацію освітнього процесу, Положення про дистанційну форму навчання, Положення про студентське самоврядування, Положення про апеляцію результатів підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти та ін.).

Конституція України регулює функціонування системи освіти з метою оптимізації діяльності закладів вищої освіти. Право на освіту коротко регламентує стаття 53 Конституції України. Друга частина цієї статті покладає обов'язок на кожного індивіда здобути загальну середню освіту, а третя і четверта частини вказує про державне забезпечення безоплатного доступу до різних форм навчання [8].

Закон України «Про освіту» визначає правове регулювання суспільних відносин освітньої діяльності, окреслює правове, організаційне, фінансове функціонування галузі навчання, забезпечує професійну, наукову, виховну потребу громадян, суспільства та держави. У преамбулі Закону освіту окреслено «як основу інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [7]. Закон також визначає мету освіти, логічно продовжуючи перераховані вище положення в Конституції України. Гарантією реалізації цього є частина 1 статті 6 про засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності, де чітко сформульовано основні принципи в освітній галузі; частина 2 окреслює побудову освіти в Україні за принципом рівноправ'я для всіх.

Згідно зі статтею 41 (частина 3) Закону «Про освіту» здійснено заходи із забезпечення системи якості галузі освіти: 1) оприлюднені критерії, правила та процедури оцінювання здобувачів; 2) оприлюднені критерії, правила та процедури оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників; 3) оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти [7].

До основних завдань закладів вищої освіти належить створення сприятливих умов для надання освітніх послуг і виховання учасників освітнього процесу. Основним нормативним документом для сфери вищої освіти є Закон України «Про вищу освіту». Він спрямований на імплементацію заходів щодо наближення української вищої освіти до сучасних європейських стандартів [19]. Його положення орієнтовані на єдину освітню систему підготовки фахівців, що відповідає принципам Болонського процесу та Міжнародній стандартній класифікації освіти [4].

А. Кульчицька доводить, що тенденції до інтеграції освітніх процесів, продиктовані Болонською угодою, значно впливають на модернізацію освіти в Україні [9]. І. Литвин відмічає, що Закон України «Про вищу освіту» є належним правовим підґрунтям для забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти та розвитку академічних свобод в Україні, сприяння міжнародному співробітництву та мобільності на Європейському просторі вищої освіти, а також підвищення рівня підготовки кваліфікованих кадрів з вищою освітою для забезпечення інноваційного розвитку суспільства та міжнародного визнання вищої освіти [11].

Відповідно до статті 16 Закону України «Про вищу освіту» систему забезпечення якості вищої освіти становлять: 1) системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості); 2) системи зовнішнього забезпечення освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти; 3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і належних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти [6].

Закон України «Про вищу освіту» також окреслює окремо поняття «стандарти освітньої діяльності» та «стандарти вищої освіти». Під стандартом вищої освіти слід розуміти сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти та наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності [6]. Стандарти вищої освіти є фундаментом для нормативно-правової бази становлення і функціонування системи вищої освіти та потребують нового підходу у формуванні змісту й шляхів їх упровадження в діяльність закладів вищої освіти.

О. Безбородько наголошує, що важливо, аби стандартизація не зводила освіту до єдиного стандарту, а давала можливість вибору та розвитку різних спеціалізацій і напрямів вищої освіти. Для цього потрібно забезпечити широку участь студентів, викладачів й експертів у розробці стандартів, врахувати регіональні та культурні особливості, що дасть змогу зберегти різноманітність та унікальність закладів вищої освіти [2].

Стаття 31 Закону України «Про вищу освіту» та відповідні постанови Кабінету Міністрів України визначають порядок утворення, реорганізації та ліквідації закладів вищої освіти за допомогою процедур ліцензування та акредитації. З метою забезпечення контролю якості вищої освіти, згідно з європейськими положеннями, в Україні створено систему органів державного управління та місцевого самоврядування і підпорядковані їм органи управління освітою.

Нормативно-правову базу, що регламентує ліцензування та акредитацію закладів вищої освіти, становлять такі документи: Постанова Кабінету Міністрів України № 978 від 09.08.2001 «Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах»; Постанова Кабінету Міністрів України № 1187 від 30.12.2015 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності», Постанова Кабінету Міністрів України № 266 від 29.04.2015 № 1151 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1377 від 29.11.2011 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 24.12.2003 № 847», Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти, Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 689 від 13.06.2012 «Про затвердження Державних вимог до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу».

Стаття 32 Закону України «Про вищу освіту» закріплює принципи діяльності, основні права та обов'язки закладу вищої освіти, що дає змогу відзначити вдосконалену класифікацію галузей знань та спеціальностей, забезпечення рівності прав закладів вищої освіти незалежно від форми власності, створення сприятливих умов для організації міжнародних наукових проєктів, надання статусу самостійності закладам вищої освіти в їхній науковій, кадровій, економічній діяльності. Але слід зауважити, що попри повноту нормативно-правового забезпечення є низка недоліків та суперечностей, що унеможливлюють виконання і дотримання певних положень.

Так, наприклад, Олег Шаров, генеральний директор Департаменту фахової передвищої та вищої освіти Міністерства освіти і науки України, рекомендує реорганізувати мережу університетів, визначитися зі сферами управління цивільними закладами вищої освіти, а заклади передвищої освіти мають стати основою оновленої системи освіти [5].

Державне фінансування залишається актуальною проблемою, що вимагає створення умов для реалізації законодавчої бази в повному обсязі. Так, Володимир Бахрушин, член Національної команди експертів з реформування вищої освіти, та Василь Карпуша, ректор Сумського державного університету, вказують на фінансову проблему – скорочення державного бюджету та спеціального фонду, що існував за рахунок оплати здобувачами освітніх послуг та співпраці з підприємствами [5].

У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р, також вказано про недостатнє фінансування вищої освіти в Україні, що негативно впливає на її розвиток, функціонування та якість. У документі зазначено, що «зниження якості освітньої складової закладів вищої освіти пов'язана з пріоритетністю підписання контрактів зі здобувачами, тобто кількість переважає якість підготовлених та вмотивованих здобувачів» [17].

Очевидно, є потреба в збільшенні кількості студентів на місця державного замовлення. Пріоритетом у відборі мають бути знання, інтелект, мотивація майбутнього здобувача, а не фінансові можливості батьків. Це потребує системного вдосконалення нормативно-правової бази, особливо щодо бюджетної політики вищої освіти.

Фінансування освітньої галузі за надлишковим принципом призводить до скорочення закладів вищої освіти, падіння престижу наукової та викладацької професії, виїзду провідних науковців за кордон. Воєнний стан також вносить свої корективи: маємо невтішні наслідки, що пов'язані з руйнуванням приміщень закладів вищої освіти, баз для проведення навчальної і виробничої практик, матеріально-технічного забезпечення та обладнання; відтік науково-педагогічного складу та контингенту здобувачів вищої освіти за кордон у пошуках безпеки й соціального захисту; зниження потенціалу державного замовлення та нерентабельність окремих спеціальностей закладу вищої освіти.

Закон України «Про вищу освіту» (пункт 22 частини другої статті 32) регламентує, що «заклади вищої освіти мають рівні права, що становлять зміст їх автономії та самоврядування, у тому числі мають право провадити фінансово-господарську та іншу діяльність відповідно до законодавства та статуту закладу вищої освіти» [6].

У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки вказано на наявні обмеження фінансової автономії закладів вищої освіти, а також неефективність в управлінні та використанні фінансових ресурсів. Порушено питання залучення недержавних приватних коштів на потреби закладів вищої освіти: впровадження результатів наукових досліджень, розробку нових технологій, перепідготовку та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, вдосконалення матеріально-технічної бази. Ці аспекти на сучасному рівні потребують швидкого рішення та врегулювання на законодавчому рівні.

На думку А. Кульчицької, Закон України «Про вищу освіту» не тільки надав вишам автономію в питаннях зарахування абітурієнтів, але й забезпечив їх можливість самостійно складати програмну пропозицію. Заклади освіти збільшили

прийом на особливо популярні факультети та почали відкривати нові підрозділи, що зумовило значні зміни в переліку факультетів [9]. Ірина Хомишин зазначає, що однією із цілей є реальна академічна автономія ЗВО, яка, зокрема, надає вишам можливість самим розробляти освітні та освітньо-наукові програми. І саме стандарти вищої освіти для університетів є орієнтиром того, чого конкретно вимагає держава від їхньої діяльності [18].

Проте існує неузгодженість між якістю підготовки випускників закладів вищої освіти та попитом на ринку праці з подальшим працевлаштуванням. Ю. Бриль у своєму дослідженні доводить необхідність діалогу освітньої спільноти та співтовариства роботодавців. Інструментом ефективної співпраці фахівців різних рівнів кваліфікації з боку роботодавців та з боку надавачів освітніх послуг має бути т. зв. рамка кваліфікацій з описом результатів навчання, що окреслюють критерії належності до певної кваліфікації [4].

Л. Сподін наголошує про проблему дисбалансу в підготовці майбутніх фахівців з певних спеціальностей та про систему вдосконалення державного замовлення так, щоб номенклатура спеціальностей у закладах вищої освіти відповідала реальним потребам економіки країни [16].

М. Романинець вказує на дві суперечності в системі вищої освіти України: 1) між вільним ринком праці і системою вузьких спеціальностей; 2) між попитом на вищу освіту та можливостями державного фінансування [15].

Усе це доводить необхідність вивчити кадрову політику закладів вищої освіти та залучити стейхолдерів до формування освітніх програм, співпраці з роботодавцями від практики до працевлаштування випускників. Заклад освіти має керуватися такою концепцією: «Якість освіти – це ступінь задоволення вимог замовника (студента, викладача, підприємства), ступінь придатності випускника ЗВО до ефективної роботи» [1].

Щодо питання успішного функціонування системи освіти України, подальшого розвитку та реформування в цей надскладний період Міністерство освіти і науки України виокремлює основні завдання:

- створити максимально безпечні умови для всіх учасників освітнього процесу;

- створити передумови для інтернаціоналізації освіти й науки України, їх інтеграції в європейський і світовий освітні простори;

- сприяти формуванню міжнародної коаліції для підтримки української освіти та науки;

- впровадити цифровізацію в систему освіти [13].

В. Бесчастний зазначає, що Закони, які регулюють відносини в галузі вищої освіти, повинні бути демократичними, тобто спонукати до творчості, вибору моделей і технологій навчання та виховання, сприяти самовизначенню учасників навчально-виховного процесу – викладача і студента – не як сліпих виконавців певної часткової функції, а як особистостей у всій повноті сприйняття і відтворення життя [3].

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні інформації щодо регулювання правовідносин у сфері надання освітніх послуг, актуалізації нормативно-правових документів та окресленні основних завдань з удосконалення законодавчої і нормативно-правової бази забезпечення якості вищої освіти.

Висновки. У результаті аналізу законодавчої та нормативно-правової бази України, що регулює діяльність закладів вищої освіти, виявлено, що важливими напрямами її подальшого розвитку є реформування, модернізація, запровадження нових стандартів та створення здорової конкурентоспроможності на міжнародній арені. Окреслено тенденції розвитку галузі вищої освіти, основні виклики та головні недоліки в системі нормативно-правового регулювання, зокрема фінансову проблему – скорочення державного бюджету та спеціального фонду: фінансування освітньої галузі за надлишковим принципом призводить до скорочення закладів вищої освіти, падіння престижу наукової та викладацької професії, виїзду провідних науковців за кордон. Вказано, що перспективними напрямами вдосконалення вищої освіти є впровадження інновацій та реалізація Стратегії розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки у сфері діяльності закладів вищої освіти. Це насамперед реальна академічна автономія ЗВО, яка, зокрема, надає вишам можливість самим розробляти освітні та освітньо-наукові програми.

Список використаних джерел

1. Бойко О. В., Чабан О. А., Аналіз нормативно-правового забезпечення якості вищої освіти у вищих навчальних закладах. *Вимірювальна техніка та метрологія*. 2012. № 73. С. 133–135. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/aug/14072/27-boyko-133-135.pdf (дата звернення: 10.01.2023).

2. Безбородько О. П Стандартизація вищої освіти та демократичні цінності. *Демократичні цінності в освіті: виклики та можливості в епоху пост-правди* : матеріали доповідей та виступів учасників Міжуніверситетського круглого столу / УДУ імені М.П. Драгоманова (Київ, 10 квітня 2023 р.). Київ, 2023. С. 25. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39706/Demokratychni%20tsinnosti%20v%20osviti.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 06.03.2023).

3. Бесчастний В. М. Створення нової нормативно-правової бази державного управління вищою

освітою. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. № 1. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=4 (дата звернення: 14.03.2023).

4. Бриль Ю. О. Документознавча освіта в контексті реформування вищої освіти України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 3. С. 70–79. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/nauka/vydannia/bibliotek_dok_inform/BDI_3_16_compressed.pdf (дата звернення: 08.01.2023).

5. Кабанець Юлія. Вплив війни на вищу освіту в Україні: виклики та перспективи. URL: https://cedos.org.ua/events/vplyv-vijny-na-vyshhu-osvitu-v-ukrayiny-vyklyky-ta-perspektyvy/ (дата звернення: 28.12.2022).

6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Законодавство України*. URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556 (дата звернення: 20.12.2022).

7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Законодавство України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145 (дата звернення: 20.12.2022).

8. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Законодавство України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%DO%BA/96-%DO%B2%D1%80 (дата звернення: 11.01.2023).

9. Кульчицька А. В. Якість освіти та її оцінка в контексті європейської та міжнародної інтеграції. *Dspace.uzhnu.edu.ua.* 2014. С. 139–144. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9896/1/23.pdf (дата звернення: 15.12.2022).

10. Линовицька О. В. Освіта як чинник соціокультурного розвитку особистості. *Вища освіта України.* 2011. № 2. С. 20–24. URL: https://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/4248/1/vou_2011_2_6.pdf (дата звернення: 05.01.2023).

11. Литвин І. І. Нормативно-правові акти, що регулюють адміністративні правовідносини у сфері надання освітніх послуг. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1. С. 156–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2016_1_35. (дата звернення: 22.12.2022).

12. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita (дата звернення: 18.11.2022).

13. МОН Освіта України в умовах воєнного стану : інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2022. URL: serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf (дата звернення: 10.10.2022).

14. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-р#Text (дата звернення: 23.10.2022).

15. Романинець М. Р. Заклади вищої освіти в Україні: правові аспекти їх функціонування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2019. С. 47–54. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2020/may/21457/9.pdf (дата звернення: 14.11.2022).

16. Сподін Л. А. Проблеми і шляхи забезпечення якості вищої освіти в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Гуманітарні студії*. 2014. Вип. 203 (1). С. 143–150. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I2 (дата звернення: 18.10.2022).

17. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf (дата звернення: 19.12.2022).

18. Хомишин І. Сучасний стан стандартизації вищої освіти в Україні. *Science.lpnu.ua*. 2017. С. 205–210. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13217/205-210.pdf (дата звернення: 24.03.2023).

19. Чирва Г. М. Нормативно-правове регулювання діяльності закладів вищої освіти в Україні. *Державне управління*. 2019. № 2 (66). С. 133–139. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2019/25.pdf (дата звернення: 22.12.2022).

References

1. Boyko, O.V., Chaban, O. A. (2012). Analysis of regulatory and legal quality assurance of higher education in higher educational institutions. Measuring technique and metrology, 73, 133–135. Retrieved from: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/aug/14072/27-boyko-133-135.pdf [in Ukrainian].

2. Bezborodko, O. P. (2023). Standardization of higher education and democratic values. Democratic values in education: challenges and opportunities in the post-truth era: materials of reports and speeches of the participants of the Interuniversity Round Table, M. P. Drahomanova. Kyiv, 25. Retrieved from: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39706/Demokratychni%20tsinnosti%20v%20osviti.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].

3. Beschastnyi, V. M. (2009). Creation of a new regulatory and legal framework for state management of higher education. Public administration: improvement and development, (1). Retrieved from: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=4 [in Ukrainian].

4. Bryl, Yu. O. (2016). Documentary education in the context of reforming higher education in Ukraine. Library science. Documentary science. Informatology, (3), 70–79. Retrieved from: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/nauka/vydannia/bibliotek_dok_inform/BDI_3_16_compressed.pdf [in Ukrainian].

5. Kabanets, Ju. (2023). The impact of the war on higher education in Ukraine: challenges and prospects. Retrieved from: https://cedos.org.ua/events/vplyv-vijny-na-vyshhu-osvitu-v-ukrayiny-vyklyky-ta-perspektyvy [in Ukrainian].

6. Law of Ukraine "On Higher Education" from July 1 2014, No. 1556-VII. Database "Legislation of Ukraine". Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556 [in Ukrainian].

7. Law of Ukraine "On Education" from September 5 2017 No. 2145-VIII. Database "Legislation of Ukraine". Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145 [in Ukrainian].

8. Constitution of Ukraine from June 28 1996 No. 254k/96-BP. Database "Legislation of Ukraine". Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%DO%BA/96-%DO%B2%D1%80 [in Ukrainian].

9. Kulchytska, A. V. (2014). Quality of education and its assessment in the context of European and international integration.139-144. Retrieved from: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9896/1/23.pdf [in Ukrainian].

10. Linovytska, O. V. (2011). Education as a factor in the sociocultural development of the individual. Higher education of Ukraine, (2), 20–24. Retrieved from: https://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/4248/1/vou_2011_2_6.pdf [in Ukrainian].

11. Lytvyn, I. I. (2016). Normative and legal acts regulating administrative legal relations in the field of providing educational services. Carpathian Legal Gazette, (1), 156–159 [in Ukrainian].

12. Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrieved from: https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita [in Ukrainian].

13. Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology of Ukraine Education in the conditions of martial law, an informational and analytical collection. (2022). Retrieved from: https://serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf [in Ukrainian].

14. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from February 23 2022 No. 286-r Kyiv On the approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032. Retrieved from: ,https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#Text [in Ukrainian].

15. Romanynets, M. R. (2019). Institutions of higher education in Ukraine: legal aspects of their functioning. Bulletin of the Lviv Polytechnic National University, 47–54 Retrieved from: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2020/may/21457/9.pdf [in Ukrainian].

16. Spodin, L. A. (2014). Problems and ways of ensuring the quality of higher education in Ukraine. Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Humanitarian studies, 203 (1), 143–150. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I2 [in Ukrainian].

17. Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032. (2022). Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf [in Ukrainian].

18. Khomyshyn, I. (2017). Current state of standardization of higher education in Ukraine, 205–210. Retrieved from: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2018/jun/13217/205-210.pdf [in Ukrainian].

19. Chirva, H. M. (2019). Normative and legal regulation of higher education institutions in Ukraine. State Administration, 2 (66), 133–139. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2019/25.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2023
Отримано після доопрацювання 18.05.2023
Прийнято до друку 25.05.2023

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 027.7:004.9+378
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284665

Цитування:
Карпенко О. О., Кобижча Н. І. Інституційні репозитарії закладів вищої освіти України з підготовки фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи як складова якості наукової комунікації в сучасному освітньому просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 76–82.

Karpenko O., Kobyzhcha N. (2023). Institutional Repositories of Higher Education Institutions in Ukraine for Training Specialists in the Field of Information, Li-Brary and Archive Studies as a Component of Academic Communica-Tion Quality in Modern Educational Space. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 76–82 [in Ukrainian].

Карпенко Олена Олексіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри документознавства та української мови Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «ХАІ»
https://orcid.org/0000-0002-9922-165X
karololeks@gmail.com

Кобижча Наталія Іванівна,
кандидат культурології,
доцент кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0003-1683-3325
shtefanka@ukr.net

ІНСТИТУЦІЙНІ РЕПОЗИТАРІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ З ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ ЯК СКЛАДОВА ЯКОСТІ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Мета статті *полягає в здійсненні порівняльного аналізу інституційних репозитаріїв закладів вищої освіти України з підготовки фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справі як складової якості наукової комунікації в сучасному освітньому просторі*. ***Методологія дослідження*** *базується на застосуванні теорії наукових комунікацій, загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема аналізу, синтезу, моніторингу та порівняння.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в розширенні уявлень про сучасну ситуацію затребуваності серед користувачів науково-освітніх ресурсів інституційних репозитаріїв ЗВО з підготовки фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.* ***Висновки.*** *Проаналізовано інституційні репозитарії 10 закладів вищої освіти з підготовки фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи через застосування Webometrics, QS World University Rankings, SimilarWeb. Незважаючи на високі рейтингові позиції провідних ЗВО у Webometrics та QS World University Rankings, звертання користувачів до інституційних репозитаріїв залишається на недостатньому рівні. Дослідження за вебаналітикою SimilarWeb дало змогу визначити чотирьох лідерів ЗВО за кількістю відвідування їхніх репозитаріїв користувачами: Західноукраїнський національний університет (ЗУНУ), Київський національний університет імені Тараса Шевченка (КНУ), Національний авіаційний університет (НАУ), Волинський національний університет імені Лесі Українки (ВНУ). Визначено також рівень використання основних каналів комунікації (пряме звертання, звичайний пошук, реферали, електронна пошта, соціальні мережі) для використання репозитаріїв кожним ЗВО та надано рекомендації щодо популяризації науково-освітніх ресурсів репозитаріїв, використання PR і рекламних технологій бібліотекарями та всіма учасниками наукової комунікації ЗВО для підвищення її якості в сучасному освітньому просторі.*

Ключові слова: *інституційний репозитарій, заклад вищої освіти, електронний архів, підготовка фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи, канали комунікації, наукова комунікація.*

© *Карпенко О. О., 2023*
© *Кобижча Н. І., 2023*

Karpenko Olena,
PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Documentation Science and the Ukrainian Language Department,
M. Ye. Zhukovskyi National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"

Kobyzhcha Nataliia,
PhD (in Culturology), Associate Professor,
Information Technologies Department, Kyiv National University of Culture and Arts

INSTITUTIONAL REPOSITORIES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE FOR TRAINING SPECIALISTS IN THE FIELD OF INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVE STUDIES AS A COMPONENT OF ACADEMIC COMMUNICATION QUALITY IN MODERN EDUCATIONAL SPACE

The purpose of the article *is to conduct a comparative analysis of institutional repositories of higher education institutions of Ukraine for training specialists in the field of information, library, and archival studies as a component of the quality of academic communication in the modern educational space.* ***The research methodology*** *is based on the application of the theory of scientific communication, general scientific and special methods of cognition, including analysis, synthesis, monitoring, and comparison.* ***The scientific novelty of the study*** *is to expand the understanding of the current situation of demand among users of scientific and educational resources of institutional repositories of higher education institutions for the training of specialists in the field of information, library, and archival studies.* ***Conclusions.*** *The article analyses the institutional repositories of ten higher education institutions for training of specialists in the field of information, library, and archival studies using Webometrics, QS World University Rankings, and SimilarWeb. Despite the high-ranking positions of the leading higher education institutions in Webometrics and QS World University Rankings, user access to institutional repositories remains at an insufficient level. A study based on web analytics by SimilarWeb has identified four leading HEIs by the number of visits to their repositories by users: Western Ukrainian National University (WUNU), Taras Shevchenko National University of Kyiv (TSNU), National Aviation University (NAU), and Lesya Ukrainka Volyn National University (VNU). The level of use of the main communication channels (direct access, regular (standard) search, referrals, e-mail, social networks) for the use of repositories by each higher education institution is also determined, and recommendations are given on the promotion of scientific and educational resources of repositories and the use of PR and advertising technologies by librarians and all participants of scientific communication of higher education institutions to improve its quality in the modern educational space.*

Key words: *institutional repository, higher education institution, electronic archive, training of specialists in the field of information, library, and archive studies, communication channels, scientific communication.*

Актуальність теми дослідження. Сучасні тенденції глобалізації світової академічної спільноти передбачають поширення відкритого доступу до наукових та освітніх ресурсів задля розвитку науково-технічного прогресу. У цьому контексті актуалізується проблема підвищення якості наукової комунікації ЗВО України в різних галузях знань, зокрема з підготовки фахівців в інформаційній, бібліотечній та архівній справі. Це можливо шляхом забезпечення вільного доступу користувачів до електронних інформаційних ресурсів інституційних репозитаріїв у контексті світового досвіду поширення результатів дослідження науковців (Open Access). Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах дистанційного навчання в Україні через воєнний стан, а також у контексті реалізації постанови Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 «Положення про Національний репозитарій України академічних текстів», у якій наголошено на необхідності сприяти розвитку освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності через покращення доступу до академічних текстів та дотримання академічної доброчесності [5], та Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» щодо покращення використання і забезпечення доступу до документів бібліотечних, архівних та музейних фондів [2]. Саме забезпечення відкритого й безоплатного доступу до інтелектуальних здобутків науковців закладу вищої освіти з підготовки фахівців в інформаційній, бібліотечній та архівній справі сприятиме розвитку науково-дослідної діяльності всіх учасників наукової та освітньої комунікації і підвищить рейтинг ЗВО на вітчизняному та світовому рівнях.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасному науковому обігу інституційний репозитарій зазвичай визначають як відкритий електронний архів, що накопичує, зберігає, поширює та забезпечує тривалий, постійний і надійний доступ через інтернет до матеріалів наукового, освітнього та навчально-методичного призначення користувачам. О. Олексюк та О. Спірін акцентують на сервісних функціях інституційного репозитарію як «сховища електронних наукових матеріалів певної установи щодо надання послуг зберігання, накопичення, систематизації і поширення результатів наукових досліджень у цифровому форматі» [8]. Але найголовнішою є функція інституційного репозитарію як цифрової колекції, що зберігає інтелектуальні здобутки одного науковця чи цілої спільноти, на чому наголошено в меморандумі Коаліції наукових публікацій та академічних ресурсів (SPARC, 2002) [10].

Інституційні репозитарії постійно привертають увагу дослідників у різних аспектах: щодо визначення рейтингів репозитаріїв на світовому рівні, переваг застосування в навчальному процесі та видовому складі (В. Олексюк, О. Олексюк [4], Ю. Мішакіна [3] та ін.); специфіки організації їхньої роботи та програмних платформ (О. Спірін й О. Олексюк [3] та ін.); формування науково-дослідницької компетентності магістрів (Н. Римар, Н. Шульська, Н. Матвійчук та ін. [7]); у контексті їхнього функціонування в умовах пандемії та воєнного стану (Г. Шемаєва, Т. Костирко [12]) тощо.

Інституційні репозитарії базуються на відкритому доступі (Open Access), який передбачає безоплатний та оперативний доступ до повнотекстових документів у режимі реального часу для будь-якого користувача, який бажає задовольнити свої потреби, зокрема, у науковій комунікації. Державна політика України спрямована на забезпечення відкритого безкоштовного інтернет-доступу до наукових здобутків, що реалізовані за рахунок бюджетних коштів згідно з Постановою Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» ще в грудні 2005 року [6]. Питання необхідності забезпечити відкритий доступ до наукових та освітніх ресурсів постійно привертає увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників (Н. Ахметова [1], Н. Фролова, Л. Кашаєва [9], M. Mičunović, S. Rako, K. Feldvari [11] та ін.). Так, Н. Ахметова наголошує на двох шляхах здійснення відкритого доступу: через розміщення наукових публікацій в інституційному електронному архіві інституційних репозитаріїв (депонування) та публікацію в журналах, що перебувають у відкритому доступі, задля забезпечення до них оперативного доступу користувачам [1].

Основні принципи відкритого доступу до наукових надбань суспільства закладено в Будапештській ініціативі «Відкритий доступ» (Budapest Open Access Initiative), Берлінській декларації про відкритий доступ до наукових та гуманітарних знань (Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities) та в концепції «Відкритого архіву» Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій і установ (ІФЛА) [9].

Ідея забезпечення відкритого доступу до наукових здобутків в інституційних репозитаріях є складовою наукової комунікації як одного із чинників, що детермінує процес наукового пізнання та сприяє розвитку науково-технічного прогресу людства, оскільки в таких репозитаріях архівують не лише друковані статті, а й інші дослідницькі матеріали, зокрема бакалаврські, магістерські праці, докторські дисертації тощо. Сьогодні у світі 3922 інституційних репозитаріїв, за Webometrics.info. Отже, сучасні ЗВО реалізують концепцію відкритого доступу до результатів досліджень учасників наукової комунікації, що покращує водночас якість навчання та статус ЗВО, з огляду на можливості їх просування в рейтингу Webometrics Ranking of World Universities.

Мета статті полягає в здійсненні порівняльного аналізу інституційних репозитаріїв закладів вищої освіти України з підготовки фахівців в інформаційній, бібліотечній та архівній справі як складової якості наукової комунікації в сучасному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу інституційних репозитаріїв, їхнього просування, статусу, звертання користувачів до документів було обрано 10 бібліотек ЗВО, що готують фахівців за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», а саме: Київський національний університет імені Тараса Шевченка (КНУ), Національний авіаційний університет (НАУ), Львівський національний університет імені Івана Франка (ЛНУ), Національний університет «Львівська політехніка» (ЛНУ ЛП), Західноукраїнський національний університет (ЗУНУ), Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (ЧНУ), Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (ХАІ), Волинський національний університет імені Лесі Українки (ВНУ), Національний університет «Києво-Могилянська академія» (КМА), Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу (ІФНТУНГ). При цьому зважали на рейтинг Webometrics Ranking of World Universities (2023), який ґрунтується на методології врахування таких показників:

- visibility (вплив вебконтенту, що містить загальнодоступну інформацію, тобто кількість зовнішніх мереж, що посилаються на вебсторінки університету; це проаналізовано через

застосування AhrefsMajestic SEO і становить 50% при розрахунках);

- transparency or openness (прозорість або відкритість, що враховує найбільш цитованих дослідників ЗВО через аналіз Google Scholar Profiles; цьому відведено 10%);

- excellence or scholar (перевага або дослідник, що враховує найбільш цитовані документи Scimago за 5 років; це становить 40%) (https://www.webometrics.info/en/Methodology).

Webometrics зважає на наявність документів з відкритим доступом: результати досліджень, репозитарії, навчальні матеріали, публічна інформація тощо. Цей рейтинг оновлюється наприкінці січня та липня і визначає рейтинг ЗВО у світі, на континенті та в країні. Слід відмітити, що з десяти ЗВО, які готують фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи, чотири з них ще потрапили до світового рейтингу QS World University Rankings (2023), як це відбито в *таблиці 1*. .

Таблиця 1

Рейтинг і рівень використання інституційних репозитарії ЗВО з підготовки фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи

ЗВО	Інтернет-адреса інституційного репозитарію	Webometrix (Україна/ континент/ світ)	Visibility (impact)	Openness	Excellence	QS World University Rankings
КНУ	https://ir.library.knu.ua/knurepo/	2/508/1328	2102	1551	1501	651–700
НАУ	https://er.nau.edu.ua/	5/687/1849	1480	1543	3059	–
ЛНУ	http://dspace.lnulibrary.lviv.ua/	8/901/2650	1035	6553	2999	801–1000
ЛНУ ЛП	https://ena.lpnu.ua/home	9/942/2819	5164	6553	1471	1001–1200
ЗУНУ	http://dspace.wunu.edu.ua/	12/1006/3094	5249	1479	3955	–
ЧВУ	https://archer.chnu.edu.ua/	13/1008/3100	7043	1611	3399	–
ХАІ	https://dspace.library.khai.edu/xmlui/	23/1173/3789	4563	6553	3165	–
ВНУ	https://evnuir.vnu.edu.ua/	26/1200/3897	8960	1912	4162	–
КМА	https://ekmair.ukma.edu.ua/home	27/1207/3919	3507	1796	5526	1001–1200
ІФНТУНГ	http://elar.nung.edu.ua/	33/1291/4335	6082	6553	3717	–

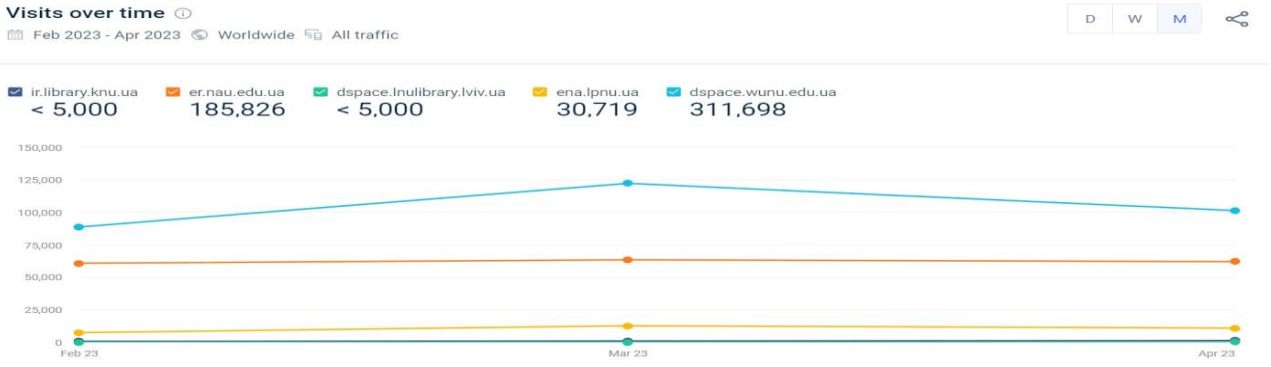

Рис. 1. ***Статистика відвідування репозитаріїв КНУ, НАУ, ЛНУ, ЛНУ ЛП, ЗУНУ***

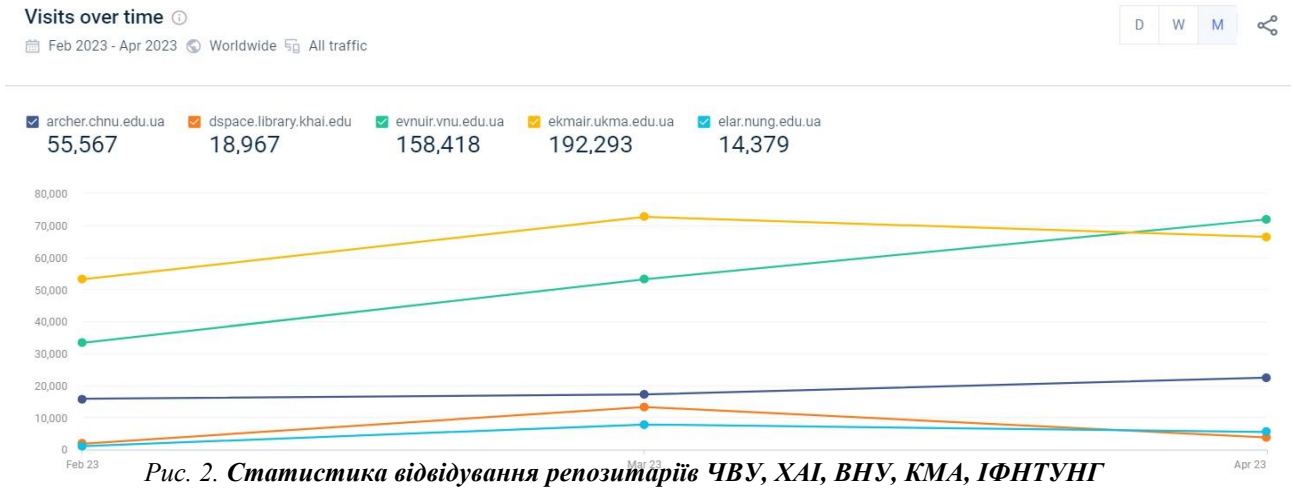

Рис. 2. ***Статистика відвідування репозитаріїв ЧВУ, ХАІ, ВНУ, КМА, ІФНТУНГ***

При цьому слід відмітити, що всі інституційні репозитарії працюють на програмному забезпеченні (ПЗ) DSpace (розробка Массачусетського технологічного інституту), що дає змогу інтегрувати електронний репозитарій у міжнародні реєстри (ROAR, OpenDOAR та ін.).

Для аналізу динаміки відвідування репозитаріїв використано аналітичний інструмент SimilarWeb.com, завдяки якому на *рис. 1 і 2* відбито статистику їхніх відвідувань за період вище за місячний вказаний строк.

З огляду на наведені показники щодо відвідування сайтів репозитаріїв, можемо констатувати, що провідні позиції належать ЗУНУ (311,698), КМА (192,293), НАУ (185,826), ВНУ (158,418), потім ЧНУ (55,567) і ЛНУ ЛП (30,719), ХАІ (18,967) та ІФНТУНГ (14,379), а КНУ та ЛНУ – менше ніж 5000 відвідувань, що свідчить про низьку кількість звертань до цих сайтів репозитаріїв.

Вкажемо ще на статистику каналів, що генерують трафік до сайтів репозитаріїв аналізованих ЗВО, що представлена на *рис. 3* і *4*: direct (прямий: трафік від користувачів, які безпосередньо вводять URL-адресу, використовують закладку чи збережене посилання тощо); email (електронна пошта: трафік, надісланий з електронної пошти вебклієнтів, таких як gmail.com); referrals (реферали, що включають трафік, який надходить на сайт через афілійованих осіб, посилання, контент-партнерів, трафік від висвітлення новин тощо); social (соціальні: трафік, надісланий із сайтів соціальних мереж, наприклад Facebook); organic search (звичайний пошук, на результати якого не впливає платна реклама); paid search (оплачений пошук, тобто результати пошуку системи, від платної реклами про бренд або орієнтацію на релевантну аудиторію для конкретних продуктів); display ads (медійні оголошення: трафік, надісланий з інших доменів через відому рекламну платформу).

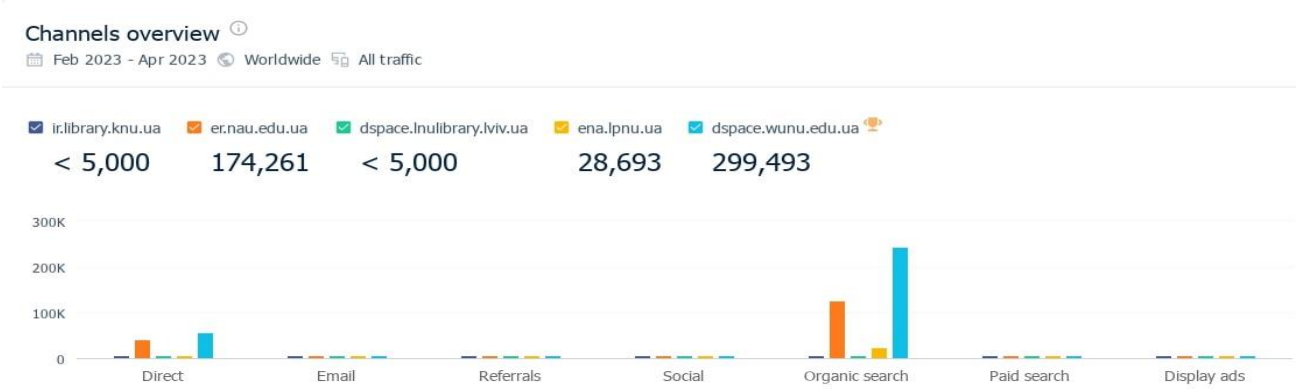

Рис. 3. ***Канали, що генерують трафік до сайтів репозитаріїв КНУ, НАУ, ЛНУ, ЛНУ ЛП, ЗУНУ***

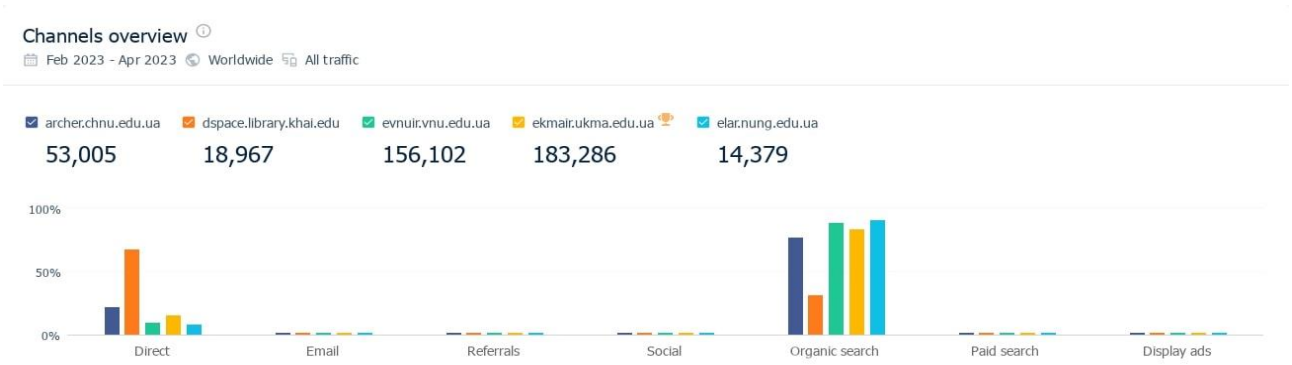

Рис. 4. ***Канали, що генерують трафік до сайтів репозитаріїв ЧВУ, ХАІ, ВНУ, КМА, ІФНТУНГ***

Згідно із цими графіками основними каналами для використання сайтів репозитаріїв є такі:

- прямий (direct): ХАІ (67,81%), НАУ (23,24%), ЧНУ (22,21%), ЗУНУ (18,75%), КНУ (18,69), КМА (15,97%), ВНУ (10,36), ЛНУ ЛП (9,56%), ІФНТУНГ (8,54%);

- звичайний пошук (original search): ІФНТУНГ (91,46%), ВНУ (89,23%), ЛНУ ЛП (87,02%), КМА (83,78%), КНУ (81,31%), ЗУНУ (81,02%), ЧНУ (77,18%), НАУ (72,79%), ХАІ (32,19%);

- реферали (referrals): ЛНУ (100%), ЛНУ ЛП (2,21%), НАУ (1,91%), ЧНУ (0,61%), ВНУ (0,41), ЗУНУ (0,23%), КМА (0,01);

- електронна пошта (email) – НАУ (0,60%);

- соціальні мережі (social): НАУ (1,46%), ЛНУ ЛП (1,21%), КМА (0,25%), ВНУ (0,01%).

Наукова новизна роботи полягає в розширенні уявлень про сучасну ситуацію затребуваності серед користувачів науково-освітніх ресурсів інституційних репозитаріїв ЗВО з підготовки фахівців в інформаційній, бібліотечній та архівній справі.

Висновки. Отже, на основі наведених вище результатів можемо стверджувати, що, незважаючи на високі рейтингові позиції провідних ЗВО у Webometrics та QS World University Rankings, звертання користувачів до інституційних репозитаріїв залишається на недостатньому рівні. Репозитарії ЗУНУ, КМА, НАУ та ВНУ лідирують порівняно з іншими ЗВО щодо відвідуваності їхніх репозитаріїв, а в КНУ та ЛНУ, за SimilarWeb.com, дуже низькі показники їхнього використання. Проведений аналіз використання каналів комунікації засвідчив, що основними з них є безпосереднє звертання до сайту репозитарію, у чому лідером є ХАІ, але він значно відстає від інших ЗВО у звичайному пошуку. Лідером у використанні рефералів є ЛНУ, але це єдиний канал, який він використовує. НАУ посідає перше місце в соціальних мережах щодо посилання на репозитарій та є єдиним серед ЗВО щодо каналу електронної пошти. Але слід констатувати, що ЗВО використовують канали соціальних мереж, рефералів та електронної пошти на низькому рівні. Отже, задля підвищення якості наукової комунікації можна рекомендувати бібліотекарям і всім учасникам наукової комунікації ЗВО:

- популяризувати науково-освітні ресурси репозитаріїв через застосування проаналізованих вище каналів комунікацій, а саме: активніше використовувати соціальні мережі, посилання з релевантних сайтів, проводити тренінги, вебінари, тобто підвищувати інформаційну культуру студентів, викладачів, науковців тощо;

- використовувати PR- і рекламні заходи в освітніх середовищах ЗВО через залучення засобів масової інформації.

Отже, наукова комунікація в освітньому середовищі ЗВО, що готує фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи, буде здійснюватися не лише завдяки індексації наукових онлайн журналів відкритого доступу, але й надання користувачам відкритого онлайн-доступу до науково-освітніх ресурсів інституційних репозитаріїв, про які учасники наукової комунікації дізнаються через канали комунікацій, PR- та рекламні технології ЗВО, дослідження форм, методів і засобів яких є перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Ахметова Н. Р. Інформаційний простір бібліотек ВНЗ. Інституційні репозитарії – як вимога часу. *Сучасна бібліотека у науково-освітньому просторі ВНЗ: інформаційні ресурси, технології, проекти* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 21–23 жовт. 2014 р.). Полтава, 2014. С. 131–139. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6098/1/Ahmetova.pdf (дата звернення: 26.02.2023).

2. Концепція Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» (від 23.12.2009 № 1579-р). URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/243226059 (дата звернення: 26.02.2023).

3. Мішакіна Ю. П. Інституціальні цифрові репозитарії: аналіз стану в Україні та перспективи розвитку. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgibin/irbis_ nbuv/cgiirbis_64 (дата звернення: 26.02.2023).

4. Олексюк В. П., Олексюк О. Р. Інституційний репозитарій: можливості застосування у навчальному процесі. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2012. № 6 (32). URL: http://journal. iitta. gov.ua/index.php/itlt/article/view/ 755/578 (дата звернення: 26.02.2023).

5. Положення про Національний репозитарій академічних текстів : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 № 541. *Робота бібліотек науково-дослідних установ НАН України в ... році.* 2018. Вип. 23. С. 44–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rbndu_2018_23_10 (дата звернення 26.02.2023).

6. Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні : Постанова Верховної Ради України від 01.12.2005 № 3175-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/3175-15#Text (дата звернення: 26.02.2023).

7. Римар Н., Шульська Н., Матвійчук Н. та ін. Використання інституційного репозитарію для формування науково-дослідницької компетентності магістрів. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2020. Т. 76, № 2. С. 198–212.

8. Спірін О. М., Олексюк О. Р. Аналіз програмних платформ для створення інституційних репозиторіїв. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. №2 (34). URL: http://www.journal.iitta. gov.ua (дата звернення: 26.02.2023).

9. Фролова Н. М., Кашаєва Л. В. Інституційний репозитарій у інформаційному просторі університету. *Імперативи розвитку електронних бібліотек: pro et contra :* матер. Міжнар. вебконф. (Харків, 27 березня 2014 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Наук. б-ка, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Центр. наук. б-ка. Харків, 2014. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5529/1/Frolova.pdf (дата звернення: 26.02.2023).

10. Crow R. The Case for Institutional Repositories: A SPARC Position Paper, SPARC / The Scholarly Publishing & Academic Resources Coalition, Washington, USA. 2002. 37 p. URL: http://scholarship. utm.edu/20/l/SPARC_102.pdf (дата звернення: 26.02.2023).

11. Mičunović M., Rako S., Feldvari K. State-of-the-play of the use of OERs at European higher education institutions in the field of Library and Information Science during the COVID-19 pandemic. *DECriS*. 2021. Retrieved from: https://decris.ffos.hr/intellectual-outputs/o1 (дата звернення: 26.02.2023).

12. Shemaieva H. V., Kostyrko T. M. Formation and Use of Open Access Resources in University Libraries during the Pandemic and Martial Law in Ukraine. *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*. 2022 (7). Pp. 147–154.

References

1. Akhmetova, N. R. (21–23.10.2014). Information space of university libraries. Institutional repositories are the need of the hour. A modern library in the scientific and educational space of a university: information resources, technologies, projects: materials Vseukr. science and practice conference, Poltava, 131–139. Retrieved from: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/ 6098/1/Ahmetova.pdf [in Ukrainian].

2. The concept of the State targeted national and cultural program for the creation of a unified information library system "Library – XXI" No. 1579. (23.12.2009). *Government portal*. Retrieved from: https://www.kmu.gov.ua/npas/243226059 [in Ukrainian].

3. Mishakina, Yu. P. Institutional digital repositories: analysis of the state in Ukraine and prospects for development. Retrieved from: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/ cgiirbis_64 [in Ukrainian].

4. Oleksyuk, V. P., Oleksyuk, O. R. (2012). Institutional repository: possibilities of application in the educational process. Information technologies and teaching aids, 6 (32). Retrieved from: http://journal. iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/ view/755/578 [in Ukrainian].

5. Regulations on the National Repository of Academic Texts. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 541 of July 19, 2017. (2018). Work of libraries of research institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine in ... year, (23), 44–48. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rbndu_2018_23_10 [in Ukrainian].

6. About the Recommendations of the parliamentary hearings on the development of the information society in Ukraine: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine No. 3175-IV. (01.12.2005). *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrived from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 3175-15#Text [in Ukrainian].

7. Rymar, N., Shulska, N., Matviychuk, N. and others. (2020). The use of the institutional repository for the formation of scientific and research competence of masters. Information technologies and teaching aids, 76 (2), 198–212 [in Ukrainian].

8. Spirin, O. M., Oleksiuk, O. R. (2013). Analysis of software platforms to create institutional repositories. Information Technologies and Learning Tools, 2 (34). Retrieved from: http://www.journal. iitta.gov.ua [in Ukrainian].

9. Frolova, N. M., Kashayeva, L. V. (27.03.2014). Institutional repository in the information space of the university Imperatives for the development of electronic libraries: pro and contra: materials of the international web conf / National. law University named after Yaroslav the Wise, Science. b-ka, Hark. national University named after V. N. Karazina, Center. of science b-ka Kharkiv. Retrieved from: https://dspace.nlu. edu.ua/bitstream/123456789/5529/1/Frolova.pdf [in Ukrainian].

10. Crow, R. (2002). The Case for Institutional Repositories: A SPARC Position Paper, SPARC / The Scholarly Publishing & Academic Resources Coalition, Washington, USA, 37. Retrieved from: http://scholarship.utm.edu/20/l/ SPARC_102.pdf [in English].

11. Mičunović, M., Rako, S., Feldvari, K. (2021). State-of-the-play of the use of OERs at European higher education institutions in the field of Library and Information Science during the COVID-19 pandemic. DECriS. Retrieved from: https://decris.ffos.hr/intellectual-outputs/o1 [in English].

12. Shemaieva, H. V., Kostyrko, T. M. (2022). Formation and Use of Open Access Resources in University Libraries during the Pandemic and Martial Law in Ukraine University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings, (7), 147–154 [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.04.2023
Отримано після доопрацювання 15.05.2023
Прийнято до друку 23.05.2023

УДК 004.738.1:027.7]:001.102
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284669

Цитування:
Горбань Ю. І., Гайсинюк Н. А. Оптимізація вебсайту бібліотеки закладу вищої освіти для покращення доступу до інформаційних ресурсів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 83–90.

Horban Yu., Gaisynuik N. (2023). Optimising a Higher Education Library Website to Improve Access to Information Resources. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 83–90 [in Ukrainian].

Горбань Юрій Іванович,
кандидат культурології, доцент,
професор кафедри інформаційних технологій
Київського національного
університету культури і мистецтв
https://orcid.org/ 0000-0001-5837-4409
y.i.gorban@gmail.com

Гайсинюк Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
Київського національного
університету культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-7959-9751
n_gaysunuk@ukr.net

ОПТИМІЗАЦІЯ ВЕБСАЙТУ БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Мета статті *полягає в тому, щоб виявити й узагальнити особливості оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО для покращення доступу до інформаційних ресурсів.* ***Методологія.*** *У дослідженні використано загальнонаукові (узагальнення, порівняння, індукція і дедукція) та емпірично-теоретичні методи (аналіз, синтез). Використання системно-структурного аналізу дало змогу виокремити основні особливості оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО для покращення доступу до інформаційних ресурсів.* ***Наукова новизна*** *одержаних результатів зумовлена вирішенням важливого наукового завдання, котре полягає в напрацюванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо формування системи для забезпечення оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО для покращення доступу до інформаційних ресурсів. У статті одержали подальший розвиток дослідження стратегії оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО.* ***Висновки.*** *Встановлено, що вебсайт бібліотеки ЗВО є інтегрованим ресурсом, який має інформаційні, пошукові, освітні, рекламні та навігаційні функції і може бути потужним інструментом для просування інформаційно-бібліотечних продуктів та послуг, а також для формування іміджу бібліотеки ЗВО. Визначено, що доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки ЗВО є важливою складовою навчального процесу та досліджень, а оптимізація вебсайту бібліотеки ЗВО є необхідним елементом для поліпшення доступності інформаційних ресурсів. З'ясовано, що для забезпечення зручного зв'язку з користувачами можна встановити на вебсайті бібліотеки ЗВО диференційовані засоби зв'язку, які повинні бути доступними та видимими для користувачів на всіх сторінках сайту. Визначено, що важливе місце в забезпеченні дистанційного обслуговування користувачів відведено бібліотечному вебсайту, оскільки саме він сприяє розширенню бібліотечних можливостей стосовно повідомлення про спектр інформаційно-бібліотечних ресурсів і послуг. З'ясовано, що для оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО та для покращення доступу до інформаційних ресурсів необхідне впровадження таких заходів: покращення навігації, забезпечення швидкого завантаження, наявність пошукової та мобільної оптимізації, резервне копіювання даних.*

Ключові слова: *бібліотека закладу вищої освіти, вебсайт, дистанційне обслуговування, електронні ресурси, інформаційний простір, інформаційні ресурси, оптимізація, репозитарій, цифровізація.*

© *Горбань Ю. І., 2023*
© *Гайсинюк Н. А., 2023*

Horban Yurii,
PhD in Cultural Studies, Associate Professor,
Professor at the Department of Information Technologies,
Kyiv National University of Culture and Arts

Gaisynuik Nataliya,
PhD in Education, Associate Professor,
Professor at the Department of Information Technologies
Kyiv National University of Culture and Arts

OPTIMISING A HIGHER EDUCATION LIBRARY WEBSITE TO IMPROVE ACCESS TO INFORMATION RESOURCES

The purpose of the article *is to summarise and present the peculiarities of optimising a university library website to improve access to information resources.* ***Research methodology.*** *The research uses general scientific (generalisation, comparison, induction, and deduction) and empirical-theoretical methods (analysis and synthesis). The use of system-structural analysis helped to distinguish the main features of optimising a university library website to improve access to information resources.* ***The scientific novelty*** *of the results obtained in the article is due to the solution of an important scientific task, which is to develop theoretical provisions and practical recommendations for the formation of a system to ensure the optimisation of the university library website to improve access to information resources. The article further develops the research on the strategy of optimising the university library website.* ***Conclusions.*** *It has been established that the website of a university library is an integrated resource that has information, search, educational, advertising, and navigation functions and can be a powerful tool for promoting information and library products and services, as well as for shaping the image of a university library. It has been determined that access to information resources of the university library is an essential component of the educational process and research, and optimisation of the university library website is a necessary element for improving the availability of information resources. It has been found that to ensure convenient communication with users, differentiated communication tools can be installed on the website of a university library, which should be accessible and visible to users on all pages of the site. It has been determined that an essential place in providing remote user service is given to the library website, since it contributes to the expansion of library capabilities in terms of informing about the range of information and library resources and services. It has been found that in order to optimise a university library website and improve access to information resources, the following measures should be implemented: improved navigation, fast loading, implementation of search and mobile optimisation, and data backup.*

Key words: *university library, website, remote service, electronic resources, information space, information resources, optimisation, repository, digitalisation.*

Актуальність теми дослідження. Через поширення інтернету й електронних ресурсів відбулися зміни до вимог роботи вебсайту бібліотеки ЗВО, які у зв'язку із сучасними кондиціями повинні бути не тільки репозитарієм книжок, але й місцем доступу до електронних ресурсів. Тому бібліотеки постійно модернізують власну діяльність, опановують новітні цифрові інструменти для забезпечення оперативного, системного та якісного обслуговування користувачів. Найактивнішими в цьому процесі є бібліотеки ЗВО, оскільки через сучасні кризові умови та дистанційну освіту не можуть бути поза межами цифровізації, тож намагаються зберегти своє вагоме значення та мають на меті стати новою онлайн-платформою інформаційного забезпечення освіти й науки. Для відповіді на виклики часу, зокрема потреби викладачів і здобувачів освіти у використанні бібліотечних сайтів, сьогодні актуальним є пошук нових підходів до створення змісту та перспектив розвитку спеціалізованих інформаційних ресурсів.

Відповідно, перед бібліотеками ЗВО постає важливе завдання – оптимізувати власний вебсайт для покращення доступу до інформаційних та електронних ресурсів, формування зручного й легкодоступного інтерфейсу для пошуку необхідної інформації, а також налагодження оперативного зв'язку з користувачами та швидкої відповіді на їх запити. У зв'язку із цим досить актуальним у сучасних умовах є огляд та дослідження особливостей оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО для покращення доступу до інформаційних ресурсів в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Процеси впровадження вебтехнологій у діяльність бібліотечних установ, питання адаптації сучасних бібліотек до умов поширення та використання вебтехнологій в обслуговуванні користувачів досліджувала В. Медведєва [9]; нові тенденції комплектування

аудіовізуальними документами в умовах «цифрової революції» і глобалізації інформаційного простору, особливості розроблення та запровадження політики й інноваційної моделі комплектування архівних аудіовізуальних колекцій на основі стратегічного планування та багатоваріантної архівної взаємодії вивчає Т. Ємельянова [5]; на проблемах цифровізації бібліотек, необхідності розвитку інформаційно-аналітичних служб і залучення всіх видів інформаційних ресурсів на всіх видах носіїв інформації в сервіси бібліотек акцентує О. Онищенко [11]. Водночас малодослідженим залишається питання оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО для покращення доступу до інформаційних ресурсів в умовах інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Мета роботи полягає в тому, щоб виявити й узагальнити особливості оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО для покращення доступу до інформаційних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Бібліотеки ЗВО сьогодні є провідними комунікаційними структурами, які забезпечують бібліотечно-інформаційними продуктами та послугами своїх користувачів [6]. Безперечно, запровадження дистанційного обслуговування користувачів бібліотеками ЗВО виявило потребу розв'язати комплекс проблем: організувати систему цифрових сервісів; сформувати та розвинути цифрові ресурси; виробити в персоналу відповідні цифрові компетентності [11]. У зв'язку із цим виникає необхідність перебудувати всю бібліотечну діяльність для взаємодії із цифровим середовищем.

Упровадження нових технологій у діяльність бібліотек ЗВО створює сучасну інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру для надання на її основі якісних послуг і доступності для користувачів наукової та освітньої інформації. У середині 1990-х років в Україні бібліотеки ЗВО, які одержали доступ до мережі «Інтернет», почали формувати та впроваджувати вебсайти, за допомогою яких віддаленим користувачам було надано доступ до широкого спектра електронних інформаційних ресурсів і послуг. Специфіка вебсайту бібліотеки ЗВО висуває до нього певні вимоги: вебсайт має бути актуальним, мати відповідне інформаційне наповнення, зокрема матеріали, що характеризують діяльність установи, просту та логічну структуру, регулярно оновлювану інформацію, унікальний стиль тощо.

При створенні вебсайту бібліотеки ЗВО необхідно брати до уваги потреби його користувачів та наявність диференційованих вебсервісів, оскільки через вебсайт впроваджується ідеологія єдиного доступу до всіх бібліотечно-інформаційних ресурсів, включаючи ресурси, які були сформовані на основі співпраці та взаємовикористання. Через вебсайти бібліотек ЗВО можна одержати доступ до все більшого потоку інформації від бібліотеки до читача, зокрема електронні каталоги, бази даних, електронні колекції та електронні бібліотеки. У зв'язку із цим надаються послуги миттєвого обміну повідомленнями (онлайн-комунікація, інформаційна служба, віртуальна довідка), які мають перевагу в тому, що для їх застосування немає потреби відвідувати бібліотеку ЗВО особисто [14].

Важливе місце посідають послуги, які надають бібліотеки ЗВО на основі Web 2.0, такі як блоги та вікі (на вебсайті є змога формувати блоги та вікісторінки, де можна ділитися новинами, рекомендаціями й ідеями із читачами, а користувачі, відповідно, можуть додавати власні коментарі та взаємодіяти з іншими користувачами); відео та аудіоматеріали (отримання користувачами доступу до інформації на зручному носію); інтерактивні сервіси (онлайн-опитування, тести, ігри тощо, щоб залучити користувачів і перевірити їх знання); тегування (надає користувачам змогу знайти відповідну інформацію за ключовими словами й темами); RSS (Really Simple Syndication – вебканал, що надає дозвіл користувачам брати участь у формуванні та розвитку інформаційних ресурсів); соціальні мережі (для більшої взаємодії з користувачами, а також для того, щоб ділитися новинами й актуальною інформацією). Так суттєво скорочується безпосереднє спілкування бібліотекаря із читачем, а важливого значення набуває комунікативний аспект, який впроваджується через вебсайти бібліотек ЗВО.

Інтенсивна поява вебсайтів бібліотек ЗВО спричинила низку проблем, які взаємопов'язані з кількістю відвідувачів, поширенням і цитуванням ресурсів, залученням віртуальних користувачів і просуванням цифрових сервісів у відкритому інформаційному просторі. Крім того, необхідно забезпечити належне обслуговування читачів за допомогою сервісів, які надають на вебсайті бібліотек ЗВО, а також необхідно мати відповідний практичний досвід у модернізації вебсайтів і створенні належного контенту.

Вважаємо, що вебсайт бібліотеки ЗВО є інтегрованим ресурсом, який має інформаційні, пошукові, освітні, рекламні та навігаційні функції і може бути потужним інструментом для просування інформаційно-бібліотечних продуктів та послуг, а також для формування іміджу бібліотеки ЗВО. Вебсайт бібліотеки ЗВО представляє наукову діяльність освітнього закладу, надає доступ до широкого спектра електронних інформаційних ресурсів і сервісів для віддалених користувачів, а також є візитною карткою бібліотеки та важливим чинником, що здійснює вплив на її імідж.

У 2003 році було створено перший сайт бібліотеки НАН України на платформі Microsoft

Front Page – професійному конструкторі, що дає змогу формувати вебсайти через додавання інтерактивних інструментів, мультимедійних ефектів, а також встановлювати та підтримувати їх на вебсервері [1]. Однак з розвитком сучасних технологій у 2015 році було оновлено вебпортал SSPL на основі технологій Web 2.0 та відповідних вебстандартів. У процесі формування нової версії були застосовані програмна платформа WordPress та система управління базами даних MySQL. Наявний вебпортал бібліотеки НАН України зручний і простий у застосуванні для науковців і здобувачів освіти, а технічне забезпечення вебсайту здійснює сектор інформаційно-комунікаційних технологій та наукометрії [14].

Основним орієнтиром для ЗВО та бібліотек є загальні принципи, які сформулювала Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ [15], що є основою ідеології відкритих архівів. До таких принципів зараховують: всесвітню консолідацію наукових архівів; вільний доступ до архівів (до метаданих); уніфіковані інтерфейси архівів і постачальників інформації; прості у використанні інтерфейси архівів тощо.

Модель відкритого доступу корисна для бібліотек ЗВО, які в інформаційному суспільстві є основними учасниками формування системи організації науково-освітніх досліджень і публікаційних процесів як відкритих наукових установ. Сучасний вебмеханізм гарантує швидкий і безкоштовний доступ до бази даних бібліотек ЗВО. Однак відкритий доступ не означає, що користувач повинен порушувати авторські права, а отже, користувачі зобов'язані чітко дотримуватися чинного законодавства країни.

Застосування ресурсів бібліотек ЗВО дає змогу вирішити такі завдання: забезпечити відкритий доступ до наукових і навчальних праць онлайн, безкоштовно, повнотекстово, швидко та постійно; накопичувати знання (одержувати, збирати та зберігати результати наукових досліджень за категоріями: автор, установа, дисципліна тощо); уніфікувати стандарти форматів зберігання даних; застосовувати програмне забезпечення з відкритим кодом; забезпечити навігацію контентом за категорійним принципом; персоналізувати робочий простір (зручний інтерфейс і відстеження внесків користувачів); кількісно оцінити обсяг інформації як показник розвитку користувача.

За останнє десятиліття кількість відкритих освітніх ресурсів, які надають репозитарії ЗВО, значно зросла, а також збільшилась і кількість користувачів таких платформ. Поява цих ресурсів, з одного боку, призвела до повсюдного навчання, а з іншого – до освіти, що відповідає потребам суспільства, тобто забезпечує безперервне навчання в будь-якому бажаному напрямі, яке за нинішніх умов є поширеним освітнім трендом в Україні. Інноваційні університетські репозитарії ЮНЕСКО, такі як MIT Open CourseWare, Open Yale Courses, TED, MERLOT, Notre Dame Open Courseware, Open Learn та ін., є прикладами згаданих вище відкритих ресурсів [17], а тому майже всі ЗВО України мають власні репозитарії [16].

Відкриті електронні науково-освітні системи являють собою автоматизовані інформаційні системи, що містять відомості переважно освітнього та наукового характеру, які забезпечують інформаційну підтримку освіти і науки та застосовують технологічно комп'ютерну інформацію та комунікаційну платформу для транспортування та обробки інформаційних об'єктів [2]. З огляду на це бібліотеки ЗВО можуть стати промоторами розвитку цифрової грамотності, накопичувачами диференційованих матеріалів для цифрової освіти й центрами навчання протягом усього життя.

Не менш важливо, щоб бібліотека була повноцінною частиною відкритого науково-освітнього простору. Тому для цього потрібно не лише забезпечити широкосмуговий доступ до інтернету в ЗВО та відповідне обладнання, а й стимулювати розвиток мережі електронних бібліотек диференційованого профілю. У Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» (2016) зазначено про необхідність впровадити проєкт єдиного універсального вебпорталу бібліотечно-інформаційних ресурсів [12]. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПУ) як структурна частина НАПН України з 1999 року розвиває освітній інформаційний ресурс, що перетворився на потужний вебпортал для сатисфакції інформаційних потреб розробників освітньої політики, науковців, викладачів, здобувачів освіти й ін.

Використання цифрових продуктів і послуг зумовило формування стратегії переходу від бібліотеки, яка спрямована на колекції, до образу бібліотеки, яка орієнтована на користувача, де вагомого значення набуває консультування користувачів бібліотек, опанування диференційованих цифрових сервісів тощо. Одним із таких напрямів, що протегував розгортанню дистанційного бібліотечного обслуговування користувачів, було впровадження технології «Бібліотека 2.0» на основі Web 2.0, однак нині бібліотеки ЗВО починають активно впроваджувати й практичні інструменти та сервіси наступних поколінь Web – Web 3.0, Web 4.0 [7; 10].

Бібліотеки ЗВО можуть застосовувати Web 3.0 для розвитку нових, ще більш передових послуг:

1. Бібліотека може зберігати електронні книги на основі блокчейну, що гарантує їх

безпеку та можливість перевірки автентичності. Це, відповідно, надасть змогу користувачам одержувати доступ до електронних книг з будь-якого місця з мінімальними витратами на зберігання та забезпечить захист прав автора на свої твори.

2. Бібліотека може застосовувати розумні контракти для автоматизації процесів видачі книг, повернення і поповнення абонемента, що знизить навантаження на бібліотекарів і запобігатиме помилкам.

3. Бібліотеки мають змогу об'єднатися в децентралізовану мережу, що надасть змогу швидше й результативніше обмінюватися ресурсами, такими як електронні книги, наукові дослідження тощо, що забезпечить широкий доступ до інформації та можливість досліджувати диференційовані аспекти відповідної тематики.

4. Бібліотеки ЗВО також можуть застосовувати віртуальну реальність для формування інтерактивних експозицій.

Web 4.0 відкриває багато нових можливостей для бібліотек ЗВО: здатність застосовувати технології, які нададуть змогу інтерпретувати й аналізувати контент вебсайтів, що робить пошук інформації точним та ефективним; здатність застосовувати аналіз даних, щоб формувати персоналізовані рекомендації для користувачів; застосування соціальних мереж (для того щоб збирати відгуки від користувачів), формування груп для обговорення та комунікації із читачами, звітування про дослідження тощо; застосування технологій віртуальної реальності для забезпечення користувачів можливістю відвідати віртуальні бібліотеки тощо.

Загалом опанування окреслених інновацій сприяло: оперативному доступу до інформації, розширенню доступу через бібліотечний сайт до електронних баз даних, залученню користувачів до формування інституційних репозитаріїв, просуванню бібліотечних ресурсів і послуг у соціальних мережах, організації віртуальної довідкової служби, впровадженню мобільного маркетингу тощо. На основі проведених досліджень фахівці встановили, що послуга «віртуальна довідка» виявилася найбільш затребуваною в умовах карантинних обмежень доступу до приміщень бібліотек, спричинених поширенням COVID-19 [3].

Дистанційне обслуговування користувачів у бібліотеках ЗВО реалізується в диференційованих формах: дистанційне попереднє замовлення документів, бронювання, продовження терміну використання; дистанційні довідково-бібліографічні послуги; дистанційний пошук з однієї точки доступу диференційованих колекцій і документів; дистанційний доступ до повнотекстових наукових і навчальних документів, зокрема в інституційному репозитарії, базах даних тощо; дистанційне консультування користувачів бібліотек щодо пошукових інструментів, застосування електронних ресурсів; дистанційне інформування на вебсайті бібліотеки ЗВО та в диференційованих соціальних мережах і сервісах бібліотечних віртуальних виставок, презентацій, інтернет-конференцій, відео, мультимедіа заходів тощо.

Консультування користувачів бібліотек ЗВО щодо пошукових інструментів потрібне для інформування про специфіку роботи диференційованих пошукових систем, принципи побудови пошукових запитів, вміння працювати з лінгвістичним забезпеченням тощо. Саме бібліотекар може надати кваліфіковану допомогу з правильного формування запиту для пошуку необхідної інформації [4].

Для забезпечення зручного зв'язку з користувачами можна встановити на вебсайті бібліотеки ЗВО диференційовані засоби зв'язку, такі як електронна пошта, форма зворотного зв'язку, онлайн-чат або телефонний номер, які повинні бути доступними та видимими для користувачів на всіх сторінках сайту. Швидка відповідь на запити користувачів є дуже важливою, тому бібліотеки можуть застосовувати автоматизовані системи відповіді на запити для забезпечення позитивного досвіду взаємодії з бібліотекою. Для підтримки активності на сторінках соціальних мереж необхідно регулярно публікувати цікавий і корисний контент для користувачів.

Отже, важливе місце в забезпеченні дистанційного обслуговування користувачів відводиться бібліотечному вебсайту, оскільки саме він сприяє розширенню бібліотечних можливостей стосовно повідомлення про спектр інформаційно-бібліотечних ресурсів і послуг [9]. Дистанційне обслуговування користувачів за допомогою вебсайтів бібліотек ЗВО не лише стимулює організацію доступу до електронних каталогів і баз даних, зокрема повнотекстових, але й протегує формуванню онлайн-запису до бібліотеки, виконанню електронних довідок, консультацій, постійному вдосконаленню вебсайту тощо [3].

Однак перехід на дистанційне обслуговування спричинює такі проблеми, як відсутність методик впровадження сучасних дистанційних сервісів і недостатнє володіння бібліотечними фахівцями спеціальними навичками роботи з новими онлайн-послугами на вебсайті бібліотеки. Дослідники акцентують на необхідності застосування мобільних технологій у бібліотеках ЗВО, оскільки вони значно розширюють доступ здобувачів освіти та викладачів до інформаційно-бібліотечних ресурсів і послуг [3; 8; 13]. Мобільні технології надають змогу бібліотечним працівникам швидше дізнаватися про потреби їх користувачів і на цій основі вдосконалювати систему їх дистанційного обслуговування. Представимо рекомендовані заходи для оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО для покращення доступу до інформаційних ресурсів (*рис. 1*).

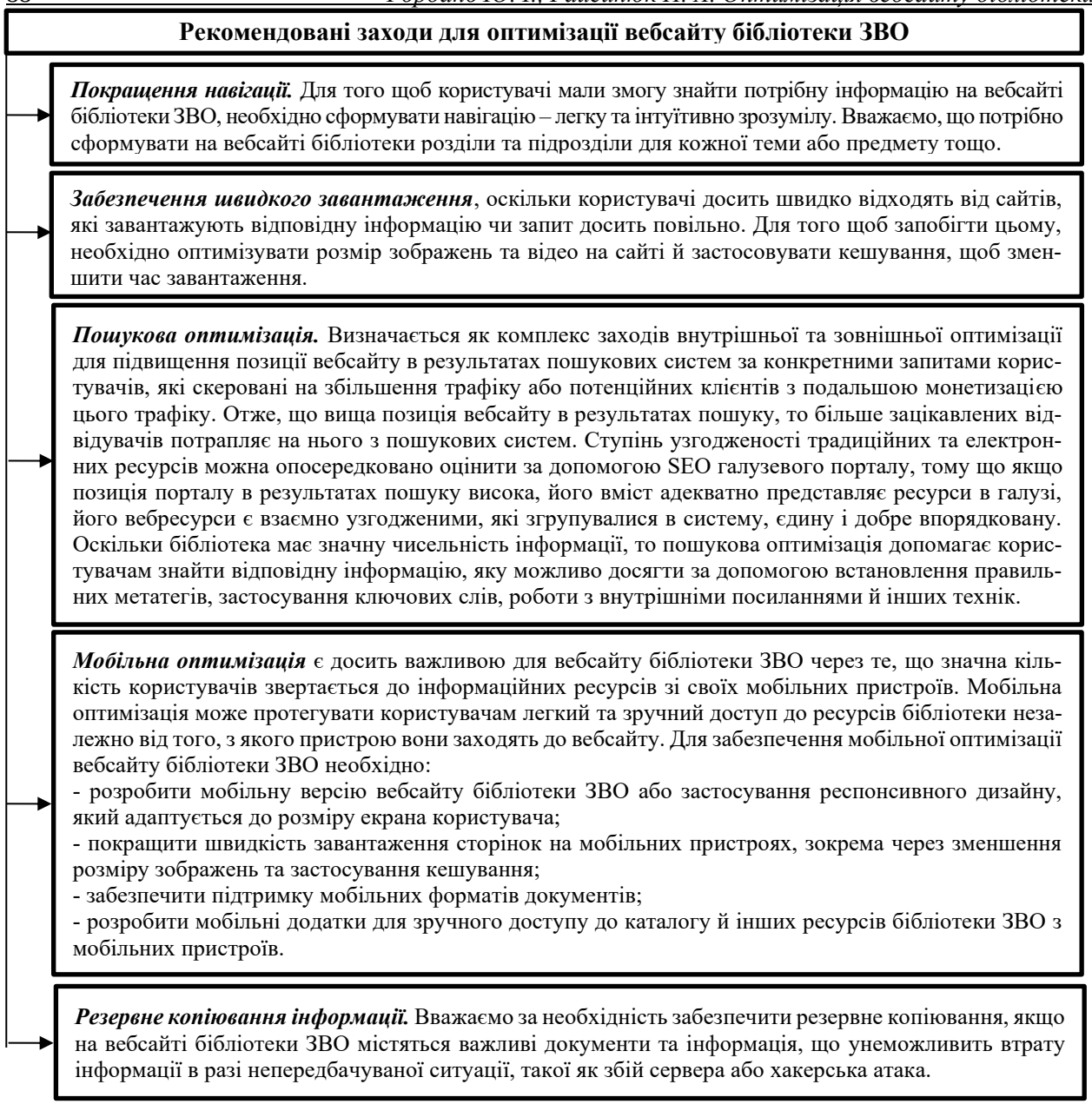

Рис. 1. ***Рекомендовані заходи для оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО***

Джерело: розробка авторів на основі [14].

Оскільки доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки ЗВО є важливою складовою навчального процесу та досліджень, оптимізація вебсайту є необхідним елементом для поліпшення доступності інформаційних ресурсів. У зв'язку із цим бібліотеки ЗВО надають доволі широкий спектр мобільних послуг: мобільна версія сайту; мобільні онлайнові каталоги; диференційовані мобільні додатки; SMS-інформування, зокрема про нові надходження, наявність літератури, новини та анонси, нагадування про термін повернення книжок тощо; SMS-довідки; послуги m-learning; організація доступу до інформаційних ресурсів, наприклад через застосування QR-кодів. Тому можемо констатувати той факт, що широкий спектр мобільних технологій відкриває бібліотекам нові можливості для залучення користувачів, зокрема здобувачів освіти, для надання їм цифрових послуг у мобільному форматі [5].

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена вирішенням важливого наукового завдання, котре полягає в напрацюванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо формування системи для забезпечення оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО для покращення доступу до інформаційних ресурсів. У статті одержали подальший розвиток дослідження стратегії оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО.

Висновки. На основі проведеного дослідження ми дійшли висновку, що в умовах інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій оптимізація вебсайту бібліотеки ЗВО є

необхідною умовою для покращення доступу до інформаційних ресурсів, у зв'язку із чим окреслена тематика набуває серед дослідників все більшої актуальності. Встановлено, що застосування диференційованих заходів для оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО, таких як покращення швидкості завантаження, використання ключових слів для пошукової оптимізації та форматування відповідного контенту, може допомогти зробити вебсайт зручним і доступним для користувачів. З'ясовано, що розробка мобільної версії вебсайту та інтеграція із соціальними медіа можуть розширити аудиторію та забезпечити зручний доступ до ресурсів з будь-якого пристрою. Отже, оптимізація вебсайту бібліотеки ЗВО є важливим кроком для покращення доступу до інформаційних ресурсів, підтримки навчального процесу та забезпечення здійснення наукових досліджень.

Отримані результати дослідження можуть бути використані в диференційованих сферах, пов'язаних з бібліотечною роботою, маркетингом, освітою та інформаційними технологіями, які сприятимуть покращенню доступу користувачів до інформаційних ресурсів та їх ефективному використанню. Результати статті можуть допомогти бібліотекам ЗВО підвищити якість своїх послуг, а також сприятимуть залученню нових користувачів. Подальші дослідження можуть бути скеровані на визначення найбільш ефективних стратегій оптимізації вебсайту бібліотеки ЗВО, а також вивчення впливу соціальних мереж та інших каналів комунікації, зокрема онлайн, на покращення доступу до інформаційних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Артемов Ю. І. Три етапи інформатизації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *Історія освітянських бібліотек України*. Київ : Вирій, 2006. С. 124–127.
2. Биков В. Ю., Спірін О. М., Шишкіна М. П. Корпоративні інформаційні системи підтримування науково-освітньої діяльності на базі хмаро орієнтованих сервісів. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2015. Вип. 43 (47), ч. 2. С. 93–121.
3. Горбань Ю. І. Дистанційне обслуговування та нові онлайн-послуги бібліотек закладів вищої освіти під час пандемії COVID-19. *ΛΌГОΣ*. 2021. Vol. 3. Pp. 160–164. DOI: 10.36074/logos-26.02.2021.v3.53.2021.
4. Громницька Н. Сучасні методи та форми бібліотечного обслуговування користувачів. *Бібліотека – територія інтелектуальної комунікації: від витоків до сьогодення* : матер. наук.-практ. конф. (Житомир, 22 верес. 2016 р.). Житомир, 2016. С. 96–102.
5. Ємельянова Т. О. Формування архівних аудіовізуальних колекцій: новітні тенденції та виклики розвитку. *Архіви України.* 2019. № 3. С. 100–113.
6. Кислюк Л. Удосконалення технологій бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування бібліотек вищих навчальних закладів у перехідний період. *Вісник Книжкової палати.* 2011. № 3. С. 38–41.
7. Кравчук Н. П. Нові форми і методи інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів у бібліотеці університету. *Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства :* матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 10–11 верес. 2015 р.). Львів, 2015. С. 203–206.
8. Лесюк О., Дворецька А. Мобільні технології та сучасні інформаційні послуги у бібліотеках вищих навчальних закладів України. *Вісник Книжкової палати.* 2017. № 12. С. 43–47.
9. Медведєва В. Значення сучасних веб-технологій в обслуговуванні користувачів бібліотечних установ. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 546–560.
10. Назаровець М. А. Послуги університетських бібліотек з підтримки наукової комунікації. *Вісник Харківської державної академії культури. Соціальні комунікації.* 2018. Вип. 53. С. 96–108.
11. Онищенко О. С. Бібліотеки в цифровому середовищі: курс на індивідуальний інтегрований сервіс. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 9–18.
12. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 219-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 26. Ст. 1047.
13. Терещенко І. Бібліотека і мобільні технології: тенденції та можливості. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.* 2015. Вип. 41. С. 560–572.
14. Berezivska L. D., Pinchuk O. P., Varaksina N. V. The webportal of V. O. Sukhomlynsky state scientific and pedagogical library of Ukraine as an information resource for implementation of research in education, pedagogy and psychology. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2020. Vol. 78, No. 4. Pp. 249–265. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v78i4.4055.

15.IFLA. International Federation of Library Associations and Institutions. URL: https://www.ifla.org/ (дата звернення: 21.03.2023).

16.Medvid O. M., Lebid A. E., Shevchenko N. A. Development Prospects of Distance and Online Education in the Higher Education System of Ukraine. *European Journal of Contemporary Education*. 2021. Vol. 10, No. 3. Pp. 670–683.

17.UNESDOC. Forum on the Impact of Open Courseware for Higher Education in Developing Countries, 1–3 July 2002. Paris, 2002. URL: http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001 285/128515e.pdf (дата звернення: 21.03.2023).

References

1. Artemov, Yu. I. (2006). Three stages of informatization of the State National Bank of Ukraine named after V. O. Sukhomlynskyi. History of educational libraries of Ukraine. Kyiv : Vyriy, 124–127 [in Ukrainian].

2. Bykov, V. Yu., Spirin, O. M., Shishkina, M. P. (2015). Corporate information systems for supporting scientific and educational activities based on cloud-based services. Problems and prospects of the formation of the national humanitarian and technical elite, 43 (47), 2, 93–121 [in Ukrainian].

3. Horban, Yu. I. (2021). Remote service and new online services of libraries of higher education institutions during the COVID-19 pandemic. ΛΌΓΟΣ, 3, 160–164. DOI: 10.36074/logos-26.02.2021.v3. 53.2021 [in Ukrainian].

4. Gromnytska, N. (04.09.2016). Modern methods and forms of library user service. The library is the territory of intellectual communication: from the origins to the present: scientific and practical materials. Conf. Zhytomyr, 96–102 [in Ukrainian].

5. Yemelyanova, T. O. (2019). Formation of archival audiovisual collections: latest trends and development challenges. Archives of Ukraine, 3, 100–113 [in Ukrainian].

6. Kislyuk, L. (2011). Improvement of technologies of library and reference bibliographic service of libraries of higher educational institutions in the transition period. Bulletin of the Book Chamber, 3, 38–41 [in Ukrainian].

7. Kravchuk, N. P. (10–11.09.2015). New forms and methods of information and library service for users in the university library. Modern problems of library activity in the conditions of the information society: Materials of the 6th International science and practice Conf. Lviv, 203–206 [in Ukrainian].

8. Lesyuk, O., Dvoretska, A. O. (2017). Mobile technologies and modern information services in the libraries of higher educational institutions of Ukraine. Bulletin of the Book Chamber, 12, 43–47 [in Ukrainian].

9. Medvedeva, V. (2017). The importance of modern web technologies in serving users of library institutions. Scientific works of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, 48, 546–560 [in Ukrainian].

10. Nazarovets, M. A. (2018). Services of university libraries in support of scientific communication. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture. Social communications, 53, 96–108 [in Ukrainian].

11. Onishchenko, O. S. (2019). Libraries in the digital environment: a course on individual integrated service. Scientific works of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, 53, 9–18 [in Ukrainian].

12. On the approval of the Library Development Strategy for the period until 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure the sustainable development of Ukraine": Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 23, 2016 No. 219-r. (2016). Official Gazette of Ukraine, 26, Art. 1047 [in Ukrainian].

13. Tereshchenko, I. (2015). Library and mobile technologies: trends and opportunities. Scientific works of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskyi, 41, 560–572 [in Ukrainian].

14. Berezivska, L. D., Pinchuk, O. P., Varaksina, N. V. (2020). The webportal of V. O. Sukhomlynsky state scientific and pedagogical library of Ukraine as an information resource for implementation of research in education, pedagogy and psychology. Information Technologies and Learning Tools, 78, 4, 249–265. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v78i4.4055 [in English].

15. IFLA. International Federation of Library Associations and Institutions. Retrieved from: https://www.ifla.org/ [in English].

16. Medvid, O. M., Lebid, A. E., Shevchenko, N. A. (2021). Development Prospects of Distance and Online Education in the Higher Education System of Ukraine. European Journal of Contemporary Education, 10, 3, 670–683 [in English].

17. UNESDOC. (01–03.07.2002). Forum on the Impact of Open Courseware for Higher Education in Developing Countries, 2002. Paris. Retrieved from: http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001 285/ 128515e.pdf [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.04.2023
Отримано після доопрацювання 04.05.2023
Прийнято до друку 12.05.2023

УДК 005.7:028.6
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284670

Цитування:
Філіна Т. В., Костельна Я. В. Креативний менеджмент у системі популяризації читання. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 91–96.

Filina T., Kostelna Ya. (2023). Creative Management in the System of Reading Promotion. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 91–96 [in Ukrainian].

Філіна Тетяна Вікторівна,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри артменеджменту та івент-технологій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-0685-8177
tfilina01@gmail.com

Костельна Яна Віталіївна,
здобувачка
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
yanakostj755290201@gmail.com

КРЕАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СИСТЕМІ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЧИТАННЯ

Мета статті *систематизувати та узагальнити знання про креативний менеджмент та його місце в системі популяризації читання.* ***Методологія*** *ґрунтується на використанні загальнонаукових методів вивчення суспільних явищ і процесів, а також на поєднанні принципів наукової об'єктивності та системності: застосування методу класифікації дало змогу узагальнити наукові джерела за темою дослідження; завдяки описово-аналітичному методу було з'ясовано специфіку креативного менеджменту; метод систематизації дав змогу визначити основні складові системи популяризації читання; метод узагальнення застосовано при формуванні висновків.* ***Наукова новизна*** *полягає в розширенні уявлень про значення креативного менеджменту в системі популяризації читання.* ***Висновки.*** *Загальносвітові та українські креативні проєкти, діяльність бібліотек, видавнича справа, видавничий маркетинг формують інтерес читача до книги та людини до читання. Застосування креативного менеджменту, метою якого є створення вільного робочого простору для генерування цікавих ідей і розвитку креативного потенціалу команди, уможливлює розробку, впровадження та реалізацію креативних культурних продуктів та проєктів. Саме тому креативний менеджмент є важливою складовою системи популяризації читання. Серед найбільш результативних форм популяризації читання, реалізація яких не можлива без креативного менеджменту, можна виділити: креативні акції та проєкти, діяльність бібліотечних установ та видавництв, книжкових форумів і фестивалів. Проведення акцій та реалізація проєктів є одним із завдань бібліотек, які так привертають увагу до книги та заохочують відвідувачів до читання. Книжкові форуми й фестивалі створюють умови для поповнення домашніх бібліотек. Знайомство з авторами та новинками видавництв заохочують читачів, допомагають проаналізувати книжковий ринок та обрати потрібний продукт. Крім цього, подібні масштабні заходи створюють позитивний імідж країни, що читає, та набувають особливої актуальності під час війни.*

Ключові слова: *креативність, креативне мислення, креативний менеджмент, читання, популяризація читання.*

© *Філіна Т. В., 2023*
© *Костельна Я. В., 2023*

Filina Tetiana,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
National Academy of Culture and Arts Management

Kostelna Yana,
Student,
National Academy of Culture and Arts Management

CREATIVE MANAGEMENT IN THE SYSTEM OF READING PROMOTION

The purpose of the article *is to systematise and generalise knowledge about creative management and its role in the system of reading promotion.* ***The research methodology*** *is based on the use of general scientific methods of studying social phenomena and processes, and on a combination of the principles of scientific objectivity and systematicity. The use of the classification method helped to summarise scientific sources on the topic of the study. The descriptive-analytical method clarified the specifics of creative management. The systematisation method was used to identify the main components of the system of reading promotion. The generalisation method was applied to draw conclusions.* ***The scientific novelty*** *lies in expanding the understanding of the importance of creative management in the system of reading promotion.* ***Conclusions.*** *Global and Ukrainian creative projects, library activities, publishing, and publishing marketing shape the reader's interest in books and the person's interest in reading. The use of creative management, which aims to create a free workspace for generating interesting ideas and developing the creative potential of the team, allows for the development, implementation, and sale of creative cultural products and projects. That is why creative management is an important component of the system of reading promotion. The most effective forms of reading promotion, which cannot be implemented without creative management, include creative events and projects, activities of library institutions and publishers, book forums and festivals. Holding campaigns and implementing projects is one of the tasks of libraries, which draw attention to books and encourage visitors to read. Book forums and festivals create conditions for enriching home libraries. Meetings with authors and new releases from publishing houses encourage readers, help analyse the book market and choose the right product. In addition, such large-scale events create a positive image of a country that reads and are especially important during a time of war.*

Key words: *creativity, creative thinking, creative management, reading, reading promotion.*

Актуальність теми дослідження. На початку XXI століття інноваційні процеси проникли в усі сфери життя людини: економіку, освіту, науку, суспільні відносини, виробництво, культуру та мистецтво. Незалежно від специфіки ринку та галузевої спрямованості інтелектуальна діяльність у процесі управління установами та організаціями вийшла на якісно новий рівень. У зв'язку із цим змінилися вимоги до особистості менеджера, а креативність стала однією з найголовніших складових досягнення успіху й основним джерелом конкурентних переваг на ринку праці.

Сьогодні з'явилася потреба у фахівцях, які поєднують наукові, практичні й творчі навички і які здатні нестандартно мислити, виконувати різноманітні завдання та реалізовувати креативні проєкти. Тому сформувалися принципово нові вимоги до спеціалістів, які, окрім високої фахової підготовки, мають мислити креативно. Креативність є однією з основних складових ефективного менеджменту. Креативне мислення, яке охоплює здатність до виявлення і постановки проблем, спроможність до генерування великої кількості ідей, гнучкість, оригінальність, уміння розв'язувати проблеми та синтезувати поставлені цілі, стала основою креативного менеджменту, який у сучасному соціокультурному просторі виконує важливі функції та застосовується в усіх напрямах виробництва товарів і послуг.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання місця креативності та креативного менеджменту в сучасному соціокультурному просторі стало предметом аналізу багатьох науковців. Так, різні аспекти креативності досліджував В. Павленко [9], креативне мислення вивчала В. Журавська [4], креативний менеджмент став предметом розгляду О. Пащенко [10], робота Т. Чернявської [14] присвячена вивченню креативного мислення менеджерів. Читання як соціокультурний феномен розглядала М. Зубрицька [6], дослідження Т. Булах [1] присвячене заходам з популяризації читання, а структурні компоненти популяризації читання досліджували В. Хміль-Чуприна та Є. Поддубей [13].

Мета статті – систематизувати й узагальнити знання про креативний менеджмент і його

місце в системі популяризації читання.

Виклад основного матеріалу. Креативне мислення – один із різновидів мислення, що характеризується створенням суб'єктивно нового продукту та «новизною» щодо мотивації, мети, оцінок самої пізнавальної діяльності. Креативне мислення дає змогу здійснити нові або унікальні підходи й отримати результати, які можуть бути названі корисними або прийнятними. Таке мислення описує те, як ми бачимо й розуміємо світ, наші основні переконання і нашу індивідуальність [4, 58].

Креативність і здатність креативно мислити стали основою креативного менеджменту, який полягає в організації творчих колективів для формування і реалізації нових ідей та проєктів. Цілями креативного менеджменту є генерування креативних ідей, їх оцінювання і відбір, що дає змогу приймати ефективні креативні рішення [10, 407]. Складовими креативного менеджменту є: формування стратегічної політики створення креативної команди; розвиток креативного потенціалу працівників; формування менеджерів креативного типу; забезпечення здатності будь-якого працівника висувати креативні ідеї; оцінка та контроль креативної діяльності.

До принципів креативного менеджменту О. Пащенко відносить: ефективне лідерство; новаторство, орієнтацію на ринок; стимулювання експериментів; постійне самовдосконалення на основі новітніх знань; готовність до змін і викликів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища; акцентування на стратегії розвитку та використанні нових ресурсів; орієнтацію на унікальність та оригінальність продукту (послуги); ефективну мотивацію реалізації творчого потенціалу [10, 409]. Сьогодні застосування принципів креативного менеджменту сприяє створенню та реалізації креативних товарів і послуг, просуванню ідей, підтримці іміджу підприємств, установ та організацій. Отже, креативний менеджмент може бути застосований під час реалізації культурних проєктів, спрямованих на популяризацію читання.

Читання – це унікальне вміння, притаманне лише людині; здатність сприймати, розуміти та аналізувати записану інформацію. Читання відіграє важливе значення в житті сучасної людини. Воно виконує низку функцій: пізнавальну, розважальну, творчу, естетичну та комунікативну, які сприяють розвитку особистості, її духовного здоров'я та емоційного стану. Т. Булах зауважує, що популяризація читання має на меті поширення в суспільстві позитивної думки про цей вид діяльності, залучення до нього представників різних вікових категорій. Значущість промоції читання складно переоцінити: саме вона актуалізує потребу в книзі як носієві інформації [1, 46]. У зв'язку із цим гостро постає питання пошуку креативних форм популяризації читання.

Одним із наймасштабніших креативних проєктів, спрямованих на популяризацію читання, який має загальносвітове значення, є буккросинг. Буккросинг – це всесвітня бібліотека, проєкт, покликаний надати книгам нове життя. У буккросингу книзі надається унікальний ідентифікатор, який дає можливість відстежувати її переміщення з рук у руки, таким чином об'єднуючи читачів усього світу. Проєкт, який було започатковано у 2002 році, сьогодні налічує майже 2 млн буккросерів і 1,5 млн книг, що подорожують різними країнами. Окрім того, що буккросинг дає книгам друге життя, проєкт має екологічне спрямування, адже сприяє заощадженню виробництва паперу для друкування книг. Він відкриває нові горизонти для унікальних книг, а також створює міжчитацьку спільноту, яка з кожним роком збільшується [11].

У процесі популяризації читання важливі проєкти й ініціативи, які заохочують людей до читання новими креативними способами. Так, у грудні 2021 року в Україні вперше відбувся Національний тиждень читання – особливий час, коли читачі, письменники, видавці, бібліотекарі, книгарі об'єдналися навколо книги. Організаторами тижня виступили Український інститут книги й Міністерство культури та інформаційної політики України. Партнерами події стали Українська бібліотечна асоціація та Українська асоціація видавців та книгорозповсюджувачів. Метою проєкту було привернути увагу до українських книжок у бібліотечних фондах країни, популяризувати читання та сприяти розвитку літератури рідною мовою [8]. Організатори закликали всіх охочих протягом тижня робити публікації в соцмережах, у яких розповідати про літературні враження, використовуючи хештеги #ЗачитанеДоДірок, #тижденьчитання, #КнигаНаВійні [2]. Користувачі позитивно сприйняли захід – і він став традиційним.

На думку М. Зубрицької, не менш важливого значення в системі популяризації читання відіграють бібліотеки. Бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має впорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки [6].

О. Безручко виокремлює такі види заходів бібліотечних установ, спрямовані на популяризацію читання:

- за рівнем поширення: загальнонаціональні (участь у них бере більшість громадян країни); регіональні (залучають представників кількох областей чи міст); локальні (у межах книгарні, бібліотеки);

- за інформаційним приводом: ювілейні (до різноманітних календарних дат); подієві (до Нового року, до Дня знань); проблемні (сімейне читання, читання для дітей, оновлення бібліотечних фондів);

- за цільовим призначенням: загальної спрямованості (пропагують читання як спосіб проведення дозвілля); рекламні (популяризують діяльність бібліотеки); благодійні (на допомогу бібліотекам або тим, хто її потребує);

- за цільовою аудиторією: для всіх категорій читачів; для дітей; для молодих батьків; для підлітків та молоді [1, 48].

Запровадження креативного менеджменту в процесі реалізації бібліотечними установами заходів, спрямованих на популяризацію читання, може позитивно вплинути на зміст таких заходів, урізноманітнити форми їх проведення, тим самим збільшити кількість відвідувачів і привернути увагу молоді.

В. Хміль-Чуприна та Є. Поддубей зазначають, що, на відміну від формування інтересу до читання та його культури, які належать до гуманітарної сфери і перебувають у зоні відповідальності сім'ї, освітніх та соціокультурних закладів, такі складові популяризації читання, як реклама книжкових видань, промоція книжкових видань, пропагування читання пов'язані з видавничим маркетингом [13, 30]. Видавнича діяльність – це сукупність організаційних, творчих, виробничих заходів, спрямованих на підготовку та випуск у світ видавничої продукції [5]. Видавнича справа в Україні розвивається дуже динамічно. Держава приділяє багато уваги підтримці та створенню сприятливих умов для розвитку книгодрукування: виготовлення, розповсюдження та промоції видавничої продукції. Застосування креативного менеджменту у видавничому маркетингу створює сприятливі умови для популяризації читання.

На думку Я. Якубенко, сучасний видавничий ринок усе більше потребує маркетингово висококваліфікованих видавців, інші не витримують конкурентної напруги. Результат у видавничому бізнесі майже завжди відтермінований у часі: від задуму до виходу книги у світ іноді минає багато років. Це потребує стратегічного мислення, бачення наслідків діяльності у віддаленій перспективі. Маркетинг у видавничій сфері призначений забезпечити високу конкурентоспроможність, життєздатність видавництва. Книга є важливим чинником нової інформаційної економіки, у просторі якої знання, інформація вагоміший, ніж матеріальні ресурси. Вона є елементом стилю життя, формує його і водночас залежить від нього. Усі ці та багато інших аспектів доводиться враховувати видавництву, яке прагне мати прогнозований ринок і керувати ним [15, 58].

Видавництва й автори мають можливість представляти свої культурні продукти на книжкових фестивалях, які стали одними з наймасштабніших форм популяризації читання у XXI столітті. На таких заходах зосереджена найбільша кількість акцій, конкурсів, видавництв та читачів, ніж на будь-яких інших.

Принципи креативного менеджменту застосовують у процесі підготовки та реалізації проєктів Львівського форуму видавців – BookForum, який уперше було проведено в 1994 році. Засновниками заходу є Громадська організація «Форум видавців». На форумі книжки постають як культурні продукти, що сприяє підвищенню зацікавленості в них видавництв і відвідувачів.

Окрім презентації книжкової продукції, на Форумі видавців відбуваються глобальні дискусії, участь у яких беруть найкращі спікери, письменники та перекладачі світу [3].

Ще одним масштабним заходом України є Міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал», який проходить щорічно, починаючи з 2011 року. Це проєкт Національного культурно-мистецького та музейного комплексу «Мистецький арсенал». Головна місія фестивалю – створювати такі взаємодії між людьми, спільнотами, інституціями, які поєднують естетичні переживання та інтелектуальні включення в контексті книги, посилюють спроможність людини й суспільства. [7]. За роки існування Книжковий Арсенал став майданчиком для реалізації креативних культурних проєктів.

Необхідно зазначити, що виклики, які постали перед Україною внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації, впливають і на систему популяризації читання. У лютому 2022 року всі культурні заходи й проєкти призупинили свою діяльність. Утім, попри зниження фінансування і відтік працівників, були знайдені можливості продовжувати роботу й популяризувати читання серед українців як в Україні, так і в інших країнах світу. Серед заходів, що були реалізовані протягом 2022–2023 років із застосуванням креативного менеджменту, можна виділити проєкти «Українська книжкова поличка» й «Книжки без кордонів».

Проєкт «Українська книжкова поличка» був задуманий як просування української літератури ще до 24 лютого 2022 року. Його реалізують Офіс Президента України, Міністерство закордонних справ, Міністерство культури та інформаційної політики, Український інститут книги в співпраці з Державним комітетом телебачення і радіомовлення України та Благодійним фондом «Київська школа економіки». Мета проєкту – поширити українську літературу в оригіналі та перекладах у провідних бібліотеках світу. На українських книжкових поличках, які з'явилися вже в 34 країнах, розміщено не тільки українські класичні твори, а й твори сучасних авторів у перекладі на мови тих країн, у яких ці бібліотеки розташовані [12]. Під час повномасштабного російського вторгнення в Україну проєкт було продовжено з метою зберігання української культури в умовах військової загрози, ознайомлення світу зі здобутками української літератури та популяризації читання серед українців, які опинилися за межами України.

Спільний проєкт Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства закордонних справ України «Книжки без кордонів» реалізується у 20 країнах світу під патронатом першої леді України О. Зеленської. Мета проєкту – забезпечити рідними книгами українських дітей, які вимушено покинули домівки внаслідок воєнної агресії, аби вони легше пережили переїзд та більш комфортно почувались в іншомовному середовищі.

Наукова новизна статті полягає в розширенні уявлень про значення креативного менеджменту в системі популяризації читання.

Висновки. Загальносвітові та українські креативні проєкти, діяльність бібліотек, видавнича справа, видавничий маркетинг формують інтерес читача до книги та людини до читання. Застосування креативного менеджменту, метою якого є створення вільного робочого простору для генерування цікавих ідей і розвитку креативного потенціалу команди, уможливлює розробку, впровадження та реалізацію креативних культурних продуктів і проєктів. Саме тому креативний менеджмент є важливою складовою системи популяризації читання.

Серед найбільш результативних форм популяризації читання, реалізація яких не можлива без креативного менеджменту, можна виділити: креативні акції та проєкти, діяльність бібліотечних установ і видавництв, книжкових форумів та фестивалів. Проведення акцій та реалізація проєктів є одним із завдань бібліотек, які так привертають увагу до книги та заохочують відвідувачів до читання. Книжкові форуми створюють умови для поповнення домашніх бібліотек. Знайомство з авторами та новинками видавництв заохочує читачів, допомагає проаналізувати книжковий ринок та обрати потрібний продукт. Крім цього, подібні масштабні заходи створюють позитивний імідж країни, що читає, та набувають особливої актуальності під час війни.

Список використаних джерел

1. Булах Т. Заходи з популяризації читання: загальна характеристика. *Вісник Книжкової палати.* 2016. № 2. С. 46–48.
2. Відзавтра стартує Національний тиждень читання. URL: https://chytomo.com/vid-zavtra-startuie-natsionalnyj-tyzhden-chytannia/ (дата звернення: 24.03.2023).
3. Довкола книжок. Як «Форум Видавців» створив в Україні Міжнародний літературний фестиваль і Національний книжковий ярмарок. URL: https://bookforum.ua/p/about (дата звернення: 24.03.2023).
4. Журавська В. Креативне мислення: аналіз поняття. *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства.* 2020. № 2. С. 57–62.
5. Закон України про видавничу справу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 22.03.2023).
6. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен. Львів : Літопис, 2004. 352 с.
7. Міжнародний фестиваль «Книжковий арсенал». URL: https://book.artarsenal.in.ua/pronas/istoriya-festyvalyu/ (дата звернення: 21.03.2023).
8. Національний тиждень читання, 13–19 грудня 2021 р. URL: https://ula.org.ua/news/4935-natsionalnyi-tyzhden-chytannnia (дата звернення: 21.03.2023).
9. Павленко В. В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка.* 2016. № 11. С. 120–131.
10. Пащенко О. П. Креативний менеджмент як фактор успішності сучасного бізнесу. *Економіка та управління підприємствами.* 2017. Вип. 17. С. 406–410.
11. Про БукКросинг. URL: https://www.bookcrossing.com/about (дата звернення: 23.03.2023).

12. Українські книжкові полички під патронатом Олени Зеленської з'явилися ще у двох країнах світу. 29 березня 2023 року. URL: https://www.president.gov.ua/news/ukrayinski-knizhkovi-polichki-pid-patronatom-oleni-zelenskoy-81905 (дата звернення: 23.03.2023).

13. Хміль-Чуприна В. В., Поддубей Є. В. Структурні компоненти популяризації читання. *East European Scientific Journal,* 2021. № 1–7 (65). С. 28–32.

14. Чернявська Т. Креативне мислення менеджерів. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління.* 2021. Т. 21. Вип. 1 (47). С. 146–157.

15. Якубенко Я. А. Українська книга і маркетинг: до постановки питання. *Поліграфія і видавнича справа.* 2012. № 2. С. 52–59.

References

1. Bulakh, T. (2016). Measures to promote reading: general characteristics. Bulletin of the Book Chamber, 2, 46–48 [in Ukraine].

2. National Reading Week starts tomorrow. Retrieved from: https://chytomo.com/vid-zavtra-startuie-natsionalnyj-tyzhden-chytannia/ [in Ukraine].

3. Around the books. How the Publishers Forum created the International Literary Festival and the National Book Fair in Ukraine. Retrieved from: https://bookforum.ua/p/about [in Ukraine].

4. Zhuravska, V. (2020). Creative thinking: analysis of the concept. Personal creativity as a factor of innovative development of society, 2, 57–62 [in Ukraine].

5. The Law of Ukraine on Publishing. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80 [in Ukraine].

6. Zubrytska, M. (2004). Homo legens: reading as a socio-cultural phenomenon. Lviv, 352 [in Ukraine].

7. International Festival "Book Arsenal". Retrieved from: https://book.artarsenal.in.ua/pro-nas/istoriya-festyvalyu/ [in Ukraine].

8. National Reading Week, December 13–19, 2021. Retrieved from: https://ula.org.ua/news/4935-natsionalnyi-tyzhden-chytannnia [in Ukraine].

9. Pavlenko, V. V. (2016). Creativity: essential characteristics of the concept. Creative pedagogy, 11, 120–131 [in Ukraine].

10. Pashchenko, O. P. (2017). Creative management as a factor of success of modern business. Economics and management of enterprises, 17, 406–410 [in Ukraine].

11. About BookCrossing. Retrieved from: https://www.bookcrossing.com/about [in Ukraine].

12. Ukrainian bookshelves under the patronage of Olena Zelenska appeared in two more countries. March 29, 2023. Retrieved from: https://www.president.gov.ua/news/ukrayinski-knizhkovi-polichki-pid-patronatom-oleni-zelenskoy-81905 [in Ukraine].

13. Khmil-Chupryna, V. V., Poddubey, E. V. (2021). Structural components of reading popularization. East European Scientific Journal, 1–7 (65), 28–32 [in Ukraine].

14. Cherniavska, T. (2021). Creative thinking of managers. Market economy: modern theory and practice of management, 21, 1 (47), 146–157 [in Ukraine].

15. Yakubenko, Y. A. (2012). Ukrainian book and marketing: to the question. Printing and publishing, 2, 52–59 [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 03.04.2023
Отримано після доопрацювання 04.05.2023
Прийнято до друку 15.05.2023

УДК 027(477):004.8
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284672

Цитування:
Івашкевич О. В. Штучний інтелект в акустиці функціонування книгозбірень України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 97–101.

Ivashkevych O. (2023). Artificial Intelligence in Acoustics of Library Functioning in Ukraine. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 97–101 [in Ukrainian].

Івашкевич Ольга Валеріївна,
аспірантка
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
https://orcid.org/ 0000-0002-6839-7855
iem240377@gmail.com

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В АКУСТИЦІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КНИГОЗБІРЕНЬ УКРАЇНИ

Мета роботи *– окреслити здобутки, перспективи трансформації та визначити перепони на шляху впровадження систем, елементів штучного інтелекту (ШІ) й алгоритм їх подолання у вітчизняних бібліотечно-інформаційних установах.* ***Методологія дослідження:*** *застосовано принципи системності, узагальнення, об'єктивності, а також загальні методи наукового дослідження – аналіз, синтез, порівняння, аналітичний моніторинг елементів ШІ в бібліотеках країни.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у висвітленні, з акцентом на ключові аспекти, перешкод на шляху додавання інтелектуальних ресурсів ШІ в роботу книгозбірень у реаліях сьогодення.* ***Висновки.*** *Відображено напрацювання, основні напрями використання та причини обмеження інтенсивної інтеграції систем та елементів ШІ у бібліотечну практику; особливості застосування складових ШІ, практичний потенціал ресурсності надвисокочастотних технологій у вітчизняних бібліотеках. Зазначена вище практика в бібліотеках є особливо актуальною при воєнному стані та глибинних зрушеннях. Вона сприятиме загальнодоступності інформації та самоосвіті; досяжності передових технологічних напрацювань; дасть змогу реалізувати подальші кроки у формуванні нового цифровізаційного фокусу книгозбірень та модифікації бібліотечної діяльності; ґрунтовно сформує підхід до векторів впливу галузі на суспільство; новацій у моделі відносин «бібліотека – користувач» з урахуванням цивілізаційних викликів. Досліджені тенденції щодо додавання інтелектуальних систем, елементів штучного інтелекту сприятимуть еволюціонуванню технологічних пропозицій у бібліотечно-інформаційних установах. Розглянуто питання щодо сумісності додавання інтелектуальних складових у роботу бібліотечної галузі в умовах нинішніх реалій у країні та відповідний алгоритм дій на довгострокову перспективу.*

Ключові слова: *бібліотека, системи та елементи штучного інтелекту, інноваційні технології, трансформація інтелектуальних ресурсів, виклики впровадження ШІ в бібліотечній практиці.*

Ivashkevych Olga,
Postgraduate Student,
National Academy of Culture and Arts Management

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ACOUSTICS OF LIBRARY FUNCTIONING IN UKRAINE

The purpose of the study *is to outline achievements, prospects for transformation and identify obstacles to the implementation of systems, elements of artificial intelligence (AI) and the algorithm for overcoming them in national library and information institutions.* ***Research methodology:*** *the principles of systematicity, generalisation, objectivity, and general methods of scientific research – analysis, synthesis, comparison, analytical monitoring of AI elements in libraries of the country – are applied.* ***The scientific novelty of the work*** *is to highlight, with an emphasis on key aspects, the obstacles to the addition of AI intellectual resources to the work of libraries in the realities of today.* ***Conclusions.*** *The article reflects the developments, main areas of use and reasons for limiting the intensive integration of AI systems and elements into library practice. Features of the application of AI components, practical potential of ultra-high-frequency technologies in national libraries. The above-mentioned practice in libraries is especially relevant during martial law and the times of profound changes. It will facilitate public access to information and self-education; access to advanced technological developments; allow further steps in the formation of a new digitalisation focus of libraries and modification of library activities; thoroughly form an approach to the vectors of the industry's*

© *Івашкевич О. В., 2023*

influence on society; innovations in the model of library-user relations, taking into account civilisation challenges. The studied trends in the addition of intelligent systems and elements of artificial intelligence will contribute to the voluntarisation of technological proposals in library and information institutions. As a result of the study, the issue of compatibility of adding intellectual components to the work of the library industry with the realities of the country and the corresponding algorithm of actions for the long-term is considered.

Key words: *library, systems and elements of artificial intelligence, innovative technologies, transformation of intellectual resources, challenges of AI implementation in library practice.*

Актуальність теми дослідження. Відсутність у платформі трансмісії книгозбірні потужного кластеру, яким є системи та елементи ШІ, може перетворити бібліотеку з феномену, складової творення, наповненості життя в минуле соціальної моди. Для формування нової місії та унікального інтелектуального контексту бібліотечного середовища потрібно подолати низку перешкод: наслідки та відповідні зрушення при воєнному стані у всіх сферах країні; відсутність ноу-хау та належного фінансування; проблема зі світлом та дороговартісне обслуговування, розробка елементів ШІ; певні монополістичні тенденції серед постачальників та обмежена кількість відповідних експертів; страхи в спільноті бібліотекарів перед перспективою заміни праці людини на робота тощо. Саме вони гальмують інтенсивність упровадження штучного інтелекту. Вирішити цю ситуацію допоможе передусім розуміння незворотності цивілізаційних змін; перспективність у синтезі модернізації форм роботи та впровадженні систем, елементів штучного інтелекту для впливу бібліотеки на суспільство; розробка алгоритму практичної поліфонії традиційного «книгосховища» з хмарними технологіями; залучення коштів донорів під конкретні стартап-проєкти; осучаснення бібліотечної інфраструктури з посиленням ресурсності ШІ для брендування інформаційно-комунікаційного середовища публічних бібліотек України тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Конверсію галузі, з урахуванням концепції цифровізації, та різноманітних аспектів штучного інтелекту: ідейність, розробка, розвиток, становлення пріоритетності, подальша актуальність у бібліотечно-інформаційному середовищі тощо – досліджували науковці: О. Воскобойнікова-Гузєва [2], Л. Дубровіна [4], К. Лобузіна [7], І. Лобузін [6], С. Назаровець [9], О. Онищенко [10; 11] та ін. Їхні роботи актуальні не лише як багатоаспектні напрацювання щодо сучасного стану аналізованої проблеми. Вони також є підґрунтям ідейності в пошуку інструментарію синхронізації функціональної традиційності із семантикою ШІ в інформаційно-комунікаційному середовищі публічних бібліотек України. У міру розвитку прогресу виклики та потреби, пов’язані з трансформацією бібліотечної галузі, потребують актуалізації. Крім того, подальше дослідження безпосередньо пов’язане з конструктивним вивченням подолання перепон при інтеграції ШІ в бібліотечну галузь.

Мета роботи – розкрити потенціал систем, деяких елементів ШІ при фрагментарному застосуванні в галузі; виробити стратегію задіяння цінності ШІ: місія – продукт – клієнт – розвиток та перетворення – змінне суспільство; визначити відповідний інструментарій для такої концепції; виявити перепони для реалізації інтелектуального резерву публічних бібліотек України як соціальних інституцій.

Виклад основного матеріалу. Важливою ознакою сьогодення є динамічний розвиток новітніх інформаційних технологій, їх масштабність, глибинність і вкорінення в усі галузі суспільної діяльності, зокрема й у бібліотечну. В умовах інформатизації, пандемії, воєнного стану, глибоких зрушень: соціальних, економічних, екологічних, людських тощо – в українському суспільстві відбуваються трансформації. Традиційність змінюється, з’являються нові виклики та вимоги, можливості та фокусування. Відбувається переформатування бібліотечної інфраструктури, модернізація освіти, трансформація наукових комунікацій, яка актуалізує новітні стратегічні завдання перед бібліотеками. Пріоритети діяльності бібліотек – у Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» повинні стратегічно перекодуватися з включенням глибинного потенціалу ШІ для визначення, а саме: формування спрямувань, трансформації резервності та вироблення продукту впливу на суспільство [5]. Нагальними постають питання щодо бібліотечного алгоритму: відповідати динаміці вимог сучасної інформаційно-цифрової ери, глибинне оновлення середовища – футуристична бібліографіка (аспекти, динаміка, елементи) та поглиблення технологічності в роботі.

Вагомими є дослідження значущості новітніх інформаційних технологій – суттєвість, що ґрунтується на методах обробки неструктурованої, великої за розмірами інформації, моделях знань з використанням потужних обчислювальних спецресурсів, відповідних вузькогалузевих інструментальних засобів, зокрема систем штучного інтелекту. Відповідно до Міжнародної організації зі стандартизації ISO, штучний інтелект (надалі ШІ) – це здатність інженерної системи отримувати, обробляти та застосовувати набуті знання та навички. ШІ динамічно поширюється в повсякденній діяльності, а технологічна пропозиція користується попитом [3].

Не можуть не вплинути на бібліотечну практику наявні новітні розробки: нейромережі, штучний інтелект і машинне навчання, інноваційні технології та інші концепції – і це все ландшафт науки про дані. Серед топових бібліотечних асоціацій та організацій, які вже визнають світобудівну роль ШІ у прийдешньому бібліотечної галузі – Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (IFLA), Американська бібліотечна асоціація (ALA), Канадська федерація бібліотечних асоціацій (CFLA), Австралійська бібліотечно-інформаційна асоціація (ALIA). Досить потужно на міжнародному рівні заявляє про себе й Українська бібліотечна асоціація [3].

Сучасні бібліотеки – це не тільки сховища паперових документів, а й власники змішаних – традиційних і нових електронних ресурсів [1]. Основа роботи бібліотеки – її фонд, який визначає зміст, повноту, якість задоволення і розвитку інформаційних потреб користувачів: що краще підібраний фонд, то якісніше бібліотека може задовольнити потреби своїх користувачів, а отже, виконати завдання, що стоять перед нею.

Одна з основних сучасних тенденцій розвитку бібліотечних фондів – інтенсивне розширення їх складу не лише за тематикою, але й за видами документів. На відміну від традиційних фондів, які створюються повільніше, електронні формуються значно швидше; тому вже сьогодні виникає проблема не їх накопичення, а зберігання і відповідно спільного використання. Жодна бібліотека не може мати все, що видають у світі (від і до – традиційні книги чи електронні видання). Тому бібліотеки намагаються встановити зв'язок одна з одною і використовувати те, що є в інших. Бібліотека нового типу – це віртуальна установа, де читач знаходить не тільки те, що становить фонд цього сховища, але й має змогу миттєво отримати будь-яку інформацію з будь-якої бібліотеки світу. Саме таку акцентуацію можливостей і дає бібліотекам ШІ.

Незважаючи на те, що ШІ є одним із нових техеталонів часу, деякі його елементи вже частково застосовують у бібліотеках у вигляді модулів, вбудованих у бібліотечні програми, зокрема чат-ботів у довідково-інформаційних службах, у процесах автоматичної каталогізації та класифікації за допомогою оптичного розпізнавання символів (OCR), автоматичного перекладу іншомовних матеріалів за допомогою обробки природної мови (NLP), автоматичного індексування за допомогою експертних систем (Наукова бібліотека ЛНУ ім. І. Франка), у системах інтелектуального управління бібліотечним книгосховищем із використанням надвисокочастотної технології RFID (бібліотека Українського католицького університету та бібліотека Київського політехнічного інституту ім. І. Сікорського). Це свідчить про широкі можливості та перспективність цифрових технологій. Наведені вище технології застосовують у бібліотечній діяльності такі вітчизняні книгозбірні, як Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека, Національна бібліотека України ім. В. Вернадського, Національна бібліотека України для дітей, бібліотека Державного університету телекомунікацій та ін. [12; 13].

Так, бібліотека Київського політехнічного інституту ім. І. Сікорського має одну з найліпших у світі бібліотечних систем ALEPH, яка автоматизувала основні процеси: комплектування, каталогізація, інвентаризація, книговидача тощо [8; 12]. Користувач може знайти та замовити потрібну книжку, не виходячи з дому: варто лише зайти в е-каталог та натиснути кілька клавіш, а потім забрати своє замовлення в бібліотеці у зручний для себе час. Ще одне технологічне рішення, яке полегшить пошук бажаного знання, пришвидшить доступ до інформації, – це технологія радіочастотної ідентифікації, або RFID. Вона передбачає нанесення спеціальних міток на кожну книгу та використання спеціального програмного забезпечення, зчитувачів. Завдяки впровадженню цієї технології користувач отримає: вільний доступ до джерел інформації (книг, журналів тощо) – можливість самостійно шукати, гортати, обирати видання з полиць, пересуватися з обраними книжками по всій бібліотеці; зручний пошук потрібної книги з-поміж інших, а саме місцезнаходження потрібного екземпляра визначають за допомогою встановлених міток та програмного забезпечення; опція самостійно видавати собі книжки на читацький формуляр у терміналі самообслуговування. У момент самовидачі в мітку RFID вноситься інформація про дозвіл виносити цю книгу з бібліотеки. Так само користувач має змогу списати із себе видані книжки; комфортні умови перебування в бібліотеці (користувач сам визначає рівень своєї самостійності, настільки наскільки забажає). Також автоматизуються такі бібліотечні процеси, як прийом нових надходжень, пошук замовленої книги в сховищі, повернення книги на місце зберігання, інвентаризація матеріалів, пошук неправильно розміщених книг, книговидача, контроль виносу книг із бібліотеки. Окрім книжок, мітками RFID можна оснащувати технічне обладнання, як-от ноутбуки чи планшети, для видачі користувачам. Отже, у результаті бібліотекарі зможуть приділяти більше часу реалізації освітніх ініціатив, взаємодії з користувачами, наданні їм всесторонньої допомоги під час навчання чи дослідження.

Додавання інтелектуальних складових до всіх або певних програм у бібліотеці – практична можливість максимально адаптуватися до запитів користувачів, а також побудувати алгоритм дій для перспективи та динамічного успіху в роботі. Так, застосування експертної системи для управління бібліотечними ресурсами сприятиме еволюції класифікації бібліотечних засобів і методів зберігання. Технології машинного зору та біометрії можуть змінити взагалі систему охорони входу

в бібліотеку та традиційну систему безпеки. Крім того, книгозбірні використовують датчики RFID та електронні чіпи для полегшення передачі даних у режимі реального часу, інтелектуального доступу до послуг, послуг абонементу й моніторингу користувачів бібліотеки. Розпізнавання користувачів бібліотеки за допомогою машинного зору дає змогу пов'язати їх з інформацією, яку вони шукають. Ця компетентність допоможе у вибірковому поширенні інформації, оскільки обмін інформацією можна персоналізувати.

Серед всіх зазначених вище переваг ШІ є і певні виклики. Наразі більшість бібліотек мають обмежені можливості для впровадження систем ШІ: у країні є першочергове завдання – перемога, фокус на арсенал Збройних сил України; низка територій взагалі окуповані або у вкрай важкому становищі після деокупації; відсутнє належне фінансування в бібліотеках для розроблення чи закупівлі систем ШІ. Для впровадження RFID-технології потрібні значні кошти: придбати мітки, зчитувачі, програмне забезпечення, контрольні ворота, термінали для видачі та повернення книг, принтер для кодування міток і нанесення штрихкодів тощо; висока вартість розроблення та обслуговування систем ШІ в бібліотеках; відсутність технічних ноу-хау, знань щодо використання та роботи систем ШІ серед бібліотечного персоналу; нестабільне електропостачання в бібліотеках у зв'язку з воєнними подіями; внутрішні складнощі розроблення систем штучного інтелекту; обмежені можливості природної мови; обмежена кількість експертів із ШІ серед постачальників систем автоматизації бібліотек; контрастність бібліотечної мотивації щодо роботи з новими технологіями – від технічного оптимізму до страху, що машини перевершать бібліотекарів і викорінять людські цінності. Отже, ідеться про якісні трансформації, а не косметичну модернізацію, де в основу мають бути покладені зміни в професійній свідомості та в менеджменті на всіх рівнях. Трансформаційні процеси в державі та суспільстві віддзеркалюються і в бібліотечній галузі. Тому переформатування сутності бібліотеки в хай-тек еру є практично значущим засобом процвітання. Для значного покращення надання інформаційних послуг потрібен новий оберт інтелект-розробок, запровадження ефективного інструментарію та пропрацювання агентів змін над технічним упровадженням у реалізації обраної стратегії створення простору. Наявність такого техноінгредієнту – перспективна динаміка успіху книгозбірень та вагома складова конкурентності в новій економіці знань. Крім того, цей провідний елемент потрібен для підвищення ролі й практичного монопольного значення книгозбірень у кластері культури.

Наукова новизна статті полягає в спробі розширити розуміння перепон на шляху інтеграції систем, елементів ШІ та шляхи їх успішного подолання в сьогоднішніх реаліях.

Висновки. Впровадження штучного інтелекту – тривалий процес, який, безумовно, несе для людства не відомі ще виклики та небезпеки, формує певні висновки, наукові суперечки, застереження, а також різні прогнози; протилежні погляди: страхи, що ця технологія не так допоможе людству, як, навпаки, знищить його, зробить бібліотекарів безробітними, та позитивні – користь для всього людства.

Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року поставила на порядок денний питання: домінантності в роботі бібліотеки; створення інноваційних проєктів, зорієнтованих на модернізацію фізичних просторів для комфортного середовища; розширення межі трансформаційних змін – використання та розробка нових інтерактивних засобів (сервісів, технологій) у бібліотеці як закладу можливостей, відповідно і варіативність послуг для різних верств суспільства; ліквідація фізичних або інших обмежень; актуальність закладу для громади; практичний внесок галузі в цивілізаційний прогрес.

Розглянувши запровадження ШІ в бібліотечну практику, зазначимо: бібліотеки переосмислюють свою місію в суспільстві, трансформуючись в інтелектуальний центр і технологічний хаб; ідеться вже про вільний доступ не просто до інформаційних ресурсів, а до найновіших технологічних напрацювань, про можливість здійснювати колективне новаторство; бібліотеки стають драйвером наукових змін у країні у надвисокочастотних технологіях. Зазначене вище в реаліях сьогодення актуальне в цифровому суспільстві, що постійно змінюється. Реалізація окреслених перспектив в інформаційно-бібліотечній галузі – це новий крок в інформаційному середовищі, крок у майбутнє.

Список використаних джерел

1. Величко Т. В. Використання Internet–технологій в роботі бібліотеки УДМТУ. URL: https://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/12889 (дата звернення: 02.04.2023).

2. Воскобойнікова-Гузєва О. Нова парадигма взаємодії бібліотеки і науки у цифрову епоху. Рец. на кн. Копанєвої В. О. «Бібліотека в середовищі цифрової науки: системно-інтеграційна взаємодія»: монографія / наук. ред. О. С. Онищенко. Київ, 2020. С. 45–48.

3. Дем'янюк Л. М. Штучний інтелект у бібліотечній практиці: зарубіжний досвід. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 04–06 жовтня 2022 р.). Київ : НБУВ. 2022. С. 33–35. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004349 (дата звернення: 02.04.2023).

4. Дубровіна Л. А. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини

в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 290–309. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2020_25_21 (дата звернення: 04.04.2023).

5. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 219-р. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/219-2016-%D1%80#Text (дата звернення: 16.04.2023).

6. Лобузін І. В. Формат наукових метаданих CERIF як базова структура управління науковою інформацією. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями* : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 05–07 жовтня 2021 р.) / Нац. акад.. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2021. С. 175–177.

7. Лобузіна К. В. Бібліотека цифрового суспільства в забезпеченні системної підтримки наукових досліджень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2020. № 4. С. 5–12.

8. Маслова М. Бібліотеки: трансформація. URL: https://kmbs.ua/ua/article/biblioteki-transformaciya (дата звернення: 02.04.2023).

9. Назаровець С. Бібліотека 4.0: технології та сервіси майбутнього. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 5. С. 3–14.

10. Онищенко О. Адаптація бібліотек до «життя в цифрі». *Бібліотечний вісник.* 2020. № 1. С. 3–8.

11. Онищенко О. Цифровізація – стратегічний шлях розвитку бібліотечної сфери. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 4. С. 3–9.

12. RFID-технології в бібліотеці КПІ. URL: https://www.library.kpi.ua/rfid-tehnologiyi-v-bibliotetsi-kpi (дата звернення 03.04.2023).

13. Чому не варто використовувати технології штучного інтелекту для полегшення навчання? URL: https://dut.edu.ua/ua/news-1-0-11055-chomu-ne-varto-vikoristovuvati-tehnologii-shtuchnogo-intelektu-dlya-polegshennya-navchannya (дата звернення 11.04.2023).

References

1. Velichko, T. V. (2002). The use of Internet technologies in the work of the UDMTU. Retrieved from: https://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/12889 [in Ukrainian].

2. Voskoboynikova-Guzeva, O. A. (2020). New paradigm of interaction between the library and science in the digital age Rec. On the book: Kopaneva V. O. Library in the environment of digital science: system integration interaction: monograph / science. ed. O. S. Onishchenko. Kyiv, 45–48 [in Ukrainian].

3. Demyanyuk, L. M. (04–06.10.2022). Artificial intelligence in library practice: foreign experience. Library. Science. Communication: Innovative transformations of resources and services: mater. International of science conf. Kyiv : NBUV, 33–35 [in Ukrainian].

4. Dubrovina, L. A. (2020). Digital humanitarianism and databases of documentary cultural heritage in libraries of Ukraine. Manuscript and book heritage of Ukraine, (25), 290–309 [in Ukrainian].

5. Verkhovna Rada of Ukraine. (23.03.2016). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Library Development Strategy for the period until 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure the sustainable development of Ukraine" № 219-r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/go/219-2016-%D1%80#Text [in Ukrainian].

6. Lobuzin, I. V. (05–07.10.2021). The format of scientific methods CERIF as a basic structure of scientific information management. Library. Science. Communication. From resource management to knowledge management: materials between of science conf. / National Academy of Sciences of Ukraine, National b-ka of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, Assoc. B-k of Ukraine. Kyiv, 175–177 [in Ukrainian].

7. . Lobuzina, K. V. (2020). Library of digital society in ensuring system support of scientific research. Library science. Documentary science. Informatology, 4, 5–12 [in Ukrainian].

8. Maslova, M. (2017). Libraries: transformation. Retrieved from: https://kmbs.ua/ua/article/ biblioteki-transformaciya [in Ukrainian].

9. Nazarovets, S. (2017). Library 4.0: technologies and services of the future. Library Bulletin, 5, 3–14 [in Ukrainian].

10. Onyshchenko, O. (2020). Adaptation of libraries to "life in digital". Library Bulletin, 1, 3–8 [in Ukrainian].

11. Onyshchenko, O. (2021). Digitization – a strategic way of development of the library sphere, Library Bulletin, 4, 3–9 [in Ukrainian].

12. RFID technologies in the KPI library. Retrieved from: https://www.library.kpi.ua/rfid-tehnologiyi-v-bibliotetsi-kpi [in Ukrainian].

13. Why should you not use artificial intelligence technologies to facilitate learning? Retrieved from: https://dut.edu.ua/ua/news-1-0-11055-chomu-ne-varto-vikoristovuvati-tehnologii-shtuchnogo-intelektu-dlya-polegshennya-navchannya [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.04.2023
Отримано після доопрацювання 22.05.2023
Прийнято до друку 29.05.2023

УДК 004:[02:37]:001.102
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284673

Цитування:
Бондар І. В. Інтеграція електронних ресурсів у бібліотечному середовищі закладу вищої освіти: переваги та виклики. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 102–108.

Bondar I. (2023). Integration of Electronic Resources in Library Environment of Higher Education Institutions: Advantages and Challenges. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 102–108 [in Ukrainian].

Бондар Ігор Віталійович,
аспірант
Київського національного університету
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-1835-7820
novokaine69@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ У БІБЛІОТЕЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ

Мета роботи *– дослідити інтеграцію електронних ресурсів у бібліотечне середовище закладів вищої освіти, виявити переваги та виклики, пов'язані із цим процесом. У дослідженні розглянуто основні напрями розвитку електронних ресурсів, такі як доступ до цифрових бібліотек, онлайн-каталогів і баз даних, забезпечення якісної інформаційної підтримки науково-дослідної та навчальної діяльності здобувачів освіти та викладачів, а також удосконалення системи цифрового обслуговування користувачів.* ***Методологія дослідження*** *передбачала багаторівневий підхід до аналізу інтеграції електронних ресурсів у бібліотечному середовищі ЗВО. Насамперед здійснено ретельний огляд наукової літератури з проблематики впровадження цифрових технологій та електронних ресурсів в освітній процес і роботу бібліотек. Після цього проаналізовано практичні приклади успішної модернізації бібліотек ЗВО з метою виявлення ключових факторів успіху, переваг і викликів на шляху до розвитку цифрових засобів і сервісів. Результати дослідження допоможуть виявити тенденції та перспективи розвитку цифрових бібліотек. Застосування цих методів комплексно сприятиме створенню узагальненого розуміння проблеми та напрацюванню ефективних рекомендацій щодо інтеграції електронних ресурсів у бібліотечне середовище ЗВО.* ***Наукова новизна.*** *Акцентовано на змінах, які відбуваються в бібліотеках ЗВО внаслідок цифрової трансформації, та актуалізовано важливість адаптації до нових технологій і потреб користувачів.* ***Висновки.*** *Визначено, що інтеграція електронних ресурсів у бібліотечне середовище закладів вищої освіти надає низку переваг, таких як підвищення доступності та різноманітності інформаційних ресурсів, покращення сервісу та зручності користування. З іншого боку, існують виклики, які потребують уваги, а саме: гарантування інформаційної безпеки, адаптація працівників бібліотек до нових технологій і розроблення стратегій для успішного впровадження цифрових інновацій.*

Ключові слова: *цифрові ресурси, бібліотечне середовище, ЗВО, інтеграція технологій, інформаційна грамотність.*

Bondar Ihor,
Postgraduate Student, Department of Information Technology,
Kyiv National University of Culture and Arts

INTEGRATION OF ELECTRONIC RESOURCES IN LIBRARY ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: ADVANTAGES AND CHALLENGES

The purpose of this research *is to study the integration of electronic resources in the library environment of higher education institutions, to identify the benefits and challenges associated with this process. The study considers the main areas of development of electronic resources, such as access to digital libraries, online catalogues, and databases, providing quality information support for research and teaching activities of students and faculty, as well as improving the digital user service system.* ***The research methodology*** *involves a multi-level approach to analysing the integration of electronic resources in the library environment of higher education institutions. Firstly, a thorough review of the scientific literature is conducted, covering the issues of introducing digital technologies and electronic resources in the educational process and*

© *Бондар І. В., 2023*

library work. Subsequently, practical examples of successful library modernisation in higher education institutions libraries are analysed in order to identify key success factors, advantages, and challenges on the way to the development of digital tools and services. The research results will help identify trends and prospects for the development of digital libraries. A particularly important element of the methodology is conducting surveys and interviews with professionals in library science, faculty members, and staff of higher education institutions. Engaging various groups of employees will enable a detailed understanding of the needs, attitudes, and beliefs regarding the integration of electronic resources, as well as their impact on the learning and cognition process. The application of these methods in a comprehensive manner will contribute to the creation of a generalised understanding of the problem and the development of effective recommendations for the integration of electronic resources into the library environment of higher education institutions. ***Scientific novelty.*** *The study focuses on the changes that are taking place in the libraries of higher education institutions as a result of digital transformation and highlights the importance of adapting to new technologies and user needs.* ***Conclusions.*** *The research findings indicate that integrating electronic resources into the library environment of higher education institutions provides a range of benefits, such as increased accessibility and diversity of information resources, improved service, and user convenience. On the other hand, there are challenges that require attention, such as ensuring information security, facilitating library staff adaptation to new technologies, and developing strategies for the successful implementation of digital innovations.*

Key words: *digital resources; library environment; higher education institutions; technology integration; information literacy.*

Актуальність теми дослідження. Сучасні бібліотеки закладів вищої освіти (ЗВО), що є інтегрованою частиною світового інформаційного простору, відіграють ключову роль в освітніх, культурних і соціальних аспектах життя [2]. Дослідження майбутнього розвитку університетських бібліотек стає особливо актуальним у контексті глобальної трансформації інформаційно-освітнього середовища. Цифрова ера відкриває нові можливості для модернізації освітньої сфери загалом і бібліотек ЗВО зокрема. На початку XXI ст. бібліотеки перетворилися на відкриті спеціалізовані простори, що створюють цифрове поліфункціональне середовище для всіх учасників навчального процесу [7]. Сучасне призначення бібліотеки ЗВО полягає в тому, щоб бути центром інтегрованого інформаційного забезпечення навчального та наукового процесів, яке може бути загальноприйнятим у більшості бібліотек. Однак концепція розвитку бібліотеки певного закладу вищої освіти визначається ступенем його розвитку, характеристиками навчального процесу, наявністю філій і фінансовими ресурсами.

Бібліотека являє собою не лише структурний підрозділ ЗВО, вона також функціонує як активна підсистема, що відповідає на стратегічні зміни, які відбуваються в закладі освіти [5]. Співпраця між бібліотекою та іншими структурами (особливо факультетами й кафедрами) сприяє поліпшенню роботи з бібліотечними ресурсами та покращенню якості бібліотечних та освітніх послуг.

Виконання завдань, що стоять перед бібліотекою, значною мірою залежить від її інтеграції та координації діяльності з факультетами, кафедрами, науковими підрозділами, відділами та службами. З іншого боку, результативність роботи бібліотеки, стан її ресурсної бази, розмаїтість бібліотечних продуктів і послуг мають безпосередній вплив на ефективне функціонування всіх структур ЗВО, а в результаті – на якість освітніх послуг.

Аналіз досліджень і публікацій. Основними характеристиками освітнього простору є збільшення конкуренції на ринку освітніх послуг, співпраця між ЗВО й освітніми установами різних рівнів, розвиток дистанційної освіти тощо. Відповідно, університетські бібліотеки змушені шукати нові напрями партнерства, спрямовуючи зусилля на досягнення довготермінових цілей закладу освіти, з одного боку, та забезпечуючи максимально доступні та ефективні послуги користувачам різних ресурсів, з іншого боку [1].

Сьогодні бібліотеки пристосовуються до умов зовнішнього та внутрішнього середовища, що призводить до трансформації функцій і зміни пріоритетів у її діяльності [8]. Основною функцією бібліотеки стає інформаційно-освітня діяльність, яка об'єднує головні цілі та забезпечує виконання її соціальної місії.

Бібліотеки ЗВО мають великі й унікальні інформаційні ресурси, що містять документні фонди (ДФ) [10], бази даних (БД) [9], довідкове та пошукове обладнання [7], а також програмні та технологічні комплекси, які гарантують доступ до світових інформаційних ресурсів [11]. З постійним розвитком бібліотеки збільшується кількість користувачів, які не належать до основної групи; доступ до унікальних ресурсів, різноманітність послуг, сучасні технології віддаленого доступу та комфорт бібліотечного простору все більше приваблюють «сторонніх» користувачів.

З урахуванням вказаних вище факторів бібліотеки ЗВО посідають значне місце в структурі

науково-освітнього комплексу, відповідаючи на інформаційні потреби користувачів. Отже, існує об'єктивна потреба в розвитку партнерських відносин між бібліотеками різних систем і відомств.

У сучасних умовах найбільш актуальною є співпраця у сфері інформаційних технологій. У результаті цього забезпечуються можливості користування ресурсами бібліотек «сторонніми» користувачами без шкоди інтересам основних; повнота інформаційного обслуговування своїх користувачів; економія фінансових ресурсів і підвищення репутації кожної окремої бібліотеки [6]. Більш того, ця діяльність сприяє розвитку бібліотеки як ресурсного центру дистанційної освіти, що відповідає тенденціям і стратегіям розвитку ЗВО.

Зміни в характеристиках освітнього середовища впливають на стан бібліотечної сфери загалом, зокрема на співпрацю між закладами. Одним з основних напрямів такої співпраці є розвиток взаємодії між бібліотеками закладів вищої освіти та бібліотеками закладів середньої професійної освіти. Така взаємодія може суттєво покращити якість бібліотечних ресурсів і послуг, а також сприяти розвитку освітньої та наукової інфраструктури в регіоні [2]. Підтримка співпраці може забезпечити доступ до більшої кількості інформаційних ресурсів, стимулювати обмін досвідом між фахівцями та допомогти створити єдину інформаційну освітню мережу. Такі процеси мають прямий вплив на ефективність бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів і сприяють покращенню якості освітніх програм для всіх учасників освітнього процесу. Важливо розробляти спільні стратегії, стандарти та практики, що сприятимуть кооперації між усіма учасниками освітнього та бібліотечного секторів [5].

Мета роботи полягає в дослідженні інтеграції електронних ресурсів у бібліотечне середовище закладів вищої освіти, виявленні переваг і викликів, пов'язаних із цим процесом.

Виклад основного матеріалу. В умовах зростаючої конкуренції на ринку освітніх послуг, змін характеристик освітнього середовища та розвитку технологій бібліотеки закладів вищої та середньої освіти повинні активно розвивати свою співпрацю, щоб адаптуватись до нових умов і забезпечити своїм користувачам якісний доступ до інформаційних ресурсів [3].

Аналіз напрямів і форм співпраці між бібліотеками різних рівнів освітніх установ належить до значущих завдань у сфері інформаційного забезпечення освітнього процесу [1; 7]. У результаті цього можна розробляти нові стратегії для вдосконалення роботи бібліотек і розширення можливостей доступу до знань для здобувачів освіти. Тож актуальність теми статті обґрунтована потребами сучасного освітнього середовища та стратегічними напрямами розвитку бібліотечно-інформаційної галузі.

За результатами аналізу роботи вітчизняних бібліотек ЗВО [1–3; 5; 6] наведемо кілька практичних прикладів успішної модернізації разом із ключовими факторами успіху (*табл. 1*).

Ці заклади демонструють, що ключовими факторами успіху в модернізації університетських бібліотек в Україні є поєднання технологічних інвестицій, навчання персоналу, співробітництво, інституційна підтримка та прагнення до постійного вдосконалення. Також, проаналізувавши міжнародний досвід [7–11], представимо результати успішної модернізації бібліотек відомих світових ЗВО (*табл. 2*).

Проаналізувавши ці успішні модернізації, ключовими факторами успіху визначимо співпрацю, впровадження інновацій, інвестиції в технології та навчання персоналу, розуміння потреб користувачів і дотримання політики відкритого доступу. Ці фактори відіграють вирішальну роль у тому, щоб університетські бібліотеки могли не лише адаптуватися до мінливого освітнього ландшафту, але й надавати цінні ресурси та послуги для здобувачів освіти, дослідників і широкої спільноти.

Розвиток цифрових інструментів і послуг в університетських бібліотеках надає численні переваги [6] здобувачам освіти, викладачам і дослідникам. Назвемо їх.

Покращена доступність. Цифрові інструменти та служби дають змогу користувачам отримувати доступ до ресурсів бібліотеки з будь-якого місця та в будь-який час [11]. Це сприяє кращій доступності та зручності використання ресурсів для користувачів, які можуть перебувати за межами університету, працювати віддалено або в інших часових поясах.

Збереження ресурсів. Оцифрування друкованих матеріалів допомагає зберегти крихкі або рідкісні документи для майбутніх поколінь, зменшуючи фізичне їх зношування [9]. Крім того, методи цифрового збереження допомагають розв’язати такі проблеми, як погіршення стану, пошкодження або втрата фізичних матеріалів.

Розширені можливості пошуку. Цифрові інструменти та служби надають розширені параметри пошуку, які дають змогу користувачам швидко знаходити релевантні ресурси, виконувати складні пошуки й ефективніше переміщатися між величезними колекціями [9].

Таблиця 1

Приклади вдалої модернізації бібліотек України

Назва	Локація	Досягнення
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського	м. Київ, Україна	Бібліотека активно взялася за цифрову трансформацію, запустивши проєкт «Електронна бібліотека України» (ELibUkr). Ця ініціатива надає платформу для обміну цифровими ресурсами, зокрема науковими журналами й електронними книгами, між бібліотеками-учасниками. Ключові фактори успіху охоплюють ефективну співпрацю між установами-партнерами, послідовні інвестиції в технології та навчання бібліотечного персоналу управлінню цифровими ресурсами.
НУ «Львівська політехніка»	м. Львів, Україна	Бібліотека університету реалізувала проєкт «Інтерактивна бібліотека». Його метою було модернізувати бібліотечні послуги та покращити досвід користувачів за допомогою розширених пошукових систем, доступу до цифрових ресурсів та електронної доставки документів. Ключові фактори успіху охоплюють інтеграцію сучасних технологій, навчання персоналу цифровим навичкам і потужну інституційну підтримку.
Одеський національний морський університет	м. Одеса, Україна	У бібліотеці університету успішно впроваджено цифровий репозиторій для зберігання та надання доступу до наукових публікацій, створених викладачами та науковцями університету. Ця спроба сприяє розвитку відкритого доступу до наукових знань в Україні. Ключові фактори успіху охоплюють технічну експертизу, відданість бібліотечного персоналу та постійну підтримку з боку адміністрації університету для забезпечення стабільності цифрового репозиторію.
Харківський національний університет радіоелектроніки	м. Харків, Україна	Бібліотека університету інтегрувала в систему бібліотеки низку електронних ресурсів, зокрема бази даних, електронні книги та електронні журнали. Бібліотека також впровадила систему управління установою для оптимізації процесів та підвищення ефективності. Ключові фактори успіху охоплюють потужну інституційну підтримку, співпрацю з іншими бібліотеками та постійне навчання персоналу для максимального використання потенціалу цифрових інструментів і послуг.

Таблиця 2

Приклади вдалої модернізації бібліотек світу

Назва	Локація	Досягнення
Кембриджський університет	м. Кембридж, Велика Британія	Університетська бібліотечна система зазнала значної модернізації з оцифруванням величезної колекції ресурсів. Це зробило рідкісні та цінні матеріали доступними для здобувачів освіти, дослідників і громадськості. Ключові фактори успіху охоплюють співпрацю з експертами, значні інвестиції в технології та постійні зусилля щодо підтримки й розширення цифрової колекції.
Стенфордський університет	м. Стенфорд, США	Бібліотека університету є лідером у впровадженні нових технологій, зокрема найсучасніших інструментів пошуку, мобільних додатків і персоналізованих онлайн-порталів, що сприяє покращенню обслуговування користувачів. Ключові фактори успіху включають впровадження інновацій, інвестиції в навчання персоналу та постійне вдосконалення відповідно до відгуків користувачів.
Делфтський технічний університет	м. Делфт, Нідерланди	Бібліотека досягла значного прогресу у сфері відкритого доступу, надаючи велике сховище наукових матеріалів, доступних для громадськості безкоштовно. Ключові фактори успіху охоплюють стійку відданість політиці відкритого доступу, співпрацю з іншими установами та надійну інфраструктуру для підтримки поширення цих ресурсів.
Університет Торонто	м. Торонто, Канада	Бібліотека Робартса, частина системи бібліотек Університету Торонто, зазнала значної реконструкції, щоб створити сучасні, гнучкі навчальні простори, які задовольняють індивідуальні потреби здобувачів освіти. Ключовими факторами успіху є розуміння потреб користувачів, проєктування просторів для різноманітних стилів навчання та врахування доступності й інклюзивності в процесі проєктування.

Співпраця та обмін. Цифрові платформи сприяють співпраці та спільному використанню ресурсів між користувачами бібліотек [3]. Здобувачі освіти й дослідники можуть ділитися ресурсами, анотаціями та нотатками зі своїми колегами, що сприяє командній роботі та обміну знаннями.

Персоналізація і налаштування. Цифрові інструменти та послуги можна адаптувати до індивідуальних потреб і вподобань користувачів [7]. Користувачі можуть створювати персоналізовані облікові записи, зберігати пошукові запити, додавати ресурси в закладки й отримувати рекомендації на основі своїх інтересів або тем дослідження.

Різноманітні формати навчання. Цифрові інструменти та служби надають доступ до широкого діапазону форматів, зокрема електронні книги, статті, мультимедійні навчальні матеріали тощо [6]. Це створює привабливі умови навчання для користувачів.

Економічна ефективність. Використовуючи цифрові інструменти та послуги, університетські бібліотеки можуть заощадити простір для зберігання, зменшити споживання паперу й потенційно знизити витрати на придбання та обслуговування [1]. Це дає змогу бібліотекам виділяти більше ресурсів на розширення та оновлення своїх колекцій і послуг.

Аналітика та відгуки користувачів. Цифрові інструменти та служби надають бібліотекам цінні відомості про потреби користувачів. Ця інформація допомагає бібліотекарям ухвалювати ефективні рішення для покращення якості бібліотечних послуг і формування пропозиції ресурсів.

Отже, розвиток цифрових інструментів і послуг в університетських бібліотеках зумовлює значні переваги з погляду доступності, ефективності й адаптованості до сучасних освітніх потреб. Впровадження цих досягнень має вирішальне значення для того, щоб університетські бібліотеки залишалися актуальними та надавали високоякісні послуги своїм користувачам. Але водночас існують бар'єри на шляху модернізації бібліотек ЗВО.

Фінансування. Упровадити та підтримувати цифрові інструменти й послуги, що включають, зокрема, витрати на програмне забезпечення, апаратне забезпечення, підписку та ІТ-підтримку, може бути дорого [5]. Університетам і бібліотекам необхідно забезпечити належне фінансування або шукати зовнішні ресурси, щоб забезпечити сталість цих послуг.

Технічні навички та підготовка. Персонал повинен уміти ефективно працювати з новими цифровими технологіями та послугами [1]. Це може потребувати додаткового навчання бібліотекарів та ІТ-персоналу, а також найму спеціалізованого персоналу для керування та обслуговування цих інструментів і послуг.

Питання авторського права та ліцензування. Перехід до цифрових ресурсів може спричинити складні проблеми авторського права та ліцензування [8], оскільки бібліотекам потрібно отримати необхідні дозволи для оцифрування, зберігання та спільного використання електронного вмісту.

Цифрове збереження. Забезпечення довгострокового зберігання та доступності цифрових ресурсів може бути складним завданням [2]. Бібліотеки повинні планувати й інвестувати в надійну інфраструктуру, рішення для зберігання та системи резервного копіювання, щоб зберегти та захистити цифровий вміст від потенційної втрати чи пошкодження.

Конфіденційність і безпека користувачів. Цифрові служби повинні забезпечувати конфіденційність та безпеку особистої інформації і даних користувачів [10]. Бібліотеки мають впроваджувати надійні заходи безпеки, такі як шифрування та контроль доступу, щоб захистити від несанкціонованого доступу, витоку інформації і кібератак.

Доступність і досвід користувачів. Цифрові інструменти та послуги повинні бути зручними для користувача, доступними та розробленими для задоволення потреб користувачів з різними здібностями та вподобаннями [3]. Це може охоплювати впровадження функцій доступності, проведення тестування зручності використання й вдосконалення дизайну та компонування цифрових платформ.

Опір змінам. Впровадження цифрових інструментів і послуг може наразитися на опір з боку деяких користувачів або персоналу бібліотеки, які звикли до традиційної бібліотечної практики [5]. Вкрай важливо залучати зацікавлені сторони до процесу ухвалення рішень, чітко повідомляти про переваги цифрової трансформації та пропонувати постійну підтримку й навчання, щоб полегшити перехід.

Оскільки розробка цифрових інструментів і послуг в університетських бібліотеках має важливе значення для покращення досвіду користувачів і підтримки академічної спільноти, необхідно продовжувати долати виклики, з якими стикаються ЗВО [6]. Для подолання цих проблем університети та бібліотеки повинні розглянути:

- забезпечення належного фінансування та дослідження альтернативних ресурсів, такі як гранти або партнерство, для підтримки та впровадження цифрових інструментів і послуг;
- інвестування в навчання та розвиток персоналу, можливість найняти спеціалізований персонал для керування та підтримки цифрових ресурсів і технологій;
- звернення до юридичних експертів, щоб розібратися в питаннях авторського права та

ліцензування, і в разі потреби укладання угоди з постачальниками контенту;

- розробка та впровадження комплексної стратегії цифрового збереження, включаючи надійні системи зберігання та резервного копіювання;
- надання пріоритету конфіденційності та безпеці користувачів, застосування надійних заходів для захисту особистої інформації і даних користувачів;
- зручність і доступність цифрових інструментів та послуг для користувачів з різними потребами;
- залучення зацікавлених сторін до процесу трансформації, забезпечення постійної підтримки та навчання користувачів, щоб допомогти їм адаптуватися до нового середовища.

Наукова новизна. У статті проаналізовано переваги й виклики застосування цифрових інструментів і послуг в університетських бібліотеках. Ця інформація буде корисною для бібліотек і закладів освіти, які прагнуть розпочати цифрову трансформацію. На прикладі конкретних бібліотек, українських і закордонних, представлено ключові фактори їх успіху, спричинені впровадженням цифрових інструментів і послуг. Це дає змогу краще зрозуміти місцеві та глобальні чинники, що впливають на результати модернізації бібліотек закладів освіти.

Розглянуто останні тенденції застосування технічних інновацій в університетських бібліотеках, що актуально, оскільки технології продовжують розвиватися. Визначено проблеми, з якими стикаються під час розробки цифрових інструментів і послуг в університетських бібліотеках і запропоновано практичні рекомендації, що допоможуть працівникам бібліотек ефективно використовувати потенціал цифрових інструментів і послуг у своїй діяльності.

Наголошено на важливості співпраці між університетами, бібліотеками, урядовими установами та партнерами з приватного сектору для успішного впровадження цифрових інструментів і послуг. Подолання «цифрового розриву» передбачає залучення національних і місцевих органів управління, забезпечення законодавчої та фінансової підтримки, адже довгострокова стратегія сприяє розвитку освіти, грамотності, культури, передусім забезпечує доступ до інформації [4]. Відповідно, це заохочує спільний підхід до розв'язання проблем і максимізації потенційних переваг цифрової трансформації бібліотечного середовища.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що інтеграція цифрових інструментів і послуг в університетські бібліотеки стає все більш актуальною в сучасному освітньому середовищі. Вона надає такі переваги, як швидший доступ до інформації, спрощені дослідницькі процеси та більше можливостей для співпраці. Також висвітлено ключові фактори успіху, які спостерігаємо в модернізованих університетських бібліотеках як в Україні, так й у світі.

Попри численні переваги вкрай важливо визнати проблеми, пов'язані з розробкою та впровадженням цифрових інструментів і послуг. Ці виклики, зокрема фінансування, технічні навички, проблеми з авторським правом, цифрове збереження, конфіденційність користувачів, доступність і опір змінам, потребують комплексного підходу для їх успішного подолання.

Надаючи цінну інформацію університетам і бібліотекам, це дослідження має на меті зробити внесок у поточну дискусію щодо критичної ролі цифрової трансформації в покращенні академічного досвіду для здобувачів освіти, викладачів і дослідників. Добре реалізована цифрова стратегія допоможе університетським бібліотекам залишатися актуальними, ефективними та незамінними компонентами сучасної освітньої екосистеми.

Список використаних джерел

1. Білоус В. С. Бібліотека закладу вищої освіти: виклики сьогодення. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2017–2018 рр.* (Вінниця, 16–17 травня 2019 р.) : у 2-х т. Вінниця : Донецьк. нац. ун-т імені Василя Стуса, 2019. Т. 2. С. 197–203.

2. Вакалюк Т. А. Теоретико-методичні засади проектування і використання хмаро орієнтованого навчального середовища у підготовці бакалаврів інформатики : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.10. Житомир : Житомир. держ. ун-т імені Івана Франка, 2019. 614 с.

3. Воскобойнікова-Гузєва О., Терещенко Н. Вектори стратегічного розвитку наукових бібліотек закладів вищої освіти України, Литви, Польщі. *Науково-педагогічні студії*. 2021. Вип. 5. С. 145–160.

4. Долбенко Т. О., Горбань Ю. І. Документні ресурси бібліотек : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2017. 348 с.

5. Кудлай В. О. Фахова підготовка бібліотечних кадрів в Україні: історичний аспект. *Феномен бібліотек у сучасному світі* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 30 верес. 2020 р.) : у 3 ч. Маріуполь, 2020. Ч. І. С. 22–25.

6. Мар'їна О. Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку комунікаційного середовища. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. Вип. 36. С. 105–114.

7. Eve M. P. Text of Digital Library Futures keynote (Cambridge, 21st May 2019). *Martin Paul Eve*. 2019. 21 May. URL: https://eve.gd/2019/05/21/text-of-digital-library-futures-keynote-cambridge-21st-may-2019/ (дата звернення: 25.03.2023).

8. Konings K., Dekker R. Strategy and change management in Delft University of Technology Library. *New Review of Information Networking.* 2005. Vol. 11 (1). Pp. 109–121.

9. Li X., Furht B. Design and Implementation of Digital Libraries. In Handbook of Internet Computing. CRC Press, 2019. Pp. 415–450. DOI: https://doi.org/10.1201/9781351072632.

10.Owusu-Ansah C. M., Rodrigues A. D. S., Walt T. B. Integrating Digital Libraries Into Distance Education: A Review Of Models, Roles, And Strategies. *Turkish Online Journal of Distance Education*. 2019. Vol. 20 (2). Pp. 89–104. DOI: https://doi.org/10.17718/tojde.557742.

11.Walsh B., Rana H. Continuity of academic library services during the pandemic the University of Toronto libraries' response. *Journal of Scholarly Publishing.* 2020. Vol. 51 (4). Pp. 237–245.

References

1. Bilous, V. S. (2019). The library of a higher education institution: today's challenges. Materials of the scientific conference of professors and teaching staff, researchers and degree holders based on the results of research work for the period 2017–2018 (May 16–17, 2019) : in 2 vol. Vinnytsia: Donetsk. national Vasyl Stus University, 2, 197–203 [in Ukrainian].

2. Vakalyuk, T. A. (2019). Theoretical and methodological principles of designing and using a cloud-oriented learning environment in the preparation of bachelors of computer science: diss. ... dr. ped. sciences: 13.00.10. Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University [in Ukrainian].

3. Voskoboynikova-Guzyeva, O., Tereshchenko, N. (2021). Vectors of strategic development of scientific libraries of higher education institutions of Ukraine, Lithuania, Poland. Scientific and pedagogical studies, 5, 145–160 [in Ukrainian].

4. Dolbenko, T. O., Gorban, Yu. I. (2017). Documentary resources of libraries: teaching. Manual. Kyiv: Lira-K Publishing House, 348 [in Ukrainian].

5. Kudlay, V. O. (2020). Professional training of library personnel in Ukraine: historical aspect. The phenomenon of libraries in the modern world: collection. materials of the All-Ukrainian science and practice conference, Mariupol, September 30. 2020 : in 3 t. m. Mariupol, I, 22–25 [in Ukrainian].

6. Marina, O. (2012). Web technologies in libraries: new opportunities for the development of the communication environment. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture, 36, 105–114 [in Ukrainian].

7. Eve, M. P. (2019). Text of Digital Library Futures keynote (Cambridge, 21st May 2019). Martin Paul Eve. 21 May. Retrieved from: https://eve.gd/2019/05/21/text-of-digital-library-futures-keynote-cambridge-21st-may-2019/ [in English].

8. Konings, K., Dekker, R. (2005). Strategy and change management in Delft University of Technology Library. New Review of Information Networking, 11 (1), 109–121 [in English].

9. Li, X., Furht, B. (2019). Design and Implementation of Digital Libraries. In Handbook of Internet Computing. CRC Press, 415–450. DOI: https://doi.org/10.1201/9781351072632 [in English].

10.Owusu-Ansah, C. M., Rodrigues, A. D. S., Walt, T. B. (2019). Integrating Digital Libraries Into Distance Education: A Review Of Models, Roles, And Strategies. Turkish Online Journal of Distance Education, 20 (2), 89–104. DOI: https://doi.org/10.17718/tojde.557742 [in English].

11.Walsh, B., Rana, H. (2020). Continuity of academic library services during the pandemic the University of Toronto libraries' response. Journal of Scholarly Publishing, 51 (4), 237–245 [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.04.2023
Отримано після доопрацювання 04.05.2023
Прийнято до друку 15.05.2023

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

УДК 378.091.21:005.336.2:[02:004](477)"20"
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284675

Цитування:
Мудроха В. О. Особливості формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 2. С. 109–114.

Mudrokha V. (2023). Features of the Formation of Digital Competence of Higher Education Students Majoring in 029 "Information, Library, and Archival Studies". Library Science. Record Studies. Informology, 2, 109–114 [in Ukrainian].

Мудроха Валентина Олександрівна,
кандидат наук з соціальних комунікацій,
старший дослідник,
завідувач відділу бібліотекознавства
Львівської національної наукової
бібліотеки України імені Василя Стефаника,
доцент кафедри бібліотекознавства
та бібліографознавства
Львівського національного
університету імені Івана Франка
https://orcid.org/0000-0001-9508-227X
mudrokhavalentyna@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

Мета статті *– проаналізувати особливості формування цифрової компетентності майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи в процесі вивчення ними циклу професійно орієнтованих дисциплін.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу, синтезу, класифікації та систематизації теоретичних даних, а також бібліографічного, аналітичного, документознавчого аналізу. Вказані методи дослідження надали можливість комплексно дослідити проблему формування цифрової компетентності студентів і зробити відповідні висновки.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в тому, що: 1) зроблено акцент на те, що в розробці навчальних спеціалізованих курсів викладач повинен керуватися державними стандартами вищої освіти; 2) обґрунтовано необхідність формування в студентів інформаційної, бібліотечної та архівної справи цифрової компетентності в межах вивчення циклу спеціалізованих дисциплін; 3) узагальнено досвід формування в здобувачів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Львівського національного університету ім. І. Франка цифрової компетентності.* ***Висновки.*** *На сучасному етапі відбувається значне розширення меж застосування новітніх інформаційних технологій у діяльності документно-інформаційних установ, що важливо врахувати при підготовці та вдосконаленні навчальних програм циклу спеціалізованих дисциплін для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».*

Ключові слова: *цифрова компетентність, загальні і спеціальні компетентності, професійна підготовка, дистанційне навчання, спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», Львівський національний університет ім. І. Франка.*

Mudrokha Valentyna,
PhD in Social Communications, Senior Researcher,
Head of the Department of Library Science,
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv,
Associate Professor, Department of Library Science and Bibliography,
Ivan Franko National University of Lviv

FEATURES OF THE FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS MAJORING IN 029 "INFORMATION, LIBRARY, AND ARCHIVAL STUDIES"

The purpose of the article *is to analyse the features of the formation of digital competence of future specialists in information, library, and archival studies in the process of studying a cycle of professionally oriented disciplines.* ***The research methodology*** *consists in the application of general scientific and special*

© *Мудроха В. О., 2023*

research methods: analysis, synthesis, classification and systematisation of theoretical data, as well as bibliographic, analytical, and documentary analysis. These research methods provided an opportunity for a comprehensive study of the problem of the formation of digital competence of students and draw relevant conclusions and generalisations. ***The scientific novelty*** *of the work is that: 1) the emphasis is placed on the fact that in developing specialised courses, the teacher should be guided by the state standards of higher education; 2) the necessity of forming digital competence in students of information, library and archival affairs within the framework of studying a cycle of specialised disciplines is substantiated; 3) the experience of forming digital competence in students of speciality 029 "Information, Library and Archival Affairs" of Ivan Franko National University of Lviv is summarised.* ***Conclusions.*** *At the present stage, there is a significant expansion of the boundaries of the use of the latest information technologies in the activities of documentary and information institutions. Therefore, today it is important to take into account this aspect when preparing and improving the training programmes of the cycle of specialised disciplines for students majoring in 029 "Information, library, and archival studies".*

Key words: *digital competence, general and special competencies, professional training, distance learning, specialty 029 "Information, library, and archival studies", Ivan Franko National University of Lviv.*

Актуальність теми дослідження. Напрями розвитку бібліотечно-інформаційної сфери тісно пов'язані із загальними сучасними тенденціями розвитку суспільства. Пришвидшений розвиток інформаційних та комунікаційних технологій спонукає документно-інформаційні установи виробляти нові підходи до організації якісного обслуговування користувачів, зокрема забезпечення стабільного доступу до наукового та культурного надбання людства, сконцентрованого у фондах. Упровадження сучасних інформаційних технологій в інформаційно-бібліотечну діяльність – запорука забезпечення ефективного й оперативного пошуку документів і формування релевантних інформаційних потоків.

Аналіз досліджень і публікацій. З огляду на те, що сьогодні стрімко зростає використання новітніх інформаційних технологій у діяльності всіх документно-інформаційних установ, вивчення особливостей формування в майбутніх фахівців цифрової компетентності є надзвичайно актуальним.

Важливим підґрунтям нашого дослідження стали праці провідних українських наукових і науково-педагогічних працівників: А. Гуменчук [1], В. Касьяна [2], О. Матвієнко [1], Т. Новальської [2], О. Плужник [3], О. Сербіна [4], М. Толмач [6], М. Цивіна [1], Т. Яворської [7], Т. Ярошенко [4], які у своїх працях розглядали особливості вдосконалення професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», а також охарактеризували окремі аспекти формування в студентів загальних та спеціальних компетентностей у процесі їх професійної підготовки. Оскільки в інформаційному середовищі систематично з'являються технічні й технологічні новинки, засоби формування в студентів цифрової компетентності потребуютьпостійного моніторингу, переосмислення і вдосконалення.

Мета статті – розкрити особливості формування цифрової компетентності в контексті викладання бібліотекознавчих дисциплін студентам освітньо-професійної програми «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Львівського національного університету ім. І. Франка.

Виклад основного матеріалу. Важливим складником професійної діяльності фахівця інформаційної, бібліотечної та архівної справи є здатність працювати з електронними ресурсами, застосовувати сучасні інформаційні технології для вирішення професійних завдань. Сьогодні важливо, щоб спеціалісти, які закінчили заклад вищої освіти, не тільки мали теоретичні знання стосовно власного фаху, але й уміли їх ефективно застосовувати на практиці.

В Україні розроблено державні стандарти вищої освіти, які встановлюють вимоги до змісту, обсягу та рівня підготовки здобувачів за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» за першим (наказ Міністерства освіти і науки України № 1378 від 12.12.2018) [5], другим (наказ № 728 від 24.05.2019) [6] і третім (освітньо-науковим) (наказ № 1435 від 24.12.2021) [7] рівнями. У стандартах визначено переліки загальних і спеціальних (фахових, предметних) компетентностей випускників. Зокрема, бакалавр з інформаційної, бібліотечної та архівної справи повинен володіти такими спеціальними цифровими компетентностями:

- здійснювати відбір, аналіз, оцінку, систематизацію, моніторинг, організацію, зберігання документно-інформаційних ресурсів;
- використовувати методи систематизації, пошуку, збереження, класифікації інформації для різних типів контенту та носіїв;
- використовувати сучасні прикладні комп'ютерні технології, програмне забезпечення, мережеві та мобільні технології для вирішення професійних завдань;
- впроваджувати інноваційні технології виробництва інформаційних продуктів і послуг, підвищення якості інформаційного обслуговування

користувачів інформаційних, бібліотечних та архівних установ;

- проєктувати та створювати документно-інформаційні ресурси, продукти й послуги;

- адмініструвати соціальні мережі, електронні бібліотеки, архіви;

- використовувати автоматизовані інформаційно-пошукові системи, організовувати електронні бібліотеки й архіви;

- створювати, наповнювати та забезпечувати функціонування вебсайтів і вебспільнот у мережі «Інтернет» [5, 7–8].

Відповідно, серед основних результатів нормативної підготовки здобувачів фахової вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем зроблено акцент на тих, що пов'язані з формуванням цифрової компетентності. З 19 перелічених у стандарті «результатів навчання» (далі – РН), 11 стосуються особливостей застосування інформаційних технологій у практиці майбутньої професійної діяльності. Зокрема:

- знати й розуміти наукові засади організації, модернізації та впровадження новітніх технологій в інформаційній, бібліотечній та архівній діяльності (РН 1);

- впроваджувати та використовувати комунікаційні технології в соціальних системах, мультимедійне забезпечення інформаційної діяльності, технологій вебдизайну та вебмаркетингу (РН 2);

- керувати документаційними процесами діяльності установ, користуватися засобами електронного документообігу, організовувати референтну та офісну діяльність (РН 3);

- застосовувати в професійній діяльності технології інформаційного менеджменту, створення і підтримки функціонування електронних бібліотек та архівів, методологію вивчення та задоволення культурних та інформаційних потреб користувачів (РН 4);

- узагальнювати, аналізувати й синтезувати інформацію в діяльності, пов'язаній з її пошуком,накопиченням, зберіганням і використанням (РН 5);

- використовувати знання технічних характеристик, конструкційних особливостей, призначення і правил експлуатації комп'ютерної техніки та офісного обладнання для вирішення технічних завдань спеціальності (РН 8);

- оцінювати можливості застосування новітніх інформаційних, комп'ютерних та комунікаційних технологій для вдосконалення практик виробництва інформаційних продуктів та послуг (РН 9);

- кваліфіковано використовувати типове комп'ютерне та офісне обладнання (РН 11);

- застосовувати сучасні методики й технології автоматизованого опрацювання інформації, формування та використання електронних інформаційних ресурсів і сервісів (РН 12);

- вільно спілкуватися з професійних питань, включаючи усну, письмову та електронну комунікацію українською мовою та однією з іноземних мов (РН 14);

- використовувати різноманітні комунікативні технології для ефективного спілкування на професійному, науковому та соціальному рівнях на засадах толерантності, діалогу та співробітництва (РН 15) [5, 8–9].

Відповідно до чинних державних стандартів у Львівському національному університеті ім. І. Франка модернізовано освітньо-професійну програму підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Актуалізовано навчальні плани, оновлено силабуси з дисциплін циклу професійно-практичної підготовки, які студенти факультету культури і мистецтв вивчають впродовж чотирьох років. У навчальні програми введено теми, які стосуються особливостей впровадження в роботу книгозбірень новітніх інформаційних технологій і безпосередньо впливають на формування в здобувачів вищої освіти цифрової компетентності. Зокрема, на першому курсі впродовж II–IV семестрів студенти вивчають дисципліну «Бібліотечна справа». У другому семестрі викладач покликаний сформувати в здобувачів базові знання про бібліотечну установу як цілісну систему, розкрити основні принципи функціонування бібліотек різних видів і типів, цикли, процеси, операції, бібліотечні технології тощо. Уже на цьому підготовчому етапі студенти вивчають матеріал, присвячений сучасним інформаційним і комунікаційним технологіям у бібліотеках, автоматизації та впровадженню новітніх технологій у роботу бібліотек, організаційним трансформаціям бібліотеки, особливостям організації праці бібліотекарів в умовах розвитку технологій інформаційного суспільства: корпоративні бібліотечні об'єднання, електронні та цифрові бібліотеки, медіатеки.

У третьому семестрі студенти опановують знання про документно-інформаційні ресурси книгозбірні, а саме: особливості формування, організації та збереження бібліотечного фонду; детально вивчають повний цикл «шляху документа в бібліотеці» і пов'язані з ним процеси автоматизації.

У четвертому семестрі акцент зроблено на та різні технології бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів. З огляду на те, що сьогодні низка документів зберігається в електронному форматі, на залік винесено такі питання:

- дистанційне обслуговування користувачів бібліотеки;

- сутність інформаційних потреб і запитів;

- інноваційні процеси бібліотечно-інформаційного сервісу;

- використання електронних ресурсів у бібліотечному сервісі;

- роль вебсайту в бібліотечно-інформаційному сервісі;

- особливості обслуговування користувачів в умовах розвитку технологій інформаційного суспільства.

Як бачимо, акцент у вивченні дисципліни зроблено на забезпеченні повного, якісного, оперативного та комфортного віддаленого доступу користувачів до інформаційних ресурсів. У зв'язку з умовами нашого сьогодення (пандемія COVID-19, воєнні дії на території України) інформаційно-бібліотечні установи повинні перебудовуватися і освоювати нові напрями діяльності із застосуванням новітніх інформаційних технологій, щоб дати змогу людям отримувати необхідну їм інформацію на основі вільного доступу до бібліотечних ресурсів. Але головне в умовах інформаційної війни – надавати користувачам достовірні та правдиві відомості.

Окрім того, на першому курсі вивчають таку дисципліну як «Бібліотекознавство» (I та II семестри). Оскільки це перша професійно орієнтована дисципліна, основну увагу викладач зосереджує на формуванні в студентів системи сучасних теоретичних, методичних та емпіричних знань про бібліотеку та бібліотечну систему, їхню роль у суспільстві, функції, структурно-функціональні моделі книгозбірень тощо. Водночас у лекційному курсі висвітлено питання про впровадження новітніх інформаційних та комунікаційних технологій у роботу бібліотек.

На другому курсі навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти передбачає викладання таких предметів, як «Організація бібліотечної справи: аналітико-синтетична обробка документів» (V семестр) та «Організація бібліотечної справи: інформаційно-пошукові системи бібліотек» (VI семестр). У їх межах студенти набувають знання про електронні каталоги бібліотек різного рівня та типу, особливості створення і функціонування електронних бібліотек, закономірності впровадження в роботу книгозбірень бібліотечно-інформаційних систем, а також визначення специфіки їхфункціонування.

Ширше питання організації, управління та застосування новітніх технологій обслуговування користувачів у документно-інформаційних установах вивчають здобувачі магістерського рівня вищої освіти в межах навчальної дисципліни «Актуальні проблеми сучасного бібліотекознавства». Тут студенти поглиблюють знання щодо особливостей впровадження і розвитку в документно-інформаційних установах нових інформаційних технологій, формування і використання електронних ресурсів, застосування мультимедійних технологій, розвитку мережевої взаємодії бібліотек.

Під час проходження практики в документно-інформаційних установах студенти закріплюють теоретичні знання і набувають перший практичний досвід роботи, зокрема із застосування новітніх технологій. Між Львівським національним університетом ім. І. Франка та Львівською національною бібліотекою України ім. В. Стефаника (далі – ЛННБ України ім. В. Стефаника) підписано договір про співпрацю, за яким бібліотека слугує базою для проведення навчальних, виробничих та переддипломних практик здобувачів вищої освіти. Це дає змогу студентам ґрунтовно ознайомитися з окремими складовими електронної інфраструктури національної книгозбірні: будовою і функціями автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи Aleph 500 фірми ExLibris (Israel), особливостями створення електронної бази даних каталогу чи цифрової колекції, специфікою відбору та оцифрування друкованих документів для створення страхового фонду цифрових копій бібліотечних документів на випадок надзвичайних ситуацій, які потенційно можуть призвести до втрати їх матеріальних носіїв, та ін.

На практиці студенти навчаються використовувати різноманітні інформаційні системи й програмні додатки, якими послуговується ЛННБ України ім. В. Стефаника; різні технічні пристрої (цифрові фотокамери, ксерокси, сканери), онлайн-сервіси тощо; набувають практичного досвіду створення цифрового контенту, а також закріплюють уміння працювати з інформацією, включаючи її збір, структуризацію, перевірку на достовірність, збереження і захист даних.

З огляду на те, що Україна вже другий рік перебуває в стані війни, процес навчання сьогодні має свої особливості. Ідеться про організацію навчального процесу дистанційно, у режимі онлайн, а також застосування хмарних технологій. З одного боку, освоєння і використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі надає можливість викладачеві більш наочно, широко та в доступній формі представити навчальний матеріал. А з іншого – застосування комп'ютерних прикладних програм тестування дає змогу більш об'єктивно оцінити набуті студентами знання, спонукає їх до поглибленого вивчення предметів, а також полегшує роботу педагога.

Дистанційне навчання студентів передбачає використання на заняттях: інтернет-технологій, мультимедійної продукції навчального призначення, електронного навчального контенту (електронні підручники, відеоматеріали, презентації, ілюстрації навчального матеріалу тощо), тестування в електронному форматі.

Спілкування зі студентами відбувається завдяки підтриманню систематичного відеозв'язку за допомогою сервісу ZOOM. Лекційні заняття проходять у режимі реального часу згідно з розкладом. Звичайно, певні зміни в розкладі занять є,

що переважно пов'язано з оголошенням повітряної тривоги чи аварійним відімкненням світла.

Семінарські та практичні заняття зі студентами здебільшого проходять у режимі реального часу у формі вебінару – інтерактивного навчального онлайн-заняття. Була обрана саме така форма проведення занять, оскільки вона не потребує застосування учасниками додаткового спеціального обладнання. Достатнім є використання власного смартфона, що є надзвичайно важливим, оскільки надає можливість як студентам, так і викладачам при проведенні заняття перебувати в безпечному місці й навіть за умов оголошення повітряної тривоги продовжувати спілкування, перебуваючи в укритті.

Заняття у формі вебінару має такий вигляд:

1. Викладач оголошує тему заняття, потім демонструє підготовлену презентацію, яка містить ілюстративний матеріал.

2. Робота із запитаннями та відповідями студентів через чат. З метою ефективного засвоєння пройденого матеріалу викладач розробляє диференційовані інтерактивні завдання, які пропонує студентам для виконання.

3. Заключна частина передбачає опитування в усній формі, а також обговорення результатів навчальної діяльності.

Перевага проведення вебінару полягає в тому, що він не вимагає фізичної присутності учасників в аудиторії, має високий рівень інтерактивності, а також можливість демонстрації різноманітних схем, таблиць, малюнків тощо. Також важливою є можливість здійснювати запис проведеного вебінару, що дає змогу в подальшому студентам, які через ті чи інші причини не змогли бути присутніми, ознайомитися з пройденим матеріалом та його обговоренням.

Щоб отримати онлайн-консультацію, студент звертається до викладача через електронну пошту. Викладач надає відповідь студентові на його електронну пошту із зазначенням конкретного дня і години для проведення індивідуальної зустрічі у форматі відеозв'язку за допомогою сервісу ZOOM. Або ж на наступному практичному занятті відводить час для того, щоб обговорити проблемні питання, які виникають у процесі засвоєння навчального матеріалу.

Робочу навчальну програму й силабус із дисципліни розміщують у вільному доступі на вебсторінці кафедри бібліотекознавства і бібліографії Львівського національного університету ім. І. Франка. Це дає змогу студентові в будь-який час ознайомитися зі структурою дисципліни, заліково-екзаменаційними питаннями, переліком рекомендованої літератури.

Отже, дистанційне навчання передбачає використання на заняттях сучасних інформаційних та комунікаційних технологій і програмних продуктів, які впливають на формування в здобувачів вищої освіти цифрової компетентності.

Наукова новизна. У роботі: 1) зроблено акцент на те, що в розробці навчальних спеціалізованих курсів викладач повинен керуватися державними стандартами вищої освіти; 2) обґрунтовано необхідність формування в студентів інформаційної, бібліотечної та архівної справи цифрової компетентності в межах вивчення циклу спеціалізованих дисциплін; 3) узагальнено досвід формування в здобувачів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Львівського національного університету ім. І. Франка цифрової компетентності.

Висновки. З огляду на умови нашого сьогодення науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти повинні вводити в навчальні плани здобувачів вищої освіти із спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» максимально затребувані на ринку праці компетентності з високим рівнем орієнтованості на їх безпосереднє практичне застосування. У цьому аспекті надзвичайно важливим та актуальним є формування цифрової компетентності при підготовці фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Адже більшість документно-інформаційних установ у своїй діяльності активно застосовують новітні інформаційні технології і потребують технічно й технологічно освічених фахівців.

Список використаних джерел

1. Матвієнко О. В., Цивін М. Н., Гуменчук А. В. Сучасні концепції документально-інформаційної науки: підготовка фахівців за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» : навч.-метод. посіб. Київ, 2021. 140 с.

2. Новальська Т., Касьян В. Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2021. Вип. 7. С. 71–82.

3. Плужник О. Формування інформаційної компетентності здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація.* 2022. № 15. С. 333–348.

4. Сербін О., Ярошенко Т. Аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти. *Вісник Книжкової палати.* 2015. № 2. С. 12–14.

5. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 № 1378. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf (дата звернення: 10.03.2023).

6. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.05.2019 № 728. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-magistr.28.05.pdf (дата звернення: 01.04.2023).

7. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.2021 № 1435. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/12/24/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-filos.24.12.pdf (дата звернення: 01.04.2023).

8. Толмач М. Цифрова компетентність бібліотечних фахівців як чинник діяльності бібліотек в умовах цифрової трансформації. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2022. Вип. 9. С. 57–69.

9. Яворська Т. Інформаційна складова в структурі професійних компетентностей майбутніх документознавців. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* Київ : НАКККіМ, 2018. № 4. С. 71–77.

References

1. Matviyenko, O. V., Tsyvin, M. N., Humenchuk, A. V. (2021). Modern concepts of documentary and information science: training of specialists in specialty 029 "Information, library and archival work": educational method. manual. Kyiv [in Ukrainian].

2. Noval´s´ka, T., Kas´yan, V. (2021). Theoretical and methodological principles of Internet marketer training in specialty 029 "Information, library and archival work". *Ukrayins´kyy zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiynykh nauk*, 7, 71–82 [in Ukrainian].

3. Pluzhnyk, O. (2022). Formation of information competence of higher education students in the process of professional training. *Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiia*, 15, 333–348 [in Ukrainian].

4. Serbin, O., Yaroshenko, T. (2015). Aspects of reforming and improving modern library education. *Visnyk knyzhkovoyi palaty*, 2, 12–14 [in Ukrainian].

5. Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny. (2018). Standard of higher education of Ukraine for specialty 029 "Information, library and archival work" for the first (bachelor) level of higher education: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of December, 12, 2018 No. 1378: vebsait. Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform. bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf [in Ukrainian].

6. Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny. (2019). Standard of higher education of Ukraine for specialty 029 "Information, library and archival work" for the second (master's) level of higher education: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of May, 24, 2019 No. 728: vebsait. Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/029-Inform.bibliot. ta.arkh.spr-magistr.28.05.pdf [in Ukrainian].

7. Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny. (2021). Standard of higher education of Ukraine for specialty 029 "Information, library and archival work" for the third (educational and scientific) level of higher education: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of December, 24, 2021 No. 1435: vebsait. Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/12/24/029-Inform.bibliot. ta.arkh.spr-filos.24.12.pdf [in Ukrainian].

8. Tolmach, M. (2022). Digital competence of library specialists as a factor in the activity of libraries in conditions of digital transformation. *Ukrayins´kyy zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiynykh nauk*, 9, 57–69 [in Ukrainian].

9. Yavors´ka, T. (2018). Information component in the structure of professional competences of future document scientists. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 4, 71–77 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.04.2023
Отримано після доопрацювання 09.05.2023
Прийнято до друку 17.05.2023

УДК 02+930.25:378.013.3
DOI 10.32461/2409-9805.2.2023.284677

Цитування:
Політова О. А. Сучасні орієнтири в процесі викладання маркетингу для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 115–122.

Politova O. (2023). Modern Guidelines in the Process of Teaching Marketing for Students of Speciality 029 "Information, Library and Archival Affairs". Library Science. Record Studies. Informology, 2, 115–122 [in Ukrainian].

Політова Олена Аркадіївна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри інформаційних комунікацій
Київського університету імені Бориса Грінченка
https://orcid.org/0000-0002-6516-0828
o.politova@kubg.edu.ua

СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ МАРКЕТИНГУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

Мета статті *– узагальнити інформацію про видання і публікації сучасного періоду, які слугують джерельною базою в процесі викладання маркетингу для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в закладах вищої освіти України.* ***Методологія дослідження*** *ґрунтується на принципах наукової об'єктивності, використанні структурно-функціонального підходу та застосуванні методів контент-аналізу та синтезу, порівняння і узагальнення.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у виявленні та проблемно-тематичному узагальненні переліку видань і публікацій останніх років, які вважаємо актуальними в процесі викладання маркетингу для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в ЗВО України.* ***Висновки.*** *Розгляд видань і публікацій сучасного періоду, які слугують джерельною базою в процесі викладання маркетингу для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у ЗВО засвідчив, що сьогодні відбувається формування нових концепцій застосування маркетингу в бібліотечній та архівній справі. Завдяки активній цифровізації освітньої діяльності в Україні відбуваються трансформаційні процеси у викладанні маркетингу студентам спеціальності 029 ІБАС, про що постійно висвітлюють відповідні фахові видання.*

Ключові слова: *спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», маркетинг, бібліотеки, архіви, заклад вищої освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка.*

Politova Olena,
Candidate of Historical Sciences (Ph. D in History),
Associate Professor, Information Communications Department,
Borys Grinchenko Kyiv University

MODERN GUIDELINES IN THE PROCESS OF TEACHING MARKETING FOR STUDENTS OF SPECIALITY 029 "INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL AFFAIRS"

The purpose of the study *is to summarise information about editions and publications of the modern period, which serve as a source base in the process of teaching marketing for students of speciality 029 "Information, Library and Archival Affairs" in higher education institutions of Ukraine.* ***The research methodology*** *is based on the principles of scientific objectivity, the use of a structural-functional approach, and the application of content analysis, synthesis, comparison, and generalisation methods.* ***The scientific novelty*** *of the work lies in the identification and problematic and thematic generalisation of the list of editions and publications of recent years, which, in the author's opinion, are relevant in the process of teaching marketing to students of speciality 029 "Information, Library and Archival Affairs" in higher education institutions of Ukraine.* ***Conclusions.*** *The analysis of editions and publications of the modern period, which*

© *Політова О. А., 2023*

serve as a source base in the process of teaching marketing to students of speciality 029 "Information, Library and Archival Affairs" in higher education institutions, has shown that today new concepts of marketing application in library and archival science are being formed. Due to the active digitalisation of educational activities in Ukraine, transformational processes are underway in teaching marketing to students of speciality 029 "Information, Library and Archival Affairs", which is constantly covered by relevant professional publications.

Key words: *speciality 029 "Information, Library and Archival Affairs", marketing, libraries, archives, higher education institutions, Borys Grinchenko Kyiv University.*

Актуальність теми дослідження. У сучасний період маркетинг є одним із новітніх трендів модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. Набуття нових фахових компетентностей у будь-якій сфері людської діяльності сьогодні не можливе без маркетингової складової, тож логічним є те, що свого часу вивчення маркетингових стратегій в інформаційній галузі було запроваджено в межах навчального курсу спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (далі – ІБАС) на відповідних кафедрах закладів вищої освіти (ЗВО) України, зокрема й на кафедрі інформаційних комунікацій Київського університету імені Бориса Грінченка (КУБГ).

У науковому обігу нині вже накопичений значний інформаційний масив з проблем маркетингу в інформаційній сфері: опубліковано результати дисертаційних праць, навчальні посібники та чимало наукових статей про сутність і функції маркетингу, особливості інтернет-маркетингу, маркетингові комунікації тощо. Цю тематику постійно обговорюють на фахових зібраннях науковців і практиків бібліотечної та архівної справи, напрацьований певний досвід у викладанні дисципліни «Маркетинг інформаційних продуктів і послуг». Водночас практика навчального процесу в ЗВО показує, що під час пошуку джерел для підготовки нових освітньо-професійних програм з маркетингу в інформаційній сфері викладачам відповідних навчальних дисциплін іноді складно виокремити в значному за обсягом інформаційному потоці з фаху ті, що допоможуть оптимізувати підготовку лекційних і практичних занять та які варто запропонувати здобувачам вищої освіти в списку рекомендованої до курсу літератури. У цьому випадку йдеться про сучасні теоретичні та практичні розробки вітчизняних фахівців, що в останні роки увійшли в науковий обіг, однак ще не широко використовувані в навчальному процесі.

Під час відбору видань і публікацій, актуальних для розгляду при підготовці програми курсу «Маркетинг інформаційних продуктів і послуг» для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в ЗВО України, ми брали до уваги кілька груп документів залежно від їх виду та змістовного наповнення, цільового призначення, а саме: результати наукових досліджень різних аспектів маркетингової діяльності архівів та бібліотек; вітчизняні посібники, які розкривають сутність і функції інформаційного маркетингу, статті про теоретико-методологічні засади підготовки фахівців за вказаною спеціальністю, а також публікації про досвід викладання цієї дисципліни в ЗВО.

Аналіз досліджень і публікацій. Розгляд видань і публікацій з проблематики бібліотечного та архівного маркетингу за період незалежності України, – час, коли саме й відбувалися кардинальні зміни в культурі та освіті, – показав сплеск наукового інтересу до маркетингових технологій в інформаційній сфері ще в середині 1990-х років. Зокрема, у той період маркетинговому підходу в управлінні діяльністю бібліотеки присвятив кандидатську дисертацію Г. Саприкін [1]. Важливо, що в результаті свого дослідження автор не лише розробив рекомендації для створення відділів маркетингу у великих бібліотеках, а й упровадив у навчальний процес курс «Бібліотечно-інформаційний маркетинг» та визначив перспективні напрями розвитку бібліотечно-інформаційних послуг.

О. Башун дослідила вплив маркетингу та фандрейзингу на трансформацію бібліотек і видала монографію, у якій, зокрема, проаналізувала систему підготовки фахівців до впровадження маркетингу в бібліотеках. Вчена також описала методику маркетингових досліджень та запропонувала оптимальну модель бібліотечних послуг, технологію ціноутворення, охарактеризувала основні джерела позабюджетного фінансування бібліотек, окреслила шляхи вдосконалення системи безперервної освіти бібліотекарів з маркетингової діяльності [2]. У підзаголовку до бібліографічного покажчика із цієї теми, що був виданий через рік, авторка підкреслила його читацьке призначення: «Для дослідників проблеми маркетингу і фандрейзингу в бібліотеках, в також бібліотекарям-практикам і для використання в навчальному процесі вишів» [3].

Стосовно навчально-методичної літератури цього періоду в контексті нашого питання цікавою є розробка з бібліотечної професіології, менеджменту та маркетингу А. Кашкарьової і А. Чачко, видану 1997 року Національною парламентською бібліотекою України (нині НБУ ім. Ярослава Мудрого) [4].

На початку XXI століття важливим підґрунтям для вивчення маркетингової справи в

інформаційній сфері в закладах вищої освіти гуманітарного спрямування став навчальний посібник харківської вченої І. Давидової «Інформаційний ринок: організація, маркетинг, управління» [5]. Також популярним серед викладачів і студентів спеціальності ІБАС залишається підручник Ю. Палехи «Маркетинг інформаційних продуктів і послуг» [6].

Традиції харківської наукової школи успішно продовжив С. Ростовцев, який у своїй дисертаційній праці всебічно розкрив тему формування системи інтернет-маркетингу в бібліотеках України: визначив рівень теоретичної розробленості вітчизняними науковцями питань запровадження інтернет-маркетингу в бібліотеках, проаналізував стан імплементації інтернет-маркетингового інструментарію в діяльності зарубіжних бібліотек [7]. Важливо, що в публікаціях вчений запропонував комплекс інструментів і методик відстеження стану онлайн-діяльності бібліотек, розробив концептуальну модель системи інтернет-маркетингу, адаптовану до дистанційного обслуговування користувачів бібліотек України, розкрив її базові складові та взаємозв'язки між ними [8; 9].

Про зростання публікаційної активності вітчизняних науковців з висвітлення проблематики маркетингу в бібліотечно-інформаційній сфері засвідчує аналіз фахового інформаційного потоку останнього десятиріччя. Погляди вітчизняних і зарубіжних фахівців щодо маркетингової діяльності бібліотек, ефективного використання маркетингового інструментарію для успішного управління бібліотечною установою свого часу узагальнив О. Ісаєнко. Науковець охарактеризував складові некомерційного бібліотечного маркетингу та виклав аргументи на користь його пріоритетного використання в бібліотечній діяльності [10]. Інформативною для фахівців з бібліотечного маркетингу є оглядова стаття Н. Вовк, у якій проаналізовано основні інструменти маркетингу – баскет-метод, бібліографічне бієнале, блікфанг, бібліошопінг, буктрейлер, буккросинг тощо [11].

Слід зауважити, що ми навели стислий аналіз лише певної частини видань та публікацій з усього обсягу накопиченої джерельної бази з питань маркетингової діяльності вітчизняних інформаційних установ та викладання маркетингу в закладах вищої освіти, адже в межах статті немає можливості представити більш детальний аналіз інформаційного потоку із цієї теми.

Мета дослідження – узагальнити інформацію про видання і публікації сучасного періоду, які слугують джерельною базою в процесі викладання маркетингу для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в закладах вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Для огляду видань і публікацій, які можна означити як сучасні орієнтири для викладання маркетингу студентам спеціальності 029 ІБАС, ми окреслили період останнього п'ятиріччя – 2018–2022 роки, адже при складанні нових програм до курсів бажано враховувати найновіші джерела. Зауважимо, що про особливості викладання дисципліни «Маркетинг інформаційних продуктів і послуг» на кафедрі інформаційних комунікацій КУБГ О. Політова вказала на конференції «Інформологічні, документознавчі, бібліотекознавчі та архівознавчі студії в сучасному світі», зазначивши, що цей навчальний курс покликаний сформувати в студентів необхідні теоретичні і практичні компетентності з питань просування та збуту інформаційних продуктів і послуг на інформаційний ринок, їх популяризації серед потенційних споживачів, а також має на меті навчити студентів застосовувати сучасні методики й технології маркетингу в організацій PR-кампаній з продажу та реклами інформаційних продуктів і послуг [12].

Водночас у процесі підготовки до лекційних і практичних занять, згідно із раніше затвердженою робочою програмою «Маркетинг інформаційних продуктів і послуг» [13], нині виникла об'єктивна необхідність цілеспрямованого пошуку й аналізу найновіших наукових розробок колег для підвищення власної фахової компетенції та оновлення списку рекомендованих джерел для студентів, адже віртуальний простір щодня наповнюється сучасним науковим контентом, який містить цінну інформацію для викладачів фахових дисциплін. Також у зв'язку зі змінами в освітньо-професійній програмі 029.00.02 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», затвердженої в КУБГ (протокол № 6 від 14.06.2021), виникла необхідність у розробці актуальної робочої програми навчальної дисципліни «Маркетинг інформаційних продуктів і послуг», яка б відповідала новому навчальному плану та сучасним підходам до опанування дисципліни. Наприклад, професор КУБГ, дослідник-візитер Вільного університету (Бельгія) О. Григоревська нещодавно опублікувала свій аналіз бакалаврських і магістерських освітніх програм у галузі інформації та комунікації в дослідницьких університетах і вищих школах Федерації Валлонія – Брюссель, акцентуючи на їх різноманітті, яке значно розширює можливості випускників університетів щодо майбутнього працевлаштування [14].

Підґрунтям для виявлення нових джерел відповідної тематики стали інформаційні ресурси, розміщені на сайтах ЗВО, провідних бібліотек України та архівних установ, а також фахова періодика за останнє п'ятиріччя. Передусім взято до уваги наукові праці та методичні розробки з маркетингової проблематики в інформаційній, бібліотечній та архівній справі спеціалістів освітньої

галузі. Окремо проаналізовані нові роботи, у яких висвітлено досвід маркетингової діяльності в бібліотеках та архівах. Слід зазначити, що деякі бібліографічні описи видань і публікацій з бібліотечного маркетингу, розроблення теоретико-методичних, організаційних та практичних засад компетентнісного підходу в підготовці бібліотечних кадрів періоду 2019–2021 років узагальнені у відповідних розділах посібника «Бібліотека в інформаційно-освітньому середовищі», який підготували фахівці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України [15].

Моніторинг інформаційних ресурсів, розміщених на сайтах ЗВО, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю ІБАС, засвідчив високу публікаційну активність щодо інноваційних методів навчання та підготовки освітньо-професійних програм, аналізу сутності й функцій інформаційного маркетингу педагогічного колективу Київського національного університету культури і мистецтв (далі – КНУКіМ). Розглядаючи стан і перспективи архівної освіти в Україні в одній зі своїх статей, В. Бездрабко назвала КНУКіМ «провідником архівної освіти новітнього спрямування» [16, 7]. Київська науково-освітня школа нині дійсно формує прогресивне бачення перспектив підготовки кадрів для інформаційної галузі на рівні кращих світових стандартів. На сторінках багатьох фахових часописів: журналів «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Бібліотечний вісник», «Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук» та ін. – педагоги КНУКіМ систематично висвітлюють результати власних наукових розвідок та інноваційних напрацювань з підготовки фахівців у галузі бібліотечної справи та інформаційних наук. Наприклад, нещодавно Н. Бачинська опублікувала результати свого дослідження традицій та інновацій у запровадженні освітньо-професійних програм названої спеціальності, у якому подала перелік цих програм для бакалаврського й магістерського рівнів та засвідчила модернізацію і вдосконалення підготовки фахівців ІБАС в Україні [17]. Розкриваючи основні тенденції формування фонду навчальної літератури для майбутніх фахівців ІБАС в іншій публікації, Н. Бачинська в співавторстві з О. Клименко зазначає про активне використання в освітньому процесі поряд із навчальними виданнями монографій, наукових статей, довідників, які, не будучи офіційно віднесеними до навчальних видань, починають виконувати їх функцію [18].

У контексті досліджуваної проблематики цінною для викладачів маркетингу є також стаття Т. Новальської і Н. Бачинської, що розкриває трудові функції та компетентності інтернет-маркетолога [19]. На основі аналізу Професійних стандартів фахівця з інформаційних ресурсів, фахівця-аналітика із дослідження товарного ринку, рекламіста – як споріднених із діяльністю інтернет-маркетолога, авторки виявили компетентності, що дають змогу конкретизувати освітньо-професійну програму підготовки фахівця і включити до навчального плану узагальнюючі дисципліни, які разом з іншими професійно орієнтованими дисциплінами навчального плану утворюють освітню модель підготовки інтернет-маркетолога у взаємовпливі та взаємозв'язку всіх її складових. Т. Новальська й Н. Бачинська доводять, що освітньо-професійна програма «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж. Інтернет-маркетинг» за спеціальністю ІБАС є інновацією в системі освіти України [19, 132].

У кластері публікацій про теоретико-методологічні засади підготовки фахівців з маркетингу привертають увагу статті Т. Новальської та В. Касьяна [20]. Автори вважають соціально-комунікативні технології та управління документно-інформаційними ресурсами (інформаційний менеджмент) основними концептами теоретико-методологічної платформи освітньої інновації з підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю ІБАС.

В інших, одноосібних публікаціях В. Касьян обґрунтував доцільність імплементації дисципліни «Маркетинг некомерційних суб'єктів» до змісту освіти за спеціальністю ІБАС, розкрив концептуальний потенціал маркетингу некомерційних суб'єктів у формуванні освітньо-професійної програми за цим фахом [21], а також виклав власне бачення цифрових компетенцій інтернет-маркетолога [22].

Серед нових праць, що розкривають результати наукових досліджень різних аспектів маркетингової діяльності архівів та бібліотек, привертає увагу дисертаційна робота М. Маранчака, у якій визначено систему дійових каналів інтернет-комунікації для рекламування бренду бібліотек, а також науково обґрунтовано ефективність комплексного підходу до реалізації репутаційного інтернет-маркетингу як послідовної політики бібліотеки, спрямованої на системне перевищення очікувань реальних і потенційних користувачів від якості її інформаційних продуктів та сервісів [23].

Інноваційний контент містить публікація колеги цього автора – викладачки КНУКіМ Н. Маранчак – про соціальну мережу TikTok як ефективний засіб інтернет-маркетингу бібліотек України, адже на основі вивчення стану присутності бібліотек України в соціальній мережі TikTok дослідниця аргументувала необхідність та ефективність використання бібліотечними закладами цієї платформи як засобу інтернет-маркетингу [24]

Ґрунтовним є і дослідження Т. Гранчак та Т. Скітер щодо використання бібліотеками України інструментів інтернет-маркетингу, де автори акцентували на необхідності посилити аналітичний

та управлінський напрями інтернет-маркетингу в бібліотечній діяльності, розробити виважену маркетингову стратегію в інтернет-середовищі й організації, відповідно до її внутрішніх маркетингових процесів [25].

Чимало публікацій з різних питань бібліотечного маркетингу належить науковим співробітникам Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Наприклад, В. Бондаренко на основі наявного досвіду застосування QR-кодів у роботі бібліотек обґрунтувала перспективність технології QR-кодування як виду мобільного сервісу із позиції сучасних маркетингових засобів комунікації [26].

Про основні принципи та складові вірусного маркетингу й переваги його застосування в рекламній діяльності бібліотек ідеться в статті Г. Булахової [27]. Ця тематика перебуває у сфері наукових інтересів вченої, адже в списку бібліографії з маркетингу в бібліотечній справі є кілька актуальних публікацій, зокрема, і та, що присвячена перспективам використання інструментарію соціальних медіа для просування бібліотечних продуктів і послуг [28]. Ж. Самохіна на прикладі створення інноваційних послуг у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського окреслила етапи впровадження маркетингу знань з урахуванням специфіки бібліотечної діяльності [29].

Слід також виокремити публікації про значення архівних установ у системі соціальних комунікацій, важливість використання архівної інформації у вирішенні суспільно важливих завдань і доцільність застосування маркетингових технологій в архівній справі та архівній освіті. Зокрема, В. Бездрабко розкриває поняття архівного маркетингу та дослідила нові форми й методи архівно-інформаційної діяльності на прикладі різних видів digital-маркетингових комунікацій в архівній практиці [30]. У статті Т. Білущак обґрунтовано необхідність використання засобів digital-маркетингових комунікацій у популяризації архівної інформації в процесі формування і розвитку комунікативної політики між цільовою аудиторією та документно-інформаційними інституціями в мережі «Інтернет» [31]. Публікація І. Резніка покликана сприяти вдосконаленню організації і проведення архівно-бібліотечної практики в архівах: автор проаналізував особливості Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України як бази з організації та проведення навчально-виробничої практики студентів гуманітарних факультетів у 2017–2022 роках, вказав специфіку цієї установи, що поєднує у своїй діяльності функції архіву, музею та бібліотеки [32].

Студенти в процесі вивчення певної дисципліни зазвичай надають перевагу навчальним посібникам з означеного предмету. У цьому контексті варто виокремити підготовлений фахівцями Київського міжнародного університету новий навчальний посібник «Digital-маркетинг: теорія і практика», який висвітлює сучасні теорії, моделі, технології цифрового маркетингу й призначений для студентів закладів вищої освіти, викладачів, аспірантів і менеджерів [33]. Цей посібник є у відкритому доступі, розкриває вісім тем, містить практичні кейси, тестові завдання, бібліографічний список.

Наш огляд не може претендувати на вичерпність, водночас стане в пригоді викладачам і студентам у їхній навчальній та дослідницькій діяльності з маркетингової проблематики.

Наукова новизна роботи полягає у виявленні та проблемно-тематичному узагальненні переліку видань і публікацій останніх років, які, на наш погляд, є актуальними в процесі викладання маркетингу для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в ЗВО України.

Висновки. Розгляд видань і публікацій сучасного періоду, які слугують джерельною базою в процесі викладання маркетингу для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у ЗВО, засвідчив, що сьогодні відбувається формування нових концепцій застосування маркетингу в бібліотечній та архівній справі, умови для якого створюють нові інформаційно-комунікаційні технології. Завдяки активній цифровізації освітньої діяльності в Україні відбуваються трансформаційні процеси у викладанні маркетингу студентам спеціальності 029 ІБАС, про що постійно пишуть відповідні фахові видання. В освітньому процесі разом з навчальними виданнями активно використовують монографії, наукові статті, довідники, які хоч і не віднесені до навчальної літератури, починають виконувати її функцію. Інформаційний потік з означеної теми невпинно поповнюється новими відомостями, які потребують аналізу, систематизації та активного поширення серед наукової спільноти з метою використання цих напрацювань у повсякденній викладацькій діяльності.

Список використаних джерел

1. Саприкін Г. А. Маркетинговий підхід в управлінні діяльністю бібліотеки : дис. ... канд. пед. наук: 07.00.08. Київ, 1997. 181 с.
2. Башун О. В. Вплив маркетингу і фандрейзингу на трансформацію бібліотек : монографія. Донецьк, 1999. 201 с.
3. Башун О. В. Маркетинг і фандрейзинг в бібліотеках : бібліогр. покажчик. Донецьк, 2000. 60 с.
4. Кашкарьова О. В., Чачко А. С. Бібліотечна реклама: технологія створення та психологія сприйняття : наук.-метод. рек. з бібліотечної професіології, менеджменту та маркетингу для студентів, аспірантів та фахівців бібліотечно-інформаційної діяльності. Київ, 1997. 18 с.
5. Давидова І. О. Інформаційний ринок: організація, маркетинг, управління : навч. посіб. Харків, 2001. 136 с.
6. Палеха Ю. І. Палеха О. Ю. Маркетинг інформаційних продуктів і послуг : навч. посіб. Київ, 2013. 478 с.
7. Ростовцев С. С. Формування системи інтернет-маркетингу в бібліотеках України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.03. Харків, 2016. 22 с.
8. Ростовцев С. С. Особливості застосування комплексу інтернет-маркетингу в організації обслуговування користувачів бібліотек. *Держава та регіони. Соціальні комунікації.* 2014. № 3. С. 130–134.
9. Ростовцев С. Роль маркетингу взаємовідносин в онлайн-діяльності бібліотек. *Вісник Книжкової палати.* 2015. № 11. С. 29–30.
10. Ісаєнко О. Маркетингова складова ефективного управління науковою бібліотекою. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* 2013. Вип. 38. С. 384–399.
11. Вовк Н. Новітні маркетингові стратегії просування бібліотечних установ. *Вісник Книжкової палати.* 2017. № 2. С. 7–9.
12. Політова О. А. Структура і зміст навчальної дисципліни «Маркетинг інформаційних продуктів і послуг». *Інформологічні, документознавчі, бібліотекознавчі та архів ознавчі студії в сучасному світі* : матер. І Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Київ, 27 жовт. 2022 р.). Київ, 2022. С. 119–123.
13. Робоча програма навчальної дисципліни «Маркетинг інформаційних продуктів і послуг» для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» освітнього рівня першого (бакалаврського) освітньої програми «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» / розроб. В. Є. Сошинська. Київ, 2020. 20 с.
14. Григоревська О. Підготовка фахівців у галузі інформації та комунікації у закладах вищої освіти Федерації Валлонія – Брюссель (Королівство Бельгія). *Бібліотечна планета.* 2023. № 1. С. 29–31.
15. Бібліотека в інформаційно-освітньому середовищі : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вінниця, 2022. 195 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 26).
16. Бездрабко В. В. Архівна освіта в Україні: стан і перспективи. *Сумський історико-архівний журнал.* 2018. № 31. С. 5–17.
17. Бачинська Н. А. Запровадження освітньо-професійних програм спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: традиції та інновації. *Бібліотекознавство. Документознавства. Інформологія.* 2022. № 4. С. 95–101.
18. Бачинська Н., Клименко О. Підготовка майбутніх фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: основні тенденції формування фонду навчальної літератури. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2021. № 8. С. 102–116.
19. Новальська Т., Бачинська Н. Інтернет-маркетолог за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: функції та компетентності у конвергентних професійних практиках. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2022. Вип. 9. С. 125–136.
20. Новальська Т., Касьян В. Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. Вип. 7. С. 71–82.
21. Касьян В. В. Маркетинг некомерційних суб'єктів: імплементація до змісту підготовки за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Бібліотечний вісник.* 2021. № 2. С. 80–90.
22. Касьян В. В. Цифрові компетенції інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі :* матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–22 трав. 2021 р.). Київ, 2021. С. 281–282.
23. Маранчак М. М. Стратегії репутаційного інтернет-маркетингу публічних бібліотек України : автореф. дис. … канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.03. Київ, 2021. 16 с.

24. Маранчак Н. Соціальна мережа TikTok як засіб інтернет-маркетингу бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2022. Вип. 10. С. 22–35.

25. Гранчак Т., Скітер Т. Інтернет-маркетинг у діяльності бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. Вип. 4. С. 36–55.

26. Бондаренко В. QR-код як інструмент маркетингової діяльності бібліотеки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2020. Вип. 5. С. 127–142.

27. Булахова Г. Медіа-маркетинг у рекламній діяльності бібліотек. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2018. Вип. 50. С. 509–517.

28. Булахова Г. Перспективи використання інструментарію соціальних медіа для просування бібліотечних продуктів і послуг. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* 2019. Вип. 55. С. 80–91.

29. Самохіна Ж. Інструменти і технології маркетингу в системі управління. *Бібліотечний вісник*. 2022. № 3. С. 31–39.

30. Бездрабко В. Соціальні мережі і архівні практики. *Архіви України.* 2021. Вип. 3 (№ 328). С. 16–35.

31. Білущак Т. Використання digital-маркетингових комунікацій в стратегії популяризації архівної інформації. *Архіви України.* 2020. № 4. С. 71–83.

32. Резнік І. Методика організації та проведення навчально-виробничої документознавчої практики у державних архівних установах для студентів гуманітарних факультетів (із досвіду ЦДАМЛМ України). *Архіви України.* 2022. № 3. С. 172–186.

33. Слободяник А. М., Могилевська О. Ю., Романова Л. В., Салькова І. Ю. Digital-маркетинг: теорія і практика : навч. посіб. Київ, 2022. 228 с.

References

1. Saprykin, G. A. (1997). Marketing approach in the management of library activities: dissertation of the candidate of pedagogical sciences: 07.00.08. Kyiv, 181 [in Ukraine].

2. Bashun, O. V. (1999). The influence of marketing and fundraising on the transformation of libraries : monograph. Donetsk, 201 [in Ukraine].

3. Bashun, O. V. (2000). Marketing and fundraising in libraries: bibliographic index. Donetsk, 60 [in Ukraine].

4. Kashkaryova, O. V., Chachko, A. S. (1997). Library advertising: creation technology and psychology of perception: scientific and methodological recommendations on library professionalism, management and marketing for students, postgraduates and specialists in library and information activities. Kyiv, 18 [in Ukraine].

5. Davydova, I. O. (1997). Information market: organization, marketing, management: study guide. Kharkiv, 136 [in Ukraine]..

6. Palekha, Yu. I. Palekha, O. Yu. (2013). Marketing of information products and services: study guide. Kyiv, 478 [in Ukraine].

7. Rostovtsev, S. S. (2016). The formation of the Internet marketing system in the libraries of Ukraine: abstract of the dissertation of the candidate. of social communication sciences: 27.00.03. Kharkiv, 22 [in Ukraine].

8. Rostovtsev, S. S. (2014). Peculiarities of the application of the Internet marketing complex in the organization of library user service. State and regions. Series: Social communications, 3, 130–134 [in Ukraine].

9. Rostovtsev, S. (2015). The role of relationship marketing in the online activities of libraries. Bulletin of the Book Chamber, 11, 29–30 [in Ukraine].

10. Isaenko, O. (2013). Marketing component of effective management of scientific library. Scientific works of Vernadsky National Library of Ukraine, 38, 384–399 [in Ukraine].

11. Vovk, N. (2017). Latest marketing strategies for the promotion of library institutions. Bulletin of the Book Chamber, 2, 7–9 [in Ukraine].

12. Politova, O. A. (27.10.2022). Structure and content of the educational discipline "Marketing of information products and services". Informatics, document studies, library studies, and archival studies in the modern world: materials of the 1st Ukrainian scientific and practical conference with international participation. Kyiv, 119–123 [in Ukraine].

13. Soshinska, V. E. (developer) (2020). Work program of the educational discipline "Marketing of information products and services" for students of specialty 029 «Information, library and archival affairs» of the first (bachelor's) educational program "Information, library and archival affairs". Kyiv, 20 [in Ukraine].

14. Hryhorevska, O. (2023). Training of specialists in the field of information and communication in higher education institutions of the Wallonia-Brussels Federation (Kingdom of Belgium). Library planet, 1, 29–31[in Ukraine].

15. The library in the information and educational environment: a scientific and auxiliary bibliographic index. (2022). Vinnytsia, 195 [in Ukraine].

16. Bezdrabko, V. V. (2018). Archival education in Ukraine: state and prospects. Sumy historical and archival magazine, 31, 5–17 [in Ukraine].

17. Bachynska, N. A. (2022). Introduction of educational and professional programs of specialty 029 "Information, library and archival work": traditions and innovations. Library science. Documentary studies. Informatology, 4, 95–101 [in Ukraine].

18. Bachynska, N., Klymenko, O. (2018). Training of future specialists in the specialty 029 "Information, library and archival work": the main trends in the formation of the educational literature fund. Ukrainian Journal of Library Science and Information Sciences, 8, 102–116 [in Ukraine].

19. Novalska, T., Bachynska, N. (2022). Internet marketer specializing in "Information, library and archival business": functions and competencies in convergent professional practices. Ukrainian Journal of Library Science and Information Sciences, 9, 125–136 [in Ukraine].

20. Novalska, T., Kasyan, V. (2021). Theoretical and methodological principles of Internet marketer training in specialty 029 "Information, library and archival work". Ukrainian Journal of Library Science and Information Sciences, 7, 71–82 [in Ukraine].

21. Kasyan, V. V. (2021). Marketing of non-commercial entities: implementation to the content of training in specialty 029 "Information, library and archival business". Library Bulletin, 2, 80–90 [in Ukraine].

22. Kasyan, V. V. (20–22.03.2021). Digital competencies of an Internet marketer in specialty 029 "Information, library and archival business". Information, communication and knowledge management in a globalized world: materials of the IV international scientific and practical conference, 281–282 [in Ukraine].

23. Maranchak, M. M. (2021). Strategies of reputational Internet marketing of public libraries of Ukraine: abstract of the thesis of the candidate of sciences in social communications: 27.00.03. Kyiv, 16 [in Ukraine].

24. Maranchak, N. (2022). Social network TikTok as a means of online marketing of Ukrainian libraries. Ukrainian Journal of Library Science and Information Sciences, 10, 22–35 [in Ukraine].

25. Granchak, T. Skeeter, T. (2019). Internet marketing in the activity of libraries of Ukraine. Ukrainian Journal of Library Science and Information Sciences, 4, 36–55 [in Ukraine].

26. Bondarenko, V. (2020). QR code as a tool for library marketing. Ukrainian Journal of Library Science and Information Sciences, 5, 127–142 [in Ukraine].

27. Bulakhova, G. (2019). Media marketing in advertising activities of libraries. Scientific works of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine, 50, 509–517 [in Ukraine].

28. Bulakhova, G. (2019). Prospects for using social media tools to promote library products and services. Scientific works of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine, 55, 80–91 [in Ukraine].

29. Samokhina, Zh. (2022). Marketing tools and technologies in the management system. Library Bulletin, 3, 31–39 [in Ukraine].

30. Bezdrabko, V. (2021). Social networks and archival practices. Archives of Ukraine, 3, 16–35 [in Ukraine].

31. Biluschak, T. (2020). The use of digital marketing communications in the strategy of popularizing archival information. Archives of Ukraine, 4, 71–83 [in Ukraine].

32. Reznik, I. (2022). Methodology of organizing and carrying out educational and production documentary research practice in state archival institutions for students of humanities faculties (from the experience of the Ukrainian Academy of Medical Sciences). Archives of Ukraine, 3, 172–186 [in Ukraine].

33. Slobodianyk, A. M., Mogilevska, O. Yu., Romanova, L. V., Salkova, I. Yu. (2022). Digital marketing: theory and practice: study guide. Kyiv, 228 [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 12.04.2023
Отримано після доопрацювання 16.05.2023
Прийнято до друку 25.05.2023

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА АРТМЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра артменеджменту та івент-технологій

оголошує набір
Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»
Освітній ступінь – «бакалавр», «магістр», «доктор філософії»
Форми навчання: денна, заочна

БАКАЛАВР

1 курс; 2, 3 курс (добір)
Спеціальність – **029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»**
Освітньо-професійна програма **«Інформаційна діяльність та медіакомунікації»**
Спеціальність – **028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»**
Освітньо-професійна програма **«Менеджмент креативних індустрій»**

МАГІСТР

Спеціальність **– 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»**
Освітньо-професійна програма **«Інформаційна діяльність та документаційне забезпечення управління»**
Спеціальність **– 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»**
Освітньо-професійна програма **«Кроскультурний менеджмент»**

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ТА НАВЧАЛЬНІ ПЛАНИ РОЗРОБЛЕНІ ЗА РЕКОМЕНДАЦІЯМИ МІЖНАРОДНОГО ПРОЄКТУ ERASMUS+ "ACADEMIC RESPONSE TO HYBRID THREATS' (WARN) 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-CBHE-JP

ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ

Спеціальність **– 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»**
Освітньо-наукова програма **«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»**

Терміни навчання

• **за освітнім ступенем «Бакалавр»** – на базі повної загальної освіти – 3 роки 10 місяців;
на базі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, молодшого бакалавра – 1 рік 10 місяців;
• **за освітнім ступенем «Магістр»** – при наявності освітнього ступеня бакалавра, магістра (освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста) – 1 рік 4 місяці;
• **за освітньо-науковим ступенем «Доктор філософії»** – при наявності освітнього ступеня магістра, (освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста) – 4 роки.

КОНТАКТИ

Більш детальну інформацію можна отримати за адресою:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11, ауд. 102
Добровольська Вікторія Василівна тел.: (067) 264 43 35
E-mail: vika_dobrovolska@ukr.net, vdobrovolska@dakkkim.edu.ua
Наші спільноти в **Facebook:** https://www.facebook.com/groups/namsca/
Instagram: https://www.instagram.com/nakkkim_academy/
YouTube: https://www.youtube.com/channel/UCZo7CWDp2QrA0ekKtVQMhaw

ЯК НАС ЗНАЙТИ

Від станції метро Арсенальна їхати в бік Києво-Печерської лаври
автобусом №24 або тролейбусом №38 до зупинки «Церква Спаса на Берестові»

Вимоги до публікацій у наукових журналах Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Загальні вимоги

До публікації в журналах приймають статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, які являють собою оригінальні наукові дослідження, що **раніше ніде не були друковані.**

Статті можуть бути українською або англійською мовами.

1. Статті подають в електронному вигляді на пошту відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності Академії: **nauka@nakkkim.edu.ua** або за адресою: **Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11, кабінет 210, тел. (044) 501-01-69.**

2. Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) **обов'язково супроводжують рецензією** із зазначенням наукової новизни та актуальності публікації. Рецензію має підписати доктор чи кандидат наук (доктор філософії) за профілем публікації. Підпис рецензента має бути засвідченим печаткою в кадровому підрозділі.

3. Стаття, у якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал. У разі повторного виявлення запозичень редакція залишає за собою право не брати в подальшому до друку матеріали цього автора.

4. Статті друкують у співавторстві не більше трьох авторів.

5. Правила цитування:

- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники є небажаним;
- посилання на власні публікації допускається лише в разі нагальної потреби;
- вторинне цитування не дозволене;
- якщо в огляді літератури або далі по тексту йде посилання на прізвище вченого – його публікація має бути в загальному списку літератури після статті.

6. За наявності трьох і більше граматичних помилок на сторінці, текст до публікації не приймається.

7. Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

Структура та оформлення статті

1. Статтю оформлюють у текстовому редакторі Word for Windows (шрифт Times New Roman 14, міжрядковий інтервал – 1,5). Поля всі – 2 см, сторінки не нумерують.

2. Індекс УДК.

3. Відомості про автора українською та англійською мовами, що містять такі дані (без скорочень та абревіатур): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора. Наприклад: *Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.*

4. Авторський цифровий ідентифікатор ORCID подають у форматі: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000.

5. Контактна інформація: електронна пошта і номер телефона (він не буде надрукований).

6. Назва статті українською та англійською мовами.

7. **Анотації та ключові слова** наводять українською та англійською мовою обсягом **не менше 1800 знаків (з проміжками).** Анотацію наводять **одним абзацом**, з вирівнюванням по ширині; вона містить такі рубрики: **Мета роботи; Методологія роботи; Наукова новизна; Висновки; Ключові слова.** Анотація англійською мовою є перекладом україномовного варіанта.

8. Основний текст статті повинен містити такі структурні елементи (рубрики), які виділяють з абзацного виступу напівжирним шрифтом: **Актуальність теми дослідження**. **Аналіз досліджень і публікацій**. **Мета дослідження. Виклад основного матеріалу. Наукова новизна. Висновки.**

9. Перелік цитованої літератури укладають за алфавітом або за порядком посилання в тексті та оформлюють згідно з вимогами Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Підзаголовок **«Список використаних джерел»** виділяють жирним шрифтом. У списку має бути не менше 7–8 посилань на джерела, бажана наявність іноземних джерел; рекомендовано посилання на іноземні журнали з високим індексом цитованості або базову монографію в цій галузі.

10. Скорочення оформлюють відповідно до ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила».

11. **References** (література латиницею) наводять повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, їх повністю повторюють у списку, наведеному в латиниці.

References оформлюють згідно зі стандартом **APA (American Psychological Association (APA) Style)**. Для транслітерації українського тексту латиницею рекомендовано користуватись системами автоматичної транслітерації: http://translit.kh.ua/#passport.

Зразок детального оформлення транслітерованого латиницею списку використаних джерел див. на сайті Академії: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/nauka/vydannia/Oformlennia_References.pdf

12. Обсяг статті – **до 13 сторінок** (включно з анотаціями, ілюстраціями, таблицями, графіками та списком літератури). Відгук або рецензія – 1–2 сторінки.

13. Рисунки й таблиці розміщують у тексті статті з вирівнюванням по центру сторінки, без обтікання текстом та не виходячи за поле набору. Рисунки й таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше. На кожну формулу, таблицю, рисунок, графік у тексті мають бути обов'язкові посилання.

14. Ілюстрації та фото (кольорові або чорно-білі, з градаціями сірого кольору) «вмонтовують» в основний текст статті та обов'язково нумерують і підписують.

15. Посилання оформлюють так: [8, 25], де 8 – порядковий номер джерела в списку, 25 – номер сторінки. Посилання на кілька джерел: [8, 25; 4, 67].

16. Лапки: «...»; подвійні лапки для оформлення цитати в цитаті: «"..."».

17. Примітки оформлюють як виноски та розміщують після основного тексту перед списком літератури. Знак виноски виконують надрядковою арабською цифрою безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого дають пояснення.

18. Між ініціалами та прізвищем, а також між цифрою та словесним позначенням ставлять нерозривний проміжок: Т.ºШевченко, XXIºстоліття, 2022ºрік.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 929:7.071.1:316.74:7(045)

Микуланинець Леся Михайлівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії і методики музичної освіти
Мукачівського державного університету
https://orcid.org/0000-0002-6346-6532
l.mikulaninets@gmail.com
096-000-00-00

БІОГРАФІЯ В АКСПЕКТІ КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МИТЦЯ І ПУБЛІКИ

Мета роботи – виявити комунікативний потенціал біографії майстра, довести її вплив на культурний діалог між людством і здобутками митця. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні низки підходів: аналітичного – для осмислення літератури за темою статті; міждисциплінарного – з метою всебічного вивчення фактологічного матеріалу та набуття нових знань; системного з використання цілого спектру методів (біографічного, семіотичного, культурологічного, герменевтичного, історичного, теоретичного узагальнення) – задля комплексного осягнення заявленої квестії. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше в національній гуманітаристиці життєпис експліковано як спосіб цивілізаційного контактування творця і публіки, транслятор найважливіших сенсів епохи. **Висновки.** У публікації доведено твердження: біографія митця – важлива складова комунікативного простору сьогодення. Вона втілює антропологічні виміри історії, світоглядні засади доби через висвітлення буття свого героя, його значущих досягнень. Автор хронік життєву стратегію майстра вибудовує так, щоб він став зрозумілим реципієнтам будь-якого періоду. Аналіз літопису дає змогу виявити багатство символічних форм культурного контактування, пов'язаних із художніми творами, епохальними особливостями, громадськими обставинами тощо. У своїй єдності вони впливають на сприйняття образу митця. Цей процес публіка здійснює внаслідок розкодування духовної інформації, відповідно до наявних норм, традицій конкретного часу, усвідомлення буттєвого та креативного досвіду персонажа. Життєпис як засіб комунікування демонструє свободу від ідеологічної, суспільної обмеженості, оскільки уможливлює спілкування індивідам різних ер, знімає територіальні, мовленнєві, соціальні та ін. бар'єри. Завдяки своїй здатності втілювати універсальні цивілізаційні концепти хроніки не тільки виражають оповідь про митця, але й дають змогу висловитися сучасному реципієнту. Так слухач (глядач) через біографію контактує з майстром, його часом, людством.

Ключові слова: біографія, культурна комунікація, митець, публіка.

Mykulanynets Lesya,
Ph.D. in Arts, Associate Professor of the Theory
and Methods of Music Education Department,
Mukachevo State University

BIOGRAPHY IN THE ASPECT OF CULTURAL COMMUNICATION OF AN ARTIST AND AUDIENCE

The purpose of the article is to reveal the communicative potential of the master's biography, to prove its influence on the cultural dialogue between humanity and the achievements of the artist. **The research methodology** is to apply a number of approaches: analytical – to comprehend the literature on the topic of the article; interdisciplinary - for a comprehensive study of factual material and in obtaining new knowledge; systemic using a whole range of methods (biographical, semiotic, culturological, hermeneutic, historical, theoretical generalization) – comprehending the stated quest, etc. **Scientific novelty:** for the first time in the national humanities, biography is explained as the way of civilizational contact between the creator and the public, the translator of the most important meanings of the era. **Conclusions.** The publication states that the artist's biography is an important component of the communicative space of nowadays. It embodies the anthropological dimensions of history, the worldview of the day through the coverage of the hero's life, his significant achievements. The author of the chronicles builds the life strategy of the master in such a way that he becomes clear to the recipients of any period. An analysis of the chronicle reveals the richness of symbolic forms of cultural contact associated with works of art, epoch-making features and social circumstances, and so on. In unity, they affect the perception of the artist's image. This process is carried out by the public as a result of decoding spiritual information in accordance with existing norms, traditions of a particular time, awareness of the existential and creative experience of the character. Biography as a means of communication demonstrates freedom from ideological, social limitations, as it allows communication of individuals of different eras, removes territorial, speech, social, and others barriers. Due to their ability to embody the universal concepts of civilization, the chronicles express not only the story of the artist, but also allow the modern recipient to express himself. Thus the listener (viewer) through the biography is in contact with the master, his time, humanity.

Key words*:* biography, cultural communication, artist, audience.

Культурне контактування характеризується дуалістичністю: з одного боку, функціонує відповідно до духовних законів розвитку суспільства, з іншого – має певну незалежність, зумовлену специфікою передачі інформації. На думку О. Злотника, вона транслюється через: «внутрішній діалог мистецтва (об'єкта) і реципієнта (суб'єкта); художнє спілкування між суб'єктами, що виникає на тлі (за допомогою) мистецтва; взаємодія за допомогою мистецтва із соціокультурним простором людства» [6, 16].

Список використаних джерел

1. Артеменко О. Поняття «мистецька комунікація» у науковому дискурсі. *Вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.* 2018. Вип. 1 (24). С. 26–29.

References

1. Artemenko, O. (2018). The concept of "artistic communication" in scientific discourse. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka, 1 (24), 26–29 [in Ukrainian].

Підп. до друку 08.06.2023. Формат 60х84 1/8.
Папір др. апарат. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 14,7. Зам.
Тираж 300 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 3953 від 12.01.2011.